

ΔΕΝΑΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΑΝΤΙ ΤΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΑΝΤΙ ΕΠΙΣΕΣΤΕΥΑΝΤΙ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 512
Παρασκευή
8 Ιανουαρίου 1993
Δρχ. 250

- ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
- ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ: ΥΦΕΣΗ ΚΑΙ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ
- ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ 1992
- ΣΚΟΠΙΑ: ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1897

1993:
ΕΛΛΑΔΑ - ΕΥΡΩΠΗ

Προς το
Πακέτο Ντελόρ 2

Γ. Γενναδίου 3 — Τηλ. 36.02.007 - 36.09.712

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

ΣΕΙΡΑ: ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

**ILYA PRIGOGINE -
ISABELLE STENGERS**
Τάξη μέσα από το χάος

Ένα λαμπρό βιβλίο που προβάλλει την επιστήμη στο σημερινό επαναστατικό κόσμο της αστάθειας, της αν-ισορροπίας και της αναταραχής.

**ROBIN SKYNNER -
JOHN CLEESE**
Οικογένεια: η σύγχρονη οδύσσεια

Το προκλητικό μήνυμα του βιβλίου: Πώς θα ξεφύγουμε απ' τις σειρήνες, τους λαιστρυγόνες και τους κύκλωπες της σύγχρονης οδύσσειας, που λέγεται οικογένεια.

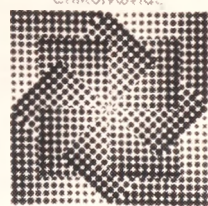

VIRGINIA SATIR
Πλάθοντας ανθρώπους

Ένα πολύτιμο βιβλίο για την κατανόηση και τη συμφιλίωση με τον εαυτό μας και τους άλλους, απ' τη Βιρτζίνια Σατίρ, την πρωτοπόρο στην οικογενειακή θεραπεία.

**Η ΓΛΩΣΣΑ
ΤΗΣ
ΑΛΛΑΓΗΣ**

PAUL WATZLAWICK
Η γλώσσα της Αλλαγής

Στοιχεία θεραπευτικής επικοινωνίας

Ένα πρωτοποριακό βιβλίο στο χώρο της θεραπευτικής και ανθρώπινης επικοινωνίας. Ένα εγχειρίδιο για την κατανόηση της γλώσσας του ασύνειδου.

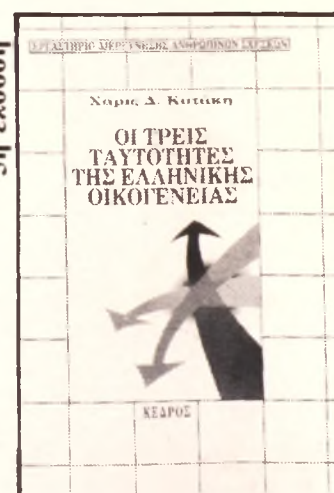

**AUGUST NAPIER -
CARL WHITAKER**
Οικογένεια: Μαζί όμως αλλιώς

Ένα συναρπαστικό βιβλίο όπου προβάλλεται ένας ελπιδοφόρος τρόπος για ν' αποκατασταθεί η οικογένεια σαν η πιο πλούσια πηγή στοργής, συντροφικότητας και αποδοτικής διαπαιδαγώγησης.

ΧΑΡΙΣ Δ. ΚΑΤΑΚΗ
**Οι τρεις ταυτότητες
της Ελληνικής Οικογένειας**

Ποιοι κώδικες μπερδεύτηκαν μέσα μας και δημιουργούνται τόσα χάσματα στην επικοινωνία μας; Η Χάρης Κατάκη αναλύει τις εξελίξεις και τις τάσεις που παρατηρήθηκαν στις ενδοοικογενειακές σχέσεις τα τελευταία είκοσι χρόνια στην Ελλάδα.

**ΜΑΡΙΕΛΛΑ
ΧΡΗΣΤΕΑ-ΔΟΥΜΑΝΗ**
**Η Ελληνίδα μητέρα,
άλλοτε και σήμερα**

Ένα βιβλίο για τις Ελληνίδες μητέρες, για τις ελπίδες και τις φιλοδοξίες τους, για τις προσπάθειές τους να αναθρέψουν παιδιά που να κοιτούν το παρελθόν με τρυφερότητα και το μέλλον με ελπίδα.

ΜΟΝΙ ΕΛΚΑΪΜ
**Αν μ' αγαπάς,
μη μ' αγαπάς**

Το βιβλίο του εξαιρετικού Βέλγου ψυχιάτρου που προτείνει ένα νέο μοντέλο θεραπείας με ζευγάρια και οικογένειες και βοηθάει τον θεραπευτή να δημιουργήσει «γέφυρες» με την οικογένεια.

Περίοδος Β΄
Χρόνος 19ος
Τεύχος 512
φρασκενή 8 Ιανουαρίου 1993
π.χ. 250

**ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**

Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
Τ.Χ: 72.26.107 TELEX: 214179 ANTI

Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα

Διαφημίσεις:
ΠΟΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ
Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ

Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
Φωτοστοιχειοθεσία:
LEGATO ΕΠΕ
Χαλκοκονδύλη 9
Τηλ. 36.03.607 - 36.02.392

Εκτύπωση:
ΛΙΘΟΥΠ Α.Ε.
Ιασιού 5 - Περιστέρι
121 31 Αθήνα
Τηλ. 5722201

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο
εκφράζει τις απόψεις του
συγγραφέα του.
Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Πρωτοετητικού
ετήσιου: 2.700 δρχ.
ετήσιου 5.400
ετήσιου Οργανισμών,
επιχειρηματιών, κτλ.: 20.000 δρχ.
ετήσιου κτητική: 4.800

Πρωτοετητικού
ετήσιου - Μεσογ. χώρες:
ετήσιου: δολ. 27
ετήσιου: δολ. 54
Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
ετήσιου: δολ. 30
ετήσιου: δολ. 60

Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

ΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 250
ΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 350

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

• Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240
• Για τα βιβλιοπωλεία
Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου.
Α. Πουλουκιστή και Σια Ε.Ε.
Λαοσάνη 9,
Τηλ. (031) 285.857
54 622 Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1993: ΥΠΟΔΕΧΟΜΑΣΤΕ ΤΟ ...ΠΑΚΕΤΟ ΝΤΕΛΟΡ 2..... 13

Υποδεχόμαστε τις ...ελπίδες της οικονομικής μας παραζάλης στο όνομα του Ντελόρ και του πακέτου του. Τι, ωστόσο, είναι η ευρωπαϊκή ενοποίηση; Πόσο έτοιμοι είμαστε γι' αυτήν; Και ποιες οι προοπτικές οικονομικής μας ανάκαμψης; Γράφουν ο Αλ. Βυζάντιος και ο Κ. Τσαλόγλου.

1993: ΥΦΕΣΗ ΚΑΙ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ..... 20

Γιορτινό έλλειμμα πολιτικής... Κι ύστερα; Ακόμα κι η όποια πολιτική πρωτοβουλία συνιστά στοιχείο κρίσης. Γράφει ο Ρεπόρτερ.

1993: ΧΑΜΕΝΗ ΧΡΟΝΙΑ (ΞΑΝΑ);..... 22

Γενικευμένη κρίση, πλήρης αναντιστοιχία εθνικών και κοινωνικών αναγκών, σε επιδείνωση τα χρόνια προβλήματα της χώρας. Υπάρχει ελπίς; Γράφει ο Δ. Πατρινός.

1993: ΠΙΣΩ ΣΤΟ ... 1897!..... 28

Όσο για τα εθνικά θέματα, ο Στέλιος Κούλογλου διαβλέπει απογοήτευση: πίσω ολοταχώς στο 1897. Υπάρχουν ελπίδες να φθάσουμε κάποτε στο 1909!

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Ένα ειδικό τεύχος του ΑΝΤΙ με αφιέρωμα στον

ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΛΒΟ

Λίγο πριν από το τέλος του έτους Κάλβου, ένα τεύχος - έκπληξη, αφιερωμένο στον πλέον πολιτικό των ποιητών μας.

Γράφουν: Mario Vitti, Νάσος Βαγενάς, Ευριπίδης Γαραντούδης, Μιχάλης Μερακλής, Δημήτρης Αγγελάτος, Παναγιώτης Σ. Πίστας, Αλέξ. Αργυρίου, Π. Δ. Μαστροδημήτρης, Στέφανος Διαλησμάς, Γιώργος Ανδρειωμένος, Γιάννης Δάλλας, Παν. Μουλλάς.

* Θα βρoίσκεται στα βιβλιοπωλεία και στα περίπτερα ως τις 14 Ιανουαρίου

Ο Κάλβος όπως τον φαντάστηκε
ο Π. Γράβαλος

ΤΟ ΑΝΤΙ
σας εύχεται
ΚΑΛΗ
ΧΡΟΝΙΑ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	5
Στάθης	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ	
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	6
Όταν τα τύμπανα του πολέμου...	
ΑΝΤΗΝΩΡ	
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	10
ΤΥΠΟΣ	12
ΒΟΥΛΗ	26
ΚΟΣΜΟΣ	31
Νέος χρόνος σ' έναν θαυμαστό καινούργιο κόσμο άνω-κάτω. Ο Μπιλ Κλίντον, σαραντάρης πλανητάρχης. Ένα οδοιπορικό στη Γεωργία - και εικόνες του 1992.	
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	41
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	43
Τι είναι η Ένωση των Θεάτρων της Ευρώπης - σήμερα, που η ευρωπαϊκή ενοποίηση έχει μπει στην τελική ευθεία; Διαβάζουμε ή αναλωνόμαστε; Ποιος ήταν ο Γκρέγκορ Μαρκόπουλος και ποιος είναι ο Άρης Κωνσταντινίδης;	

Εξώφυλλο: από διαφήμιση γαλλικής
σοκολάτας, τη δεκαετία του '30.

ΕΥΡΩΠΗ: Η ΑΝΑΓΚΗ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ

ΜΕΣΑ από πολλές αντιθέσεις και ποικίλα ελλείμματα, με διαφορισμούς φάσεων και αποκλίσεις από τη συνοχή, η Ευρώπη έκανε άλλο ένα βήμα στην πορεία της «ομοσπονδοποίησής» της. Η ενιαία αγορά είναι πλέον μια πραγματικότητα, που μέσα της «χωνεύονται» εθνικές οικονομικές πολιτικές, στρατηγικές συμφερόντων, προσδοκίες κάλυψης πλείστων όσων αναγκών, ελπίδες για μια βελτίωση των παραμέτρων της περίφημης οικονομικής ανάπτυξης και μεγέθυνσης.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ, το σχέδιο αυτό που εμπνεύσθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80 ο Ζακ Ντελόρ, υλοποιείται σε μία ιστορική φάση του ευρωπαϊκού χώρου όπου κυριαρχούν η αβεβαιότητα και η δυσπιστία για το μέλλον, η δοκιμασία παραδοσιακών οικονομικών κανόνων και δογμάτων που γεννήθηκαν στη μακρά ιστορική διάρκεια της ευρωπαϊκής ηπείρου, η κρίση των μέχρι πρόσφατα αυτονόητων μηχανισμών και θεσμών που κατάτειναν στην υλοποίηση του δημοκρατικού ιδεώδους. Στη θέση της κοινωνίας των 2/3 των αρχών του '70 εμφανίζονται εκτεταμένες ζώνες φτώχειας και αθλιότητας, ενώ μια έκρηξη ρατσισμού, εθνικισμού και χωριστικών αντιλήψεων και πρακτικών προκαλεί ρήγματα στον κοινωνικό ιστό που επί δεκαετίες προσέφερε τη νομιμοποίηση των μαζικών πολιτικών κομμάτων.

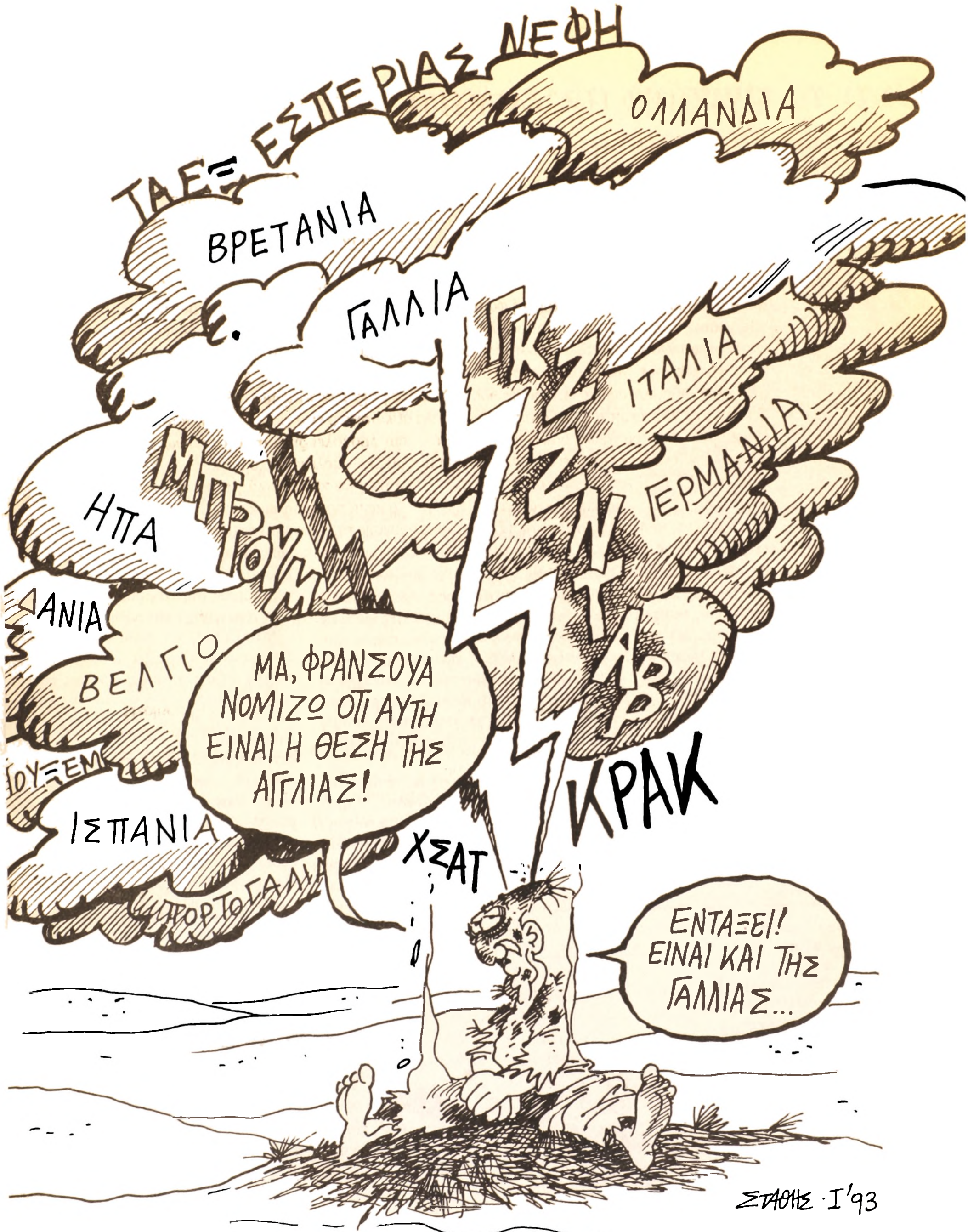
Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ του «υπαρκτού σοσιαλισμού» λειτούργησε καταλυτικά για την πολιτική και τους λαούς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Πέρα από το κύμα προσφύγων και τα βάρη που συνεπάγονται τα προγράμματα στήριξης και ενθάρρυνσης της οικονομικής μεταρρύθμισης στις χώρες της Α. Ευρώπης, η κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων υπέσκαψε σε σημαντικό βαθμό διαχρονικές αξίες και στερεότυπα που εξασφάλιζαν τη βασική αρχή της συναίνεσης των δυτικοευρωπαϊκών κοινωνιών γύρω από ένα *modus vivendi*, το οποίο λειτουργούσε ως συνεκτική ύλη για τις κοινωνίες αυτές και ως ιδεολογικά αντίπαλο πρόσταγμα για τους λαούς του σοβιετικού συνασπισμού.

ΩΣΤΟΣΟ, η πορεία προς την ενοποίηση, όσο και αν σημαδεύεται από ιδιαιτερότητες και αποκλίσεις, από σοβαρές αρνητικές στάσεις μεγάλων τμημάτων των ευρωπαϊκών λαών, δεν είναι αμφισβητήσιμη. Οι όποιες διορθωτικές κινήσεις σε αυτή την πορεία, οι τροποποιήσεις τμημάτων του συνολικού σχεδίου και οι ανακατατάξεις των χρονικών φάσεων ανάπτυξής του είναι φαινόμενα αναπόφευκτα στις διαδικασίες μιας μεγάλης ενότητας κρατών με έντονη και διαφορετική ιστορική ταυτότητα και εθνική ισχύ.

ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ τις διορθωτικές κινήσεις και τις τροποποιήσεις, τα ασθενέστερα μέρη, όπως η Ελλάδα, μπορεί να έχουν επωφεληθεί. Όμως, οι ρήτρες εξαίρεσης και τα περιθώρια παρέκκλισης από τις ρυθμίσεις και τους κανόνες της ευρωπαϊκής ενοποίησης είναι συμβάσεις αμοτεροβαρείς και ληξιπρόθεσμες. Και η Ελλάδα, μπροστά σε μία ενοποιούμενη Ευρώπη στην οποία οι συσχετισμοί διαμορφώνουν ολοένα και εντονότερα διαφορικά και ιεραρχίες ισχύος έχει πολλά να κάνει. Το παζλ των τελευταίων χρόνων με τους ποσοτικούς δείκτες διαφόρων οικονομικών μεγεθών, όχι μόνον δεν μπορεί να εξαντλήσει ανάγκες και προϋποθέσεις κάλυψης των ογκούμενων δομικών ελλειμμάτων της χώρας, αλλά αποτελεί και το επιστέγασμα πολλών άλλων παραγόντων που συντελούν στο να έχει γίνει ακριβώς η καταπολέμηση του πληθωρισμού, π.χ., το κυρίαρχο μέλημα της ελληνικής κυβέρνησης.

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ για αντίληψη που, αν δεν συνοδευθεί από πλήρη αναμόρφωση των πολιτικών θεσμών και μηχανισμών, της διοίκησης, της παιδείας και των ηθικών αξιών διοικούντων και διοικουμένων, θα οδηγήσει σε διαιώνιση ανάπηρων πολιτικών και διόγκωση της παθογένειας σε όλες τις εκφάνσεις του δημόσιου και οικονομικού βίου της χώρας.

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ για την Ελλάδα στο πεδίο της ευρωπαϊκής ενοποίησης είναι η ικανότητά της να καταστήσει κύρια φροντίδα της την τομή σε κρίσιμους ποιοτικούς δείκτες, που δίνουν και το στίγμα της μείζονος απόστασης που μας χωρίζει από τα διαμορφούμενα δεδομένα του ευρωπαϊκού χώρου. Και για την τομή αυτή απαιτούνται άλλα σχήματα, νοοτροπίες και πρακτικές.

ΜΑ, ΦΡΑΝΣΟΥΑ
ΝΟΜΙΖΟ ΟΤΙ ΑΥΤΗ
ΕΙΝΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ
ΑΓΓΛΙΑΣ!

ΕΝΤΑΞΕΙ!
ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΓΑΛΛΙΑΣ...

ΧΣΑΤ

ΣΤΑΘΗΣ Ι'93

Όταν τα τύμπανα του πολέμου

Η ΕΛΠΙΔΑ συνυφαίνεται με την ανθρώπινη φύση. Και κάθε Καινούργιος Χρόνος είναι μια ευκαιρία για να ανανεώνουμε τα αποθέματα θάρρους και ευψυχίας μας. Τι γίνεται όμως όταν, με την ανατολή του '93, τα τύμπανα του πολέμου ηχούν, γύρω μας, ολοένα πιο επίμονα, πιο απειλητικά;

ΕΔΩ ΚΑΙ πενήντα τόσα χρόνια, ο Μπέρτολτ Μπρεχτ μας προειδοποιούσε. «Ο πόλεμος γεννιέται από την ειρήνη τους, καθώς ο γιος από τη μάνα». Και λίγο παρακάτω: «Όταν αυτοί που είναι ψηλά μιλάνε για ειρήνη / ο απλός λαός ξέρει / πως έρχεται ο πόλεμος»

Το τραγικό, στις μέρες μας, είναι ότι «αυτοί που είναι ψηλά» (ο Μπους, ο Μίτζορ, ο Μιτερράν, ναι, ο σοσιαλιστής Μιτερράν) δεν «μιλάνε για ειρήνη» –για να πληροφορηθούμε πως «έρχεται ο πόλεμος»– αλλά μιλάνε καθαρά, απροσημάτιστα, για πόλεμο, που θα φέρει, τάχα, την ειρήνη!

ΣΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ τεύχος του Αντί δώσαμε, συνοπτικά, το νέο «δόγμα Μπους» περί «ανθρωπιστικής βίας» – βίας που εξαγνίζεται και, τελικά, «νομιμοποιείται», εφόσον «η ανθρώπινη τραγωδία αγγίζει τα όρια της παραφροσύνης». Το δόγμα βρήκε άμεση εφαρμογή στην περίπτωση της Σομαλίας και «κυρώθηκε» από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, με το ψήφισμα αρ. 794: «Το μέγεθος της ανθρώπινης τραγωδίας –αναφέρει το σχετικό ψήφισμα– αποτελεί απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας». Και, μετά τη Σομαλία, η σειρά της Σερβίας!

Ο «πόλεμος που έρχεται»

ΦΥΣΙΚΑ, το θέατρο της «ανθρώπινης τρα-

γωδίας» –που αγγίζει, πράγματι, τα «όρια της παραφροσύνης»– έχει στηθεί στη Βοσνία και όχι στη Σερβία. Όμως, για την ηγεσία Μπους, μόνοι υπεύθυνοι για την παράταση της τραγωδίας είναι οι Σέρβοι – και καθόλου οι Κροάτες ή οι Μουσουλμάνοι! Συνεπώς, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις που «πρέπει» ν' αναληφθούν –για ν' αποκατασταθεί η ειρήνη– θα στρέφονται αποκλειστικά κατά της Σερβίας!

ΗΔΗ, ΤΑ σχέδια έχουν καταστρωθεί: Προβλέπουν «κατάρριψη σερβικών στρατιωτικών αεροπλάνων που πετούν πάνω από τη Βοσνία» (πρώτο στάδιο), «προληπτικό βομβαρδισμό» σερβικών αεροδρομίων (δεύτερο στάδιο) –και γιατί όχι «σερβικών στρατιωτικών και βιομηχανικών στόχων», διάβαζε σερβικών πόλεων, κατά το προηγούμενο της Βαγδάτης– και δημιουργία (τρίτο στάδιο) ενός ημιανεξάρτητου κράτους –état tampon– στο Κοσσυφοπέδιο, κατά το πρότυπο του «αυτόνομου κουρδικού κράτους» στο Βόρειο Ιράκ. Σε σχέση με το Κοσσυφοπέδιο, το «τελεσίγραφο» Μπους προς Μιλόσεβιτς, είναι εξαιρετικά αποκαλυπτικό: «Σε περίπτωση συγκρούσεων στο Κοσσυφοπέδιο, που θα προκληθούν από σερβική δραστηριότητα –και, φυσικά, όχι από αλβανική, με ενθάρρυνση αμερικανική– οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι έτοιμες να εμπλέξουν στρατιωτική δύναμη εναντίον των Σέρβων του Κοσσυφοπεδίου και της ίδιας της Σερβίας»

ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ στα σχέδια αυτά δεν είναι ευκαταφρόνητες. Προέρχονται, εν πρώτοις, από την ίδια την αμερικανική στρατιωτική ηγεσία, με επικεφαλής τον στρατηγό Κόλιν Πάουελ: Καλοί –και ευχερείς– οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί. Τί πρόκειται να γίνει όμως

όταν σημάνει η ώρα των χειρσαίων επιχειρήσεων; Η Σερβία δεν είναι Ιράκ. «Ποιος θ' αναλάβει την ευθύνη όταν θ' αρχίσουν να επιστρέφουν οι στρατιώτες μας σε πλαστικούς σάκους ή ξύλινα φέρετρα;» Αντιδρώντες στα σχέδια Μπους φέρονται ακόμα οι διαπραγματευτές Βανς και Όουεν, καθώς και ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Μπούτρος Γάλι, ενώ υπέρμαχος της στρατιωτικής επέμβασης κατά της Σερβίας εμφανίζεται η Άγκυρα, πρόθυμη να διαθέσει τρεις ταξιαρχίες για το σκοπό αυτό!

ΥΠΟΤΙΘΕΤΑΙ ότι Μπους και Μιτερράν αναμένουν το αποτέλεσμα των ειρηνευτικών συνομιλιών της Γενεύης, προτού δώσουν το πράσινο φως για την επέμβαση. «Δεν πρόκειται να λάβουμε καμιά εσπευσμένη και μονομερή απόφαση που θα προκαταλάμβανε το αποτέλεσμα των συνομιλιών αυτών» – δήλωσε, σχετικά, ο Τζωρτζ Μπους, στο Παρίσι. Όμως ο άνθρωπος «τους», στη Γενεύη, ο Αλία Ιζετμπέκοβιτς, πρόεδρος της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, κάνει το παν για ν' απορρίψει το σχέδιο ειρήνευσης των λόρδου Όουεν και Σάιρους Βανς, που προβλέπει διαχωρισμό της Βοσνίας σε 10 αυτόνομες επαρχίες, με μερικές εξουσίες στην κεντρική κυβέρνηση και το Σεράγεβο «ανοχύρωτη πόλη».

ΑΠΟΤΥΧΙΑ των συνομιλιών της Γενεύης όμως μοιραία θ' ανοίξει το δρόμο στη στρατιωτική επέμβαση, καθώς ο Μπους επείγεται να τερματίσει τη μεσοβασιλεία του (έως τις 20 Ιανουαρίου) με μια νέα έκρηξη «ανθρωπιστικής βοήθειας» στη Βοσνία. Και, ατυχώς, δεν υπάρχει καμιά δύναμη, στο Συμβούλιο Ασφαλείας, που θα διανοηθεί να παρεμποδίσει την «έκρηξη» αυτή. Η Κίνα έχει ήδη δηλώσει ότι «δεν μετέχει, αλλά δεν πρόκειται να καταψηφίσει», ενώ ο Γιέλτσιν –στον οποίο κάποιον είχαν αποθέσει ελπίδες– απλώς θα «διαπραγματευθεί» το ποσό των δολ.αριών που

Ετοιμάστηκαν 4 ακόμα τόμοι του περιοδικού ANTI: Από το α' εξάμηνο του 1990 (32ος) έως το τέλος του 1991 (35ος), τεύχος 426 μέχρι 483.

Από τα γραφεία του ANTI μπορείτε να προμηθευθείτε τους τελευταίους και παλαιότερους τόμους του περιοδικού.

Οι τόμοι του ANTI αποτελούν το πληρέστερο χρονικό των ημερών μας.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΟΙ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ «ANTI»

θα εισπράξει! (Περί παραδοσιακής φιλίας Ρωσίας-Σερβίας θα κουβεντιάσουμε τώρα;)

Η Ελλάδα λέει «ΟΧΙ»

ΚΑΙ ΕΝΩ ο πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης διαπιστώνει ότι «ολισθαίνουμε προς στρατιωτική επέμβαση στην πρώην Γιουγκοσλαβία» και διαδηλώνει την εναντίωση της Ελλάδας –εναντίωση, αλλά και κατηγορηματική άρνηση συμμετοχής– στην επέμβαση αυτή, ο Α. Παπανδρέου, αρχηγός, υποτίθεται, της αξιωματικής αντιπολίτευσης, όχι μόνο δεν συμπαρίστανται, δεν στηρίζει την εναντίωση αυτή (εν γνώσει των συνεπειών που θα έχει για τη χώρα μας η επέκταση του πολέμου στα Βαλκάνια), αλλά, ως συνεπής λαϊκιστής, το παίζει ανεύθυνος και αδέσμευτος!

ΤΟ «ΘΕΜΑ» δεν είναι πλέον –όπως πιπεύουν μερικοί– η άρνησή του ν' ανταποκριθεί στη πρόσκληση του Προέδρου της Δημοκρατίας για μια νέα σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών, αλλά η άρνησή του να βοηθήσει την πατρίδα σε μια εξαιρετικά κρίσιμη στιγμή, όπου ο κίνδυνος γενικότερης ανάφλεξης μπορεί να φέρει τον πόλεμο έξω από την πόρτα μας.

ΤΗΝ ΩΡΑ που σύρονται οι γραμμές αυτές, δεν είναι γνωστό πόσοι από τους 102 βουλευτές του ΠΑΣΟΚ, που εμφανίστηκαν, από τις στήλες της *Ελευθεροτυπίας* να εξορκίζονται σφάλματα, ύφος, ήθος και αλαζονεία της πασοκικής οκταετίας, θα διαχωρίσουν τη θέση τους από τη στάση του αρχηγού. Βέβαιο, πάντως είναι –για να έλθουμε και στη συνέλευση της κ. Βάσως Παπανδρέου, πρώην κοινοτικού επιτρόπου, στο *Βήμα*– ότι με τέτοια συμπεριφορά αρχηγού το ΠΑΣΟΚ δεν θα γίνει ποτέ «πιο δυναμικό, πιο δημοκρατικό και πιο αποτελεσματικό».

«Ακολουθήστε το σκοπό»!!!

ΟΣΟ ΚΑΙ αν ηχεί παράξενα, η προοπτική στρατιωτικής επέμβασης στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (ακριβέστερα στη Σερβία) έχει συνδεθεί με την αίτηση της πρώην «Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» για ένταξη στα Ηνωμένα Έθνη. Και οι μεν «μισάριοι» μας (Α. Ανδριανόπουλος, Β. Πολύδωρας, Β. Τσουδερού) μπορούν ν' αλωνίζουν την υφήλιο –από τη Βενεζουέλα έως την Κίνα και Ιαπωνία– προκειμένου να ενημερώσουν τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας «επί των ελληνικών δικαιών». Στην Αθήνα όμως, όπως και στη Νέα Υόρκη, στην έδρα του ΟΗΕ, τα πράγματα είναι σαφή: Άμεση απόφαση για στρατιωτική επέμβαση στον γι-

ουγκοσλαβικό εμφύλιο, σημαίνει άμεση αναγνώριση των Σκοπίων. Ενώ, επιβράδυνση της στρατιωτικής επέμβασης σημαίνει και επιβράδυνση της αναγνώρισης – άρα περισσότερα περιθώρια για δικούς μας ελιγμούς. Το ερώτημα βέβαια είναι ένα: Προς τι τα περιθώρια αυτά, όταν «νομοτελειακά» –αργά ή γρήγορα– τα Σκόπια θα γίνουν δεκτά στην οικογένεια των Ηνωμένων Εθνών;

Η απάντηση είναι γνωστή: Η Ελλάδα δεν αντιτίθεται στην αίτηση της δημοκρατίας αυτής να καταστεί μέλος του ΟΗΕ. Αρκεί να μην υπάρχει, στην αίτησή της, η λέξη «Μακεδονία» ή οποιοδήποτε παράγωγό της.

ΟΜΩΣ ΑΥΤΗ την επικέντρωση προσοχής αποκλειστικά και μόνο στο θέμα της ονομασίας την πληρώσαμε ήδη πολύ ακριβά, καθώς «ακολουθήσαμε τις φωνές» – τους γαλάζιους και πράσινους Σαμαράδες Και, αντι να εκπλησσόμαστε ή να εξοργιζόμαστε διαβάζοντας τίτλους, όπως: «*Μας πιέζουν για απευθείας συνομιλίες με τα Σκόπια*», θα μπορούσαμε (το υποστήριξε επανειλημμένα η στήλη αυτή) εμείς πρώτοι, χωρίς παρεμβάσεις τρίτων, να είχαμε εγκαινιάσει το διάλογο αυτόν.

ΤΩΡΑ, η τελευταία εξέλιξη βρίσκεται στη πρόταση Μιτερράν για «*μια διαδικασία διεθνούς διαιτησίας*». Θα την δεχθούμε ή θα την απορρίψουμε και αυτή; Ή μήπως προσδοκούμε λύση από τον Μπιλ Κλίντον, βάσει των όσων διακήρυξε προεκλογικά; Οι ψευδαισθήσεις όμως στα θέματα εξωτερικής πολιτικής δεν οδηγούν πουθενά. Και ο Γουόρεν Κρίστοφερ –που ορίστηκε από τον νέο αμερικανό Πρόεδρο στη θέση του υπουργού Εξωτερικών– υπήρξε, επί προεδρίας Κάρτερ, ένας από τους υφυπουργούς που υποστήριξαν «*μετά πάθους*» την άρση του εμπάργκο κατά της Τουρκίας.

ΕΝΑΣ ΑΠΟ τους λόγους που ώθησαν τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ να απορρίψει την πρόσκληση του Προέδρου της Δημοκρατίας ήταν ότι δεν ήθελε να δεσμευθεί για τίποτε, προτιμώντας το παιχνίδι της ανεύθυνης πλειοδοσίας! Όμως ανάλογη τακτική δεν μπορεί ν' ακολουθήσει η κυβέρνηση, ακριβώς επειδή είναι η κυβέρνηση. Και επειδή δεν μας απέμειναν πολλοί άλλοι δίομοι, επειδή το «*κλείσιμο των συνόρων*» ή η έξοδος μας από την ΕΟΚ (κατ' εισήγηση Σαρτζετάκη) δεν αποτελούν λύση, πιστεύουμε ότι η κυβέρνηση θα πρέπει να μελετήσει με πολλή προσοχή την πρόταση του Φρανσουά Μιτερράν. Εκεί που φτάσαμε, με τα επάλληλα λάθη μας, ίσως η πρόταση αυτή είναι «μια κάποια λύση»

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΑΠΑΝΤΑ ΓΙΑΝΝΗ ΣΚΑΡΙΜΠΑ

Το Σόλο του Φίγκαρω

Το Σόλο του Φίγκαρω είναι, ενδεχομένως, το πιο πρωτοποριακό και τολμηρό μυθιστόρημα της Γενιάς του Τριάντα, το σημαντικότερο δε πεζογραφικό έργο του Γιάννη Σκαρίμπα.

Με κυρίαρχο όπλο τη σάτιρα ο συγγραφέας παρωδεί τον υπερρεαλισμό και παράλληλα στρέφεται εναντίον του παραδοσιακού μυθιστορήματος, φτάνοντας σε μια ακραία γραφή με τη σύνθετη αφηγηματική του τεχνική και τον αναρχικό του λόγο, με τη στρυφνή του σύνταξη και την κατακερματισμένη του στίξη ανατρέπεται κάθε κανόνα αποδεικνύοντας την ανεπάρκεια της γλώσσας να εκφράσει την πραγματικότητα.

Επιμέλεια: Κατερίνα Κωστίου

Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομιχάλη 9, Αθήνα
Τηλ. 3607744 - 3639962

ΑΓΑΘΟΕΡΓΙΕΣ ΑΝΤΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Το Νεώριον της Σύρου ακολουθεί την πορεία των υπολοίπων μονάδων –προβληματικών αλλά και εξαιρετικά κερδοφόρων– προς την ιδιωτικοποίησή του. Ο κ. Σπ. Μυλωνάς προσφέρει 1,75 δισ., 310 μόνιμες θέσεις προσωπικού και 400 έκτακτες. Οι εργαζόμενοι απαιτούν στην οριστική σύμβαση παραχώρησης του Ναυπηγείου να κατοχυρωθεί εργασιακά το σύνολο των εργαζομένων (763 άτομα), αίτημα για το οποίο ο Νομάρχης Κυκλάδων δίνει τη διαβεβαίωση στη βουλευτή κ. Παπαζώη ότι θα ικανοποιηθεί. Δεν μπορεί να απορεί κανείς για την ιδιωτικοποίηση του ναυπηγείου: το σημαντικό για την κυβέρνηση της Ν.Δ. είναι να εισρέει χρήμα στο δημόσιο ταμείο από τις πωλήσεις, και, αν είναι δυνατόν, να ικανοποιούνται και κάποιοι ενδιαφερόμενοι ιδιώτες – ημέτεροι κατά το πλείστον, με την κομματική η ευρέως πολιτική έννοια του όρου. Εκείνο που προξενεί απορία είναι μια στάση αγαθοεργίας, οίκτου και ελεημοσύνης με την οποία διάφορες πλευρές αντιμετωπίζουν το φάσμα της ανεργίας των εργαζομένων. Μεσολαβητικό ρόλο μεταξύ του νέου ιδιοκτήτη των Ναυπηγείων και του σωματείου έχει αναλάβει η Μητρόπολη Σύρου, αλλά και ο Αρχιεπίσκοπος Ιάκωβος από την Αμερική. Οι σχετικές πρωτοβουλίες μάλιστα αντιμετωπίζονται περίπου ως κάτι το θεσμοποιημένο από τον Τύπο.

Νομίζουμε ότι οι δυνατότητες αγαθοεργίας και ελεημοσύνης στην περίπτωση της μαζικής ανεργίας ολόκληρων βιομηχανικών περιοχών της χώρας είναι περιορισμένες. Οι διαστάσεις του φαινομένου υπερβαίνουν την «ηθική» μιας οικτήρμονος συμπεριφοράς και αγγίζουν ευθέως τον πυρήνα του κανόνα επεικειάς, ο οποίος αποτελεί τη σταθερή αρχή του ως σήμερα καταρρέοντος συστήματος κοινωνικής προνοίας.

Εφιαλτική προκλητικότητα

«Εφιαλτικό το πρόβλημα», απεφάνθη για τη λειψυδρία με το πληκτικά γνωστό «μάγκικο» ύφος ο κ. Μαγγίνας. Τόσα φθάνει τόσα λέει ο άνθρωπος, αφού με τέτοιον ακριβώς τρόπο πολιτεύεται και η κυβέρνηση την οποία υπηρετεί επαξίως.

Ανενδοίαστα και κυνικότατα η κυβέρνηση εφαρμόζει στο πρόβλημα της ύδρευσης την αδιέξοδη «λογική» της διοικητικής-κατασταλτικής αντιμετώπισης των προβλημάτων που είναι γνώριμη σε όλους σχεδόν τους τομείς της πολιτικής της. Γίνεται σύσκεψη υπό τον κ. Μητσοτάκη και προαναγγέλλονται «σκληρά μέτρα» (πάντα απροσδιόριστα, αλλά κατάλληλα για τη συνήθη προσπάθεια δημιουργίας κλίματος), που εμφανίζονται ως «ρεαλιστικά» και «αναπόφευκτα», ενώ στην ουσία σημαίνουν τη μετατροπή της δικής της ανικανότητας (τουλάχιστον) σε κόστος καταβαλλόμενο από το

σύνολο, για ένα ουσιαδώς μάλιστα αγαθό.

Όμως αυτό το κοινωνικό σύνολο απέδειξε έμπρακτα τη συνειδητοποίηση την οποία έχει ως προς την λειψυδρία, μειώνοντας δραστικά τον φετεινό Δεκέμβριο την κατανάλωση νερού.

Αντιθέτως, η τυπικώς κοινοβουλευτική και λογοδοτούσα κυβέρνηση είναι αυτή η οποία ανεπηρέαστα και ανάλγητα παρουσιάζει τα μέτρα της αύξησης της τιμής του νερού ή την επιβολή «δελτίου» ως μέθοδο θεραπείας των δικών της πράξεων και παραλείψεων. Είχαν μετά βα«ων και κλάδων εξαγγελθεί 86 γεωτρήσεις σε 9 περιοχές, οι οποίες μάλιστα είχαν υπαχθεί στις διαδικασίες της επείγουσας ανάθεσης, και υποτίθεται ότι το συνολικό σύστημα θα είχε παραδοθεί σε λειτουργία από τον Μάρτιο του 1991. Αρκετά δις διετεθήσαν (και προ μηνών κάτι είχε γραφεί για εύνοια προς «ημέτερες εταιρίες»), αλλά από τις γεωτρήσεις αυτές μόνον οι μισές είχαν ολοκληρωθεί δύο χρόνια περίπου μετά την προθεσμία κατά την οποία θα λειτουργούσαν όλες, προ-

Η Επιστροφή της Επιτρόπου

Λίγες ημέρες πριν την οριστική της επιστροφή στην Ελλάδα, η μέχρι προ ολίγων ημερών επί 4ετία Επίτροπος της Ελλάδας στην ΕΟΚ κα Βάσω Παπανδρέου επισημαίνει σε συνέντευξή της στο Βήμα της 3.1.1993 ότι στα ελληνικά κόμματα «γίνεται λίγο κλεφτοπόλεμος και όχι ανοικτή δημοκρατική αντιπαράθεση όπου θα αναδειχθούν ιδέες», ότι «δεν έχει ανοίξει το παιχνίδι στο βαθμό τουλάχιστον που θα έπρεπε», ενώ φρονεί ότι «είναι θέμα όλης της πολιτικής ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ» και όχι μόνο Α. Παπανδρέου το να λειτουργήσει «πιο δημοκρατικά» το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Αρκετά μεστή στη συνέντευξή της, η κ. Παπανδρέου θα κληθεί σύντομα να αναμετρηθεί με πολλά από τα αρνητικά που επισημαίνει και που αντιστρατεύονται και αυτές ακόμα τις στοιχειώδεις αρχές του κοινού νου. Διότι, σίγουρα, η ελληνίδα επίτροπος δεν θα ιδιωτεύσει, έστω και αν «δεν μπαίνει στο παιχνίδι της διαδοχής».

T.M.

X.N.

σθέτοντας δεκάδες εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού. Όπως επίσης θα πρέπει κάποιος να απαντήσει για τη διαρροή του δικτύου, η οποία πλέον ανέρχεται φέτος αισίως στο 30% του διυλισμένου και αδι«λι-στου νερού και οφείλεται, κατά τον πρόεδρο της Ομοσπονδίας Εργαζομένων στην ΕΥΔΑΠ κ. Θ. Ζαχαρόπουλο, στην πλημμελή συντήρηση του δικτύου από υπεύθυνους εργολάβους.

Πέραν των ανυπέρβλητων δυσκολιών –απογραφικής φύσεως– που συναντά το πιθανό μέτρο επιβολής δελτίου στην κατ' άτομο κατανάλωση νερού, και εκτός του φαύλου κύκλου που δημιουργείται ήδη με την επιβολή προστίμου υπερκατανάλωσης, δεν θα πρέπει η ορθολογική και φιλελευθέρως στοχαζόμενη κυβέρνηση της Ν.Δ. να εξηγήσει γιατί δείχνει αυτή την ανικανότητα, αλλά και τι ωφέλεια θα αποφέρει η επιλογή του τάδε ή του δείνα μέτρου; Έστω και για άλλοθι στην προκλητικότητά της.

X.K.

ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ

Δεν πέρασαν 24 ώρες από την παραίτηση, «για οικογενειακούς λόγους», του Γεν. Γραμματέα του Υπ. Μεταφορών και Επικοινωνιών κ. Σταματόπουλου, και στη θέση του διορίστηκε ο εκλεκτός της οικογενείας Μητσοτάκη και μέχρι τέλος Νοεμβρίου αναπληρωτής Γεν. Δ/ντής της Ν.Δ. Γιάννης Δημητροκάλης. Αρμοδιότητα του ο ΟΤΕ, τα ΕΛΤΑ και τα ραδιοηλεκτρονικά, τρεις τομείς όπου οι επιδόσεις της κυβέρνησης συνδέονται με οικονομικό αυταρχισμό και ανασφάλεια, η οποία καταστάσεις σκανδάλων με ολίγη δόση ηλιθιότητας.

Ευχόμαστε στον κ. Δημητροκάλη τόση επιτυχία όση εκείνη που είχε ο αδελφός του όταν έφτιαξε το δίκτυο παρεμβολής παρασίτων σε μη αρεστούς στην Κυβέρνηση ραδιοσταθμούς.

Χ.Κ.

Του Δημήτρη Χαντζόπουλου

ΕΠΙ ΤΟΥ
ΣΥΜΠΙΕΣΤΗΡΙΟΥΠολιτικά κέρματα
σε τρύπιες τσέπες

Η ραστώνη των διακοπών και, κυρίως, ο χαρακτήρας της εορτής: Πρωτοχρονιά, υποβάλλουν την επιθυμία των απολογισμών. Οι αναδρομές στα ιδιωτικά και τα δημόσια έχουν την τιμητική τους. Αλλά, καθώς η πολυπραγμοσύνη των ημερών (τραπέζια, δώρα, πάρτι, εκδρομές και πάλι τραπέ-

ζια) δεν προσφέρεται σε συστηματικές ενδοσκοπήσεις, οι μεν ιδιωτικές ανησυχίες διασκεδάζονται από τον ποταμό των ανεξόδων, άλλωστε, αλληλοεκτοξευόμενων ευχών, τα δε δημόσια ερωτήματα παραπέμπονται στην εθνικής εμβέλειας, πλέον, θυμοσοφία του «κάθε πέρσι και καλύτερα». Όμως, έστω και υπ' αυτούς τους περιορισμούς, η πρόκληση ενός αδρού σχολίου, ενός σκίτου με υπογραφή, εξακολουθεί να υπάρχει, τουλάχιστον για τα πιο εύκολα, τα δημόσια. Αναζητώντας λοιπόν το γεγονός των γεγονότων στο πολιτικό έτος 1992, προτείνω σαν διπλή παραλλαγή του ίδιου θέματος (εκσυγχρονισμός) το τέλος της «ελληνικής ιδιαιτερότητας» και τον κατακερματισμό του

κυβερνώντος κόμματος.

Την «ελληνική ιδιαιτερότητα» συνόψισε λιτά αλλά ευκρινώς, μόλις στο προηγούμενο τεύχος, ο σεβαστός μου φίλος Ντίνος Τσαλόγλου, αναφερόμενος στο «μοναδικό ίσως προηγούμενο λαού που ζει σε κατάσταση «χλιδής εν υπαναπτύξει». Ατυχώς, η αυτοσαρκαστική αντιφατικότητα αυτής της διαπίστωσης δεν περιορίζεται, μόνο, στις οικονομικές μας επιδόσεις. Με τον ίδιο έωλο νεοπλουτισμό ασκούμε και την (δήθεν) αδιαπραγμάτευτη, περήφανη, αταλάντευτη εξωτερική μας πολιτική. Και στις δύο περιπτώσεις το αποτέλεσμα είναι κοινό: εθνική χρεοκοπία και διεθνής επαιτεία. Το απελθόν έτος, με τον πιο σκληρό τρόπο (όροι σύγκλισης με την Ευρώπη του Μάαστριχτ και Σκόπια), μας υπενθύμισε ότι το τέλος της «ελληνικής ιδιαιτερότητας» έχει τεθεί σε τροχιά. Η άποψη δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλής στο πολιτικο-ημοσιογραφικό κατεστημένο του τόπου, που δεν φαίνεται να συγκινείται τόσο από τη στοχαστική πρόβλεψη του Αλτουσέρ («το μέλλον διαρκεί πολύ») όσο από την ηλικιωμένη νοσταλγία του Βιτόριο Γκάσμαν («το μέλλον βρίσκεται πίσω μου»).

Η απόπειρα της Νέας Δημοκρατίας να εναντιωθεί στο πεπρωμένο του ουραγού της Ευρώπης οδήγησε στον κατακερματισμό της. Δεν είναι τυχαίο ότι και η ανάλογη εκστρατεία της αντιπέρα όχθης (διετία Σημίτη) επέφερε τα ίδια διαλυτικά φαινόμενα (σκάνδαλο Κοσκωτά) και, εν τέλει, την πτώση της. Το σκληρό μάθημα είναι,

πάλι, και για τις δύο πλευρές κοινό. Δεν είναι δυνατό να τα βάλεις με την παραοικονομία και, κυρίως, την παρακοινωνία των Γούκων, των ΑΜΟ, των (μεγαλο)εργολάβων-κδοτώνιατρο-ικηγόρων μεσαζόντων πασών των αποκρατικοποιήσεων, των προνομίων της «μη προνομιούχου» δημοσιοϋπαλληλίας, έτσι τέσσερα χρόνια χωρίς πρόγραμμα. Όταν, μάλιστα, τον πολιορκητικό σου χριό κινούν ο αυταρχικός παλαιοκομματισμός, η ψηφοσιμολογική πολυσυλλεκτικότητα, η διακυβέρνηση της χώρας ως αντιπολίτευση της αντιπολίτευσης και η εξουσία, εν τέλει, ως αυτοσκοπός.

Το πάθημα είναι, εξίσου, κοινό και σκληρό. Αν η αντιπέρα όχθη διασώθηκε, προσωρινά, στο αμύν, χάρις στις χοντροκοπιές της «κάθαρσης», στην κυβερνώσα παράταξη σηκώθηκε αντάρτικο. Από τα προκύψαντα πολιτικά κέρματα, ίσως, το πλέον ισχυρό, ενθυλακωθεί μετά την απώλεια των εκλογών από την, πολυπράγμονα («συμφορά από το πολύ μυαλό»), θυγατέρα του πρωθυπουργού. Αυτά συμβαίνουν στις καλύτερες οικογένειες. Γι' αυτές, έχει καλώς. Εμάς, αφορά η τύχη των υπόλοιπων κερμάτων που, μαζί με τα αναμενόμενα από τις αντιστοίχως σοβούσες εξελίξεις της άλλης όχθης, θα ριχθούν στις, εν τω μεταξύ, τρύπιες τσέπες του εθνικού μας μέλλοντος. Να υπάρχει μία απάντηση στο απονήρευτο νεογέννητο βλέμμα του 1993; Είναι η μόνη, ίσως, συγκρατημένη αισιοδοξία που μας απομένει.

Λεωνίδας Λουλούδης

ΠΕΡΙ ΚΥΡΩΣΕΩΝ

Ήταν ο αρχιτέκτονας του οικονομικού προγράμματος για την ανόρθωση της Αν. Γερμανίας. Κατείχε σημαίνουσα θέση στο κόμμα του και στη κυβέρνηση της χώρας του. Είχε περιθώρια να δείξει τις ικανότητές του, όσες βέβαια του επέτρεπε το εξαιρετικά σκληρό οικονομικό του σχέδιο.

Πρόκειται για τον τέως, πλέον, υπουργό Εθνικής Οικονομίας της Γερμανίας, στέλεχος του εκεί Φιλελεύθερου Κόμματος και στενότατο συνεργάτη του πανίσχυρου γερμανού Καγκελάριου, τον Γίργκεν Μέλεμαν. «Προθυμοποιήθηκε» να συνδράμει τον ανηψιό της γυναίκας του, στέλνοντας επιστολές σε σούπερ μάρκετ της Γερμανίας με τις οποίες συνιστούσε να προτιμήσουν πατέντα για καροτσάκι που ανήκε στον συγγενή του. Στην αρχή το διέψευσε. Αργότερα το παραδέχθηκε, αποδεικνύοντας μόνος του το προηγούμενο ψεύδος του.

Και παραιτήθηκε. Όχι μόνο διότι παρέβη στοιχειώδεις κανόνες αλήθειας αλλά και διότι αποκαλύφθηκε ότι μετατράπηκε από πανίσχυρο δημόσιο πρόσωπο σε ιδιωτεύοντα «πλασιέ»: παρέβη τους κανόνες που υπαγορεύουν τη μη υπέρβαση της λογικής του «κειμένου συστήματος», και υπέστη την κύρωση.

Αλλού, μετά δυσκολίας μπορείς να διακρίνεις πού είναι το σύστημα και πού φθάνει το άτομο, πού είναι το δημόσιο πρόσωπο και ποιος είναι ο κερδοσκοπών ιδιώτης. Σε μας δηλαδή.

Ν.Ξ.

Το μέτρο της γελοιότητας

Διαμαρτύρεται ο κύριος BINGO διότι η διοίκηση του ANTENA, με την ουδέτερη θέση που πήρε για τη διαμάχη του με την Διγενή, τον έβαλε στην ίδια μοίρα με την τελευταία, την οποία, όπως σημειώνει ο κ. BINGO, «οι συνεργάτες του την αποκαλούν 'μουλάρα' στον αέρα».

Και οι Κατίνες έχουν μέτρο για τη γελοιότητα. Φαίνεται πως τέτοιο μέτρο δεν διαθέτουν οι ενορχηστρωτές του γελοίου.

ΓΣΕΕ - ΣΕΒ: λεπτά και δύσκολα

Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ βιομηχάνων-εμπόρων-βιοτεχνών και εργαζομένων για τη σύναψη νέας συμφωνίας, κατά το παράδειγμα της διετούς αντίστοιχης της οποίας η ισχύς έχει λήξει, βρίσκονται σε κρίσιμο σημείο. Από τα μέχρι τώρα δεδομένα η απόκλιση των διαπραγματευόμενων σχετικά με το ύψος των αυξήσεων είναι σημαντική: 8% προτείνουν οι βιομήχανοι, 11% οι εκπρόσωποι των εμπόρων και 17% ζητά η αντιπροσωπία της ΓΣΕΕ. Ωστόσο, πρόκειται για προτάσεις υπό διαπραγματεύση, με όλη την ελαστικότητα που περιλαμβάνουν σαν βέβαιες.

Πέραν των οικονομικών, μια σειρά θεσμικά και κοινωνικά ζητήματα είχαν αποτελέσει στοιχεία του συνολικού πακέτου στο οποίο συμφώνησαν τη διαρρέυσασα διετία οι βιομήχανοι με τους εργαζόμενους, ορισμένα των οποίων αποτέλεσαν και εκσυγχρονιστική τομή στις σχέσεις των δύο μερών.

Η εμπειρία της προηγούμενης διετίας μπορεί να συνοψισθεί σε μια άλλη απόπειρα προσέγγισης των ήδη δυσμενών δεδομένων σε ένα σημαντικό μέρος του κοινωνικού ιστού της χώρας. Και ας σημειωθεί επίσης ότι αυτή η διετής συμφωνία είχε συγκεκριμένο κόστος για τον πρόεδρο της ΓΣΕΕ κ. Κανελλόπουλο.

Αν μη τι άλλο, ανάμεσα σε μια κυβέρνηση που εκβιάζει τους κοινωνικούς εταίρους και σε μια αξιωματική αντιπολίτευση που συμψηφίζει τον πολιτικό ρόλο της με ένα λαϊκιστικό οικονομισμό στο κοινωνικό πεδίο, οι διαπραγματεύσεις ΣΕΒ-ΣΕΕ και η προηγούμενη συμφωνία τους έχουν κάποια σαφώς θετικά σημεία: αποδαιμονοποιούν την έννοια και τις πρακτικές του συμφέροντος, καθιστούν δημόσια και διαφανή τη συμφεροντολογική αντιπαράθεση και εκλογικεύουν, εμπλουτίζοντάς το, το υπάρχον - και σε μεγάλο βαθμό συνεχώς υποβαθμιζόμενο - θεσμικό πλαίσιο της διαπραγματεύσης των κοινωνικών συμφερόντων.

Αυτά σε μια εποχή όπου ακόμα και η απλή πράξη της διεκδίκησης χαρακτηρίζεται ως συντεχνιακή συμπεριφορά από εκείνους που έκαναν κανόνα της πολιτείας τους το νεποτισμό και την προσωποπαγή συντεχνία πέραν της εξουσίας και του κρατικού μηχανισμού. Στο σημείο που βρισκόμαστε, είναι σημαντικό ένας κοινωνικός χώρος συμφερόντων να διατηρηθεί εκτός των γραφειοκρατικών ρυθμίσεων της κεντρικής εξουσίας και των εκάστοτε νομέων της, όσο και αν αυτή η αυτονομία είναι σχετική ή υπόκειται σε σαφείς κορπορατιστικές λογικές.

X.K.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΙΑΠΚΑΡΑΣ

Την Κυριακή 3 Ιανουαρίου '93 πέθανε, σε ηλικία 83 χρόνων, ο στρατηγός Ανδρέας Σιαπκαράς. Ο στρατηγός Σιαπκαράς ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς στρατιωτικούς ηγέτες της Ελλάδας, ένας ολοκληρωμένος άνδρας - γενναίος και πιστός στις ιδέες του, με δημοκρατικές και πατριωτικές αρχές και ευρύτατη παιδεία. Γνώστης των κλασικών γραμμάτων και οξύτατος στρατιωτικός αναλυτής, ήταν συνάμα κι ένας ευπροσήγορος άνθρωπος. Μετά την αποστρατεία του, το 1965 (αφού είχε υπηρετήσει στον πόλεμο της Αλβανίας και στον Εμφύλιο και είχε φτάσει στο βαθμό του αντιστρατήγου με πολλές τιμητικές διακρίσεις αποχώρησε από το στράτευμα κατέχοντας τη θέση του Γενικού Επιθεωρητή Στρατού) ο Ανδρέας Σιαπκαράς συνέταξε πολλά άρθρα και μελέτες για τα αμυντικά προβλήματα της Ελλάδας. Στο περιοδικό ANTI είχαν φιλοξενηθεί πολλές από τις αναλύσεις του που διατηρούν πάντοτε την αξία και τη σημασία τους.

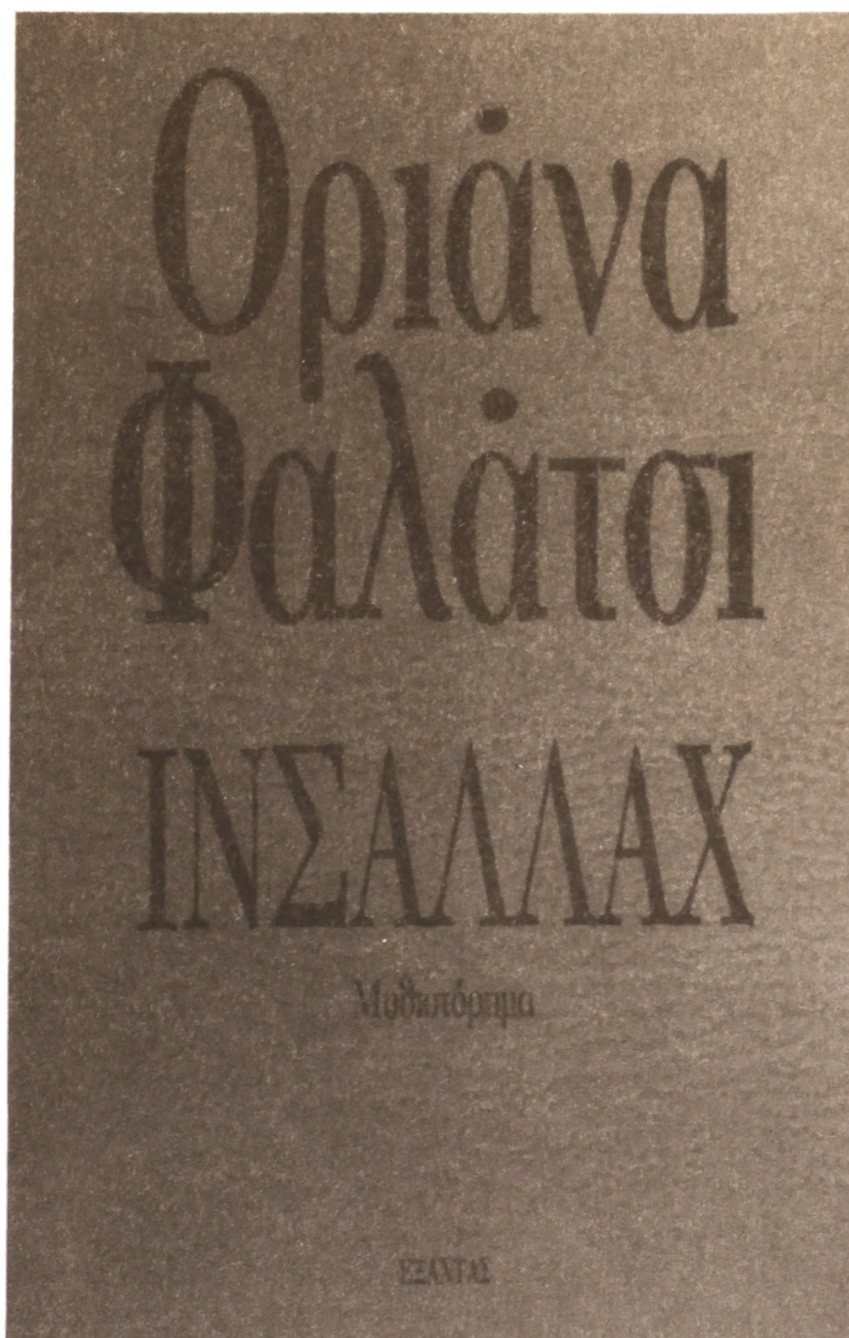
Ο Ανδρέας Σιαπκαράς είχε πλούσια εθνική δράση. Το ANTI είχε τη χαρά να τον λογαριάζει στους φίλους και συνεργάτες του. Από τη θέση αυτή στέλνει τα θερμά του συλλυπητήρια στην άξια γυναίκα του, τη σοφή φιλόλογο Θέμιδα Σιαπκαρά και τον γιό του Άγγελο.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Από τις εκδόσεις *ΕΞΑΝΤΑΣ*
το βιβλίο

ΙΝΣΑΛΛΑΧ

Η μικρή Ιλιάδα της Οριάνα Φαλάτσι

Το μυθιστόρημα-ποταμός της Οριάνα Φαλάτσι που, με αφορμή τον πόλεμο στο Λίβανο, περιγράφει τις περιπέτειες της ιταλικής ειρηνευτικής αποστολής μέχρι την αναχώρησή της από τη χώρα. Οι προσωπικές ιστορίες των ηρώων, οι πράξεις και τα συναισθήματά τους στο εχθρικό αυτό περιβάλλον διαπλέκονται με αριστοτεχνικό τρόπο σε μια πλοκή που θα συναρπάσει και τον πιο απαιτητικό αναγνώστη. Ένα βιβλίο που δεν θα μπορέσετε να αφήσετε από τα χέρια σας μέχρι να έχετε διαβάσει και την τελευταία σελίδα.

• Κι αρχή καλός μας χρόνος Με τον Τύπο να ζει έντονα την κρίση του, με τις κυκλοφορίες των καθημερινών φύλλων να κατρακυλούν και με τους δημοσιογράφους ακόμα να μην έχουν καταλήξει στο θέμα της νέας συλλογικής σύμβασης, καθώς οι εκδότες -δια του εκπροσώπου τους Γεωργίου Κουρή- αμύνονται σθεναρώς, αρνούμενοι να δώσουν αύξηση «της προκοπής» που να υπερβαίνει τον τιμάρημο. Μάλιστα, ο κ. Κουρής, γνωστός για τους υψηλούς μισθούς που δίνει στους ρεπόρτερ του, κραδαίνει, βασικό διαπραγματευτικό του ατού, το επιχείρημα ότι όλος ο κλάδος αποτελείται από χαραμοφάδες και, συνεπώς, όσα παίρνουν είναι ήδη περισσότερα από όσα αξίζουν. Και ο αγώνας δρόμου για τη χαμένη υπεραξία του δημοσιογραφικού κόσμου συνεχίζεται

• Ο εν λόγω κύριος Κουρής, πάντως, βρίσκεται στο τελικό στάδιο και στις 11 Ιανουαρίου θα αρχίσει να εκδίδεται καθημερινά η νέα του εφημερίδα. Ο τίτλος της, ελληνοπρεπέστατος: *Star*. Και το περιεχόμενό της, υπόσχονται οι επιτελείς της, άκρως γαργαλιστικών. Πώς αλλιώς, αφού θα ασχολείται με τα ιδιωτικά βίτσια των προσωπικοτήτων της δημοσιότητας που (ενίοτε, αλλά όχι πάντα) είναι και οι δημόσιες αρετές τους.

Η νέα εφημερίδα έρχεται να καλύψει ένα βασικό κενό της καθημερινής εφημεριδογραφίας: το κουτσομπολιό, το σκάνδαλο, τη διαπόμπευση της ιδιωτικής ζωής! Κάτι σαν το εβδομαδιαίο *Λοιπόν*, αλλά επί το λαϊκότερον. Πρότυπά της αλλά και τροφοδότες της -αφου το συγκρότημα του Ταύρου έχει φροντίσει να κλείσει συμφωνία για να αναδημοσιεύει φωτογραφίες και κείμενα- η γερμανική *Bild* και η αγγλική *Sun*. Ήδη μάλιστα η τρίτη σελίδα της νέας εφημερίδας έχει παγιωθεί και θα συντίθεται από μια μεγάλη φωτογραφία, γυμνής ως επί το πλείστον γυναικός, που θα συνοδεύεται από μια μικρή ιστορία που θα επιχειρεί να δικαιολογεί τη γύμνια της.

Επίλεκτο μέλος του κλαμπ των εκδοτών, ο κύριος υπεύθυνος για την εισδοχή στο ελληνικό λεξιλό-

γιο του όρου «αυριανισμός», κάνει στροφή και αποφασίζει να δώσει κι άλλο «πολιτισμό» στο κοινό του. Όχι όλο ΠΑΣΟΚ και ΠΑΣΟΚ, σου λέει. Ας πουλήσουμε και τίποτα περισσότερο ελκυστικό. Και πολλοί αναμένουν ως χάνοι.

• Ο αδελφός του, πάντως, ο και βουλευτής του ΠΑΣΟΚ κ. Μάκης Κουρής, δεν το βάζει κάτω και συνεχίζει να εκδίδει το κυριακάτικο *Παρόν*, το οποίο με μια κυκλοφορία γύρω στα 7.000 φύλλα με πτωτικές τάσεις δεν φαίνεται να τη βγάζει καθαρή. Ήδη, στις διαφημίσεις που περιφέρουν τα τρόλεϊ σ' ολόκληρη την πρωτεύουσα προστέθηκε νέα ταμπέλα. Που περιγράφει πως η εφημερίδα περιλαμβάνει και μια ολόκληρη σελίδα «επι του πιεστηρίου» με συγγραφέα τον Μάκη. Όμως οι αυριανιστές, τη μερίδα του λέοντος εκ των οποίων διεκδικεί ο Μάκης από τον αδελφό του, προτιμούν να βλέπουν το τηλεοπτικό «Επί του πιεστηρίου» με τον αντικαταστάτη του Μάκη, τον Μιχάλη Γαργαλάκο. Κι ας μην είναι και τόσο στα χεί του, αφού έχει αποκηρύξει τη φιλοσοφία προς χάριν της εφαρμοσμένης πολιτικής.

Αχ, ο άγριος κόσμος των μέδια
• Χαμός και στους αιθέρες. Συγκεκριμένα, στον ANTENNA. Όπου ο «μπίνγκο» κύριος

Μαστοράκης έκανε αγωγή στη δημοσιογράφο Σεμίνα Διγενή γιατί, λέει, του έκλεψε μερικά πλάνα από την εκπομπή «Κάντιτ κάμερα» που επανέφερε από το κρύο για να τα διακωμωδήσει. Η κ. Διγενή, υπεύθυνη για την εκπομπή «Ιστορίες για αγρίους», απάντησε κοροϊδευτικά στον θεωρούμενο αντ' αυτού του καναλιού (δηλαδή, αντί του κ. Μ. Κυριακού) και ο Μαστοράκης το έβαλε αμέτι μουχαμέτι να την εκδιώξει.

Έως χθες, στο σταθμό όλοι αναρωτιούνταν αν, για μια ακόμη φορά, ο Μαστοράκης θα αποδειχθεί αντ' αυτού. Ή αν, αντίθετα, έχει αρχίσει να αποδυναμώνεται.

• Παρεμπιπτόντως. Ξέρετε ποιος έκανε ποδαρικό για τον καινούργιο χρόνο στην εκπομπή της κ. Διγενή; Ο κ. Γιώργος Βέλτσος, καθηγητής της σχολής δημοσιογραφίας της Παντείου (και διαπρύσιος υποστηρικτής της δημοσιογραφίας ως θεάματα) που ξεφώνισε την Έμμα Μποβαρού (του Φλωμπέρ) ως πουτάνα!

Η Άννα Καρένινα και η Τζαίην Εϋρ, σύμφωνα με ασφαλείς πληροφορίες, δεν συντρέχει λόγος να διαπομπευθούν, καθότι αμέμπτου ηθικής.

• Σκοτούρες έχει και ο «Ερμής των FM». Ο SKY, του κ. Αλαφούζου. Το τελωνείο Πειραιά επέβαλε πρόστιμο στον πλοιοκτήτη

ιδιοκτήτη του σταθμού, το ύψος του οποίου ανέρχεται σε 3,4 δισ. δραχ. Αιτία; Παραβάσεις που το τελωνείο θεωρεί λαθρεμπορία πετρελαιοειδών.

Ο κ. Αλαφούζος αρνείται την ποινή που του επεβλήθη, βάζει κατά της κυβέρνησης και ιδιαίτερα κατά του πρωθυπουργού Κ. Μητσοτάκη θεωρώντας ότι το, εξοντωτικό πράγματι, πρόστιμο οφείλεται στους αντιπολιτευτικούς τόνους του σταθμού και χθες επρόκειτο να δώσει συνέντευξη στην αίθουσα της ΕΣΗΕΑ με θέμα «Η επιβολή του εξοντωτικού προστίμου και οι διώξεις που αποσκοπούν στη φήμιση του SKY».

Πρακτικά, πάντως ο SKY πρέπει να σκάσει το 30% του προστίμου, παρά το γεγονός ότι κατά της απόφασης ασκήθηκε προσφυγή. Και από τα ερτζιανά τερετζιζον πολυβόλα κατά της κυβερνητικής αυτής απόφασης.

• 20 ώρες την ημέρα εκπέμπει ειδησεογραφικό πρόγραμμα ο νέος «ευρωσταθμός» *Euronews*, που ξεκίνησε το πρόγραμμα του με την ανατολή του νέου έτους. Στόχος του σταθμού, να γίνει κάτι σαν το ευρωπαϊκό CNN, με έμφαση στα θέματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Ωστόσο, αν και η ΕΡΤ συμμετέχει στο κανάλι, προσφέροντάς του θέματα, δεν κατάφερε να το αποτρέψει από το να εκφωνηθεί μια μεγάλη ανακριβεία: πρώτη μέρα λειτουργίας του, σε ρεπορτάζ για τις προεδρικές εκλογές στην Κύπρο, ειπώθηκε ότι η Κύπρος διαιρέθηκε το 1974 έπειτα από ανεπιτυχή απόπειρα πραξικοπήματος. Λέξη για τον Αττίλα και την τουρκική εισβολή.

Σκεφτείτε να μη συμμετείχαμε κιόλας.

• Η Κυριακάτικη *Ελευθεροτυπία* αναρωτιόταν, την περασμένη Κυριακή, αν ξυπνήσαμε (επειδή, λέει, καταναλώνουμε πολύ πολιτισμό!). Δυστυχώς, δεν καταφέραμε να επιβεβαιώσουμε την είδηση γιατί κοιμόμαστε, έπειτα από βασανιστικό ξενύχτι για να παρακολουθήσουμε τα εορταστικά προγράμματα των τηλεοπτικών καναλιών, στα οποία πλειοδότησε, βεβαίως, ο ΛΕ-ΠΑ.

1993, ΕΛΛΑΔΑ, ΕΥΡΩΠΗ

Προς το «Πακέτο Ντελόρ 2» (και άλλες γλαφυρές ιστορίες)

του Αλέκου Βυζάντιου

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη Ευρώπη πολλές προκλήσεις, ζήτησε και πέτυχε παρεκκλίσεις, αλλά δυστυχώς καταφέρνει

αποκλίσεις και όχι συγκλίσεις.

Η Ολοκλήρωση της Εσωτερικής Αγοράς της ΕΟΚ, από 1ης Ιανουαρίου 1993, που συνέβη λίγους μήνες μετά το Μάαστριχτ και λίγες εβδομάδες μετά τις αποφάσεις των αρχηγών κρατών-μελών και κυβερνήσεων των «12» στο Έδιμβούργο, αποτελεί μια ακόμη πρόκληση για την Ελλάδα, εκτενέστερη και αθύτερη από ό,τι για τα άλλα κράτη-μέλη.

Συμπίπτει με τον επαναπροσδιορισμό ιδεολογιών και οικονομικών πολιτικών αλλά και με την ύπαρξη «ανοικτών» ηθικών θεμάτων, άλλων που δείχνουμε ότι υιοθετούμε (τουρκικός ελεγκτατισμός, Κυ-

πριακό) και άλλων που έχουν «τεθεί επί τάπητος». Συμπίπτει επίσης και με το «έτος ορόσημο» –το 1993– για την ελληνική οικονομία. Και δεν είναι υπερβολή η έκφραση «έτος ορόσημο». Η Ελλάδα πρέπει μέσα στο τρέχον

έτος να μειώσει δραστικά τα δημόσια ελλείμματα, να μειώσει τον πληθωρισμό και να εκσυγχρονίσει τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, με ταχύτερους ρυθμούς από ό,τι τα άλλα κράτη-έλη της ΕΟΚ. Αν αυτά όλα δεν τα πετύ-

χει, αναμφισβήτητα η χώρα δεν θα μπορέσει να συμμετάσχει σε μια διαρκώς εξελισσόμενη ΕΟΚ. Και αυτά ενώ οι εταίροι μας καλούνται να κατανοήσουν πλήρως τις θέσεις μας σε ό,τι αφορά στο σκοπιανό πρόβλημα, και μάλιστα την ίδια ώρα που έχουν εμπλακεί σε έναν εμφύλιο (;) πόλεμο, της (πρώην) Γιουγκοσλαβίας.

Οι προκλήσεις

Οι πάντες συμφωνούν ότι μια πετυχημένη εξωτερική πολιτική εξαρτάται από μια πετυχημένη και αποτελεσματική οικονομική πολιτική. Συμβαίνει όμως αυτό; Οι επιμέρους επιτυχίες της κυβέρνησης (αναπόφευκτες, λένε πολλοί) αρκούν για να ανατρέψουν το αρνητικό κλίμα που έχει δημιουργηθεί σε ό,τι αφορά στις προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας; Δυστυχώς όχι.

Η μείωση του πληθωρισμού, κάτω του 15%, ήταν κυβερνητικός στόχος για το τέλος του 1991 και όχι για το τέλος του 1992, οπότε συνέβη. Τα δημόσια ελλείμματα δεν έχουν επαρκώς μειωθεί και βέβαια ούτε λόγος για τη δέσμευση της κυβέρνησης απέναντι στην ΕΟΚ, να μειώσει τον αριθμό των δημοσίων υπαλλήλων κατά 10%. Το ισοζύγιο πληρωμών «κλείνει» το 1992 με έλλειμμα γύρω στα δύο δισ. δολάρια, έναντι του 1,5 δισ. δολαρίων του 1991. Το χρέος της κεντρικής διοίκησης έφθασε το Δεκέμβριο του 1992 το 101,4% του ΑΕΠ έναντι του 95,9% του 1991. Η ανεργία «έσπασε» το φράγμα του 10%, για πρώτη φορά στη μεταπολεμική ιστορία της χώρας. Επισήμως ξεπέρασε το 9,1% έναντι του 8,1% του 1991.

Είναι σαφές ότι οι κυβερνητικοί στόχοι δεν επιτεύχθηκαν και άρα, διαρκούντος του 1993, θα πρέπει οι «αποκλίσεις» να καλυφθούν, να ξεπεραστούν, και η ελληνική οικονομία να έχει καλύτερες αποδόσεις.

Θα τα καταφέρει; Στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (και όχι μόνον) λένε ναι, υπό την προϋπόθεση όμως ότι η Ελλάδα θα κατορθώσει να απορροφήσει όλα τα κοινοτικά κονδύλια που δικαιούται, και κυρίως αυτά του «πακέτου Ντελόρ 2». Ωστόσο οι ίδιοι που το υποστηρίζουν αυτό σήμερα, χθες ισχυριζόντουσαν ότι οι χρηματοδοτήσεις του «πακέτου Ντελόρ 2» είναι ανεπαρκείς για να καλύψουν τις ανάγκες μιας ισόρροπης ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας.

Ουσιαστικά, η πρόκληση για τη χώρα είναι όχι μόνον να απορροφήσει τα κονδύλια αυτά αλλά και να τα επενδύσει σε παραγωγικά έργα, που θα συμβάλουν στην ανάπτυξη, θα δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας και θα προσελκύσουν επενδύσεις. Όμως πρόβλεψη για τέτοια έργα δεν υπάρχει στα χαρτιά της κυβέρνησης. Υπάρχει, αντίθετα, για έργα υποδομής, αμφίβολης όμως συμβολής στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Πέρα όμως από αυτή την πρόκληση, υπάρχει και άλλη, εξίσου ενδιαφέρουσα και καθο-

ριστική για το μέλλον της χώρας, «στην ΕΟΚ του 2000». Αναφερόμαστε στην πρόκληση, μέσα στο «έτος ορόσημο», της ανοικτής αγοράς. Η Ελλάδα καθίσταται «εξωτερικά σύνορα της ΕΟΚ», γεγονός που σημαίνει ότι οι έλεγχοι στα σύνορά της με τρίτες χώρες αυξάνονται και γίνονται αποτελεσματικότεροι. Οι Έλληνες τελωνειακοί καλούνται να εντοπίζουν όπλα και ναρκωτικά που επιχειρείται να περάσουν μέσω των συνόρων μας σε άλλα κράτη-μέλη της ΕΟΚ. Πόσο έτοιμοι είμαστε και γι' αυτό; Αλλά εκτός από τις προαναφερόμενες προκλήσεις υπάρχουν και οι παρεκκλίσεις

Οι παρεκκλίσεις

Συμμετέχει λοιπόν η χώρα πλήρως στα Κοινοτικά κεκτημένα και θα συμμετάσχει στα επερχόμενα; Αναμφίβολα ΟΧΙ. Και δεν αναφερόμαστε φυσικά σε κάποιες παρεκκλίσεις που λίγο πολύ διατηρούν αρκετά κράτη-έλη με βάση τις ιδιαιτερότητες και τις ιδιομορφίες τους. Ούτε και στην ιδιαίτερη περίπτωση της Δανίας. Αναφερόμαστε σε ουσιώδη θέματα που για πολλούς τοποθετούν την Ελλάδα «εκτός της ΕΟΚ του 2000», και για την ακρίβεια του 1999, έτους «ομοσπονδοποίησης».

Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στις εξαιρέσεις και τις παρεκκλίσεις που εξασφάλισε η Ελλάδα σε ό,τι αφορά στην ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων. Προς το παρόν, έχει ανακοινωθεί ότι οι παρεκκλίσεις αυτές θα διατηρηθούν μέχρι τα μέσα του 1994. Η Ελλάδα εξαιρείται επίσης από τις Κοινοτικές Οδηγίες που αφορούν στις δημόσιες συμβάσεις και στις κρατικές προμήθειες. Ενώ στα άλλα κράτη-έλη της ΕΟΚ η συγκεκριμένη αγορά έχει απελευθερωθεί πλήρως, στην Ελλάδα αυτό δεν ισχύει και όλοι γνωρίζουμε την τεράστια οικονομική σημασία του γεγονότος αυτού. Παρεκκλίσεις επίσης έχει ζητήσει και έχει πετύχει η Ελλάδα για ορισμένα επαγγέλματα.

Με δυο λόγια: Η χώρα μας διατηρεί παρεκκλίσεις από το Κοινοτικό κεκτημένο, ουσιώδεις παρεκκλίσεις, που της «αφαιρούν» το δικαίωμα της πλήρους ενσωμάτωσής της στην ΕΟΚ. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι, αν η Ελλάδα απελευθέρωνε πλήρως την κίνηση κεφαλαίων και τις κρατικές προμήθειες και τις δημόσιες συμβάσεις, θα οδηγείτο κυριολεκτικά σε πτώχευση, εφόσον η πλήρης αυτή απελευθέρωση δεν συνοδευόταν από μέτρα που δεν έχουν όμως εκτιμηθεί και που είναι άγνωστο το αποτέλεσμα τους.

Οι αποκλίσεις

Εκείνο πάντως που έχει τη μεγαλύτερη σημασία απ' όλα, αλλά δυστυχώς δεν έχει γίνει ακόμα αντιληπτό στην κυβέρνηση της Ν.Δ., είναι ότι, άσχετα με τα ποσά που εισρέουν στη χώρα μας, η ελληνική οικονομία αποκλίνει αντί να συγκλίνει με τις οικονομίες των άλλων κρατών-μελών της ΕΟΚ. Τα στοιχεία που επι-

βεβαιώνουν το γεγονός αυτό είναι αδιάψευστα. Μεταξύ του 1981-992, το ΑΕΠ της Ελλάδας αυξήθηκε με βραδύτερο ρυθμό από ό,τι στα άλλα κράτη-μέλη της ΕΟΚ, κατά 9,8%, ενώ για να υπάρξει σύγκλιση θα έπρεπε να αυξάνεται με ταχύτερο ρυθμό. Η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε με ρυθμό 12,4%, χαμηλότερο από ό,τι στους εταίρους μας.

Ακόμα, η αύξηση των ελληνικών επενδύσεων ήταν, μεταξύ 1981-992, κατά 24,2% χαμηλότερη από ό,τι στα άλλα κράτη-μέλη, ενώ η αύξηση της απασχόλησης βραδύτερη κατά 3%.

Και ένα άλλο στοιχείο άκρως ενδιαφέρον. Η αύξηση της παραγωγικότητας στην Ελλάδα κινήθηκε με ρυθμό βραδύτερο κατά 7% σε σχέση με την αντίστοιχη αύξηση των εταίρων μας.

Είναι γνωστό εξάλλου ότι ως μέτρο ανάπτυξης λαμβάνεται υπ' όψιν και το μερίδιο υπηρεσιών στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ). Ο τομέας αυτός καλύπτει στην «άλλη ΕΟΚ» το 63% της ΑΠΑ. Στην Ελλάδα καλύπτει τώρα το 57%, όσο δηλαδή κάλυπτε στην «άλλη ΕΟΚ» στις αρχές της δεκαετίας του '90. Είναι φανερό λοιπόν ότι η ελληνική οικονομία αποκλίνει αντί να συγκλίνει προς τον μέσο όρο της ΕΟΚ. Και αυτό δημιουργεί πολλά ερωτήματα, σε σχέση τόσο με τη συμμετοχή της χώρας στις εξελεγκτικές διαδικασίες όσο και με τη δυνατότητα της Ελλάδας να εκμεταλλευθεί τη συμμετοχή της στην μεγαλύτερη εμποροβιομηχανική και οικονομική ένωση του Πλανήτη, τον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο (ΕΟΧ).

Αρκετοί υποστηρίζουν ότι πολλά ερωτήματα σχετικά με την απόκλιση της ελληνικής οικονομίας προκύπτουν και για τα «κέντρα λήψης αποφάσεων» στις Βρυξέλλες. Και αυτό διότι η Ελλάδα, ως οργανικό τμήμα της ΕΟΚ, αποτελεί μια περιφέρεια που οφείλει να αναπτύσσεται σαν τις άλλες περιφέρειες. Είναι καιρός λοιπόν να αντιληφθούν όλοι, και πρώτα πρώτα η κυβέρνηση, ότι, άσχετα με τα ποσά κοινοτικά κεφάλαια εισρέουν στη χώρα μας, το αποτέλεσμα θα πρέπει να είναι θετικό. Δηλαδή η Ελλάδα να προσεγγίζει τον (άλλο) Κοινοτικό Χώρο και όχι να απομακρύνεται από αυτόν. Διότι αν συμβαίνει αυτό το τελευταίο (και δυστυχώς συμβαίνει), τότε κάτι (ή μάλλον πολλά) δεν πάει καλά, τόσο στην Αθήνα όσο και στις Βρυξέλλες.

Αν θέλουμε λοιπόν να συνοψίσουμε, μπορούμε να πούμε ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει μέσα σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη Ευρώπη προκλήσεις, διατηρεί παρεκκλίσεις και επιδιώκει συγκλίσεις αλλά «πετυχαίνει» αποκλίσεις. Σε αυτά ακριβώς τα πλαίσια «και με έναν πόλεμο έξω από την πόρτα», η κυβέρνηση, που βάλλεται πανταχόθεν, καλείται να λύσει ουσιώδη και μεγάλα προβλήματα. Το «έτος ορόσημο» μας επιφυλάσσει πολλά.

Μόνη διέξοδος η ανατροπή πολιτικής και αντιλήψεων

του Κ. Τσαλόγλου

Η ελληνική οικονομία περνάει την πιο επώδυνη περίοδό της από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Την κρισιμότητα της κατάστασης δεν φαίνεται να την έχουμε καταλάβει, καθώς οι ηγεσίες των κομμάτων δεν ενδιαφέρονται παρά μόνο για την κατοχή της εξουσίας. Τα περιθώρια όμως έχουν στενέψει, αυτό πλέον πρέπει να γίνει συνείδηση όλων, αν θέλουμε να ξεπεράσουμε τα αδιέξοδα.

Απασχολεί ιδιαίτερα, τις τελευταίες ημέρες, την ελληνική κοινή γνώμη το ερώτημα αν θα επιβάλει η κυβέρνηση νέους φόρους. Η ανησυχία εντοπίζεται, κατά προτίμηση, στο ενδεχόμενο μεγάλης αύξησης της τιμής των αυτοκινήτων και των καυσίμων τους. Σε χαμηλότερο επίπεδο η ανησυχία τροφοδοτείται από την πιθανότητα νέας σημαντικής αύξησης των ενοικίων εξαιτίας της αναπροσαρμογής των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων, την οποία η κυβέρνηση εκτιμά ως ένα πολύ αποτελεσματικό μέτρο για την καταπολέμηση του πληθωρισμού.

Βέβαια, η απόκτηση αυτοκινήτου αποτελεί όνειρο εξίσου θελκτικό με αυτό της απόκτησης

ακινήτου. Και οι ανατιμήσεις, όπου και αν σημειώνονται, προκαλούν δικαιολογημένη δυσφορία όταν μειώνουν τα πραγματικά εισοδήματα.

Αν αυτές, ωστόσο, ήταν οι σοβαρότερες απειλές που διαγράφονται στον εθνικο-οικονομικό ορίζοντα για το 1993 θά 'πρεπε να λογιζόμαστε ευτυχείς. Με μόνο τίμημα τη μείωση της καταναλωτικής μας ικανότητας λόγω της εθνικής, αλλά και της παγκόσμιας σχεδόν, οικονομικής κρίσης θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αυτή η κρίση «επιδερμικά» απλώς μας τραυμάτισε.

Δυστυχώς, ο εθνικο-οικονομικός μας ορίζοντας, άρα και οι συνθήκες ζωής του εργαζόμενου πληθυσμού, είναι πολύ, πάρα πολύ πιο σκοτεινές από όσο παρόμοιες τιμαριθμικές εξελίξεις προοι-

ωνίζονται.

Η προσαρμοστικότητα της οικονομίας μας

Η ελληνική οικονομία περνάει την πιο επώδυνη ίσως και επικίνδυνη διαδικασία επιβίωσης από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Απειλείται να συνθλιβεί ανάμεσα στις συμπληγάδες της υπανάπτυξης και της απαίτησης προσαρμογής της προς το «κεκτημένο» της «Ευρωπαϊκής Ένωσης», όπως το προσδιορίζει η συμφωνία του Μάαστριχτ, το προτελευταίο δηλαδή στάδιο της πορείας προς την πολιτική ενοποίηση των κρατών-μελών της «Ευρώπης». Η ελληνική κοινή γνώμη αποδείχεται απροϊδέαστη για τη σοβαρότητα

αυτού του κρίσιμου προβλήματος. Και πώς να προσελκυστεί η προσοχή της αφού οι ηγεσίες των πολιτικών μας κομμάτων δεν ενδιαφέρονται παρά μόνο για την κατοχή της εξουσίας, εξωραϊζοντας την πραγματικότητα όταν είναι κυβέρνηση ή περιοριζόμενες σε ρητορικές αντιδικίες και σε παροχή ψηφοθηρικών υποσχέσεων, τις οποίες ουδέποτε σέβονται, όταν είναι στην αντιπολίτευση.

Ο εκσυγχρονισμός, η έξοδος από την υπανάπτυξη, οργανωτική, τεχνολογική και νοοτροπίας, της εθνικής οικονομίας ώστε να καταστεί αναντικατάστατο παραγωγικό τμήμα της Ευρώπης, αντί να παραμένει κλαυθμηρίζων φτωχοσυγγενής, πρέπει να ανατρέψει όλους σχεδόν τους μηχανισμούς στους οποίους στηρίζεται αυτή η οικονομία, γιατί είναι ακριβώς οι μηχανισμοί που εξυπηρετούσαν την υπανάπτυξη. Είναι εντελώς ακατάλληλοι συνεπώς για την προώθηση και στήριξη της πραγματικής ανάπτυξης.

Η αχρήστευση όμως ενός απρόσφορου μηχανισμού, αν δεν είναι εφαρμόσιμος αυτός που θα τον αντικαταστήσει, δεν έχει άλλο αποτέλεσμα εκτός από την περαιτέρω υπονόμευση της πλουτοπαραγωγικής δραστηριότητας. Αυτό συνέβη με την απόπειρα του ΠΑΣΟΚ να αντικαταστήσει τη χωλαίνουσα οικονομία της αγοράς με μηχανισμούς κρατικοποιημένης οικονομίας, και αυτό συμβαίνει με την υπόθεση της Ν. Δημοκρατίας ότι μπορεί να προχωρήσει με επιτυχία στην αντίστροφη απόπειρα, όταν είναι δεδομένη η ολοκληρωτική σχεδόν έλλειψη ανταγωνιστικού πνεύματος στην επιχειρηματική λογική των Ελλήνων.

Η απόφαση για καθιέρωση του «πόθεν έσχες», προκειμένου να ελέγχεται η νομιμότητα απόκτησης περιουσιακών στοιχείων των φορολογουμένων και να αποκλειστεί έτσι η δυνατότητα φοροδιαφυγής, έπληξε τον τομέα των οικοδομών, ο οποίος στηριζόταν κατά σημαντικότερο ποσοστό στα κέρδη της παραοικονομίας. Η οικοδομική δραστηριότητα μειώθηκε απότομα προκαλώντας ανεργία στους οικοδόμους, υπολειτουργία των επιχειρήσεων που συνδέονται με την προσφορά υλικού και εξοπλισμού των διαμερισμάτων, απώλεια κρατικών εσόδων, επιδείνωση του προβλήματος της στέγης, φυγή στο εξωτερικό άδηλων εισοδημάτων, επίταση -που είναι και το χειρότερο- της οικονομικής ύφεσης.

Πολλά άλλα παραδείγματα ανάλογων συνεπειών από την απαραίτητη οπωσδήποτε προσπάθεια εξυγίανσης και ανταγωνιστικού εκσυγχρονισμού της ελληνικής οικονομίας θα μπορούσαν να παρατεθούν. Περιττεύουν. Είναι καθημερινή εμπειρία η απώλεια της απασχόλησής τους από δεκάδες χιλιάδες εργαζόμενους γιατί αρνείται ο ιδιωτικός τομέας να συνεχίσει τη λειτουργία επιχειρήσεων που εναπέθεταν την επιβίωσή τους σε επιδοτήσεις από τον δημόσιο κορβανά και σε ανεξόφλητα δάνεια, σε μηχανισμούς δηλαδή στερημένους εντελώς της ευθύνης για ανταγωνιστική αναμέτρηση. Τώρα που το (δανεικό) δημόσιο

• **Η πιο ΕΠΩΔΥΝΗ φάση της ελληνικής οικονομίας.**

• **30 χρόνια κράτησε η περίοδος της ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ στις απαιτήσεις της ΕΟΚ.**

• **Χρειάζεται άμεση ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ των κλάδων της εθνικής παραγωγής.**

• **Μεγάλος είναι πλέον ο κίνδυνος της ΑΠΩΛΕΙΑΣ της διεθνούς αξιοπιστίας μας.**

χρήμα δεν επαρκεί αλλά και η Κοινότητα δεν επιτρέπει την «επιδότηση» της υπανάπτυξης, όλες αυτές οι επιχειρήσεις διακόπτουν τη λειτουργία τους.

Με ποιές άλλες παραγωγικές απασχολήσεις θα αντικατασταθούν αυτές που καταργούνται λόγω της «εξυγίανσης» και της ενδοκοινοτικής προσαρμογής;

Η κυβέρνηση καλλιεργεί την ψευδεντύπωση ότι ευθύς μόλις «σταθεροποιηθούν» τα δημόσια οικονομικά θα ορμήσουν γηγενείς και αλλοδαποί κεφαλαιούχοι για να εμπλουτίσουν την ελληνική οικονομία με κάθε είδους αποδοτικές δραστηριότητες. Και επειδή -κατά την κυβέρνηση, πάντα- η «σταθεροποίηση» είναι θέμα δέκα-δώδεκα, το πολύ, μηνών, από του τέλους του τρέχοντος έτους, οι Έλληνες πρέπει να ετοιμάζονται για βέβαιη επιστροφή στην ευδαιμονία της άκοπης καταναλωτικής σπατάλης!

Η αντιπολίτευση, αξιωματική και φθίνουσα, από την πλευρά της, αντί να καλεί την κυβέρνηση να προσγειωθεί στη θλιβερή πραγματικότητα, παρατηρεί απλώς ότι για τη μετάβαση στην ευδαιμονία είναι εντελώς ακατάλληλη η ασκούμενη πολιτική και μόνον η οικονομική πολιτική του ΠΑΣΟΚ είναι ενδεδειγμένη! Με τη χαρακτηριστική της άνεση, η σημερινή αντιπολίτευση ξεχνάει ωστόσο ότι για το βαρύτερο τμήμα, που πρέπει να καταβληθεί προκειμένου να προχωρήσει όσο γίνεται γρηγορότερα ο αναγκαίος μετασχηματισμός, την ευθύνη την έχει αυτή η ίδια, κατά ίσο

ποσοστό με εκείνο της πολιτικής παράταξης που κυβερνά.

Εικόνες προσαρμογής: Ελλάδα και Ισπανία

Η περίοδος προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας στις απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, περίοδος που ξεπερνά ήδη τα τριάντα χρόνια, αφέθηκε να εξαντληθεί χωρίς την παραμικρή ουσιαστική προσπάθεια προσαρμοστικών αλλαγών, όταν επίσημα δεν καταγγέλθηκε σαν αντίθετη προς τα εθνικά συμφέροντα, όπως έγινε επί ΠΑΣΟΚ. Το οποίο, έστω και ψευδίζοντας, επέμεινε ως το τέλος της εξουσίας του ότι η ένταξή μας στην Ε.Ο.Κ. αποτελεί «κληροδοτημένη αναγκαιότητα», που κάποτε πρέπει να επανεξεταστεί!

Τώρα, αυτή η προσαρμογή στις Κοινοτικές προδιαγραφές, όπως τις προσδιορίζουν η συμφωνία του Μάαστριχτ και το προεισαγωγικό της στάδιο, η συμφωνία για τη λειτουργία της «ενιαίας αγοράς» από την πρώτη Ιανουαρίου 1993, προσθέτουν το δικό τους αδυσώπητο βάρος στην προσπάθεια συμφίλιωσης της ελληνικής οικονομίας προς την υποχρέωση ιστορικού εκσυγχρονισμού της για να επιζήσει εντός της «Ενωμένης Ευρώπης» ως ισότιμος εταίρος. Οι χιλιάδες εκτελωνιστές που βλέπουν το αντικείμενο της δουλειάς τους να περιορίζεται στο ένα τρίτο του προηγούμενου όγκου του, με ανάλογη μείωση του εισοδήματός τους, είναι ένα μικρό μόνο δείγμα του τιμήματος που θα πληρώσει η ελληνική κοινωνία εξαιτίας του εγκληματικού κενού στην υποχρέωση προοδευτικής και σχεδιασμένης αναδιάρθρωσης του εθνικο-παραγωγικού μηχανισμού, ώστε να απορροφώνται σε νέες θέσεις εργασίας όσοι θα χάναν τη δουλειά τους από τις αλλαγές στη λειτουργία της παραδοσιακής οικονομίας.

Κι αν μην παραπεμφθεί πάλι το οξύ πρόβλημα της ανεργίας σε ίδια φαινόμενα σε άλλες κοινοτικές χώρες, όπως στην Ισπανία π.χ., για να δικαιολογηθεί ο πολλαπλασιασμός, εδώ, των ανέργων λόγω αποκρατικοποιήσεων και προσαρμογής. Αυτούς που μένουν άνεργοι, εδώ, αυτούς τους οποίους δεν μπορεί να απορροφήσει η οικονομία, τους χάνει η κοινωνία. Και αντί επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, πυροβολούν τα παρμπρέ των λεωφορείων, ελπίζοντας έτσι πως θα λύσουν το πρόβλημα επιβίωσής τους! Στην Ισπανία, στη διάρκεια της δεκαετίας του '80, απορροφήθηκαν από τον τριτογενή τομέα, τις υπηρεσίες, 150.000 άτομα, ενώ η βιομηχανία έχανε 85.000 απασχολούμενους της. Αυτό, σε μια περιοχή, την Βαλέντσια, με πληθώρα ανειδίκευτων εργατών.

Σημειώνεται μήπως κάτι ανάλογο σ' εμάς; Σχεδιάζεται από κάποιους η πραγματοποίησή του;

Η μόνη απάντηση στα ερωτήματα είναι η ανεπιπόδιστη πορεία της ελληνικής οικονομίας και της ελληνικής κοινωνίας προς αδιέξοδα, που κανένα

αρνητικό ενδεχόμενο δεν μπορούν να αποκλείσουν.

Ωσάν να μην έφτανε μάλιστα ο χειρισμός των οικονομικών μας πραγμάτων από τις κυβερνήσεις της τελευταίας τριακονταετίας ως ο αποκλειστικός συντελεστής εξέλιξεων οι οποίες μπορούν να φτάσουν ως την εκπαραθύρωσή μας (μετά παρηγορητικών λόγων) από τη διευρυνόμενη «Ευρώπη», αποσπάται η προσοχή του Έθνους και σε προβλήματα που θα έπρεπε, με εθνική υπευθυνότητα και σεβασμό των κρίσιμων προτεραιοτήτων, από την πρώτη στιγμή να αντιμετωπιστούν.

Εμείς και η Τουρκία

Όταν, το 1918, ο Λένιν βρέθηκε μπροστά στο δίλημμα να συνεχίσει η Ρωσία τον πόλεμο με τη Γερμανία ή να σταματήσει τον πόλεμο για να επιβιώσει η Οκτωβριανή επανάσταση, δέχτηκε να πληρωθεί η ανακωχή με εκχώρηση στην τότε Γερμανία εδαφών έκτασης 150.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Τώρα, εμείς, ορθώνουμε σοβαρότατα εμπόδια στην οικονομική ανέλιξη του τόπου, αδρανοποιούμε ως παράγοντας ικανός να συμβάλει στην ειρήνη των Βαλκανίων, ταλαιπωρούμε το όποιο διεθνές μας κύρος, για να εμποδίσουμε ένα καταδικασμένο σε ιστορική αφάνεια

πληθυσμιακό συνονθύλευμα να λέγεται Μακεδονία.

Η περίπτωση μας θυμίζει εκείνον που, αντί να ασχοληθεί με το σβήσιμο της πυρκαγιάς στο κατάστημά του, άρχισε να κυνηγάει τον μικροκατεργάρα που βρήκε την ευκαιρία να του κλέψει την πινακίδα!

Ο κίνδυνος για την απώλεια της διεθνούς αξιοπιστίας μας και της θέσης μας στην «Ευρώπη» επισπράττει από τον ανατολικό μας γείτονα ως πρόσθετο στοιχείο προβολής του και προώθησης των φιλοδοξιών του. Δεν είναι το «ισλαμικό τόξο» που μας απειλεί με περικύκλωση. Αν επρόκειτο το «ισλάμ» να ανατρέψει στην Τουρκία το δυτικότροπο κεμαλικό καθεστώς, θα ήταν η ίδια «Ευρώπη» που θα έθετε οριστικό τέρμα στην τουρκική προπάθεια για ένταξη. Είναι η οικονομική ανάπτυξη αυτής της χώρας, παράλληλα με την πληθυσμιακή, που εξασθενεί τα επιχειρήματα εναντίον της και το ρόλο μας στην περιοχή.

Μεταξύ 1980 και 1988 η βιομηχανική παραγωγή της Τουρκίας αυξήθηκε κατά περισσότερο από 60%. ενώ η δική μας, το πρώτο εξάμηνο του '92, είχε υποχωρήσει στο 98,2% με βάση = 100 του 1980! Το 1989 η Τουρκία είχε πλεόνασμα στο ισοζύγιο εξωτερικών της συναλλαγών, ενώ εμείς είχαμε διπλασιάσει το έλλειμμα σε σχέση με τον

προηγούμενο χρόνο. Η κατά κεφαλήν κατανάλωση στην Τουρκία αυξανόταν μεταξύ 1980 και 1989 με ποσοστό 3,2% το χρόνο, ενώ στην Ελλάδα με ποσοστό 2,5%. Και το μελλοντολογικά ανησυχητικότερο: Οι νέοι ηλικίας έως 24 ετών αντιπροσωπεύουν στην Ελλάδα ποσοστό 35% του συνολικού πληθυσμού, ενώ στην Τουρκία το 56%! – και τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνω των 50 ετών είναι 32,17% και 15%

Χωρίς γρήγορη αναδιάρθρωση των κλάδων της εθνικής παραγωγής ώστε να εξασφαλιστεί η σταθερή βελτίωση της θέσης μας στον ενδοκοινωνικό και διεθνή καταμερισμό εργασίας, οι άκαρπες πολιτικές σταθεροποίησης, με ταυτόχρονη πίεση «ευρωπαϊκής» προσαρμογής, δεν αφήνουν περιθώρια προσδοκιών για παραγωγικές επενδύσεις παρά μόνον αν η χώρα μας αποκτήσει τα «πλεονεκτήματα» των οικονομικών «τίγρεων» της Άπω Ανατολής. Αν προσφέρει δηλαδή στους επενδυτές εργατικό δυναμικό τόσο χαμηλής αμοιβής ώστε να εξουδετερώνει τα λειτουργικά μειονεκτήματα της οικονομίας. Και δυστυχώς, προς τα εκεί οδηγεί η αδυναμία απορρόφησης της συνεχώς ογκούμενης ανεργίας. Λύση καταστροφική, γιατί η ελληνική κοινωνία δεν είναι κοινωνία της Σιγκαπούρης!

Θήλη λέξη

ελληνική και ξένη λογοτεχνία

1922
1992

μνήμη μικρᾶς ἀσίας

ἀφιέρωμα

νοέμβρης -
δεκέμβρης '92

112

είδικό τεύχος:
δρχ. 1200

Γραφτείτε συνδρομητές στο **αντί**

ΕΝΑΣ ΧΡΟΝΟΣ

Δεν επήλθε ακόμη ο κορεσμός από τις πολιτικές γελοιογραφίες που κατακλύζουν τον Τύπο; Για κάποιους, ναι - όμως είναι εκείνοι που ήδη έχουν κορεσθεί από την πολιτική και τα σκέρτσα της. Για τους άλλους, τους πολλούς, φαίνεται πως δεν υπάρχει κορεσμός. Όσο, λοιπόν, ακόρεστοι θα «καταναλώνουμε» τις κορώνες των αστέρων της πολιτικής, θα χρειαζόμαστε και τους γελοιογράφους της. Όσο περισσότερο «αστέρες» τόσο περισσότερες γελοιογραφίες. Ίσως γι' αυτό τα άλμπουμ-αλμανάκ των γελοιογράφων με τα καλύτερά τους της κάθε χρονιάς συνεχίζουν να εκδίδονται και, υποθέτουμε, να πουλάνε. Από αυτά τα άλμπουμ της φετινής χρονιάς, σ' αυτό το δισέλιδο, παρουσιάζουμε κάποια από τα πιο ενδιαφέροντα σκίτσο-γραφήματα.

ΣΤ' 89

Ηλίας Μακρής:
Ψιλο...πράγματα

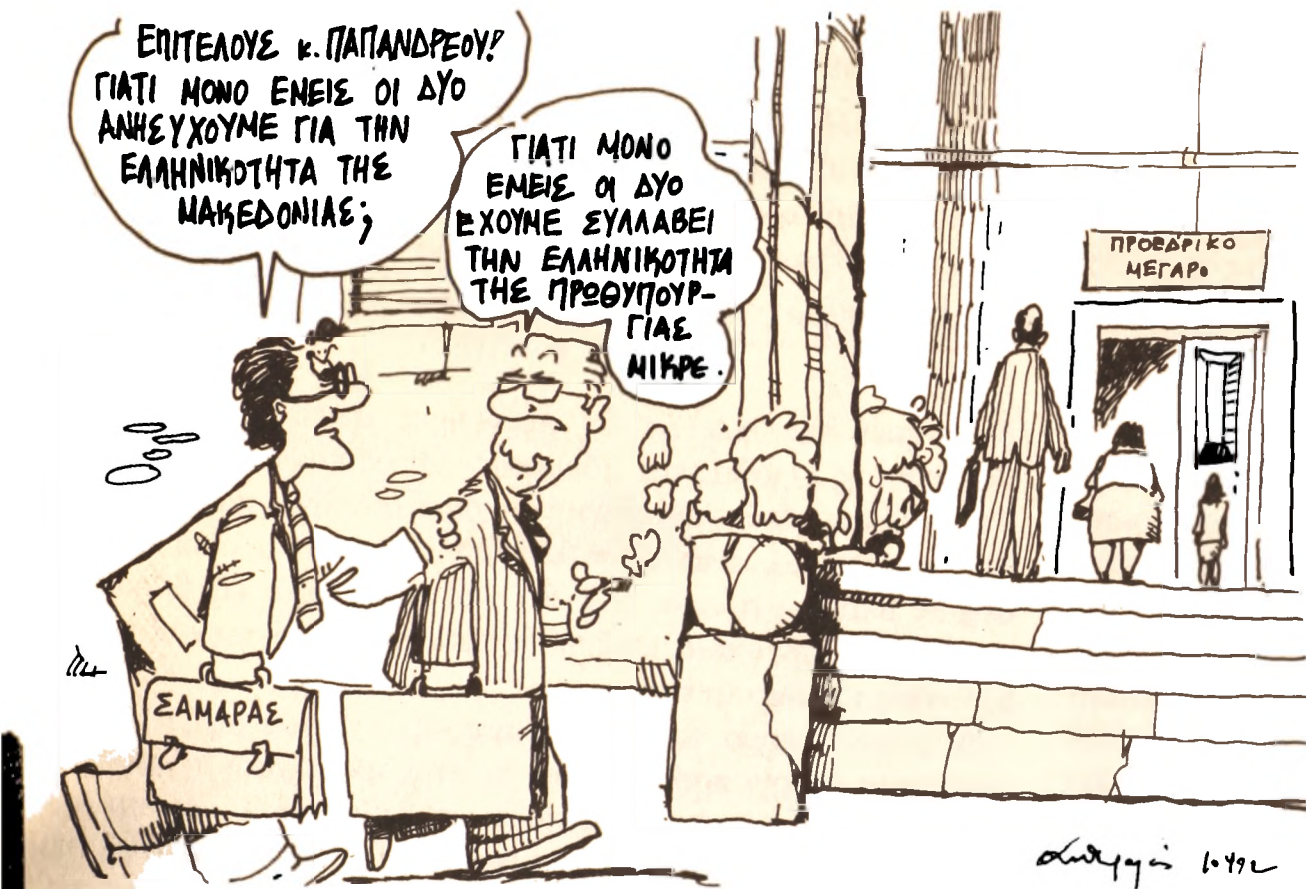
Στάθης: Αναγνωστικό

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πιο άγρια μωρά από τον Κώστα Μητρόπουλο

Ανδρέας Πετρούλακης: Για ένα όνομα ζούμε

ΟΠΩΣ ΟΙ ΜΕΤΡΗΜΕΝΕΣ ΑΠΟΛΑΥΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΦΗΜΗ;

Οι εκάστοτε δημοσκοπήσεις ασφαλώς δεν αποτυπώνουν την «κοινή γνώμη» – ίσως μάλιστα να είναι και επιβεβλημένα αυθαίρετες, αφού η «κοινή γνώμη» (ένα καθαρό ιδεολόγημα) προκύπτει εκ των υστέρων ως ο γεωμετρικός τόπος ποικίλων προγραμματικών αυθαιρεσιών, έτσι ιδρύεται κι έτσι επιβάλλεται, με τη σειρά της. Αυτή η περίπλοκη διαλεκτική δεν απαγορεύει εντούτοις να θεωρήσουμε ενδεικτικά ορισμένα στοιχεία δημοσκοπήσεων: των ετήσιων πινάκων, επί παραδείγματι, που δημοσιεύονται στα αρμόδια περιοδικά και μαρτυρούν τι επέλεξε να διαβάσει ο (παράγωγος ενός ακόμη ιδεολογήματος) «μέσος αναγνώστης». Κι οι πίνακες λένε – για να φτάσουμε επιτέλους στο θέμα μας – ότι τα άλμπουμ των πολιτικών γελοιογράφων μας δεν αναρριχήθηκαν φέτος στην κορυφή, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Να φταίει, όπως σημειώνει και ο Παντελής Μπουκάλας στην Καθημερινή (5.1.93), που «οι καλές γελοιογραφίες προϋποθέτουν πολύ περισσότερο μόχθο και γνώση απ' όσο τελικά αποτυπώνεται πάνω τους και ταυτόχρονα απαιτούν πλήρη ανάγνωση κι όχι απλό ξεφύλλισμα»; Να πρόκειται για την τελευταία πράξη του δράματος που ξεκίνησε από το ταμπλόιντ και τη συρρίκνωση των πολιτικών αναλύσεων σε γιγαντότιτλους και λεξάντες; Σ' αυτήν την περίπτωση, τα πράγματα είναι πολύ σοβαρά – αφού η εικόνα (κι οι γελοιογραφίες εικόνες είναι κι αυτές καταρχήν) δεν φαίνεται ούτε αυτή ικανή να αποσπάσει την προσοχή του θεατή παρά μόνον υπό την προϋπόθεση να μην είναι αναγνώσιμη αλλ' απλώς αναλώσιμη: ν' αναβοσβήνει για μια μόνον στιγμή, όπως οι μετρημένες απολαύσεις και η φήμη.

Γιώργος Κοροπούλης

Γιάννης Ιωάννου: Το μαύρο πρόβατο

1993: Ύφεση και αβεβαιότητα

του Ρεπόρτερ

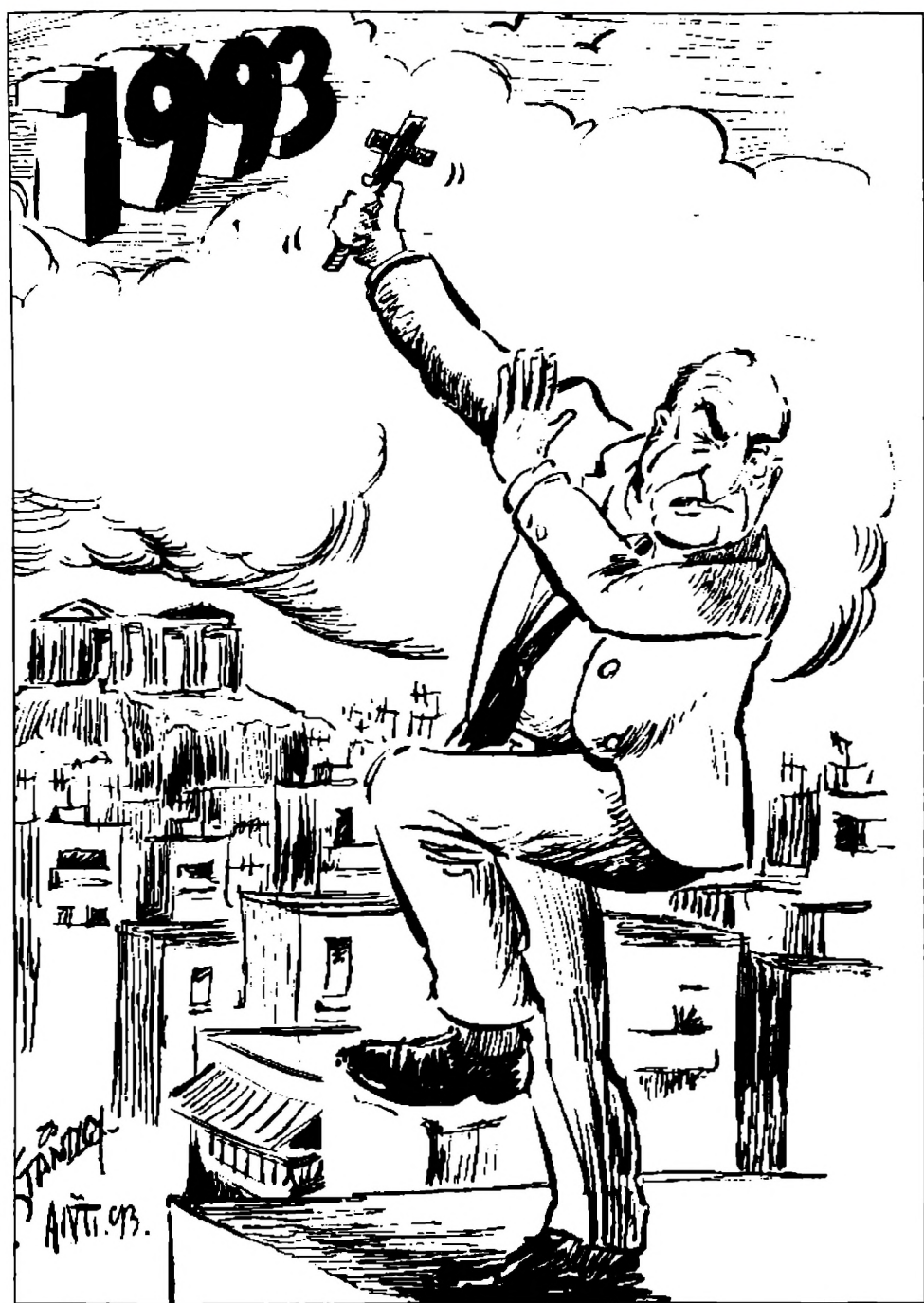
Οι τελευταίες ημέρες του '92 και οι πρώτες του νέου χρόνου δεν είχαν τίποτε από την ένταση και την πυκνότητα της πολιτικής που χαρακτήρισαν το τελευταίο τετράμηνο, κυρίως, της χρονιάς που πέρασε. Στα δελτία ειδήσεων των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών και στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων, ήταν το χιόνι, η έξοδος για τις γιορτές και κάπου κάπου η ακρίβεια που προσπάθησαν να διατηρήσουν τεταμένη την προσοχή του κοινού: οι αποκλεισμοί των ορεινών περιοχών, οι νεκροί στα τροχαία, τα παράξενα των γιορτών, η εθιμοτυπία και ο νέος καταναλωτικός παράδεισος που ανοίγει η κατάργηση των συνόρων στην ΕΟΚ ματαίως προσπάθησαν να δώσουν την εμπορικά απαραίτητη δραματουργική διάσταση στο κοινωνικό, εκεί που, μέχρι και την ημέρα της ψηφοφορίας για τον προϋπολογισμό, η ρουτίνα της πολιτικής γνώριζε τα, έστω και προγραμματισμένα, ρήγματα από τις πολιτικές αντιπαραθέσεις, κυρίως στο χώρο της κυβερνώσας παράταξης, όπου φαίνεται να συντελούνται και οι όποιες συνολικότερες εξελίξεις επί του πολιτικού.

Οι λόγοι αυτού του γιορτινού «ελλείμματος πολιτικής» είναι πολλοί και ποικίλοι. Κατά τα φαινόμενα, τουλάχιστον, η υπόθεση του αιτήματος αναγνώρισης της Δημοκρατίας των Σκοπίων, που έχει υποβληθεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, είναι αυτή που απορρόφησε όλη την πολιτική ενεργητικότητα της κυβέρνησης και είναι γι' αυτό το θέμα επίσης που φαίνεται πως, μετά από πολλούς μήνες έντονης αντιπαραθέσης, διαμορφώνεται στην πολιτική συγκυρία κάποια μικρή «περιοχή» στην οποία συγκλίνουν κυβέρνηση και αντιπολίτευση, με την περίφημη διακομματική επιτροπή για το ζήτημα των Σκοπίων. Είναι επίσης η πρώτη φορά, μετά από αρκετούς μήνες, που μία κυβερνητική πρωτοβουλία για σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μοιάζει να προκαλεί ρήγμα στην αντιπολίτευση σε ένα κρίσιμο και ευαίσθητο θέμα, ένα ρήγμα που μπορεί να οδηγήσει την αξιωματική αντιπολίτευση σε απομονωτικές καταστάσεις.

Σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί η σημαντικότερη ύφεση στο κυβερνητικό στρατόπεδο: ο κ. Έβερτ, από κοινού με τους άλλους δύο βουλευτές της ΝΔ που αποτέλεσαν την ομάδα των «3», επιψηφίζοντας την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης στις 22 Δεκεμβρίου και εντέλοντας, την παραμονή της αναχώρησης του κ. Μητσοτάκη για το Εδιμβούργο, τους βουλευτές της Ν.Δ να «επιτελέσουν το εθνικό τους καθήκον» υπερψηφίζοντας τον προϋπολογισμό, επιβεβαίωσαν, σε αυτή τη φάση τουλάχιστον (πράγμα το οποίο είναι πολύ σημαντικό), τον ηγετικό ρόλο του κ. Μητσοτάκη και μετέγραψαν την ως τώρα αντιπολίτευσή τους στη «δέλτο παραπόνων» του κόμματος. Και ως γνωστόν, τα παράπονα διασκεδάζονται συχνά-πυκνά στα αγωνίσματα αντοχής στα οποία υποβάλλει επιτυχώς ο κ. Μητσοτάκης το σύνολο των

βουλευτών της ΝΔ, με τις περίφημες συνόδους της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του κόμματος. Όπως είναι επίσης γνωστό ότι παράπονα διατυπώνουν μόνον όσοι αισθάνονται αδικημένοι από την ηγεσία, ενώ αντιπολίτευση μετέρχονται όσοι κρίνουν ότι, αν υπάρχει αδικία, τελείται από την ηγεσία εις βάρος της παράταξης, την οποία επιθυμούν να εκπροσωπήσουν καταλαμβάνοντας την ηγεσία της.

Από την πλευρά του, ο κ. Σαμαράς, έχοντας αφήσει μικρό εκτόπισμα με την πρότασή του για την οικονομική πολιτική –η οποία θα αποτελούσε αναγκαίο «συμπλήρωμα» για την οικοδόμηση της ηγετικής του φυσιογνωμίας–, με την επιστολή την οποία απέστειλε στον άλλοτε γάλλο συνάδελφό του για την υποστήριξη της θέσης της Ελλάδας σχετικά με το θέμα των Σκοπίων στον ΟΗΕ, μπορεί μεν να έδειξε μία συμπεριφορά «εθνικά απαραίτητη» όσο και «θετική» –η οποία ενδεχομένως του ήταν αναγκαία, προκειμένου να μη χρεωθεί ως αρνητικός και μόνον στον λεπτό τομέα των εθνικών θεμάτων, όπου και το συγκριτικό του πλενέκτημα–, όμως δεν είχε την παραμικρή δυνατότητα διαφοροποίησης από την ηγεσία του κόμματος και της κυβέρνησης: η χειρονομία του τέως ΥΠΠΕΞ περιεγράφη ασχολίαστα από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης και καταχωρήθηκε ως διάβημα συνδρομής στις τρέχουσες ενέργειες της κυβέρνησης για το θέμα των Σκοπίων. Αν δε συνεκτιμηθεί και η προηγηθείσα της επιστολής Σαμαρά υπερψήφιση του προϋπολογισμού από τους βουλευτές που θεωρούνται προσκείμενοι σε αυτόν, και μάλιστα μετά την κριτική που άσκησε ο τέως ΥΠΠΕΞ στην οικονομική πολιτική της κυβέρνησης από το *Βήμα*, τότε μένει επί του παρόντος η πολιτική παραφιλολογία περί «μυστικών συνάξεων» στο διαμέρισμα της οδού Μαυρούλη, ή όπου αλλού αλληλοεξομολογούνται οι «σαμαρικούς» συμπολιτευόμενοι.

Μέσα σε ένα κλίμα γενικευμένης δυσαρέσκειας με την κυβερνητική πολιτική, ο χρόνος αποκτά άλλες διαστάσεις. Αν η αμφίπλευρη ενδοκομματική αντιπολίτευση του κ. Μητσοτάκη έχει επιλέξει μια τακτική αναδίπλωσης, αναμονής, εκχειρίσας ή, αντίθετα, αν η ύφεση που παρουσιάζεται οφείλεται σε δυστοκίες συνεννόησης των δελφίνων για το προτιμητέο νέο «ηγετικό σχήμα», αυτό λίγη σημασία έχει: στην ουσία, ο κ. Μητσοτάκης έχει κάθε λόγο να αισθάνεται πως έχει, σε κρίσιμη περίοδο και για κρίσιμο χρόνο, μεγαλύτερα περιθώρια χειρισμών, ελιγμών αλλά και ανασύνταξης· χωρίς να έχει εξαντλήσει σημαντικά μέσα που διαθέτει για να αντιμετωπίσει μία κρισιμότερη κατάσταση στο εσωτερικό του κόμματος και της κοινοβουλευτικής ομάδας, ο αρχηγός της ΝΔ είχε κάθε λόγο να θεωρήσει αυτονόητη την υπερψήφιση του προϋπολογισμού από το σύνολο των βουλευτών του, ίσως διότι συμφωνεί κατ' ουσίαν με την άποψη του κ. Παπανδρέου ότι οι «αντάρτες» της ΝΔ δεν μπορούν εύκολα να διαχωρίσουν επίσημη πολιτική και ηγεσία από την παράταξη, βάλλοντας κατά της πρώτης και υπερασπίζοντας τη δεύτερη.

Η ύφεση στο κυβερνητικό μέτωπο, ωστόσο, όσο και αν κοστίζει στη συνέπεια και στο ποιόν των κινήτρων τους για τους αντιπολιτευόμενους, δεν σημαίνει ότι είναι ικανή να αναιρέσει ό,τι έχει μέχρι σήμερα δημιουργηθεί στη ΝΔ. Και αυτό που έχει δημιουργηθεί είναι μία κρίσιμη αμφισβήτηση των ικανοτήτων της σημερινής ηγεσίας, των στόχων, του ήθους της και της αίσθησής της για το μέτρο των κοινωνικών και των εθνικών συμφερόντων. Αυτή η

αμφισβήτηση, όσο διάχυτη και ασυντόνιστη και αν είναι, έχει επιφέρει ρήγμα σε πολιτικά συμβόλαια που έδιναν μέχρι σήμερα στην ηγεσία της ΝΔ την αυθεντική εξουσία και τη μονοπαγή αντιπροσώπευση της παράταξης. Από αυτή την άποψη, η δυναμική που δημιούργησε η ενδοκομματική αντιπολίτευση μπορεί να μην οδηγεί ευθέως σε «θέμα ηγεσίας», αλλά μπορεί ανά πάσα στιγμή να δημιουργεί κεντρικές ή περιφερειακότερες κρίσεις στην παράταξη, με άδηλη κατάληξη και σίγουρα με αποδιορθωτικές συνέπειες στην ίδια την κυβέρνηση. Φαίνεται μάλιστα πολύ δύσκολο για τη σημερινή ηγεσία της ΝΔ και τον γνωστό κύκλο που την περιβάλλει να προχωρήσουν έγκαιρα (όσο σχετικό και αν είναι αυτό) σε έναν επανακαθορισμό των σχέσεων με την εσωκομματική αμφισβήτηση που θα κατέληγε σε ένα βιώσιμο *modus vivendi* μέχρι τις εκλογές, κάτι που θα ήταν περισσότερο από αναγκαίο για όποιον δεν έχει ποικίλλες δεσμεύσεις (ή δεν κατέχεται από σύνδρομα) που τον οδηγούν σε συμπεριφορές τύπου «αποθανέντω η ψυχή μου μετά των αλλοφύλων».

Αν ο κ. Μητσοτάκης είχε απέναντί του μία ζώσα και ουσιαστική αντιπολίτευση, τότε σίγουρα η σημερινή συμπεριφορά του θα του επέτρεπε μόνο τη δημιουργία κάποιου προσωπικού κόμματος, αποδεικνύοντας έτσι ότι μπορεί να προσφέρει τις χειρίστες υπηρεσίες στον κοινωνικό χώρο που είναι ιστορικά προσηλωμένος στη ΝΔ αλλά και στην ίδια την παράταξη, απέναντι στην οποία πλειστάκις έχει κατηγορηθεί ότι συμπεριφέρεται όπως ο πτωχός που γίνεται νεόπλουτος με έναν καλό γάμο.

Η δυναμική της εξ οικείων αντιπολίτευσης στη ΝΔ μπορεί να επανεμφανισθεί με ποικίλλες μορφές και περιεχόμενα. Όλα τα θέματα που κληροδοτούνται άλυτα στο 1993 είναι κατάλληλα να προκαλέσουν κλυδωνισμούς που μπορεί να μετατραπούν σε σπασμούς, αν υπολογίσει κανείς ότι οι κανόνες του παιχνιδιού, οι έννοιες της ευθύνης και του καθήκοντος, έχουν πλέον εξαιρετικά ρευστοποιηθεί, αφού υπεβλήθησαν επί μακρόν και αδιαλείπτως σε μονομερείς και εξουσιαστικά χρησιμοθηρικές μεταχειρίσεις. Και ίσως το σημαντικότερο αρνητικό κεφάλαιο που ο κ. Μητσοτάκης αφήνει στη ΝΔ είναι μία οριακή πολιτική ευτέλεια στην παραδοσιακή σκευή της ως συντηρητικού κόμματος.

Οι προβλέψεις για το 1993 μπορεί να είναι κάτι άφενκα γραμμένο στην ημερήσια διάταξη αυτών των πρώτων ημερών του νέου χρόνου, όμως θα πρέπει να είναι κανείς πολύ προσεκτικός για να μην περιπέσει σε κακόμορφο Καζαμία, αφού οι σταθμίσεις στις οποίες θα πρέπει να προβεί δεν μπορούν να γίνουν με βάση κάποιους σταθερούς παράγοντες. Η ρευστότητα στην οικονομία, αλλά και στο χώρο της Βαλκανικής που προσδιορίζει εξαιρετικά άμεσα την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, είναι ένα δεδομένο ευθέως αναγόμενο στην αποσταθεροποίηση ζωτικών παραμέτρων που διαμορφώνουν την πολιτική συγκυρία σε βραχεία, πλέον, διάρκεια. Και είναι σίγουρο ότι η αποσταθεροποίηση στην οικονομία δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί με τον μονοψήφιο πληθωρισμό (όταν αποσαθρώνεται ολόκληρος ιστός οικονομικών πρακτικών και χώρων παραγωγής), όπως δεν μπορεί να σταθεροποιηθεί ο βαλκανικός χώρος με την επέμβαση στη Βοσνία ή στη Σερβία.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η άλλοτε σωτήρια και μεστή νοήματος πρακτική μιας πολιτικής πρωτοβουλίας, για τη διαμόρφωση σταθερής διεξόδου, μπορεί και να μετατραπεί σε ένα από τα στοιχεία της κρίσης.

□

1993: Ακόμα μια χαμένη χρονιά;

του Δ. Πατρινού

Μέσα στη χρονιά που ξεκίνησε πριν από λίγες μέρες, έχει γίνει πλέον αποδεκτό από όλους ότι η γενικευμένη και πολυεπίπεδη κρίση θα εντείνει περισσότερο τα φαινόμενα αποστασιοποίησης και ιδιώτευσης. Με βάση τα σημερινά δεδομένα, το 1993 θα είναι μια «χαμένη εθνικά χρονιά», όπως ήταν και το 1992, και δεν φαίνεται την αναπότρεπτη αυτή εξέλιξη να μπορεί να την ανακόψει μια κοινωνική δυναμική, καθοδηγούμενη από κάποιον ισχυρό κομματικό ή κοινωνικό φορέα.

Ο νέος χρόνος 1993, μόλις επτά χρόνια από το σημαδιακό 2000, δεν βρήκε απλώς κατά ένα χρόνο γερασμένη και ξεπερασμένη την πολιτική ηγεσία. Βρήκε τα χρόνια προβλήματα της χώρας, ιδιαίτερα εκείνα της τελευταίας 20ετίας, σε επιδείνωση. Θεωρείται βέβαιο ότι μέσα στο 1993 μπορεί κάποιες ατομικές στρατηγικές να πάνε καλύτερα, από τους μεταπράτες και διαμεσολαβητές έως τους παρακοιμώμενους ορισμένων αρχηγών και δελφίνων, αλλά συνολικά η κατάσταση θα χειροτερεύσει. Τα εθνικά θέματα χαρακτηρίζονται συνεχώς από υποβάθμιση, καίρια χτυπήματα και λύσεις αρνητικές για τα ελληνικά συμφέροντα. Όσον και εάν η σταδιακή αυτή κατολίσθηση κρύβεται κάτω από πομπώδεις μάχες και σκιώδεις νίκες. Όσο βελτιώνονται ορισμένοι δείκτες της οικονομίας τόσο θα μεγαλώνουν, το 1993, τα κοινωνικά προβλήματα και αδιέξοδα. Η σχέση τους έχει γίνει αλληλοκαταστροφική, στην κατάρρευση της **Κυβέρνησης Μητσοτάκη** προβάλλεται ως μόνη δυνατή λύση το «*ίδιο και αμετανόητο*» ΠΑΣΟΚ, που με πολλή δυσκολία κρύβει πλέον τα ενθουσιώδη και αλαζονικά αισθήματα «δικαίωσης».

Η επιδείνωση των χαρακτηριστικών του 1992 μέσα στο 1993 είναι ασφαλώς ένα κοινό αίσθημα με την είσοδο από τις πρώτες εντυπώσεις του 1993.

Η βαλκανική μας πολιτική γίνεται όλο και περισσότερο εσωστρεφής και αυτοπαγιδευμένη (επιστολή Μπ. Γκάλι, δήλωση Φρ. Μιττεράν, διαδικασίες ΟΗΕ και Γενεύης). Κανένα ρόλο δεν παίζει η χώρα μας σε διενέξεις και σοβαρά προβλήματα στα βόρεια σύνορά της, που την αφορούν άμεσα, ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει ως χώρα της περιοχής και της Κοινότητας. Περιθωριοποίηση πλήρης και ταξίδια εικα-

σιών ή είσπραξης αρνήσεων. Η επιτυχία της οικονομικής πολιτικής του κ. **Στ. Μάνου** συνεπάγεται, το 1993, μεγάλο κοινωνικό κόστος. Το πολιτικό ο κ. **Μητσοτάκης** το έχει μεταβιβάσει στον κ. Μάνο και ο ίδιος στη θέση του στο ψηφοδέλτιο Επικρατείας. Η βελτίωση των δεικτών για τον πληθωρισμό σημαίνουν μεγαλύτερη ανεργία και πτωχεύσεις. Η μείωση των ελλειμμάτων αυξήσεις, νέους φόρους και υψηλά επιτόκια. Η βελτίωση των δημόσιων οικονομικών απολύσεις, μείωση του κοινωνικού κράτους, ανασφάλεια και χειραγώγηση.

Η υποβάθμιση των θεσμών

Οι θεσμοί συνολικά γνωρίζουν νέα φάση υποβάθμισης και υπολειτουργίας. Καμία δυνατότητα παρέμβασης και ευρύτερης επιρροής δεν φαίνεται να διαθέτουν – ή να επιθυμούν – όλοι οι συλλογικοί φορείς. Έχουν παραιτηθεί ή υποκύψει στη δυσπιστία των κομματικών επιλογών και σκοπιμότητων. Κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις νησίδες στους χώρους λ.χ. του **ΣΕΒ** και της **ΓΣΕΕ** είναι αδύναμες και ανίκανες να αλλάξουν τη συνολική εικόνα.

Κατά ένα παράδοξο τρόπο οι πρώτες ημέρες του 1993, με επίκεντρο τη διένεξη ΠΑΣΟΚ και κυβέρνησης για την πραγματοποίηση ή όχι της *Διάσκεψης* στην Προεδρία της Δημοκρατίας, αναζωπύρωσε τη διαμάχη Μητσοτάκη - Παπανδρέου και την κατάστησε το κεντρικό πρόβλημα της συνολικής πολιτικής ζωής. Όπως στις χειρότερες ημέρες του 1992 και των προηγούμενων ετών.

Οι δύο μονοκράτορες του ελληνικού πολιτικού συστήματος (καθώς η συγκεκριμένη σύγκρουση απέδειξε πόσες λίγες δυνατότητες ουσιαστικής παρέμβασης αλλά και γενικότερης επιρροής διαθέτει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. **Καραμανλής**) δεν θέλησαν

να ξεπεράσουν για κανένα λόγο τον προσωπικό τους ανταγωνισμό στον οποίο επανήλθαν με νέες προφάσεις και σε μια προσπάθεια αναπαραγωγής της αρχηγικής τους παρουσίας και κατά συνέπεια της πολιτικής τους ταυτότητας. Χωρίς αμφιβολία, ο τρόπος, τα «*αίτια*» και οι «*προεκτάσεις*» της αντιπαράθεσης πιστοποιούν ότι μέσα στο «*προεκλογικό 1993*» δεν πρόκειται απλώς να κυριαρχήσει η προσωπική αυτή αντιπαράθεση αλλά και η πολωτική διαδικασία, που συνηθίζει να την χαρακτηρίζει. Μέσα στο 1993 η πολιτική ζωή είναι βέβαιο ότι θα κυριαρχηθεί και πάλι από τα ζοφερά επίθετα, τις έντονες κομματικές διαιρέσεις και κατά συνέπεια από δύο άλλα φαινόμενα:

Αφενός την επικράτηση των κάθε είδους «*σκληρών*» και ακραιφνών μέσα στις δυο μεγάλες κομματικές παρατάξεις και αφετέρου τον περιορισμένο ρόλο όσων από τα ηγετικά στελέχη είναι ταυτισμένα με συναινετικούς και νηφάλιους τόνους. Κριτήριο επιβίωσης στο εξής δεν θα είναι οι θέσεις τους σε κάποιες προγραμματικές αρχές και θέσεις αλλά η υποταγή – έστω δια της σιωπής στις αρχηγικές πολωτικές σκοπιμότητες και οροθετήσεις.

Η **Βάσω Παπανδρέου** και ο **Κ. Σημίτης** και οι **Μ. Έβερτ** και **Στ. Δήμας** είναι δύο από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις κάθε πλευράς, με αυτές τις μεγάλες δυσκολίες να κινηθούν μέσα στο φορτιζόμενο πολιτικό κλίμα του 1993, που όλο και περισσότερο θα μοιάζει με εκείνο της επίσης προεκλογικής περιόδου 1988 – 1989.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μέσα στο 1993

- Σε επιδείνωση τα χρόνια προβλήματα της χώρας
- Εσωστρεφής και αυτοπαγιδευμένη η βαλκανική πολιτική
- Οι θεσμοί σε νέα φάση υποβάθμισης και υπολειτουργίας
- Γενικευμένη και πολυεπίπεδη κρίση
- Τυφλή η όποια συλλογική αντίδραση
- Πλήρης αναντιστοιχία εθνικών και κοινωνικών αναγκών

η γενικευμένη και πολυεπίπεδη κρίση θα εντείνει περισσότερο τα φαινόμενα αποστασιοποίησης και ιδιώτευσης, όπως τα καταγράφουν στην πολλαπλότητά τους οι διάφορες σφυγμομετρήσεις. Και βεβαίως, κατά την γνώμη μας και κατά την ιστορική εμπειρία, όσο τα φαινόμενα αυτά μεγαλώνουν και οξύνονται τόσο θα βρισκόμαστε πλησιέστερα σε κάποιες εκρηκτικές και ανεξέλεγκτες κοινωνικές καταστάσεις. Οι απρόβλεπτες και ανεξάρτητες εντάξεις, οι οποίες αυτή τη φορά μετά τη στάση του ΠΑΣΟΚ αλλά και του ΚΚΕ απέναντι στους απεργούς της ΕΑΣ και γενικότερα τις απεργιακές κινητοποιήσεις του Ιουλίου - Σεπτεμβρίου πέρυσι, δεν αποκλείεται να στρέφονται κατά των κομματικών ηγεσιών συνολικά. Ίσως και κατά της καθοδήγησης των κομμάτων συνολικά. Σημαδεύοντας παράλληλα την ιστορική αποτυχία της ανανεωτικής του αριστεράς να αποτελέσει αξιόπιστο και φερέγγυο πόλο μιας συνολικής ανάταξης και αλλαγής.

Ποιες συγκεκριμένα μπορεί να είναι οι απρόβλεπτες κοινωνικές, ομαδικές καταστάσεις αυτές και από ποιους (νέοι, φοιτητές, άνεργοι, απεργοί, αγρότες κ.λπ.), δεν μπορεί κανείς να το προβλέψει. Το πιθανότερο σήμερα είναι ότι θα συμβούν και θα υπάρξουν μέσα στο 1993. Μπορεί να τις απεύχονται πολλοί αλλά μοιάζουν, κατά την γνώμη μας, αναπόφευκτες.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, οι διάφορες κοινωνικές εντάσεις, διαφοροποιήσεις και στρατηγικές πριν την πιθανή μεγάλη έκρηξη όσο αργούν να ενσωματωθούν από τα κόμματα, τόσο θα είναι αποκομμένα από την κοινωνία τόσο θα απομαζικοποιούνται. Η αδυναμία των δύο μεγάλων κομμάτων κατά 1992 να πραγματοποιήσουν -παρά τις αλληπάλληλες εξαγγελίες τους- θεαματικές λαϊκές συγκεντρώσεις θα εξακολουθήσει και το 1993. Με την πώλωση πλέον, την τόσο δοκιμασμένη και φθαρμένη από το παρελθόν, μπορεί να διατηρούν τους φανατικούς

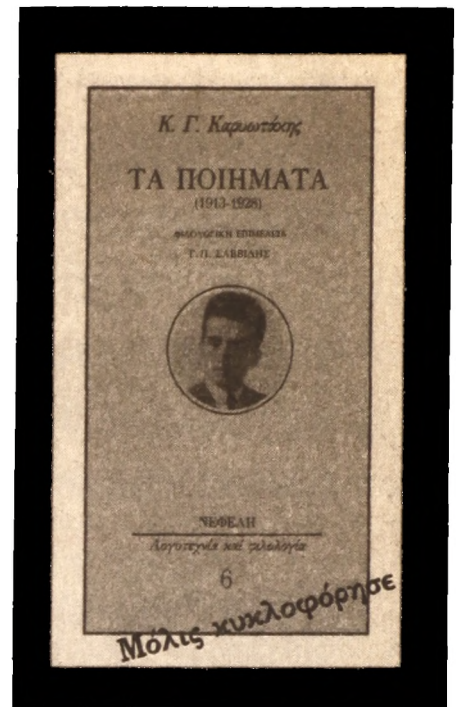
οπαδούς, δεν μπορούν όμως να κινητοποιούν τους πολίτες. Παραμένουν παθητικοί ψηφοφόροι. Βαδίζουμε σε μια νέα εκλογική αναμέτρηση, η οποία, εάν πραγματοποιηθεί τον Νοέμβριο -όπως δείχνει να σχεδιάζει ο κ.Κ. Μητσοτάκης-, θα έχει και πάλι ως κύριο γνώρισμα την άρνηση, την καταψήφιση. Γεγονός το οποίο σημαίνει εξαιρετικά περιορισμένες προσδοκίες από την νέα κυβέρνηση λ.χ. του ΠΑΣΟΚ και κατά συνέπεια μικρή πίστωση χρόνου. Γενική πεποίθηση μιας άλλης μεταβατικότητας, όπως το 1989. Σ' αυτές τις βασικές διαπιστώσεις για το μέλλον και τις πιθανές εξελίξεις οδηγούν οι πρώτες ημέρες του νέου χρόνου. Δηλαδή, και τελικά, σε μια νέα μεταβατικότητα της χώρας για τα επόμενα δύο ή τρία χρόνια, εφόσον οι δυο μονομάχοι κυριαρχούν τόσο έντονα και πάλι, ισχυροποιήθηκαν το 1992 και δίνουν τον τόνο τους σε δομές και θεσμούς. Τα ίδια και το 1993. Δεν φαίνεται την αναπότρεπτη εξέλιξη να μπορεί να την ανατρέψει μια κοινωνική δυναμική, καθοδηγούμενη από κάποιον ισχυρό κομματικό ή κοινωνικό φορέα. Η επικείμενη συλλογική αντίδραση θα είναι περισσότερο τυφλή, άδοξη και χωρίς δική της συνέχεια, αλλά και πολύτιμη. Γιατί θα βοηθήσει να συνειδητοποιηθούν περισσότερο τα προβλήματα και τα αδιέξοδα της χώρας και της κοινωνίας. Θα οδηγήσει τελικά στην σύντηξη του χρόνου της μεταβατικότητας, που βεβαίως δεν τερματίζεται εάν την Κυβέρνηση του κ. Μητσοτάκη αντικαταστήσει μια Κυβέρνηση του κ. Α. Παπανδρέου. Μιλούμε για την υπέρβαση αυτής της «μεταβατικότητας», προσώπων και κατά συνέπεια νέων όρων, δομών και μεθόδων, που επικρατούν στα κόμματα και την πολιτική μας ζωή. Υπέρβαση ως αίτημα τουλάχιστον στην αρχή η οποία δεν φαίνεται ότι μπορεί να γίνει σύντομα όχι, σε βασικό στάδιο πάντοτε, νωρίτερα από τα επόμενα δύο-τρία χρόνια. Έως τότε μπορεί κανείς να προεξοφλήσει ότι με βάση τα σημερινά δεδομένα και όσες προοπτικές αναπτύξαμε το 1993 θα είναι μια «χαμένη χρονιά», όπως ήταν και το 1992...

Μια χρονιά σε πλήρη αναντιστοιχία εθνικών και κοινωνικών αναγκών και με τη διαχείρησή τους. Ως το 1995 και το 1996 η κρίση προσώπων, δομών, και πολιτικής λειτουργίας μπορεί να αρχίσει να παίρνει την αντίστροφη πορεία σταδιακά και μεμονωμένα την νέα πορεία της αποκατάστασης των φθαρμένων αξιών και μεγάλων αρχών μιας κοινωνίας. Όχι τόσο των παραδοσιακών ηθικών όσο εκείνων που είναι ταυτισμένος με το ήθος και τη φυσιολογία ενός Λαού, που αλλοτριωθεί και αυτοπαραιτηθεί.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ
Ποιήματα
(1913-1928)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

Στην ίδια σειρά
κυκλοφορούν

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

Κωστής Παλαμάς

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Τα πεζά

Χ. Λ. ΚΑΡΑΟΓΛΟΥ

Το περιοδικό «Μούσα»

ΛΟΥΓΙ ΚΟΥΤΕΛ

Πλαισιώνοντας τον Σολωμό

Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

Στα χάρια του Καρυωτάκη

επίσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

Δοκίμιο για την ποίηση

ΤΑΚΗΣ ΚΑΓΙΑΛΗΣ

Γλουμμάουθ,

ο Βικτωριανός Α. Ρ. Ραγκαβής

Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

Μεταμορφώσεις του Ελπήνορα

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9 - ΑΘΗΝΑ 106 79

ΤΗΛ.: 3639962 - 3607744

Οι μαθητευόμενοι μάγοι επιστρέφουν;

του Τάσου Παππά

Ενώ το συνδικαλιστικό κίνημα βγήκε με απώλειες από το 1992, καθώς η κυβέρνηση κατάφερε να επιβάλει μια νέα πραγματικότητα στις εργασιακές σχέσεις, στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ αντιπαρατίθενται δύο πολιτικές: αυτή που κινδυνολογεί και επιδιώκει να θέσει τα συνδικάτα στην υπηρεσία της κεντρικής κατεύθυνσης του κόμματος, και αυτή που, χωρίς να απεμπολεί το στόχο της πολιτικοποίησης των κινητοποιήσεων, έχει και κάποιες προτάσεις που ξεπερνούν τα προεκλογικά συνθήματα.

- Αρνητικό το 1992 για το συνδικαλιστικό κίνημα
- Δυο πολιτικές στο ΠΑΣΟΚ
- Δεν θα υπάρξει πια για την αξιωματική αντιπολίτευση το επιχείρημα του προτέρου εντίμου βίου
- Ανησυχία ορισμένων του ΠΑΣΟΚ για την ακατάσχετη υποσχεσιολογία

Το 1992 έκλεισε για το συνδικαλιστικό κίνημα με απώλειες. Παρά το γεγονός ότι τη χρονιά αυτή σημειώθηκαν σημαντικής έκτασης κινητοποιήσεις με πρωτοφανή για τα δεδομένα των συνδικάτων συμμετοχή των εργαζομένων, η

κυβέρνηση κατάφερε να περάσει τις περισσότερες από τις ρυθμίσεις της και να επιβάλει μια νέα πραγματικότητα στις εργασιακές σχέσεις, συνεργούσης και μερίδας των ιδεολογικών μηχανισμών που στο όνομα του «εκσυγχρονισμού» δεν δίστα-

σαν να συνταχθούν με την πλευρά του κράτους δυσφημώντας τις διεκδικήσεις -που ήταν κυρίως αμυντικού χαρακτήρα- και καταγγέλλοντάς τες ως αναχρονιστικά ξεσπάσματα προνομιούχων συντεχνιών. Ούτως ή άλλως πάντως οι ηγεσίες των εργαζομένων βρίσκονται ενώπιον ενός κρίσιμου διλήματος: περιορίζονται στην προσπάθεια απόκρουσης των κυβερνητικών μεθοδεύσεων ή αναπροσανατολιζόμενες «εμβολιάζουν» με καινοτόμες πρωτοβουλίες τους αγώνες;

Προϋπόθεση για να υλοποιηθεί η δεύτερη εκδοχή είναι ασφαλέστατα, εκτός των άλλων, και η αποδέσμευση του συνδικαλιστικού κινήματος από τις εκλογικές στοχεύσεις των κομμάτων. Η Νέα Δημοκρατία, στην απόπειρά της να θεμελιώσει τη νέου τύπου εργασιακή ειρήνη, με την ενσωμάτωση βασικών κρίκων του εργατικού κινήματος ή το «ξεδόντιασμα» επικίνδυνων και «απειθαρχων» εστιών οργανωμένης έκφρασης, επιζητά την πλήρη συμπόρευση με τις επιλογές της, της προέκτασής της στους εργασιακούς χώρους, της ΔΑΚΕ. Κι αυτό, παρά τις κάποιες αντιστάσεις, το πέτυχε.

Το ΠΑΣΟΚ, παραπέμποντας για λύση όλα τα προβλήματα στην περίοδο που θα είναι κυβέρνηση, επιχειρεί να επιβάλει γραμμή σύγκρουσης στην ΠΑΣΚΕ υποτιμώντας τον προφανή κίνδυνο που συνεπάγεται η καλλιέργεια υπερβολικών αξιώσεων τις οποίες, λόγω της σύνθετης και ακούνητης δύσκολης κατάστασης, δεν θα μπορέσει να ικανοποιήσει. Είναι χαρακτηριστικό πως στο εσωτερικό της ΠΑΣΚΕ αντιπαρατίθενται, αυτή τη στιγμή, δύο πο-

λιτικές. Αυτή που κινδυνολογεί, καταστροφολογεί και επιδιώκει να θέσει τα συνδικάτα στην υπηρεσία της κεντρικής κατεύθυνσης του ΠΑΣΟΚ –εκλογές και ανάληψη της εξουσίας– και αυτή που, χωρίς να απεμπολεί το στόχο της πολιτικοποίησης των κινητοποιήσεων, συλλαβίζει και ορισμένες προτάσεις που ξεπερνούν τον ορίζοντα των εκλογών. Η αντιπαράθεση στο εσωτερικό της ΠΑΣΚΕ είναι αντανάκλαση της αντίθεσης που διαπερνά και το κόμμα. Υπάρχουν εκείνοι που θέλουν να συντηρηθεί το κλίμα ευφορίας, που θεωρούν μη δόκιμη πολιτική πράξη την ακριβή περιγραφή της κατάστασης που θα κληρονομήσει το ΠΑΣΟΚ και η οποία θα υποχρεώσει την κυβέρνησή του να πάρει αντιδημοφιλή μέτρα, αλλά δεν είναι λίγοι και αυτοί που πιστεύουν ότι από τώρα χρειάζεται το ΠΑΣΟΚ να διαγράψει με αρκετή σαφήνεια την κυβερνητική του πολιτική αναλαμβάνοντας δεσμεύσεις –αναπόδραστα αντιδημοτικές– να επεξεργαστεί σχέδια δράσης για κάθε επιμέρους τομέα και να «προσγειώσει» όσους περιμένουν μαγικές λύσεις από την επομένη των εκλογών. Η πρώτη πολιτική οδηγεί ψηφοφόρους στην κάλπη του ΠΑΣΟΚ αλλά δημιουργεί

βεβαιότητες, φανακίζει τους πολίτες, γεννά μαξιμαλιστικές προσδοκίες, παράγει εφησυχασμό και αιχμαλωτίζει τον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ.

Θιασώτες αυτής της λογικής είναι οι Γεράσιμος Αρσένης και Απ. Κακλαμάνης στο επίπεδο του Εκτελεστικού Γραφείου και η ομάδα Ραυτόπουλου στο χώρο της ΠΑΣΚΕ, ενώ η ακραία της έκφραση είναι το δημοσιογραφικό συγκρότημα του Ταύρου. Αυτός ο πυρήνας στελεχών που διακατέχονται από «τυφλό μίσος» για ό,τι σηματοδοτεί το διάλογο, τη συναίνεση, το συμβιβασμό με τον ταξικό και πολιτικό αντίπαλο, ενθαρρύνει τη συγκρουσιακή στάση σε όλους τους χώρους και καταγγέλλει ως ενδοτικές τις προσπάθειες «συμφιφισμού». Στέκεται καχύποπτος απέναντι σε αντιλήψεις προγραμματικών αναφορών, δημόσιων δεσμεύσεων και προσυμφωνημένων κανόνων πολιτικής συμπεριφοράς. «Να πέσει η κυβέρνηση και μετά βλέπουμε» είναι η κωδικοποιημένη και σχηματική αποτύπωση στο πρακτικό επίπεδο αυτής της συλλογιστικής.

Από την άλλη πλευρά αντιτάσσεται το επιχείρημα ότι η οικονομική κατάσταση

απαιτεί τον εξοβελισμό από το ιδεολογικό οπλοστάσιο του ΠΑΣΟΚ όλων εκείνων των «θεωριών» που ακολουθήθηκαν την περίοδο 1981-9, για τον πολύ απλό λόγο ότι τώρα δεν θα υπάρξει το συγκριτικό πλεονέκτημα «του προτέρου εντίμου βίου» και η περίοδος χάριτος θα είναι συντριπτικά μικρότερη.

Συνεπώς επιβάλλεται να εκπονηθούν σχέδια για κάθε τομέα. Η εποχή που τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ επέπεσαν ως μαθητευόμενοι μάγοι στη χώρα και εφάρμοζαν πολιτικές χωρίς συνοχή, χωρίς ιεραρχίες και αναποτελεσματικές έχει περάσει ανεπιστρεπτή. Τα όρια ανοχής της κοινής γνώμης και αντοχής της ελληνικής οικονομίας είναι πλέον ανελαστικά. «Αν δεν θέλουμε να καταρρεύσουμε μέσα σε έξι μήνες, κάτω από το βάρος των προβλημάτων και των διαψεύσεων των ελπίδων που ανενδοίαστα καλλιεργήσαμε, πρέπει να αλλάξουμε το στυλ διακυβέρνησης και το περιεχόμενο της πολιτικής μας», μας είτε μέλος του Εκτελεστικού Γραφείου, απ' αυτά που ανησυχούν με τις θριαμβολογίες και την ακατάσχετη υποσχυσιολογία που εξεμούν οι «πούροι επαναστάτες».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
**ΠΟΛΥ
ΕΣΤΙ**

**ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ:
ΤΟ «ΠΡΟΤΥΠΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ»
ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ**
Όψεις του εθνικού προβλήματος
στην Ελλάδα (1830-1880)

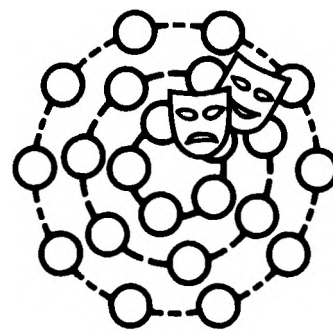
Ποιες είναι οι αντιλήψεις για το ελληνικό έθνος και τον προορισμό του;

Αυτό είναι το καίριο ερώτημα που θέτει και ερευνά η ιστορικός Έλλη Σκοπετέα. Βιβλίο ιστορικό όσο και ιδεολογικό, που είναι χρήσιμο για την κατανόηση του νεοελληνικού βίου, έως και της σημερινής συγκυρίας.

**ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ**

**ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ
ΔΗΜΕΡΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ**

Αθήνα, 3 - 4 Απριλίου 1993

Σ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ 1 & ΜΑΥΡΟΜΙΚΑΛΗ, 114 72 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 644.7533-643.5980-644.5140

Η χαμηλή παραγωγικότητα του κοινοβουλευτικού ελέγχου

Θέμα μεγάλο προκλήθηκε με την ανακάλυψη ότι μειώθηκε ο αριθμός των ανδρών της προσωπικής ασφάλειας του πρώην υπουργού Εξωτερικών και πρώην βουλευτή κ. Α. Σαμαρά. Βεβαιώνουμε ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος ανησυχίας. Η φανερή αστυνομική δύναμη που προστατεύει τον κ. Α. Σαμαρά μπορεί όντως να μειώθηκε, αλλά η κρυφή, αυτή που ακολουθεί τον μεσσήνιο πολιτικό όπου κι αν πάει, θέλει δεν θέλει ο ίδιος, δεν μειώθηκε ούτε κατ' ελάχιστον.

- Εκτός διακομματικής κοινοβουλευτικής αποστολής για τον ΟΗΕ το ΚΚΕ, αλλά η είδηση βρίσκεται αλλού: Δύο τουλάχιστον μέλη της Κ.Ο. του κόμματος, επιθυμούσαν την συμμετοχή του ΚΚΕ και μάλιστα ο ένας από τους δύο ήταν ιδιαίτερα επίμονος. Αναμένονται εξελίξεις.

- «Δεδομένη» χαρακτήρισε το ΠΑΣΟΚ τη συμμετοχή του στην αποστολή στον ΟΗΕ, αλλά και πάλι διατύπωσε «έντονα ερωτηματικά για την αποτελεσματικότητα που μπορεί να έχουν σήμερα τέτοιες κινήσεις». Σωστά. Ενώ αν είχε εκδοθεί εκείνο το κοινό ψήφισμα από τη Βουλή για τα Σκόπια, όπως είχε ζητήσει το Κίνημα, η κατάσταση σήμερα θα μπορούσε να ήταν υπέρ της Ελλάδας. Τελικά το σύνδρομο του ομφαλού της γης δεν λείει να μας εγκαταλείψει.

- Πιθανόν να προστεθούν άλλοι επτά υφυπουργοί στην κυβέρνηση σύντομα, με την αντικατάσταση των περιφερειαρχών από υφυπουργούς, οι οποίοι θα αναλάβουν και το έργο της απορρόφησης των κοινοτικών προγραμμάτων. Πολλά τα ευτράπελα που θα δημιουργηθούν (ο βουλευτής της κάθε περιφέρειας θα προτιμάει να γίνει υφυπουργός της περιφέρειάς του, παρά υφυπουργός Προεδρίας). Μια γεύση παίρνουμε από το νομό Αχαΐας, όπου ο ατυχήσας κατά τον πρόσφατο ανασχηματισμό βουλευτής της κ. Ν. Νικολόπουλος ετοιμάζεται –όπως υποστηρίζει ο ίδιος– για το υφυπουργείο Πελοποννήσου, αλλά και κρατάει «πισινή» και κάνει –υποτίθεται– και τον «δύσκολο!». Έτσι, όταν τον ρωτάνε αν τελικά «θα του το δώσει ο πρόεδρος», ο ίδιος απαντάει ότι «δεν ξέρει» γιατί «είναι απασχολημένος με το έργο του κοινοβουλευτικού εκπροσώπου». Πάλι καλά που δεν λέει ότι είναι απασχολημένος με το έργο του βουλευτή!

- Έντονο είναι, εσχάτως, το φλερτ του μουσουλμάνου βουλευτή κ. Α. Φακκογλου με το ΠΑΣΟΚ. Ο ίδιος, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ παλαιότερα, φρόντισε να ευθυγραμμιστεί με τη γραμμή της αξιωματικής αντιπολίτευσης, κατά την ψήφιση του Προϋπολογισμού, ψηφίζοντας «ναι» στις δαπάνες για την άμυνα.

• Όταν η εθνική αντιπροσωπεία αντιγράφει την παραγωγικότητα και την έλλειψη μέτρου των αντιπροσωπευμένων

Κατά πόσο λειτουργεί η κοινοβουλευτική δημοκρατία στην Ελλάδα; Και όταν αναφερόμαστε στη λειτουργία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, στο επίκεντρο της αναφοράς βρίσκεται φυσικά ο βασικός της θεσμός, το Κοινοβούλιο. Και αν προσπαθούσαμε να κάνουμε ακόμα πιο «ειδική» την αναφορά μας, θα έπρεπε να αναζητήσουμε την απάντηση στον τομέα του κοινοβουλευτικού ελέγχου, ο οποίος αποτελεί το «αντίκρισμα» της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Για όλα τα παραπάνω, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξετάσουμε την «κίνηση» του κοινοβουλευτικού ελέγχου, κυρίως βάσει στοιχείων τα οποία κατέγραψε ο βουλευτής του Συνασπισμού κ. Μ. Δρεττάκης στην ανασκόπηση των εργασιών Α7 και Β7 Συνόδου της Βουλής.

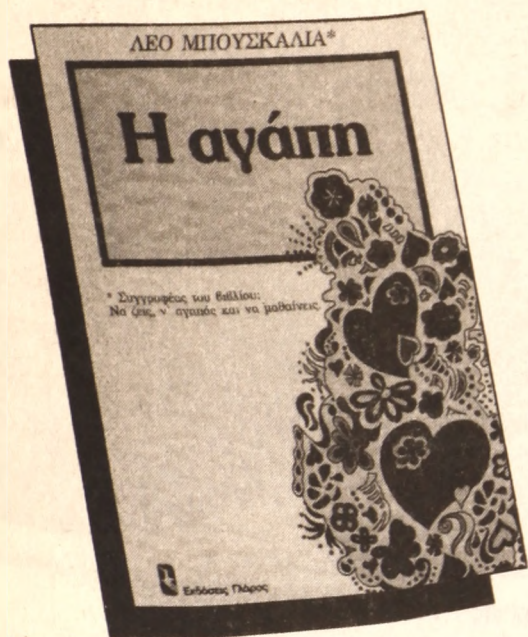
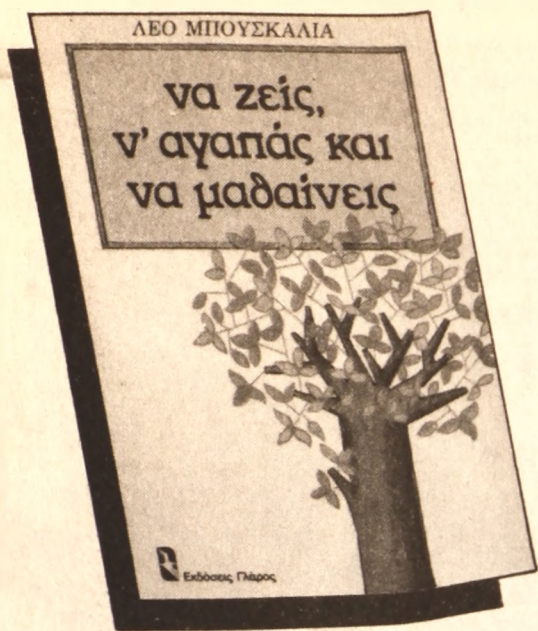
Στο διάστημα από 27.4.90 έως 2.10.92 η «κίνηση» του κοινοβουλευτικού ελέγχου είναι η εξής: Από τις 1.101 αιτήσεις καταθέσεως εγγράφων, συζητήθηκε μόνο η μια (!), ποσοστό μικρότερο από 0,1%, από τις ερωτήσεις των βουλευτών 421 από τις 16.434 ή ποσοστό 2,6% (το χαμηλό ποσοστό δεν πρέπει να εντυπωσιάζει στη περίπτωση αυτή, διότι οι απλές ερωτήσεις συζητώνται μόνο όταν παρέλθει διάστημα 25 ημερών και ο ερωτώμενος υφυπουργός δεν έχει απαντήσει εγγράφως). Από το σημείο όμως αυτό, βλέπουμε ότι οι επίκαιρες επερωτήσεις κάθε άλλο παρά δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό «επίκαιρες», καθώς συζητήθηκαν οι 42 από τις 267, ένα ποσοστό 15,7%, ενώ το ποσοστό είναι ελαφρά ανεβασμένο στις επερωτήσεις, όπου συζητήθηκαν οι 79 από τις 398, ποσοστό 19,8%. Υψηλότερο είναι το ποσοστό συζήτησης των επικαιρών ερωτήσεων, όπου 342 από τις 577, δηλαδή το 59,3%, απαντήθηκαν ενώ οι ερωτήσεις προς τον πρωθυπουργό συζητήθηκαν σε μεγαλύτερο ποσοστό από όλες τις άλλες κατηγορίες, με 25 από τις 36 ερωτήσεις, ένα ποσοστό 69,4%. Όμως όταν το ποσοστό είναι μικρότερο από 70% στις ερωτήσεις προς τον πρωθυπουργό, τότε τι θα πρέπει να περιμένουμε από τις επερωτήσεις και τις επίκαιρες ερωτήσεις.

Και κατόπιν της παράθεσης των αριθμών, τίθεται και πάλι το ερώτημα: Πόσο λειτουργεί ο θεσμός του κοινοβουλίου, όταν δεν συζητείται το 85% των επίκαιρων επερωτήσεων και το 80% των απλών επερωτήσεων, οι οποίες αποτελούν και την πιο σοβαρή, τυπικά, μορφή κοινοβουλευτικού ελέγχου; Υπάρχει το γνωστό πρόβλημα του χρόνου. Οι ημέρες κοινοβουλευτικού ελέγχου είναι μόνο δύο (Δευτέρα και Παρασκευή) και το ποιες επερωτήσεις θα συζητηθούν είναι θέμα επιλογής των κομμάτων. Το κάθε ένα, ανάλογα με την κοινοβουλευτική του δύναμη, δικαιούται έναν ορισμένο αριθμό επερωτήσεων. Πάντως θα πρέπει να σημειωθεί και η έλλειψη μέτρου που χαρακτηρίζει σε πολλές περιπτώσεις τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία δεν διστάζουν να καταθέτουν επερωτήσεις ακόμα και για όχι τόσο σημαντικά πράγματα, αναλώνοντας τις δυνατότητες ελέγχου που έχουν.

Και, φυσικά, το ερώτημα που τίθεται, είναι αν ο κοινοβουλευτικός έλεγχος, με τα ισχνά ποσοστά συζήτησης ερωτήσεων/επερωτήσεων που υπάρχουν, είναι αποτελεσματικός. Εκτός αν δεχθούμε ότι τα ποσοστά αυτά είναι πλασματικά, λόγω της έλλειψης μέτρου που πιθανόν να υπάρχει και στην άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου. Και οι δύο περιπτώσεις φανερώνουν δυσλειτουργία του κοινοβουλευτικού έργου και γενικότερα του Κοινοβουλίου και θα έπρεπε να απασχολήσουν αυτούς που ενδιαφέρονται πραγματικά και όχι μόνο με λόγια για την αναβάθμισή του.

ΛΕΟ ΜΠΟΥΣΚΑΛΙΑ

Ο συγγραφέας της αγάπης

Γεννημένοι για την αγάπη
Λεωφορείο 9 για τον παράδεισο
Να ζεις, ν' αγαπάς και να μαθαίνεις
Άτομα με ειδικές ανάγκες και οι γονείς τους
Προσωπικότητα και ολοκλήρωση
Η αγάπη
Ο δρόμος του ταύρου
Η πτώση του φύλλου που το έλεγαν Φρέντυ
Επειδή είμαι άνθρωπος
Μια ανάμνηση για τον Τίνο
Ο πατέρας μου

Εκδόσεις Γλάρος ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • ΤΗΛ. 36.18.457 FAX. 36.19.167
ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: **ΚΟΙΝΟΠΡΑΚΤΙΚΗ** ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 68 • ΤΗΛ. 36.21.406

Μέρες του 1897

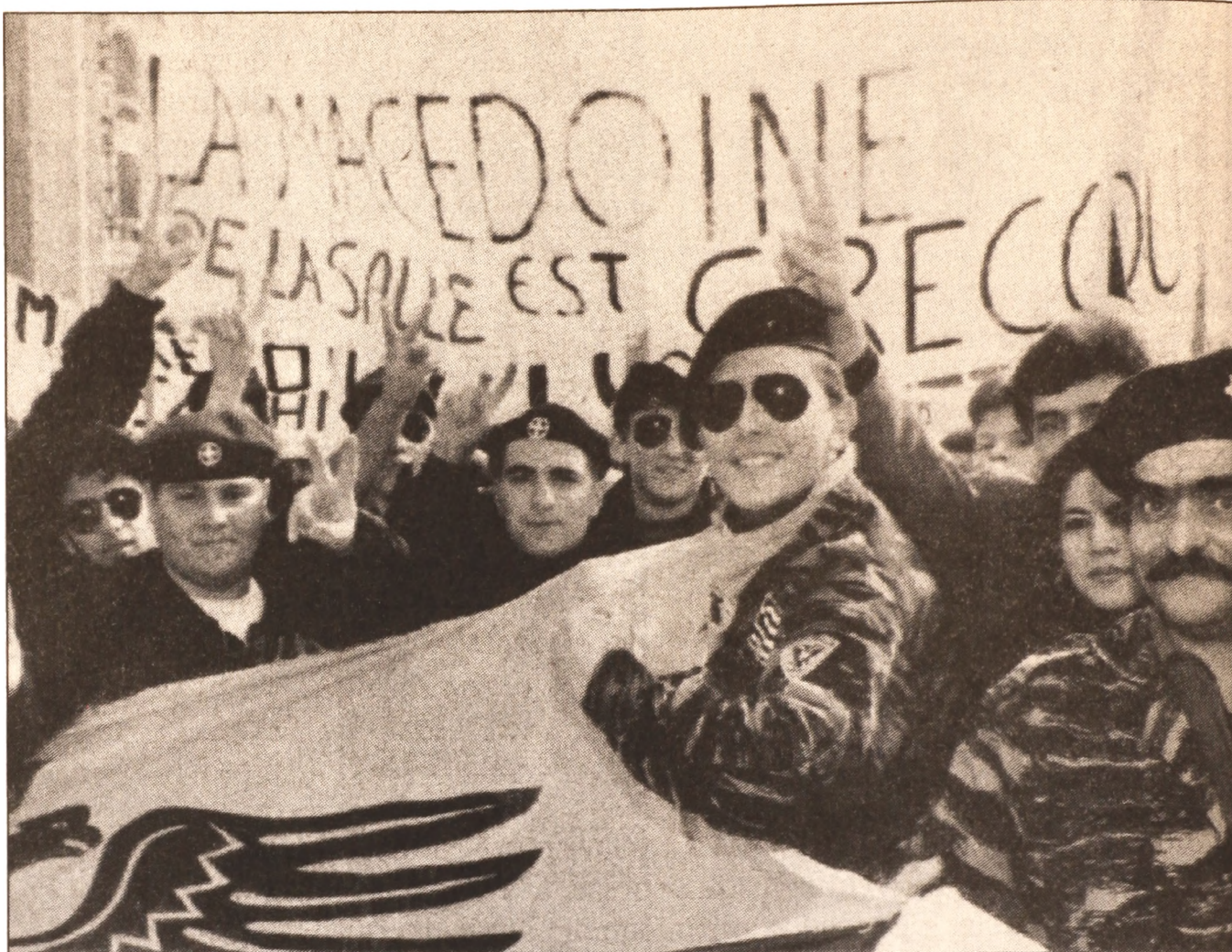
του Στέλιου Κούλογλου

Η ιστορία επαναλαμβάνεται, αλλά τη δεύτερη φορά ως τραγωδία. Δυστυχώς στην Ελλάδα η εξωτερική πολιτική ασκείται με γνώμονα μόνον το κομματικό συμφέρον, και τίποτα δεν μπορεί να αποκλείσει μια εθνική περιπέτεια σαν αυτή του 1897. Το βαθύ πηγάδι της κρίσης φαίνεται ότι δεν έχει πάτο.

«**Η** ιστορία δημιουργεί τις ευκαιρίες, η πολιτική τις αξιοποιεί». Δυστυχώς, το περίφημο αυτό απόφθεγμα του Έντουαρντ Σεβαρντάτζε δεν μπόρεσε, τα τελευταία χρόνια και με αποκορύφωμα το 1992, να υλοποιηθεί στην περίπτωση της Ελλάδας. Γιατί στην πραγματικότητα η ιστορία προσέφερε στη χώρα μια μοναδική ευκαιρία, απ' αυτές που παρουσιάζονται μια φορά κάθε 100 χρόνια: μέσα στο ιστορικό πλαίσιο που δημιούργησαν η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατ. Ευρώπη και τα Βαλκάνια, κληθήκαμε να παίξουμε το ρόλο της σταθεροποιητικής δύναμης στην περιοχή, να αναβαθμίσουμε τη θέση μας σε όλη τη Νότια Ευρώπη.

Υπήρχαν όλες σχεδόν οι αντικειμενικές προϋποθέσεις: η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της ΕΟΚ στα Βαλκάνια και η οικονομικά ισχυρότερη, με τα όποια οικονομικά προβλήματα να φαντάζονται σαν παρονυχίδες σε σύγκριση με το τιάνειο έργο όλων των γειτόνων, που καλούνται να ξαναστήσουν τις οικονομίες τους από το μηδέν. Είναι η πλέον εθνικά ομοιογενής χώρα αυτών των Βαλκανίων όπου το παιχνίδι των μειονοτήτων συνεχίζει να αποτελεί τον κυριότερο μοχλό πολιτικής και κρατικής αποσταθεροποίησης του αντιπάλου.

Ακόμη και από πλευράς μεγέθους του πληθυσμού, τα δεδομένα άλλαξαν ριζικά μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας των 22 εκατ.: στο χώρο της κυρίως Βαλκανικής, με τα 10 εκατομμύρια η Ελλάδα είναι η μεγαλύτερη σε πληθυσμό χώρα, με την εξαίρεση της Ρουμανίας που αντιμετωπίζει όμως σχεδόν αξεπέραστα προβλήματα στην πο-

Μέσα σε διάστημα δύο χρόνων καταφέραμε να τα χαλάσουμε με όλες τις γειτονικές χώρες. Κολακευόμαστε, ωστόσο, οργανώνοντας κολοσοσιαίες διαδηλώσεις για τα εθνικά θέματα – από τις οποίες δεν λείπουν ακόμα και ...αλεξιπτωτιστές!

ρεία για την ανόρθωσή της. Οι Σέρβοι δεν ξεπερνούν τα 9 εκατ. όπως και οι Βούλγαροι, οι Κροάτες και οι Αλβανοί τα 5, οι Σλοβένοι τα 2,5, οι Σλαβομακεδόνες το 1-1,5 εκατομμύριο, οι Μαυροβούνιοι τις 500 χιλιάδες πληθυσμό. Χώρια από το γεγονός ότι η Δύση είχε την ανάγκη –όπως και στην περίπτωση του κενού που καλύπτει η Τουρκία στο χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης– από μια σύμμαχο, στην οποία να ανατεθεί ο ρόλος του μεσολαβητή και σταθεροποιητή της περιοχής.

Μόνο ένας παράγοντας δεν εκπληρώνονταν: η πολιτική, που καλείτο να αξιοποιήσει την ευκαιρία της ιστορίας. Ένα γερασμένο πολιτικό σύστημα που κινείται γύρω από τις προσωπικές διαφορές μερικών πολιτικών άλλων εποχών, ηθικά διεφθαρμένο από την προηγούμενη δεκαετία και οικονομικά ροκανισμένο από την πολιτική του «δώσ' τα όλα» ανέλαβε να κλωστήσει την «καρδάρια με το γάλα», που θά 'λεγε και ο κ. Φλωράκης, εντελώς ανίκανο να αντιληφθεί τις αλλαγές των καιρών με το τέλος της εποχής του ψυχρού πολέμου.

Ουρά του Γκλιγκόροφ

Έτσι, απ' αυτήν την πιο χυδαία εκδοχή μιας δημοκρατίας όπου βασιλεύει ο πιο απροσημάτιστος πολιτικαντισμός, ο νεποτισμός και η υποταγή των συμφερόντων της χώρας στις πιο στενά εννοούμενες κομματικές σκοπιμότητες, δεν μπορούσε να λείψει ένας Σαμαράς: αναδειχθείς υπουργός Εξωτερικών και δελφίνος της ΝΔ μόνο και μόνο για να αποδυναμωθεί ο Έβερτ, θα διαπράξει μια σειρά από τραγικά λάθη, ακόμη και στο χειρισμό ενός ήσσονος προβλήματος, της αναγνώρισης της τέως Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

Διαπιστώνοντας την ευαισθησία της κοινής γνώμης απέναντι στο πρόβλημα, μιας κοινής γνώμης εθνικά ταπεινωμένης από την ήττα στην Κύπρο και συγχρόνως ντοπαρισμένης από τα πιο κραυγαλέα, επιφανειακά και ανεργατίστα μέσα ενημέρωσης σε όλη την Ευρώπη, ο τέως υπουργός των Εξωτερικών θα κρύψει τα λάθη του πίσω από τον εθνικισμό: κάπως έτσι, η ονομασία μιας γειτονικής δημοκρατίας θα αναδειχθεί σε λυδία λίθο της εξωτερικής μας πολιτικής

Το ομολογούν κυβερνώντες και αντιπολιτευόμενοι, σε κατ' ιδίαν συζητήσεις, τα αποτελέσματα είναι τραγικά: πρωτοφανής διπλωματική απομόνωση της χώρας, παραχωρήσεις στα πραγματικά εθνικά θέματα μόνο και μόνο για να αλλάξουν όνομα οι «Σκοπιανοί», άσκοπη σπατάλη τεράστιων εθνικών δυνάμεων και ανώφελη πολιτική αστάθεια, και στον ορίζοντα μια διπλωματική αποτυχία η οποία θα εκληφθεί από τον πληθυσμό ως εθνική καταστροφή. Χειρότερα ακόμα: από χώρα-δύναμη σταθεροποίησης στα Βαλκάνια, **καταντήσαμε** ουρά του Γκλιγκόροφ, που θα λέγαμε και στα φοιτητικά μας χρόνια: τρέχει ο Γκλιγκόροφ στην Ουάσινγκτον και τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, να ο έλληνας πρωθυπουργός από πίσω. Προσφεύγουν τα Σκόπια στον ΟΗΕ, νά σου και οι υπουργοί μας σε διεθνή εκστρατεία ανά την υφήλιο, εκλιπαρούντες όχι μόνο τους ηγέτες της ΕΟΚ, των ΗΠΑ και της Ρωσίας αλλά και την Κίνα, την Βενεζουέλα και τα άλλα τριτοκοσμικά μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Μέσα σε διάστημα δύο χρονών, από το 1990 έως το 1992 καταφέραμε να μαλώσουμε με όλες τις χώρες με τις οποίες συνορεύουμε. Τουρκία, τέως Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Βουλγαρία, Αλβανία. Και μόνο για το ξερίζωμα της ελληνικής μειονότητας λόγω των λαθών της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και την «απώλεια» της Αλβανίας –προς Θεού όχι με την στρατιωτική έννοια αλλά με αυτήν της οικονομικής και πολιτιστικής επιρροής– θα μπορούσε να γραφεί ένα ολόκληρο βιβλίο. Ή να συγκληθεί –αυτή τη φορά για τα καλά– ένα Ειδικό Δικαστήριο των πολιτικών με την κατηγορία της απεμπόλησης εθνικών συμφερόντων.

100 χρόνια πίσω

Εν τω μεταξύ, δεν υπάρχουν πιθανότητες ειρήνευσης στην τέως Γιουγκοσλαβία, στην Κροατία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ή το Κοσσυφοπέδιο. Ούτε οι Κροάτες μπορούν να δεχθούν τα σύνορά τους να είναι 35 χιλιόμετρα έξω από το Ζάγκρεμπ ούτε οι Μουσουλμάνοι της Βοσνίας να περιορισθούν στο 5% του εδάφους που κατέχουν σήμερα ούτε οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου δέχονται να ξαναγυρίσουν στο status της σερβικής επαρχίας.

Στο άλλο στρατόπεδο, ούτε ο Μιλόσεβιτς μπορεί να κάνει πίσω: γιατί δεν θα τον αφήσουν οι κροδεξιοί σύμμαχοι του στο Βελιγράδι, τα «μιλοσεβιτσίακια» που έχουν αυτονομηθεί στα κατεχόμενα της Κροατίας και της Βοσνίας και τελικά γιατί, αν υποχωρήσει, δεν θα μπορέσει να εξηγήσει γιατί έκανε τον πόλεμο. Στη Γιουγκοσλαβική τραγωδία, κάποια από τις δύο πλευρές θα πρέπει να ηττηθεί ολοκληρωτικά, στρατιωτικά, οικονομικά και διπλωματικά. Μέχρι τότε, ο πόλεμος θα συνεχισθεί. Με ευθύνη των Σέρβων, των Αλβανών, των Κροατών ή των Δυτικών, που θα επέμβουν αργά ή γρήγορα, έχει πλέον μικρή σημασία. Το πρόβλημα είναι ότι κινδυνεύει να εμπλακεί και η Ελλάδα.

Θεωρητικά, αν δεν υπήρχε αυτή η βαθιά σήψη του πολιτικού συστήματος, η Ελλάδα δεν θα κιν-

δύνευε να εμπλακεί. Αλλά δυστυχώς, αντί να πάμε στο 2000, γυρίσαμε 100 χρόνια πίσω, ζούμε στην ουσία στις μέρες του 1897, σε μια τραγική επανάληψη της ιστορίας. Ο λαός βρίσκεται σε εθνικιστική παράκρουση, όπως τότε, με αφορμή το Κρητικό και το Μακεδονικό. Ψαρεύοντας ψήφους, η τότε αντιπολίτευση πιέζει την κυβέρνηση να αναλάβει δράση κατηγορώντας την για απεμπόληση των εθνικών συμφερόντων και κλείνοντας τα μάτια στην πρωτοφανή διπλωματική απομόνωση της χώρας.

«*Ημείς δεν πρόκειται να κρίνωμεν ούτε τους αντιπροσώπους των ξένων δυνάμεων (που συνιστούσαν μετριопάθεια στην Ελλάδα – σσ), ούτε την συμπεριφορά των ξένων δυνάμεων*», έλεγε ο Δημήτριος Ράλλης στη δημαγωγική, υπερεθνικιστική αγόρευσή του στη Βουλή, στη συνεδρίαση τον Νοέμβριο του 1896, «*αλλά την συμπεριφορά της ελληνικής κυβερνήσεως. Ζητούμε δε τα έγγραφα (αλήθεια, ποιο κόμμα ζητάει σήμερα τα έγγραφα; – σσ), όπως αποδείξομεν ότι ύψιστα συμφέροντα του κράτους εσφαγιάσθησαν χάριν της διατηρήσεως του βδελυρού χαρτοφυλακίου χάριν της συντηρήσεώς του απεδείχθη η Ελλάς ανίκανος να εκτελέση τους προαιώνιους πόθους της και την εθνικήν αποστολήν της*».¹

Παρ' ότι γνωρίζει ότι η Ελλάδα δεν έχει ούτε τις στρατιωτικές ούτε τις διπλωματικές δυνάμεις, ο θρόνος συντάσσεται με το λαϊκό αίσθημα, μολονότι πιστεύει τα εντελώς αντίθετα: εδώ πια οι ομοιότητες με την πολιτική του Κ. Καραμανλή γίνονται ανατριχιαστικές. Και μια κυβέρνηση με έναν πρωθυπουργό που άγεται και φέρεται (Δεληγιάννης), προσπαθώντας χωρίς επιτυχία να εφαρμόσει μια μετριοπαθή πολιτική, σέρνεται τελικώς στη στρατιωτική επέμβαση στην Κρήτη και ιδίως στον πόλεμο με την Τουρκία: μια «*αξιοθρηνήτως απαρασκευαστος*»² και διπλωματικά απομονωμένη Ελλάδα υφίσταται μια ταπεινωτική ήττα...

Διυλίζοντας τον μακεδονικό κώνωπα, καταπίνοντας την τουρκική κάμηλο

Υπάρχουν άραγε πολεμοκάπηλοι και στην Ελλάδα; Μα όταν ορισμένοι αμφισβητούν το δικαίωμα σε έναν διπλανό λαό να ονομάζεται όπως θέλει, ακόμα και για εσωτερική χρήση, πώς αλλιώς μπορούν, παρά μόνο με πόλεμο, να του το απαγορεύσουν. «*Κάθε πέντε Έλληνες, έξι στρατηγούς*», παρατηρούσε με αφορμή το εθνικιστικό κλίμα της Αθήνας τον χειμώνα του 1896/97, ο περιηγητής Ουίλιαμ Μίλλερ.³

Ανεργάτιστοι εμφανίζονται σε τηλεοπτικές εκπομπές δηλώνοντας ότι «η υπόθεση με τα Σκόπια θα λυθεί με αίμα» και εν είδει αρχιστρατήγου η Βούλα Πατουλίδου προτείνει να πάμε στα σύνορα και «να δώσουμε στους Σκοπιανούς μια γροθιά». Μέχρι και ο κ. Σαρτζετάκης επανεμφανίστηκε προτείνοντας να μην αναγνωρισθεί η τέως Δημοκρατία της Μακεδονίας ούτε ως «Δημοκρατία του Βαρδάρη», προφανώς γιατί αυτό αποτελεί υπεξαίρεση του ποταμού μας!!! Όσο για την πρότασή του να φύγουμε από την ΕΟΚ αν αναγνωρισθεί η

δημοκρατία της Μακεδονίας, αυτή θυμίζει το ανέκδοτο εκείνου που μάλωσε με την γυναίκα του και για να την τιμωρήσει έκοψε το γεννητικό του όργανο.

Είτε για λόγους άγνοιας είτε για λόγους –εθνικής– ψευτομαγκιάς, η ελληνική κοινή γνώμη διυλίζει τον μακεδονικό κώνωπα και καταπίνει την τουρκική κάμηλο. Υποψήφιοι στρατηλάτες που δεν θα κληθούν να υπηρετήσουν ούτε ως βοηθητικοί –άλλοι λόγω βλακείας και άλλοι λόγω ύψους– ονειρεύονται πολεμικές περιπέτειες στρουθοκαμηλίζοντας μπροστά στο μείζον πρόβλημα της Δ. Θράκης καθώς και στο γεγονός ότι σε μια τέτοια περίπτωση προέλασης προς Βορρά θα αρκέσει ένα τουρκικό τελεσίγραφο για να υποστεί η χώρα μια ταπεινωτική ήττα αντίστοιχη με αυτήν του 1897. Αποκρύπτοντας εσκεμμένα ότι με την αποχώρηση των κυανοκράνων του ΟΗΕ η Κύπρος καθίσταται όμηρος στα χέρια της Τουρκίας. Για να μην αναφέρει κανείς τη φρίκη του πολέμου ή την οριστική εκπαραθύρωση μας –σε περίπτωση στρατιωτικής μας εμπλοκής– από την ΕΟΚ. Αλλά το βασικό πρόβλημα δεν είναι ασφαλώς οι πολεμοκάπηλοι και οι εθνικιστές: αυτοί επιπλέον όπως οι φελοί, γιατί το πιο εύκολο είναι να πουλάς αγοραίο πατριωτισμό σε μια θάλασσα εθνικισμού. Το πρόβλημα είναι ότι λόγω της μακεδονικής μονομανίας δεν έχει εκπονηθεί καμιά εθνική στρατηγική αντιμετώπισης του πολέμου στα Βαλκάνια και αποφυγής της εμπλοκής της Ελλάδας. Έχουμε μήπως διακηρύξει ότι δεν ενδιαφερόμαστε για εδάφη στην περίπτωση ξαναμοιράσματος των Βαλκανίων, αποκλείοντας την όποια συμμετοχή μας σε στρατιωτικούς τυχοδιωκτισμούς;

Έτσι την κρίσιμη στιγμή, με την αστάθεια και τη σήψη του πολιτικού συστήματος, η όποια κυβέρνηση ίσως συρθεί στον πόλεμο απλώς και μόνο για να διατηρήσει τη θέση της. Έχει άραγε σκεφτεί ο κ. Μητσοτάκης ότι, όταν –για να καλύψει την απερίγραπτη πολιτική του στο ίδιο θέμα– προτείνει στα Σκόπια να αναλάβει η Ελλάδα «εγγυήτρια δύναμη των συνόρων τους», δεσμεύεται ότι θα επέμβει στρατιωτικά η Ελλάδα αν αυτά τα σύνορα απειληθούν;

Οδηγούμαστε λοιπόν σε μια περιπέτεια που καταλήγει αναπόφευκτα στην απώλεια και άλλου μέρους της Κύπρου, της Δ. Θράκης ή και νησιών του Αιγαίου; Το βέβαιο είναι ότι αυτή η επανάληψη του 1897 δεν μπορεί σήμερα να αποκλεισθεί. Εδώ και αρκετά χρόνια, πίστευε κανείς ότι σε αυτό το μακρύ λαγούμι της βαθιάς κρίσης που μπήκε η χώρα υπήρχε κάποιος πάτος. Ίσως τελικώς να αποδειχθεί ότι η επιστροφή στο 1897 αποτελεί τη μοναδική οδό για να φθάσει κάποτε η χώρα και στο 1909.

1. Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση 11-13 Νοεμβρίου του 1896.
2. Σπ. Β., Μαρκεζίνη, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, σ. 319, τόμος Β7.
3. *Travels and politics in the Near East*, αναφέρεται στο: Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία*...

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

Ημερολόγιο

12 λογοτέχνες

- Πλασκοβίτης Σπ. • Δρακονταειδής Φ.
- Πανσέληνος Αλ. • Μανιώτης Γ.
- Χουλιαράς Ν. • Μπελιές Ερ.
- Καλιότσος Π. • Βαλτινός Θ.
- Μητροπούλου Κ. • Αμπατζόγλου Π.
- Κοτζιάς Αλ. • Μαρκόπουλος Γ.

24 ζωγράφοι

- Δασκαλάκης Σ. • Στεφάνου Ν.
- Ζησίου Μιχ. • Ξαγοράρης Ζάφρος
- Ρόρρης Γ. • Χαδούλης Γ.
- Φασιανός Αλ. • Μανουσάκης Μ.
- Νικολάου Ν. • Σακαγιάν Εδ.
- Σπεράντζας Β. • Νταούλας Κ.
- Ηλιοπούλου Ειρ. • Μόραλης Γ.
- Τέτσης Π. • Βερούκας Αλ.
- Μνιταράς Δ. • Φραντζολά Εβίτα
- Μιγάδης Γ. • Ματσούκη Ειρ.
- Τσακαλή Άν-Μαρ. • Μισούρας Τ.
- Κουρσάρης Σπ. • Χουλιαράς Ν.

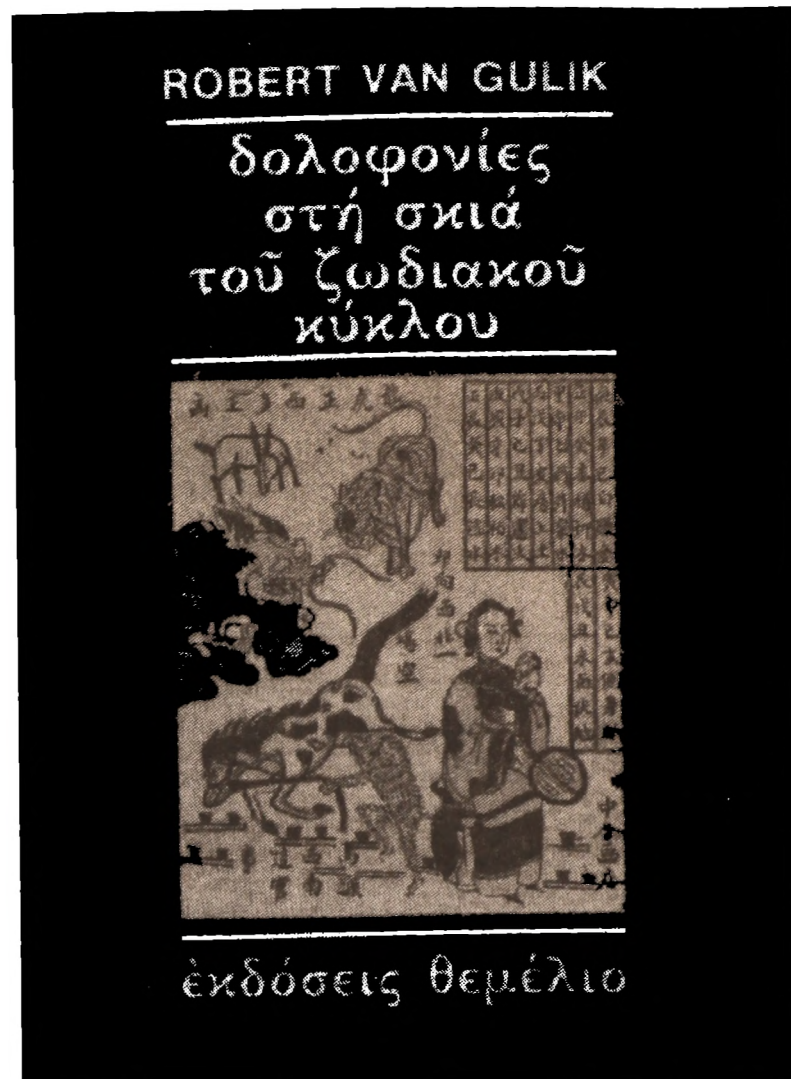
ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ: 36.38.362 - 36.45.236

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ

Σόλωνος 84 – τηλ. 3608180

Μόλις κυκλοφόρησε

ROBERT VAN GULIK

Δολοφονίες στη σκιά
του Ζωδιακού Κύκλου

Στη σειρά «ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»
κυκλοφορούν 5 ακόμα συναρπαστικά
αστυνομικά μυθιστορήματα
του **ROBERT VAN GULIK**

1. Δολοφονία στο καράβι των λουλουδιών
2. Σκελετός στην Καμπάνα
3. Το μυστήριο του Λαβύρινθου
4. Το αίνιγμα του κινέζικου καρφιού
5. Δολοφόνοι και Χρυσάφι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ
ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
Σόλωνος 84 – τηλ.: 3608180

ΝΕΟ ΕΤΟΣ, ΠΑΛΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Το δίσεκτο έτος 1992 μας άφησε. Αλλά και μας κληρονόμησε σοβαρά διεθνή προβλήματα, εστίες συγκρούσεων και αναταραχών που απειλούν σοβαρά την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια εν μέσω της ασαφούς «νέας παγκόσμιας τάξης» και της ακαθόριστης ακόμα πολιτικής της νέας αμερικανικής κυβέρνησης υπό τον πρόεδρο Κλίντον που αναλαμβάνει σε λίγες μέρες τα ηνία της εξουσίας της μοναδικής σημερινής υπερδύναμης και ως εκ τούτου και τις τεράστιες ευθύνες που συνεπάγεται.

Στη Μέση Ανατολή η ειρηνευτική διαδικασία κινδυνεύει να ανατιναχθεί στον αέρα από τις απελάσεις των Παλαιστίνιων. Κανείς δεν τρέφει υπατάξεις ότι το μεσανατολικό μπορεί να λυθεί απ' τη μια στιγμή στην άλλη. Οι διαπραγματεύσεις θα είναι σκληρές, επίμοχθες και μακράς διάρκειας και μπορούν να καταλήξουν σε λύσεις που θα εδραιώσουν κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των αντιπάλων μερών εγκαινιάζοντας μια νέα εποχή σχετικής τουλάχιστον σταθερότητας στην περιοχή. Διαφορετικά τα «κέρδη» από τον πόλεμο στον Περσικό γρήγορα θα εξανεμισθούν, καθώς μάλιστα ο φανατικός ισλαμισμός απειλεί αραβικά καθεστώτα, όπως η Αίγυπτος, που αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους της ισορροπίας δυνάμεων στην περιοχή.

Στις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών οι εθνικιστικές συγκρούσεις με τη φανερή επέμβαση της Τουρκίας και άλλων ισλαμικών χωρών καθώς και οι ωδίνες της μετάβασης σε νέα πολιτικά και οικονομικά καθεστώτα απειλούν σοβαρά την, εύθραυστη άλλωστε, ισορροπία στην περιοχή, εν όψει της αδυναμίας της Ρωσίας να επιβάλει, όπως άλλοτε, τη δική της *rex russica*. Η ίδια η κατάσταση στη Ρωσία, παρά τον πρόσφατο συμβιβασμό του Γέλτσιν με τους πολιτικούς τους αντιπάλους,

εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους αποσταθεροποίησης, καθώς το οικονομικό χάος και η πολιτική αντιπαράθεση προστίθενται στις προκλήσεις μετάβασης σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς και στην οικονομία της αγοράς. Εγχειρήματα δύσκολα, με αστάθμητες πιθανότητες επιτυχίας, καθώς η επιδείνωση της οικονομίας και η ανέχεια του κόσμου δύσκολα συμβαδίζει με τον σταδιακό ρυθμό της οικοδόμησης των κατάλληλων θεσμών.

Αλλά κυρίως στη γειτονιά μας, τα Βαλκάνια, τα πράγματα διαρκώς επιδεινώνονται με τη δεδηλωμένη πλέον πρόθεση των Ην. Πολιτειών και της συρόμενης εκούσας-άκουσας Ευρώπης να καθυποτάξουν τη Σερβία, τηρώντας ή όχι τα προσχήματα και εφαρμόζοντας διπλά μέτρα και σταθμά για την προστασία μειονοτήτων. Γιατί άραγε οι Αλβανοί του Κόσσοβο χρίζουν διεθνούς προστασίας εναντίον κάποιας υποτιθέμενης «εθνοκάθαρσης» στα μέτρα των Σέρβων κι όχι οι ήδη αποκαθαρθέντες Κούρδοι της Τουρκίας; Αφήνοντας όμως κατά μέρος τέτοιες «λεπτομέρειες» προέχει η εγκατάλειψη των εκατέρωθεν απειλών και η σοβαρή διαπραγματευση στη Γενεύη. Τα στοιχεία μιας λύσης υπάρχουν. Και ο νεοεκλεγείς Μιλόσεβιτς θα πρέπει να κάνει όλα εκείνα τα βήματα που απαιτούνται από τις σημερινές συνθήκες για να συμβάλει στον τερματισμό του εμφύλιου πολέμου στη Βοσνία και στην ειρήνευση της περιοχής. Διαφορετικά, απλώς δίνει περισσότερο σκοινί στους άλλους για να τον κρεμάσουν αργά ή γρήγορα. Κάθε άλλη οδός, πέραν μιας συμπεφωνημένης λύσης τώρα, ογεί στον εξοπλισμό των Μουσουλμάνων και των Κροατών για τη ρεβάνς με τη στήριξη της Δύσης, δηλαδή στη διαίωνηση του πολέμου μέχρι να ηττηθεί κατά κράτος η Σερβία. Υπάρχει ακόμα χρόνος για να αποφευχθεί η γενίκευση της σύρραξης. Ας μη χαθεί η ευκαιρία με το νέο έτος που ήδη ανέτειλε.

Υπάρχει ακόμα χρόνος για να αποφευχθεί η γενίκευση της σύρραξης στα Βαλκάνια. Ας μη χαθεί η ευκαιρία με το νέο έτος

Εκινήσαμε το κοπιαστικό ταξίδι για τη Γεωργία από την Ελλάδα σκοπεύοντας να διανύσουμε 2.000 περίπου χιλιόμετρα οδικώς. Δεν θα είχε νόημα η αεροπορική μετάβαση κατευθείαν στην πρωτεύουσα της χώρας Τυφλίδα. Θέλαμε να γνωρίσουμε με τα ίδια μας τα μάτια την κατάσταση περνώντας στην ενδοχώρα από τα σύνορα, μολονότι οι πάντες μας είχαν προειδοποιήσει για τους κινδύνους που διατρέχαμε. Και δεν είχαν φυσικά άδικο, δίχως υπερβολή. Οι κίνδυνοι ήταν πραγματικά μεγάλοι.

Περάσαμε απ' την Τουρκία και τις παράλιες πόλεις του Πόντου: τη Σαμψούντα, την Κερασούντα, την Τραπεζούντα. Φτάνοντας στα γεωργιανο-ουρρικά σύνορα, στη Σάρπη αρχίζεις αμέσως να συνειδητοποιείς ότι τα δύσκολα μόλις τώρα αρχίζουν.

Πρώτη επιδίωξη, να μπεις σε μια μεγάλη τελωνειακή ζώνη, όπου άνθρωποι, αυτοκίνητα και ζώα κινούνται νυχθημερόν, κατά τρόπο που δεν καταλαβαίνεις ποιοι μπαίνουν και ποιοι βγαίνουν, ποιοι πάνε στην Τουρκία και ποιοι στη Γεωργία. Το στενό πέρασμα της Σάρπης αποτελεί το μοναδικό πέρασμα όλης της Υπερκαυκασίας (Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν) προς την Τουρκία. Χιλιόμετρα ολόκληρα είναι η ουρά των λεωφορείων που φορτωμένα με κάθε λογής εμπορεύματα κατευθύνονται στις αγο-

ρές της Τουρκίας. Καμιά λογική διέλευση δεν υπάρχει. Οι όποιες εμπειρίες από ανάλογες καταστάσεις δεν σου επιτρέπουν να κωδικοποιήσεις πλήρως τη διαδικασία εισόδου και εξόδου. Τα χρήματα που πρέπει να δώσεις είναι σίγουρα το πρώτο που πρέπει να έχεις κατά νουν.

Το δεύτερο είναι να ξέρεις σε ποιους πρέπει να δώσεις τα χρήματα για να κινηθούν τα πράγματα και το τρίτο να έχεις τύχη, αρκετή τύχη θα έλεγα.

Η πρώτη εικόνα που αντικρίζεις αποτελεί και το προμήνυμα της συνέχειας. Μπορεί μεν να κυματίζει η γεωργιανή σημαία, Ρώσοι στρατιώτες όμως φυλάσσουν την πόρτα.

Ναι! Μια πόρτα μόνο συνδέει όλη την Υπερκαυκασία με την Τουρκία!

Ήμουν τυχερός όταν πήγαινα, αφού λόγω της εκλογικής περιόδου έμεινα στα σύνορα μόνο τέσσερις ώρες.

Το πέρασμα κατά την επιστροφή μου όμως ήταν μια πραγματική Οδύσσεια, αφού έμεινα στα σύνορα συνολικά 16 ώρες (!) Τυχερός, όπως μου είπαν, αφού το συνηθισμένο είναι να χρειάζεσαι ως και δύο μέρες για να περάσεις, υπό τη συνοδεία των όπλων των διαφόρων «υπευθύνων». «Βρίσκεσαι υπό συνεχή απειλή», μόλις πατήσεις το πόδι σου στη Γεωργία, μου είπε ο Περικλής Παναγιωτίδης, οδηγός λεωφορείου που τα-

κτικά κάνει το δρομολόγιο Θεσσαλονίκη-υφλίδα Κουράγιο κι αυτό!

Μόλις αφήσεις τα σύνορα, νέες περιπέτειες σε περιμένουν. Είναι τα μπλόκα των διαφόρων ενόπλων της περιοχής της Ατζαρίας (αυτόνομης περιοχής στο πλαίσιο της Γεωργίας, που κατοικείται από εξισλαμισθέντες Γεωργιανούς). Στην απόσταση Σάρπη-Βατούμι-Κομπουλέτι μας σταμάτησαν έξι τέτοιες ομάδες. Αν έχεις πληρώσει καλά (πάντα σε δολάρια) και έχεις την κατάλληλη, ένοπλη φυσικά, συνοδεία μαζί σου θα περάσεις. Αν όχι, τότε πρέπει να διαθέτεις τεράστια αποθέματα υπομονής και ελπίδας για να μπορέσεις να ανταπεξέλθεις. Τα μπλόκα, τα οδοφράγματα και οι έλεγχοι οπλισμένων ομάδων Γεωργιανών συνεχίζονται καθ' οδόν και σ' ακολουθούν μέχρι την πρωτεύουσα, την Τυφλίδα. Είναι μια πραγματικότητα που κυριαρχεί στην καθημερινή ζωή των Γεωργιανών.

Παραστρατιωτικές ομάδες

Η Γεωργία δεν έχει τακτικό στρατό. Οι γεωργιανές στρατιωτικές δυνάμεις αποτελούνται από άτακτα στρατιωτικά σώματα, παραστρατιωτικές στην ουσία ομάδες και άλλες ένοπλες συμμορίες. Οι πληροφορίες ανεβάζουν τον αριθμό τους σε 25. Κάθε ομάδα ελέγχει τη δική της περιοχή: «Καβαλάρηδες», «Λευκοί Αετοί», «Πάνθηρες» είναι μερικά από τα ονόματα που φέρουν οι ομάδες αυτές. Αυτές οι ομάδες με επικεφαλής τους αρχιπαραστρατιωτικούς Ντενγκίς Κιτοβάνι και Τζαμπά Ιοσιλιάνι ανέτρεψαν, πέρυσι τον Γενάρη, τον εθνικιστή γεωργιανό πρόεδρο Γκαμσακούρντια (που ως τότε ήταν μαζί του). Αυτοί οι ίδιοι έφεραν στη Γεωργία και τον πρώην υπουργό Εξωτερικών της πρώην ΕΣΣΔ Έντβαρντ Σεβαρντνάνζε, τοποθετώντας τον επικεφαλής του κρατικού συμβουλίου της χώρας. Όλοι αυτοί, μαζί με τον πρωθυπουργό Ντενγκίς Σίγκονα, αποτελούσαν τους τελευταίους μήνες το προεδρείο του. Ο Κιτοβάνι μάλιστα τοποθετήθηκε υπουργός Αμύνης και ο Ιοσιλιάνι, αναπληρωτής του Σεβαρντνάνζε (!).

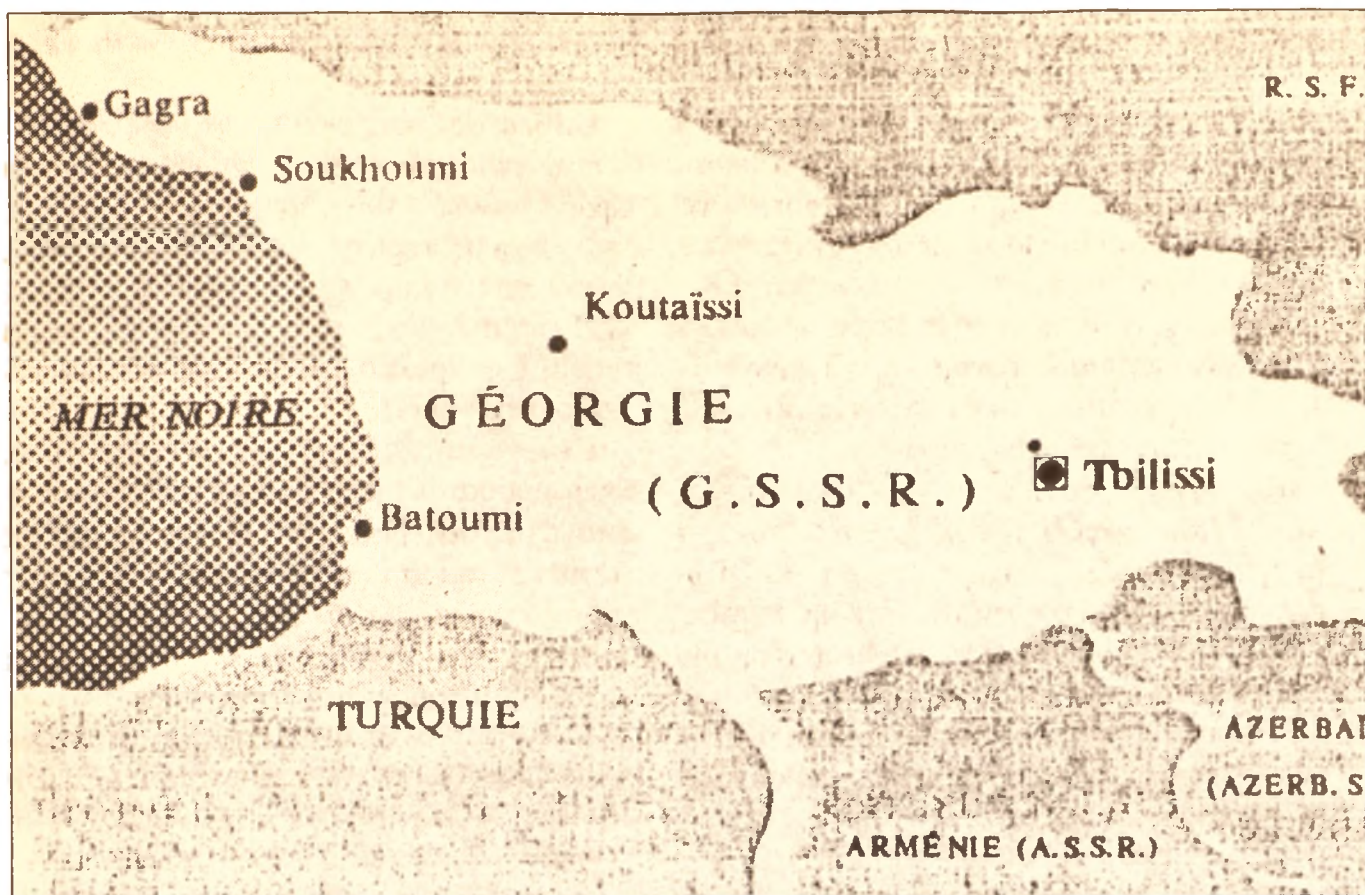
Αμπχαζία: Η πυριτιδαποθήκη της Γεωργίας

Η πορεία της Γεωργίας προς το μέλλον θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την κατάσταση στις «προβληματικές» περιοχές της Αμπχαζίας, της Νότιας Οσετίας και της Ατζαρίας. Οι δυο πρώτες αποτελούσαν αυτόνομες Δημοκρατίες και η τρίτη αυτόνομη

Μια χώρα που αναζητά το δρόμο της

του Μπάμπη Μπίκα

Μέσα σε άσχημες συνθήκες όπου επικρατεί η βία, η ανομία και η ασυδοσία, με σοβαρά οικονομικά και πολιτικά προβλήματα, η σημερινή Γεωργία αναζητά το δρόμο της. Ένα δρόμο που θα φέρει την τάξη και ευημερία στους κατοίκους της, ένα δρόμο που θα επιτρέψει στη χώρα να βρει τη θέση της στον ταραγμένο γεωπολιτικό χάρτη της περιοχής. Αλλά το μέλλον προβάλλει αβέβαιο καθώς επικρατεί ο φόβος μπροστά στην οικτρή οικονομική κατάσταση και τις καθημερινές εκδηλώσεις βίας. Ο συνεργάτης μας Μπάμπης Μπίκας αποτόλμησε να οδοιπορήσει στη Γεωργία και να καταγράψει την κατάσταση από πρώτο χέρι.

περιοχή στο πλαίσιο της Δημοκρατίας της Γεωργίας, στην πρώην ΕΣΣΔ.

Στην Ατζαρία προς το παρόν δεν υπάρχουν προβλήματα, ενώ η κατάσταση στη Νότια Οσετία είναι συγκρατημένα ήρεμη και μάλλον ελεγχόμενη (από κοινή στρατιωτική δύναμη Γεωργιανών, Ρώσων και Οσέτιων), χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι μπορεί να διαρκέσει επ' άπειρον. Τα πράγματα όμως στην Αμπχαζία είναι πολύ πιο περίπλοκα και δύσκολα.

Στη Γεωργία διάχυτος είναι ο φόβος για γιουγκοσλαβοποίηση της χώρας. Υπαρκτά θεωρούνται τα σενάρια για προσπάθεια διαμελισμού της καθώς και ο κίνδυνος να αποτελέσει βορά των γειτονικών δυνάμεων.

Σημερινή εστία συγκρούσεων η βορειοδυτική περιοχή της Αμπχαζίας, που αποτελεί την παράλια δίοδο προς τη Ρωσία. Οι Αμπχάζιοι στην περιοχή αποτελούν το 18% στο σύνολο του ντόπιου πληθυσμού. Στην πλειοψηφία τους είναι μουσουλμάνοι, αλλά μαζί τους συμπορεύονται και άλλες δυνάμεις. Οι Γεωργιανοί αποτελούν περίπου τον μισό πληθυσμό, ενώ οι Αρμένιοι το 15%, οι Ρώσοι το 12%, οι Έλληνες το 3% κ.τ.λ.

Για την αυτονόμηση της περιοχής μάχονται εδώ και μήνες οι Αμπχάζιοι αυτονομιστές, που από τις 3 Οκτωβρίου 1992 ελέγχουν την περιοχή βορείως της πρωτεύουσάς της Σουχούμι, ως τα σύνορα με τη Ρωσία.

Συγκρούσεις

Οι αυτονομιστικές δυνάμεις της Αμπχαζίας βρίσκονται ως τον ποταμό Γκουμίστα, λίγα χιλιόμετρα βορείως του Σουχούμι, το

οποίο ελέγχεται από τις γεωργιανές δυνάμεις. Το ίδιο συμβαίνει και με τη νοτιότερη πόλη Οτσαμτσίβε. Η ύπαιθρος όμως ελέγχεται από τους αυτονομιστές, αποκόβοντας έτσι την επικοινωνία τους με την υπόλοιπη Γεωργία.

Στο στρατηγείο των γεωργιανών δυνάμεων, στο Σουχούμι, που επισκεφθήκαμε, επικρατεί πυρετός ετοιμασιών. Στην περιοχή φθάνουν συνεχώς νέες στρατιωτικές δυνάμεις από την υπόλοιπη Γεωργία, η οποία έχει σημαίνει γενικό προσκλητήριο εθελοντών.

Σουχούμι

Άμεσος στόχος για των δυο πλευρών είναι το Σουχούμι, που αποτελεί στρατηγικό κόμβο. Αν το καταλάβουν οι Αμπχάζιοι, θα κάνουν αποφασιστικό βήμα. Ο ηγέτης τους Βλάντισλαβ Αρτσινμπο, πρόεδρος του τοπικού κοινοβουλίου, δεν παύει να διακηρύττει ότι «πρωτεύουσα της ανεξάρτητης Αμπχαζίας θα είναι το Σουχούμι».

Απόλυτα σαφής όμως ήταν και ο επικεφαλής των γεωργιανών δυνάμεων της «Δημοκρατικής Αμπχαζίας» Ταμάς Νανταρείσβιλι: «Μόνο νεκροί θα αφήσουμε το Σουχούμι και ετοιμαζόμαστε να απελευθερώσουμε και την υπόλοιπη Αμπχαζία», μας είπε.

Το Σουχούμι είναι μια έρημη πόλη. Η περιοχή θυμίζει πεδίο μάχης πριν τη σύγκρουση. Πολλοί έχουν εγκαταλείψει την πόλη, πέρνοντας το δρόμο της προσφυγιάς. Υπολογίζονται σε 80.000 περίπου άτομα.

Το ίδιο θέλουν και πολλοί απ' όσους έχουν παραμείνει. Μεταξύ αυτών και οι Έλληνες της περιοχής, με κάποιους από τους

οποίους μιλήσαμε.

Μας μετέφεραν το παράπονό τους «γιατί δεν ενδιαφέρεται η Ελλάδα για την απομάκρυνσή μας, όπως έχουν κάνει άλλοι;».

Αυτονομία – Ανεξαρτησία

Η αμπχαζιανή πλευρά, υπό τη σκέπη της πολιτικής οργάνωσης «Αϊνγκκλάρα», που ελέγχει οριακά το τοπικό Κοινοβούλιο, επιδιώκει την αυτονόμηση της Αμπχαζίας και, στη συνέχεια, τη διεξαγωγή συνομιλιών μεταξύ δύο ανεξάρτητων χωρών: της Γεωργίας και της Αμπχαζίας.

Από την άλλη πλευρά, οι Γεωργιανοί της «Δημοκρατικής Αμπχαζίας» υποστηρίζουν την αυτονομία, στο πλαίσιο όμως της Γεωργίας.

Η επίσημη γεωργιανή πλευρά απαιτεί την επιστροφή των δυνάμεων στο προ της 3ης Οκτωβρίου καθεστώς και τον σεβασμό της συμφωνίας της 3ης Σεπτεμβρίου, που αναφέρεται στο σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας και των συνόρων της Γεωργίας.

Οι Γεωργιανοί και ο πρόεδρος Σεβαρντνάζε ευελπιστούν σε διεθνή υποστήριξη και έχουν ζητήσει την αποστολή παρατηρητών του ΟΗΕ.

Δεν θα μπορούσαν όμως οι Αμπχάζιοι από μόνοι τους να έχουν σημαντικές επιχειρησιακές επιτυχίες, εάν δεν είχαν την υποστήριξη ρωσικών δυνάμεων καθώς και των ισλαμιστών της αναφερόμενης ως «Συνομοσπονδίας των λαών του βορείου Καυκάσου». Σ' αυτήν περιλαμβάνονται οι πέντε αυτόνομες περιοχές της νότιας Ρωσίας στα σύνορα με τη Γεωργία: η Αντιγκία, το Καρατσάγιεβο-Τσερκεζία, η Καπαρντίνο-Μπαλκαρία, η βόρεια Οσετία και η Τσετσενό-Ιγκουσετία.

Την άμεση συμμετοχή των ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων, που στρατοπεδεύουν στην περιοχή, καταγγέλλει η γεωργιανή πολιτική ηγεσία και ο ίδιος ο πρόεδρος Σεβαρντνάζε, ο οποίος κατηγορήσε «τις αντιδραστικές δυνάμεις της Ρωσίας, που αντιτίθενται και στον ίδιο τον Γιέλτσιν».

Η Ρωσία επιδιώκει τον προσεταιρισμό της Αμπχαζίας για διεύρυνση του τμήματός της στη Μαύρη Θάλασσα και τον εκβιασμό της Γεωργίας. Συγκεκριμένες όμως είναι και οι βλέψεις του Τουρκίας στην περιοχή, μέσω των δυνάμεων που δρουν υπό τη σημαία του Πανισλαμισμού. Επιδίωξη των Ισλαμιστών είναι η αυτονόμηση της Αμπχαζίας και, στη συνέχεια, με τον προσεταιρισμό της, η έξοδός τους στη Μαύρη Θάλασσα. Το ενδιαφέρον της Τουρκίας, αλλά και του Ιράν, εκδηλώνεται και με την παρουσία στρατευμάτων τους κοντά στα σύνορά τους με την περιοχή.

Το Τρίτο Σώμα, με 110.000 στρατιώτες και 100 άρματα μάχης στην Τουρκία και 75.000 στρατιώτες, με 1.300 άρματα μάχης στο Ιράν, όπως αναφέρουν ρωσικές στρατιωτικές πηγές.

Συμφέροντα και πολιτικές ξένων δυνάμεων λοιπόν απειλούν να μετατρέψουν, όχι μόνο αυτήν την περιοχή, αλλά όλη την Υπερκαυκασία, σε ένα ακόμη πεδίο εθνικιστικών συγκρούσεων, υλοποιώντας έτσι τη «νέα τάξη πραγμάτων» στην περιοχή.

Τσετσένοι και λαοί του Βορείου Καυκάσου

Η ανάμειξη στις συγκρούσεις στην Αμπχαζία των ισλαμιστών, με σημαιοφόρους τους Τσετσένους, είναι έκδηλη. Εξορμώντας από τον Βόρειο Καύκασο, στο ρωσικό έδαφος, οι στρατιωτικές τους δυνάμεις μάχονται στην Αμπχαζία κατά των Γεωργιανών. Ο ηγέτης των Τσετσένων Τζαχάρ Ντουντάγιεφ, μάλιστα, πρόσφατα στην Κωνσταντινούπολη δήλωσε ότι δυνάμεις των Τσετσένων ήδη μάχονται στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, τη Βοσνία, την Αμπχαζία και είναι έτοιμες να πολε-

μήσουν και στην Κύπρο(!).

Οι Τσετσένοι φέρονται να έχουν 150 αεροσκάφη περίπου, ακτίνας δράσεως 350 χλμ., τανκς, στρατιωτικά οχήματα, αντιαεροπορικούς πυραύλους και άλλο σημαντικό οπλισμό, που σύμφωνα με πληροφορίες έχουν πάρει από ρωσικές εγκαταστάσεις, αλλά και προμηθευτεί από την Τουρκία. Οι Τσετσένοι αριθμούν το ένα εκατομμύριο περίπου και αποτελούν έναν από τους ορεισίβιους λαούς, τον πιο σκληροτράχηλο, που ζουν στη Βόρεια πλευρά του Καυκάσου.

Λαοί Βορείου Καυκάσου

Οι λαοί αυτοί είναι ενταγμένοι σε πέντε αυτόνομες Δημοκρατίες και μία αυτόνομη περιοχή, στο πλαίσιο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, και συνορεύουν με τη Γεωργία.

Η δυτικότερη αυτόνομη Δημοκρατία είναι το Νταγκεστάν, στην Κασπία, και προχωρώντας προς τα ανατολικά η Τσετσενό-Ινγκουσετία, η Βόρεια Οσετία, η Καπαρντινο-Μπαλκαρία, το Καρατσάγιεβο-Τσερκεζία και η αυτόνομη περιοχή της Αντιγκέγιας, που συνορεύει με την περιοχή του Ιφασοντάρ στη Μαύρη Θάλασσα.

Αυτές οι περιοχές έχουν συγκροτήσει τη

«Συνομοσπονδία των λαών του Βορείου Καυκάσου», με δικά τους πολιτειακά όργανα.

Λαοί μουσουλμανικοί, επιδιώκουν την έξοδό τους στη Μαύρη Θάλασσα με τον προσεταιρισμό της Αμπχαζίας. Πρόθεσή τους, σύμφωνα με τις διακηρύξεις των ηγετών τους, είναι η δημιουργία μιας μεγάλης «Συνομοσπονδίας», από την Κασπία μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα, με πρωτεύουσα το Σουχούμι.

Η σχέση αυτών των λαών με την Τουρκία είναι παλιά και η επιρροή της τελευταίας σ' αυτούς μεγάλη. Η δε ένταξη στις επιδιώξεις του πανισλαμισμού τους δεδομένη.

Ινγκούσιοι

Οι Ινγκούσιοι είναι σουνίτες μουσουλμάνοι, και αριθμούν τους 300.000. Έχουν την ίδια γλώσσα και λογοτεχνία με τους Τσετσένους και διαφέρουν μόνο στη διάλεκτο.

Το κοινό τους όνομα είναι Βαϊμάχ. Οι Τσετσένοι όμως θεωρούνται πιο σκληροτράχηλοι και μαχητικοί.

Οι Ινγκούσιοι είχαν εξοριστεί το 1944 στο Καζακστάν και τη Σιβηρία, κατηγορούμενοι για συνεργασία με τους Ναζί. Το 1957 τους επετράπη η επιστροφή και σήμερα διεκδικούν την περιοχή του Πριγκορόντι της Βόρειας Οσετίας, υποστηρίζοντας ότι αποτελεί την ιστορική τους κοιτίδα, αφού ζούσαν εκεί ως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Σήμερα στην περιοχή αυτή ζουν 100.000 Ινγκούσιοι. Αυτή η διεκδίκηση αποτελεί και την αιτία των συγκρούσεων που έχουν ξεσπάσει αναγκάζοντας πάνω από 35.000 Ινγκούσιους της περιοχής να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, αναζητώντας καταφύγιο στην Ινγκουσετία.

Οσέτιοι

Δυτικότερα είναι η Βόρεια Οσετία, όπου ζουν περί τους 500.000 Οσέτιοι, οι οποίοι είναι μουσουλμάνοι αλλά και χριστιανοί. Άλλοι 160.000, χριστιανοί οι περισσότεροι, ζουν στη Νότια Οσετία, που ανήκει στη Γεωργία, και επιδιώκουν την ένωση με τη Βόρεια.

Στη Νότια Οσετία, στην οποία επίσης στο πρόσφατο παρελθόν έχουν σημειωθεί συγκρούσεις, τα πράγματα ελέγχονται από μια κοινή ειρηνευτική στρατιωτική δύναμη, στην οποία συμμετέχουν Γεωργιανοί, Ρώσοι και Οσέτιοι. Όλοι όμως υποστηρίζουν ότι πρέπει σύντομα να βρεθεί πολιτική λύση, γιατί η σημερινή κατάσταση δεν μπορεί να διαρκέσει για πολύ. Μια απλή επίσκεψη στην περιοχή αρκεί για να διαπιστώσει κανείς πόσο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ Κολχίδα, Ιβηρία, Γεωργία

Τα ονόματα της περιοχής της Υπερκαυκασίας που εκτείνεται νοτίως του Καυκάσου, ως την οροσειρά της Ατζαρίας και των ορέων Τριαλέτι, στα σύνορα με Τουρκία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν.

Τα ιστορικά ακούσματα για τη μακρινή αυτή υπερπόντια περιοχή πολλά – πέρα από τις συμπληγάδες και τον Άξενο Πόντο των μύθων:

■ Ο Προμηθέας που καρφώθηκε από τον Δία στον Καύκασο (στην υψηλότερη κορυφή του Ελ Μπρους), για τιμωρία επειδή έδωσε τη φωτιά στους ανθρώπους και τους έμαθε τέχνες.

■ «Μήπως λοιπόν θαρρείς πως τους φοβάμαι τους νέους θεούς και μπρος τους πως ζαρώνω;» έλεγε ο Προμηθέας, δίνοντας τη διάσταση του συμβόλου κατά της τυραννίας.

■ Από τον Προμηθέα, μετά δυο γενιές, προήλθε ο Έλλην, τα δε παιδιά του ο Δώρος, ο Αίολος, ο Αχαιός, ο Ίων, ο Μάγνησος, έγιναν οι αρχηγέτες των ελληνικών φύλων.

■ Η Αργοναυτική εκστρατεία του Ιάσονα στην Κολχίδα για να πάρει το «Χρυσόμαλλο Δέρας», που χρονολογείται το 14 ή 13ο αιώνα. Η Αργώ ήταν το πρώτο πλοίο που πέρασε τον Βόσπορο.

■ 1400-700 π.Χ., περίοδος εξερεύνησης, δημιουργία μύθων, ποντοπόρα ταξίδια, εμπορικές επιδιώξεις.

Αρχαιολογικά ευρήματα επιβεβαιώνουν την ελληνική παρουσία.

■ Τα πρώτα ταξίδια για αναζήτηση χρυσού και άλλων μεταλλευμάτων καταλήγουν στην ίδρυση των πρώτων παράλιων οικισμών και στη συνέχεια πολλών αποικιών στα παράλια της Υπερκαυκασίας (γύρω στο 700 π.Χ.) – Διοσκουριάδα (το σημερινό Σουχούμι), Φάση (το σημερινό Πότη) κ.ά.

■ Μετέπειτα άρχισαν να γίνονται μόνιμα οικιστικά κέντρα, με πρωταγωνιστικό ρόλο. Στο αποκορύφωμά τους, την αλεξανδρινή και ελληνιστική περίοδο.

■ Η παρουσία συνεχής τη ρωμαϊκή και βυζαντινή περίοδο, όπου διατηρήθηκε το πολυσύνθετο ψηφιδωτό, αφού δεν ήταν εύκολος ο εξελληνισμός. Έτσι και ο εκχριστιανισμός ακολούθησε διάφορα στάδια, με την καθιέρωσή του τον 4ο π.Χ. αιώνα.

■ Η ιστορική ατμόσφαιρα είναι παρούσα. Οι μύθοι, οι αρχαίες παραδόσεις, οι οικονομικές δραστηριότητες και οι πολιτιστικές επαφές αποτελούν τον συνδυασμό, ιστορικό κρίκο. Ίχνη ιστορικά που συναντάς σε κάθε σου βήμα.

έκρυθμη είναι η κατάσταση.

Καπαρντίνοι και Μπαλκάριοι

Δίπλα τους βρίσκεται η Καπαρντινο-Μπαλκάρια, όπου ζουν δύο λαοί, 700.000 στο σύνολο.

Οι Καπαρντίνοι είναι καυκάσιος λαός, που συγγενεύει με τους Τσετσένους, Ινγκούσιους, Αμπχάζιους και Τσερκέζους. Οι Μπαλκάριοι είναι Τούρκοι του Καυκάσου, που είχαν εξοριστεί στην κεντρική Ασία και επιστρέφοντας διεκδίκησαν την καταπατημένη γη τους από τους πρώτους, με τους οποίους βρίσκονται σε αντίθεση.

Καρατσάι και Τσερκέζοι

Δυτικότερα είναι το αυτόνομο Καρατσάι-Τσερκεζία, όπου επίσης ζουν δύο λαοί. Οι Καρατσάι είναι Τούρκοι του Καυκάσου και είχαν εξοριστεί τη δεκαετία του '30 στην Κεντρική Ασία· βρίσκονται σε προβληματική σχέση με τους Τσερκέζους, εξαιτίας των καταπατημένων περιουσιών τους.

Οι Καπαρντίνοι και οι Αντιγκεζοί (δυτικότερα, συγκροτώντας αυτόνομη περιοχή) είναι της φυλής των Τσερκέζων και όλοι μαζί αριθμούν το 1,5 εκατομμύριο περίπου.

Λαοί άγνωστοι και μακρινοί σε μας, που φάνηκαν μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, εξαιτίας των συγκρούσεων που παρατηρούνται στην περιοχή τους.

Μωσαϊκό φυλών, με πλήθος αντιθέσεων, που κατορθώνουν όμως να συγκροτούν τη «Συνομοσπονδία» και να βλέπουν προοπτικά τη δημιουργία ενιαίου κρατικού σχηματισμού.

Οικτρή οικονομική κατάσταση

Σε οικτρή οικονομική κατάσταση βρίσκεται η Γεωργία. Οι ελλείψεις, σε μεγάλη κλίμακα, βασικών προϊόντων και η μαύρη αγορά, είναι κυρίαρχα φαινόμενα. Ελάχιστα αγαθία είναι ανοιχτά και ακόμη μικρότερη η διάθεση προϊόντων. Ολονύχτιες ουρές, είναι, για ένα καρβέλι ψωμί. Έντονη και έκδηλη είναι η δυσαρέσκεια του γεωργιανού λαού.

Ο ελληνοπόντιος Παύλος Καλανίδης μου είπε:

«Η κατάσταση είναι πολύ χάλια. Πριν χρόνια ήμασταν καλύτερα. Τότε δεν μας άρεσε και θέλαμε αλλαγή. Αλλάξαμε κι έχουμε φαρισκάρειες. Ο ένας λαός χτυπιέται με τον άλλον. Δεν έχουμε να φάμε και από την άλλη δεν ξέρουμε τι θα μας έρθει. Συνέχεια ακριβαίνουν

Γεωργιανοί και εθνοτικές ομάδες

Η Γεωργία είναι μικρή χώρα. Το σύνολο του πληθυσμού της ανέρχεται στα 5,5 εκ. κατοίκους.

Οι Γεωργιανοί αποτελούν το 70%, οι Αρμένιοι το 8,1% (γύρω στις 450-00 χιλ.), οι Ρώσοι το 6,3% (300-50 χιλ.), οι Αζέροι το 5,7% (περί τους 300 χιλ.), οι Οσέτιοι το 3% (160 χιλ.), οι Έλληνες το 1,9% (100-20 χιλ.), οι Ουκρανοί το 1,7%, οι Κούρδοι το 0,6%, οι Εβραίοι το 0,5%, οι Λευκορώσοι το 0,2%, οι Ασύριοι το 0,1%, οι Τάταροι το 0,1%, συνθέτοντας έτσι ένα ψηφιδωτό από πολλές εθνοτικές ομάδες.

το ψωμί, το τυρί, το κρέας. Γίνονται απληθίστα τα βασικά, όταν βρίσκονται κι αυτά».

Σύμφωνα με στοιχεία που μας έδωσε ο ίδιος ο υπουργός Οικονομικών Ομάρ Βεσαναβίλι, το εθνικό εισόδημα και η παραγωγικότητα σημειώνουν μεγάλη πτώση. Το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 30% ενώ σε αποδιοργάνωση βρίσκεται το 70% της βιομηχανίας. Μας εξηγεί ότι βασικό πρόβλημα, είναι το πλέγμα των οικονομικών σχέσεων στο πλαίσιο της πρώην ΕΣΣΔ, πάνω στο οποίο είχε οικοδομηθεί η γεωργιανή οικονομία. Είναι κάτι παραπάνω όμως. Είναι το νέο κοινωνικό στρώμα που ασύδοτα εκμεταλλεύεται τον γεωργιανό λαό. Είναι αυτοί που βγαίνουν κερδισμένοι από τη διαδικασία μετάβασης στην οικονομία της αγοράς, που επαγγέλλονται σύσσωμοι οι πολιτικοί της Γεωργίας, με προεξάρχοντα τον πρόεδρο Έντουαρντ Σεβαρντνάντζε.

Άλλωστε σ' αυτόν προσβλέπουν όλοι και απευθύνονται για οικονομική βοήθεια στα γνωστά διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Οι όροι τους είναι συγκεκριμένοι για την οικονομική πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί. «Είμαστε έτοιμοι να τους ακολουθήσουμε», δηλώνει ο υπουργός Οικονομικών. Άλλωστε όση βοήθεια δόθηκε ήταν για συγκεκριμένο σκοπό. Τεχνική βοήθεια 15 εκ. δολ. από το ΔΝΤ για αγορά καταναλωτικών προϊόντων από τη Δύση, οικονομική βοήθεια 40 εκ. δολ. από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα και 70 εκ. δολ. από ΔΝΠ. Πολλές ελπίδες επίσης στηρίζονται και στο ξένο κεφάλαιο.

Η γερμανική παρουσία στη χώρα καθώς επίσης και η τουρκική είναι έκδηλη. Η κυβέρνηση της Τουρκίας έσπευσε να εκφράσει το ενδιαφέρον της, που επισημοποιήθηκε με υψηλού επιπέδου διακρατικές επαφές.

«Ο Ντεμιρέλ ήταν αυτός που ήρθε πρώτος

στη Γεωργία, ενώ ακόμα περιμένουμε την ελληνική πρεσβεία στην Τυφλίδα», μας είπε ο έλληνας διευθυντής της ημερήσιας γεωργιανής εφημερίδας Βετσέρι Τιπιλίσι, Βαντίμ Αναστασιάδης.

«Περισσότερο έντονη βλέπουμε την κυπριακή παρουσία παρά την ελληνική», συνέχισε.

«Η Ελλάδα έπρεπε να σπύσει να συνάψει κάθε είδους σχέσεις με τη Γεωργία, μια χώρα με πολλά κοινά στοιχεία, ενδιαφέροντα και συμφέροντα. Οι δύο χώρες έχουν κοινά ιστορικά στοιχεία, είναι ανάδελφα έθνη και ορθόδοξοι λαοί, με κοινά προβλήματα και θα έπρεπε να οδηγήσουν την ελληνική πολιτική ηγεσία να δει αυτή τη σχέση με προοπτική. Αυτήν τη σύναψη των καλύτερων σχέσεων στην ευρύτερη περιοχή, ιδιαίτερα με Γεωργία και Αρμενία», τόνισε ο έλληνας δημοσιογράφος.

Οι Γεωργιανοί είναι γνώστες της γεωπολιτικής σημασίας της χώρας τους. Την βλέπουν ως γέφυρα Ευρώπης και Ασίας. Τα σχέδια την εντάσσουν στον εμπορικό δρόμο «του μεταξιού», από την Κίνα στην Ευρώπη. Στα άμεσα προγράμματά τους είναι η ανάπτυξη των λιμανιών Πότι και Βατούμι στη Μαύρη Θάλασσα. Μάλιστα, πρόσφατα, υπογράφηκε συμφωνία με Νοτιοκορεάτες για κατασκευή εγκαταστάσεων διέλευσης του πετρελαίου στο Βατούμι. Επίσης η κατασκευή οδικού δικτύου, που βρίσκεται σε κάκιστη κατάσταση, καθώς και των αεροδρομίων της χώρας βρίσκονται στις προτεραιότητες της κυβέρνησης.

Προϋπόθεση όλων αποτελεί φυσικά η σταθεροποίηση της κατάστασης. Οι τομείς της βιομηχανίας, με την επεξεργασία πρώτων υλών, την παραγωγή ειδών τοπικής κατανάλωσης, την αξιοποίηση των ποσοτήτων μεταλλευμάτων και ορυκτών καυσίμων της Γεωργίας, των μεταφορών, των τροφίμων, του τουρισμού, έχουν πολλές δυνατότητες.

Όμως οι πιο συνετοί από τους πολιτικούς ηγέτες της χώρας αναγνωρίζουν ότι δεν μπορεί να υπάρξει απότομη και γρήγορη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Δεν μπορεί να υπάρξει μετάβαση πριν περάσουν τουλάχιστον τρία-έσσερα χρόνια, κατά τις πλέον αισιόδοξες προβλέψεις. Ως τότε όμως τι γίνεται; Και πώς θα καλυφθούν οι ανάγκες του λαού τουλάχιστον για βασικά αγαθά και υπηρεσίες;

ΣΗΜ: Το Β' μέρος του οδοιπορικού στη Γεωργία θα δημοσιευθεί στο επόμενο τεύχος: Η πολιτική κατάσταση, αποκλειστική συνέντευξη με τον Έντουαρντ Σεβαρντνάντζε - πανισλαμισμός και αντιδραστικές δυνάμεις της Ρωσίας επιβουλεύονται την ακεραιότητα της Γεωργίας.

ΤΟ BBC ΠΡΟΣΑΡΜΟΖΕΤΑΙ...

• Αβέβαιο το μέλλον του βρετανικού θεσμού

Λίγοι θεσμοί παραμένουν ακόμα σταθεροί στη Βρετανία. Ακόμα και η Μοναρχία κλονίζεται και (εξ)αναγκάζεται να πληρώσει φόρους για να διασωθεί από την μήνη των φορολογουμένων σε στιγμές οικονομικά δυσχερείς.

Το BBC είναι μάλλον ο μόνος θεσμός που κλείνοντας 70 χρόνια περίπου ζωής, χαίρει σεβασμού στο εσωτερικό, αλλά και στο εξωτερικό.

Τα πράγματα όμως σήμερα έχουν αλλάξει και το ανταγωνιστικό περιβάλλον με τον λυσσώδη ανταγωνισμό των ιδιωτικών καναλιών, την έλευση της καλωδιακής και δορυφορικής τηλεόρασης, τις τεχνολογικές εξελίξεις και το εξειδικευμένο πλέον προϊόν που προσφέρεται σε κατακερματισμένο κοινό, υποχρεώνουν πάντα σε προσαρμογές.

Το τίμημα της αργοπορίας είναι πάντα βαρύ, ιδιαίτερα για τους δημόσιους φορείς που πρέπει να δικαιολογούν τη χρήση των χρημάτων των φορολογουμένων.

Η *Πράσινη Βίβλος* που εκδόθηκε πρόσφατα στη Βρετανία για το μέλλον του BBC (*The future of the BBC: a consultation document*) περιέχει τις κυβερνητικές προτάσεις για τον Οργανισμό που θα τεθούν σε δημόσια συζήτηση μέχρι τον Απρίλιο του 1993. Μέχρι το 1994 υπολογίζεται ότι οι οριστικές αποφάσεις θα πάρουν τη μορφή νόμου λίγο πριν την ανανέωση του *Χάρτη*, 15ετούς συνήθως διαρκείας, μεταξύ BBC και κυβέρνησης, που εκπνέει το 1996.

Οι προτάσεις της *Πράσινης Βίβλου* δεν περιέχουν τις «ριζοσπαστικές» λύσεις που επιθυμούσε

η κ. Θάτσερ, από τους φανατικούς εχθρούς του «μεροληπτικού» BBC.

Είναι ήπιες και μετριοπαθείς σε βαθμό μάλιστα που όλοι προεξοφλούν ότι το BBC έχει κιάλας κερδίσει τη μάχη εφόσον, όντας καλά προετοιμασμένο, έχει κι αυτό τις δικές του απόψεις τις οποίες έδωσε αμέσως στη δημοσιότητα (*Extending Choice*).

Κατά τις προτάσεις της *Βίβλου*, το BBC πρέπει να παραμείνει «εθνικός θεσμός» που αντανάκλα τον βρετανικό τρόπο ζωής, την ιστορία και την κουλτούρα της χώρας, τα εθνικά πολιτικά θέματα και τη μεταβαλλόμενη θέση της Βρετανίας στην Ευρώπη και τον κόσμο. Για πρώτη φορά προτείνεται η «εισβολή» περιορισμένων διαφημίσεων.

Η αύξηση των εξωτερικών αλλαγών θεωρείται αναγκαία καθώς και η μείωση του προσωπικού (26.000). Ο δημόσιος έλεγχος, ποιοτικός και οικονομικός, επαφίεται στη Βουλή για να διασφαλιστεί ότι «το κοινό παίρνει αυτό που θέλει από το BBC στην τιμή που το θέλει».

Το κυριότερο είναι ότι η βρετανική κυβέρνηση διατηρεί τη χρηματοδότηση του BBC μέσω των συνδρομών του κοινού και αναγνωρίζει τον δημόσιο χαρακτήρα του. Πρόκειται για ζήτημα που πάντα βρίσκεται στο στόχαστρο της αμφισβήτησης, τόσο κάτω απ' την πίεση του ανταγωνισμού όσο και από μεγάλα οικονομικά συμφέροντα. Γι' αυτό το μόνο όπλο που απομένει σ' έναν δημόσιο φορέα εκπομπών είναι η ποιότητα των προγραμμάτων του και ο σεβασμός του κοινού του που εξακολουθεί να πληρώνει.

Και να φανταστεί κανείς όλες αυτές τις αγωνίες τη στιγμή που τα δύο τηλεοπτικά κανάλια του BBC έχουν το 42% της θεαματικότητας.

■ Ο παγκόσμιος πόλεμος των τηλεοπτικών δικτύων μαίνεται. Ο αντίπαλος του CNN, το World Service Television του BBC, κερδίζει έδαφος κυρίως στην Ασία, όπου, κατά τους ισχυρισμούς του, η εικόνα του φτάνει σε 7,5 εκ. νοικοκυριά, μέγεθος διπλάσιο του CNN. Το CNN, με ιστορία 10 ετών, άρχισε να είναι κερδοφόρο το 1986. Το WSTV άρχισε πριν ένα χρόνο και χρηματοδοτείται από τα έσοδα του BBC - τις υποχρεωτικές συνδρομές του κοινού. Το WSTV έχει λιγότερα δελτία ειδήσεων και αρκετά βρετανικά σήριαλ κατανοητά για τους Ασιάτες, ιδιαίτερα για τους Ινδούς, όπου και η μεγαλύτερη επιτυχία του. Ο ανταγωνισμός θα μοιράσει και την πίτα του «παγκόσμιου χωριού».

■ Ο εκδότης και μάνατζερ της βρετανικής εφημερίδας *Independent* Γουίταμ Σμιθ είναι πολύ ανήσυχος. Ιταλοί που έχουν μετοχές στην εταιρία *Newspaper Publishing* που εκδίδει την *Independent* επιδιώκουν να αγοράσουν το 6% των μετοχών, μερίδιο του αποθανόντος απατεώνα Ρόμπερτ Μάξγουελ. Στον πολυεθνικό κόσμο που ζούμε, ο οποίος εξαπλώνεται ραγδαία και στο χώρο του Τύπου, δεν είναι περίεργο που η Ιταλική *La Repubblica* και η ισπανική *El Pais* κατέχουν το 19% και το 18% αντιστοίχως των μετοχών της *Independent*. Ο Σμιθ φοβάται ιδιαίτερα τους Ιταλούς μεγαϊστάνες του Τύπου Ντε Μπενετέτι και Μπερλουσκόνι που πρόσφατα, παρά τον λυσσώδη ανταγωνισμό τους, μοιράστηκαν τον εκδοτικό οίκο Μονταττόρι. Η *Independent* παρουσίασε πρόσφατα ένα μικρό κέρδος 28.000 λιρών προ των φόρων έναντι ζημιών 10.3 εκ. λιρών την περίοδο 1990-91 και η όρεξη των αρπακτικών έχει ανοίξει.

Οι δημοσιογράφοι στην Αμερική

Ο Μπιλ Κλίντον μπορεί να εκλέχτηκε μόνο με ποσοστό 23% του δυνητικού εκλογικού σώματος, απ' τα μικρότερα ποσοστά στην ιστορία των προεδρικών εκλογών. Αλλά αυτό δεν έχει και τόση σημασία όσο το γεγονός ότι κατάφερε να πάρει με το μέρος του τον Τύπο ή μάλλον τους δημοσιογράφους. Στη χώρα αυτή, όπου οι δημοσιογράφοι έχουν μεγάλη ελευθερία στην έκφραση των πολιτικών τους απόψεων, ο λόγος τους μετράει. Οι 120.000 δημοσιογράφοι επηρεάζουν βαθύτατα την κοινή γνώμη. Κάθε μέρα 110 εκ. Αμερικανών διαβάζουν εφημερίδα.

Η πολιτική μεταστροφή των αμερικανών δημοσιογράφων υπέρ του Δημοκρατικού κόμματος και του Μπιλ Κλίντον είναι εντυπωσιακή. Παρά τα «εκμεταλλεύσιμα» σημεία στην προσωπική ζωή του Κλίντον, οι αμερικανοί δημοσιογράφοι δεν έδειξαν μεγάλη διάθεση να συνεχίσουν τα πυρά τους πέραν των αρχικών βολών.

Ο Μπους δεν είχε γενικά καλή κάλυψη, ενώ σοβαρές εφημερίδες, όπως η *Washington Post* υποστήριξαν ανοιχτά τον Κλίντον.

Η εντύπωση αυτή ενισχύεται από σχετική έρευνα της οργάνωσης Freedom Forum που έδειξε ότι οι αμερικανοί δημοσιογράφοι είναι πιθανόν να είναι Δημοκρατικοί κατά ποσοστό 5-10% περισσότερο από το εκλογικό σώμα. Το ρεύμα υπέρ των Δημοκρατικών είναι σαφές. Περίπου το 44% των δημοσιογράφων «ταντίζεται» με τους Δημοκρατικούς (σε σχέση με 35% το 1971), ενώ το ποσοστό για τους Ρεπουμπλικά-

νους είναι μόλις 16% (έναντι 25% το 1971).

Η πολιτική αυτή μετακίνηση είχε την αντανάκλασή της στην προεκλογική εκστρατεία. Μελέτες του Ιδρύματος Kennedy School of Government και του Centre for Media and Public Affairs, που έκαναν λεπτομερείς μετρήσεις των προεκλογικών δημοσιευμάτων, κατέληξαν στη διαπίστωση ότι δύο μήνες πριν τη διεξαγωγή των προεδρικών εκλογών μόνο το 29% των ειδησεογραφικών δημοσιευμάτων ήταν «ευνοϊκό» για τον Μπους, ενώ για τον Κλίντον το ποσοστό ανέρχεται στο 52%.

Από το γεγονός αυτό ορισμένοι αντλούν το επιχείρημα ότι η ιδιοκτησία Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης δεν παίζει τον καθοριστικό πολιτικό ρόλο που παίζει σ' άλλες χώρες υπαγορεύοντας τη «γραμμή» υποστήριξης σε εκλογικές περιόδους. Γεγονός πάντως είναι ότι η Τετάρτη Εξουσία είναι ισχυρή.

■ **Walter Isaacson, *Kissinger: A Biography*, Faber 1992**

Βιογραφία του συμβούλου Εθνικής Ασφάλειας και μετέπειτα υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ επί Προέδρου Νίξον, που εγκατέλειψε κακήν-ακώς τον Λευκό Οίκο υπό την απειλή προσαγωγής του σε δίκη από το Κογκρέσο για το σκάνδαλο Watergate. Κίσσινγκερ, το εβραιόπουλο από τη Βαυαρία που υπηρέτησε την αμερικανική πολιτική μ' όλες τις αναμφισβήτητες διπλωματικές και διανοητικές ικανότητες, τις οποίες ακόμα και σήμερα προβάλλει με το αζημίωτο. Βιογραφία, γραμμένη με ακαδημαϊκή αυστηρότητα, που ρίχνει φως στην προσωπικότητα και πολιτική σταδιοδρομία του «σύγχρονου Μαίτερνιχ», όπως αποκλήθηκε ο Κίσσινγκερ. Για ορισμένους, πρότυπο προς μίμηση, για άλλους παράδειγμα προς αποφυγή, με ελάχιστα επιτεύγματα στο ενεργητικό του. Επίμαχη φυσιογνωμία.

■ **Nigel Hamilton, *JFK: Life and Death of an American President*, Century 1992.**

Ογκώδη βιογραφία του θρύλου και μύθου που φέρει το όνομα «Τζων Κέννεντυ». Η δολοφονία του Αμερικανού Προέδρου, που αποτέλεσε το σύμβολο μιας νέας εποχής στη δεκαετία του '60, επισκίασε τις «σκοτεινές» πλευρές του χαρακτήρα του. Η πρόσφατη βιογραφία του Κέννεντυ από τον Hamilton στοιχειοθετεί με λεπτομέρεια το οικογενειακό του περιβάλλον, τις δυνάμεις που επέδρασαν στην παιδική και νεανική του ηλικία διαμορφώνοντας το χαρακτήρα του, την κατάσταση της υγείας του, την ερωτική του ζωή. Μια εικόνα διαφορετική απ' τη δημόσια εικόνα του. Να λένε, άραγε, όλες αυτές οι «λεπτομέρειες» της ζωής κάτι για τη συμπεριφορά των πολιτικών ανδρών; Συνήθως πολλά.

■ **Marie-hristine Villanneva-uig, *Images de la vie quotidienne en Grèce dans l'antiquité*, Hachette 1992, σ. 160.**

Εικονογραφημένο άλμπουμ για την καθημερινή ζωή στην αρχαία Ελλάδα. Ιδιαίτερα προσεγμένες «εικόνες» της καθημερινής ζωής δίνουν την αίσθηση της βαθιάς διείσδυσης σε καθημερινότητες της κοινωνίας του 6ου και 5ου π.Χ. αιώνα, όπως «απεικονίζονται» απ' την ίδια. Σήμερα, σημασία δεν έχουν τόσο οι αρχαίες εικόνες όσο η ερμη-

Συνοπτική ματιά στη Σύγχρονη Ελλάδα

Richard Clogg, A Concise History of GREECE, Cambridge University Press 1992, σ. 258.

Η συνοπτική ιστορία της Ελλάδας, του καθηγητή Richard Clogg, με πολύ προσεγμένη και σχολιασμένη εικονογράφηση, αποτελεί πραγματική συνεισφορά προς το ξένο αναγνωστικό κοινό που θα ήθελε να κατανοήσει τις κυριότερες δυνάμεις που διαμόρφωσαν τη φυσιογνωμία της σύγχρονης Ελλάδος. Αποτελεί ταυτόχρονα και συμπυκνωμένη έκφραση των απόψεών του για την πορεία της σύγχρονης Ελλάδος και την επιδίωξη της να βρει τη θέση της στον σύγχρονο κόσμο. Δεν είναι καθόλου συμπτωμα-

Η υλική πρόοδος της χώρας μετά από το τέλος του εμφυλίου πολέμου ήταν πράγματι εκπληκτική. Απομένει να διαπιστωθεί εάν η θεσμική υποδομή της Ελλάδος μπορεί να επιδείξει την ίδια ικανότητα προσαρμογής και εκσυγχρονισμού.

Richard Clogg

τικό το γεγονός ότι την ανάλυση και «εξιστόρηση» του Clogg διατρέχει το θέμα της «επανενσωμάτωσης» της χώρας «στο κοινό ευρωπαϊκό σπίτι». Γιατί, πράγματι, η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα που εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα όντας Ορθόδοξη Χριστιανή και βεβαρυσμένη με το παρελθόν του οθωμανικού ζυγού 150 χρόνια αφότου το ελληνικό εθνικό κίνημα αναπτύχθηκε σ' ένα μη χριστιανικό περιβάλλον, άλλη μία μοναδικότητα και ιδιαιτερότητα της ιστορικής ανάπτυξης και πορείας της χώρας. Αυτή η βαριά ιστορική κληρονομιά ήταν εκείνη που είχε αποκόψει την Ελλάδα από τα μεγάλα ιστορικά κινήματα της δυτικής Ευρώπης, την Αναγέννηση, τη Μεταρρύθμιση, τον Διαφωτισμό, τη Γαλλική Επανάσταση, τη Βιομηχανική Επανάσταση.

Η ανάπτυξη του Clogg κινείται κυρίως στο ιστορικο-πολιτικό επίπεδο χωρίς όμως

να παραλείπονται αναφορές στην οικονομία ή στα ιδεολογικά κινήματα που διαμόρφωσαν αξιακά συστήματα, στάσεις και συμπεριφορές. Δεν παραλείπεται ούτε ο ρόλος του ελληνισμού της διασποράς.

Οι χρονολογικές ενότητες του βιβλίου ακολουθούν μεγάλες ιστορικές περιόδους, αλλά οι τομές είναι καθ' όλα αποδεκτές ως σημαντικά ορόσημα. Έτσι η πρώτη περίοδος (1770-831) αναφέρεται στον οθωμανικό ζυγό, στον πόλεμο της ανεξαρτησίας και στην ανάλυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Ακολουθεί η οικοδόμηση του έ-

θνους, η «Μεγάλη Ιδέα» και ο Εθνικός Διχασμός (1831-1922) με κατάληξη την Μικρασιατική καταστροφή, αλλά και αφετηρία,

θα πρόσθετα, της συρρίκνωσης του ελληνισμού, του έθνους εκτός των συνόρων του κράτους. Οι εξελίξεις στο μεσοπόλεμο, κατοχή, αντίσταση και εμφύλιος πόλεμος συγκροτούν μια ενότητα (1923-9) που την ακολουθεί αυτή με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Η κληρονομιά του εμφυλίου» και που περιλαμβάνει και το στρατιωτικό καθεστώς (1950-4). Η επόμενη περίοδος φτάνει μέχρι τις αρχές της σημερινής δεκαετίας. Βιογραφικά σημειώματα σημαντικών προσωπικοτήτων, θανόντων και ζώντων, χάρτες, πίνακες, σημαντικές ιστορικές ημερομηνίες και οδηγός βιβλιογραφίας ολοκληρώνουν την έκδοση.

Θαυμάσια, προσεγμένη και πολύτιμη έκδοση, λιτή, σαφής και περιεκτική γραφή, πλήρης ανταπόκριση στις προδιαγραφές της «συνοπτικής ιστορίας». Ένα πραγματικό επίτευγμα από τον Clogg.

νεία τους.

■ **Robert Low, *LA PASIONARIA: The Spanish Firebrand*, Hutchinson 1992.**

Εξαιρετική βιογραφία της θρυλικής λαϊκής ηρωίδας της αριστεράς και του κομμουνιστικού κινήματος της Ισπανίας Dolores Ibaruri Gomei, που πέθανε το 1989 -όταν γκρεμιζόταν το τείχος του Βερολίνου- σε ηλικία 93 ετών. Θρυλική προσωπικότητα,

πολυτάραχη ζωή, μορφή παγκόσμιας εμβέλειας, είδωλο λατρείας των απανταχού κομμουνιστών, η Πασιονάρια έζησε εξόριστη στη Ρωσία για 38 χρόνια κι ακολούθησε όλες τις «στροφές» της ρωσικής πολιτικής. Επέστρεψε στην Ισπανία σε ηλικία 81 ετών. Ο Low σκιαγραφεί ένα συγκλονιστικό πορτραίτο της, ως γυναίκας και επαναστάτριας, ως λαϊκού συμβόλου.

Η ΑΛΛΑΓΗ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ;

Από τα γεγονότα της περασμένης χρονιάς είθισται να επιλέγονται τα πρόσωπα –ή το πρόσωπο– με τη μεγαλύτερη επίδραση που δεν εκδηλώνεται αναγκαστικά στο αποτέλεσμα αλλά μπορεί να απεικονίζει τις ελπίδες και προσδοκίες για την ερχόμενη χρονιά.

Σ' αυτή τη βάση φυσικό ήταν ο Bill Clinton ν' αναδειχθεί από πολλά mass media ως ο άνθρωπος της χρονιάς. Όχι γιατί οι πράξεις άλλων προσώπων σ' όλο τον κόσμο και σε πολλούς τομείς είναι λιγότερο σημαντικές. Το αντίθετο μάλιστα. Ο ηρωισμός των απλών και αφανών είναι πολύ σημαντικός όπως και άλλων επωνύμων εργατών της ανθρώπινης προόδου και αλληλεγγύης. Συμβαίνει όμως η πολιτική να κρατάει τα σκήπτρα των ανθρώπινων υποθέσεων, να καθορίζει τις προτεραιότητες της κρατικής και συλλογικής δράσεως των ανθρώπινων ομάδων και να επικαθορίζει τις σχέσεις ισχύος στις ανθρώπινες κοινωνίες. Κατά συνέπεια οι πολιτικοί άνδρες –ή γυναίκες– «φαίνονται» περισσότερο στην παγκόσμια σκηνή. Και η εκλογή ενός νέου αμερικανού Προέδρου με σύνθημα την «αλλαγή» σε μια χώρα που τόσο καθοριστικό ρόλο παίζει ακόμα στις παγκόσμιες υποθέσεις, μετά μάλιστα από μια δεκαετία όπου εδέσποσαν νεο-συντηρητικά και νεο-φιλελεύθερα δόγματα, δικαιολογημένα προβάλλει σαν ένα παγκόσμιο γεγονός πρώτου μεγέθους. Από την πολιτική του Clinton θα εξαρτηθούν πολλά: όχι μόνο το σχήμα της «νέας παγκόσμιας τάξης» που του κληροδοτεί ο προκάτοχός του αλλά και η έμπρακτη απόδειξη της αποτελεσματικότητας μιας άλλης οικονομικής πολιτικής, προσανατολισμένης τόσο προς την ανάπτυξη όσο και προς τη δικαιοτέρα κατανομή των καρπών της.

ΚΛΟΝΙΖΕΤΑΙ Η ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Οι φλόγες κι ο καπνός από τα Ανάκτορα του Γουίνδσορ άγγιξαν τον ίδιο τον θεσμό της Μοναρχίας

Ακόμα και οι πιο σταθεροί και ανθεκτικοί θεσμοί μπορούν να πληρώσουν το τίμημα της μη προσαρμογής σε μια πραγματικότητα που έχει αλλάξει και που αλλάζει συνεχώς. Κι αυτό συμβαίνει στη Βρετανία, με τη Μοναρχία για την οποία το 1992 ήταν έτος καταστροφικό. Η απόμακρη και μυστικοπαθής εξουσία απογυμνώθηκε. Τα μέλη της βασιλικής οικογένειας έδειξαν πόσο «θηνητοί» είναι και πόσο «όμοιοι» με τους άλλους στις πράξεις και τη συμπεριφορά τους. Η λαϊκή δυσαρέσκεια σε περίοδο λιτότητας, ανέχειας και μεγάλης ανεργίας στράφηκε και ενάντια στον ανέγγιχτο θεσμό της Μοναρχίας, η

οποία υποχρεώθηκε ακόμα και να συζητήσει την καταβολή φόρων για την τεράστια (και αγνώστου μεγέθους) περιουσία τους και τα εξ αυτής εισοδήματα. Και να φανταστεί κανείς ότι με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων πολλοί έκπτωτοι μονάρχες είχαν αναθαρρήσει ελπίζοντας σε επάνοδό τους για να «ενώσουν» το λαό «τους». Τα πλήγματα όμως που δέχτηκε η βρετανική Μοναρχία περιορίζουν τις φιλοδοξίες αυτές και δείχνουν ότι ίσως η αρχή του τέλους ενός τόσο μακραίωνου και ανθεκτικού θεσμού είναι πλέον λογική πιθανότητα. Για πρώτη φορά ο λαϊκός Τύπος της Βρετανίας, που κυνηγά ανελέητα τη

βασιλική οικογένεια, δημοσίευσε τέτοιους φιλιπικούς εναντίον της και με τέτοιους πηχάιους τίτλους, που άγγιξαν μάλιστα τα όρια της υπαινικτικής υβρεολογίας και του περιπαιγμού. Και για πρώτη φορά σοβαρές εφημερίδες –στυλοβάτες του θεσμού– δημοσιεύουν άρθρα περί κατάργησης της Μοναρχίας και συζητούν τις εξουσίες ενός ενδεχόμενου Προέδρου της Δημοκρατίας. Ότι είναι καλό για τη Μοναρχία είναι πλέον καλό για τη Βρετανία; Το ότι το σκέφτονται και το συζητούν ευρέως αποτελεί ένδειξη ότι οι καιροί άλλαξαν και εκεί. Annus mirabilis πράγματι.

ΞΕΡΙΖΩΜΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΩΝ

Πρόσφυγας από τη Βοσνία περιμένει υπομονετικά κάποιο μεταφορικό μέσο στο Σπλιτ. Πίσω της, στον τοίχο, το σύνθημα «BUDI» δεν είναι τίποτα άλλο παρά η αποτύπωση του «είναι», του «ζην». Επιβίωση, ο υπέρτατος νόμος της ζωής.

Η προσφυγιά, το ξεριζώμα είναι αναγκαία παρακολουθήματα του πολέμου. Το δράμα των προσφύγων από την πρώην Γιουγκοσλαβία λόγω της αιματηρής εθνοτικής εμφύλιας σύρραξης κυριάρχησε ως πρόβλημα ανθρωπιστικό αλλά και πολιτικό την περασμένη χρονιά. Η Γερμανία δέχεται τον μεγαλύτερο όγκο προσφύγων ενώ άλλες ευρωπαϊκές χώρες, πλην Λακεδαιμονίων (της Βρετανίας), προσπαθούν να στεγάσουν και να θρέψουν προσωρινά ή μόνιμα εκατοντάδες χιλιάδες προσφύγων. Τα προσφυγικά κύματα μετά το κοσμοϊστορικό 1989 είναι τα μεγαλύτερα που γνώρισε η Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η δε προοπτική γενίκευσης του πολέμου στα Βαλκάνια δημιουργεί τρομακτικές προοπτικές σφαγών και νέου ξεριζώματος.

ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΡΑΪΧ

«Ένας γερμανικός λαός», «μία Γερμανία» (με σύνορα που εισδύουν βαθιά στην Τσεχοσλοβακία, την Αυστρία και την Πολωνία), αυτοκρατορικές σημαίες, τραγούδια του Γ' Ράιχ, «η Γερμανία στους Γερμανούς», «έξω οι ξένοι» είναι μερικά απ' τα συνθήματα των νεοναζιστών στη Γερμανία, τόσο αυτών που κατεβαίνουν στους δρόμους και διαπράττουν εγκλήματα και βιαιότητες όσο και της σιωπηράς πλειοψηφίας.

Το νεο-ναζιστικό φαινόμενο, βαθιά ριζωμένο στη γερμανική κουλτούρα, αναβιώνει κάτω από τις συνθήκες που δημιούργησε η ενοποίηση της Γερμανίας και το τεράστιο κύμα των προσφύγων. Και βρίσκει απήχηση στη νεολαία και τις γυναίκες διαμορφώνοντας στάσεις και συμπεριφορές που δημιουργούν ριγος, αν λάβουμε υπ' όψιν μας τις διάφορες σφυγμομετρήσεις. Το αντιφασιστικό και αντιναζιστικό κίνημα, βέβαια, δεν είναι αδρανές. Εκατοντάδες χιλιάδες διαδηλώνουν δυναμικά σ' όλη τη Γερμανία κοιτάζοντας προς το μέλλον κι όχι προς το παρελθόν. Αλλά είναι εξαιρετικά ανησυχητική η αλλαγή στάσεων στο κοινωνικό επίπεδο καθώς τα συνθήματα εναντίον των ξένων και υπέρ της «γερμανικής φυλετικής καθαρότητας» πιάνουν τόπο στα λαϊκά στρώματα. Γι αυτό, δεν αρκεί η απαγόρευση των νεοναζιστικών οργανώσεων, που είναι πολλές και ποικίλες.

Χρειάζεται πολλή δουλειά στο επίπεδο της κοινωνικής ιδεολογίας. Διαφορετικά, σύντομα θα βρεθούν νόμιμα πολιτικά κόμματα και πολιτικοί που θα δολοφονήσουν τη γερμανική δημοκρατία με τα ίδια της τα όπλα: τις εκλογές, συγκεντρώνοντας μεγάλα ποσοστά ψήφων με τα κατάλληλα συνθήματα και

αποκτώντας αξιόλογη εκπροσώπηση και σε επίπεδο πολιτειών και σε Ομοσπονδιακό επίπεδο.

Αν η Βαϊμάρη διδάσκει κάτι, τότε τα πολιτικά κόμματα της Γερμανίας καιρός είναι να δράσουν από κοινού. Η αλαζονεία της νέας ισχυρής και ενωμένης Γερμανίας, που αναδεικνύεται σταθερά και με προσεκτικά βήματα σε παγκόσμια πλέον πολιτική δύναμη, δεν μπορεί να είναι το αντίδοτο.

Αντίθετα, μια συγκρατημένη, δημοκρατική και ευρωπαϊκή Γερμανία πολλά έχει να προσφέρει. Οι Γερμανοί μπορούν να αισθάνονται «περήφανοι» και χωρίς το ναζιστικό τους παρελθόν. Αλλά αυτό υπάρχει. Και εναπόκειται σ' αυτούς τους ίδιους να το αντιμετωπίσουν.

Νεοναζιστές και νεοναζίστριες στην ανατολική Γερμανία παρελάνουν με αυτοκρατορικές σημαίες

■ ΟΡΘΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ

Στο τεύχος 506 του ANTI (30.10.92) γράφαμε σχετικά με την πιθανή σύνθεση του κυβερνητικού τμήματος του Μπιλ Κλίντον, ιδιαίτερα δε για τις κρίσιμες θέσεις που διαμορφώνουν την εξωτερική πολιτική και την πολιτική άμυνας και ασφάλειας της υπερδύναμης. Οι προβλέψεις αυτές, που βασίζονταν σε σχετικά δημοσιεύματα του αμερικανικού Τύπου από «εγκύριους πληροφορημένους» αρθρογράφους, επαληθεύτηκαν. Διαβάζοντας ξανά τα δημοσιεύματα αυτά διαπιστώνει κανείς ότι ο καλύτερα πληροφορημένος και πιο έγκυρος προλαλήσας αναδεικνύεται ο αρθρογράφος των New York Times **Leslie H. Gelb**. (Παρεμπιπτόντως ο Gelb είναι από τους λίγους αμερικανούς σχολιαστές που έγραψαν αντικειμενικά για την ελληνική πολιτική στο θέμα των Σκοπίων κατανοώντας τόσο την ιστορική ρίζα του θέματος όσο και τα σημερινά προβλήματα ασφάλειας στην περιοχή.) Ο Gelb με σημείωμα του στην NYT (30.8.92) είχε επισημάνει ακριβώς τους «τυχερούς νικητές» - τον **Warren Christopher** ως υπουργό Αμύνης και τον **Tony Lake** ως σύμβουλο Εθνικής Ασφαλείας. Είχε δε κατόπιν υποστηρίξει (NYT - 5.11.92) ότι η ομάδα γύρω από τον Κλίντον στα θέματα αυτά έπρεπε να είναι πεπειραμένη και μετριοπαθής.

Σε πιο πρόσφατο δημοσίευσμά του, λίγες μέρες πριν την ανακοίνωση της τελικής επιλογής του «τρίο», ο Gelb και πάλι αναφέρεται στις ικανότητες και την προσωπικότητα του καθενός.

Κι είναι βέβαια σε άριστη θέση να προβεί σε τέτοιες κρίσεις εφόσον ο ίδιος έχει υπηρετήσει στο State Department επί υπουργού Εξωτερικών **Cyrus Vance**.

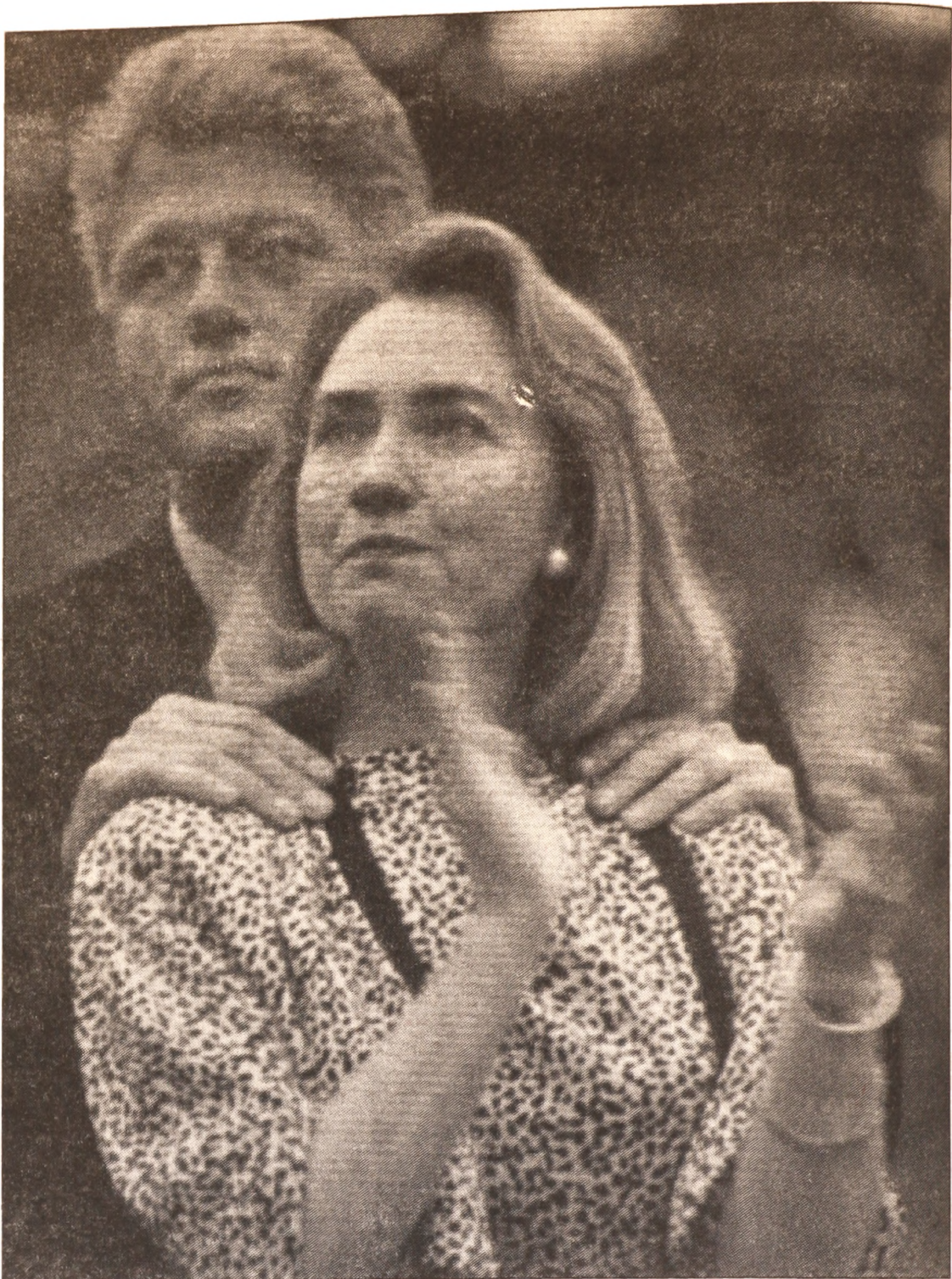
Αν σ' αυτά προστεθεί το όνομα του **Lee Hamilton**, του Δημοκρατικού μέλους του Κογκρέσου από την Ινδιάννα, ο οποίος σίγουρα θα αναλάβει πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Αντιπροσώπων και το όνομα του **Samuel Bergen**, βοηθού του **Lake**, τότε έχουμε μπροστά μας τα πρόσωπα που θα ασκήσουν τις κυριότερες επιρροές στη διαμόρφωση της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Μολονότι όλοι τους έχουν τη ρίζα τους στη φιλελεύθερη πτέρυγα των Δημοκρατικών είναι μετριοπαθείς και πραγματιστές.

Κι αυτό λέει πολλά. Κι ακόμα εκπροσωπώντας καθένας τεράστιους θεσμούς και μηχανισμούς με αυτόνομους μηχανισμούς διαμόρφωσης πολιτικής κάθε άλλο παρά «ομοφωνία» απόψεων πρέπει να αναμένεται. Ένα από τα πρώτα σοβαρά τεστ του τμήματος θα είναι ο χειρισμός της κρίσης στη Βοσνία, πρόβλημα που εγκαταλείπει «άλυτο» ο Μπους, ο οποίος με την αλλοπρόσβαλη πολιτική του και τις απότομες στροφές κραδαίνει τώρα, λίγες μέρες πριν αποχωρήσει από την εξουσία, το ρόπαλο.

■ ΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Στα θετικά του απερχόμενου προέδρου Μπους θα πρέπει να συμπεριληφθούν οι προσπάθειές του για τη μείωση του πυρηνικού οπλοστασίου. Βεβαίως, η τήξη των πάγων και η ουσιαστική προώθηση των συμφωνιών για τη μείωση των πυρηνικών εξοπλισμών θα ήταν αδύνατη χωρίς τα θαρραλέα βήματα του Γκορμπατσώφ. Ωστόσο, η διατηρούμενη καλή θέληση και από τις δύο πυρηνικές υπερδυνάμεις αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για έναν ασφαλέστερο

κόσμο. Έτσι, η νέα συμφωνία START-2 για τη μείωση, κατά 30% περίπου, των στρατηγικών πυρηνικών όπλων των Η.Π.Α. και της Ρωσίας πρέπει ανεπιφύλακτα να χαιρετιστεί ως πολύ σημαντική. Διότι εγκαινιάζει μια νέα εποχή μείωσης των πυρηνικών όπλων και διατήρησης της ισορροπίας του τρόμου σε χαμηλότερα επίπεδα και θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα για όλους. Γιατί, μέχρι πρόσφατα, συνομιλίες και συμφωνίες περί των πυρηνικών το μόνο που έκαναν ήταν να περιορίζουν το ρυθμό αύξησής τους!

■ ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΛΑΥΘΜΩΝΟΣ

Δεν είναι γνωστό σε ποια πλατεία της Ουάσινγκτον θα συγκεντρωθούν οι διορισθέντες από τον Πρόεδρο Μπους για να «κλάψουν τη μοίρα» τους, εφόσον με την αποχώρηση του Προέδρου χάνουν κι αυτοί τη δουλειά τους. Οι 3.000 Ρεπουμπλικάνοι που καταγράφονται στο *Plum Book* αντιπροσωπεύουν τις θέσεις που ο εκάστοτε Πρόεδρος πληροί με πολιτικούς διορισμούς ως προνόμιό του. Εκτός απ' τους πολύ γνωστούς υψηλούς συνεργάτες του Μπους, οι υπόλοιποι δύσκολα θα βρουν νέα απασχόληση.

Η ανεργία στους κύκλους αυτούς των μεσαίων και κατώτερων στελεχών οξύνεται α-

κόμα περισσότερο από το γεγονός ότι με τις εκλογές του περασμένου Νοεμβρίου 110 βουλευτές και 10 γερουσιαστές είτε δεν επανεκλέχτηκαν είτε αποχώρησαν από την ενεργό πολιτική με αποτέλεσμα 2.120 άτομα (το προσωπικό των γραφείων τους) να μείνουν στο δρόμο και να ψάχνουν για δουλειά.

Τελικά από το πόσοι νέοι φερέλπιδες σύμβουλοι και στελέχη του μηχανισμού θα μετακινηθούν στην Ουάσινγκτον για να πλαισιώσουν τις προεδρικές υπηρεσίες και τα συναφή θα εξαρτηθεί και το ύψος των ενοικίων και της τιμής των ακινήτων στην αμερικανική πρωτεύουσα που θα αναστατωθεί απ' τις μεταφερόμενες οικοσυσκευές αποχωρούντων και νεοερχόμενων.

Bill Clinton Ο Μπιλ Κλίντον, εδώ με την γυναίκα του Χίλαρυ, έπεισε τους Αμερικανούς με πείσμα και αποφασιστικότητα για την ανάγκη «αλλαγής». Θα δικαιώσει, τόσο αυτός όσο και η γενιά του, τις προσδοκίες για μια νέα εποχή; Στις 20 Ιανουαρίου ορκίζεται νέος Πρόεδρος των Ην. Πολιτειών.

ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΝΕΟΝΑΖΙΣΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Τους κινδύνους έκρηξης του νεοναζιστικού φαινομένου στην Ελλάδα και το πρόσφορο έδαφος που βρίσκει το «ιδεολογικό» του οπλοστάσιο σε κόμματα και ΜΜΕ επισημαίνει πολύ εύστοχα ο αναγνώστης μας στην επιστολή που ακολουθεί:

Αγαπητό ANTI

Το ανησυχητικό φαινόμενο της αναβίωσης των νεοναζιστικών τάσεων στη Γερμανία με κύριο, σήμερα, σύνθημα «Η Γερμανία ανήκει στους Γερμανούς», αλλά και στην Αυστρία (που θέλουν μάλιστα να τη βάλουν στην ΕΟΚ οι Ευρωπαίοι δείχνοντας την ίδια ανευθυνότητα που έδειξαν και στο ζήτημα της γερμανικής ενοποίησης) του Βαλντχάιμ (που κάποιιοι –και όχι μόνο ο πάπας– έσφιξαν το χέρι του), δεν πρέπει να μας κάνει να εφησυχάζουμε, γιατί και στη χώρα μας και μέσα από ποικίλους κομματικούς σχηματισμούς, προς το παρόν, παρατηρούμε την άνοδο του εθνικισμού, του λαϊκισμού (που θυμίζει πάντοτε εθνικοσοσιαλισμό), της δημαγωγίας, της προγονοπληξίας και της ιδεολογίας του κρατικού συμφέροντος, που τείνουν να πάρουν διαστάσεις σε διάφορα κοινωνικά στρώματα του πληθυσμού και που καλλιεργούνται στο έπακρον από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Δηλαδή υπάρχει ευνοϊκό έδαφος για την αφομοίωση της φασιστικής ιδεολογίας, εφόσον μάλιστα βρισκόμαστε σε περίοδο βαθιάς κοινωνικής και οικονομικής κρίσης.

Γιατί δεν είναι περίεργο που σ' αυτή τη χώρα –περισσότερο από οπουδήποτε αλλού στην Ευρώπη– ανατριχιαστικοί δικτάτορες, όπως ο Στάλιν, ο Πολ-Ποτ, ο Χουσεΐν, ο Καντάφι, ο Κάστρο κ.λπ. βρήκαν θαυμαστές. Ας προσέξουμε λοιπόν για να μη βρεθούμε μπροστά σε δυσάρεστες εκπλήξεις.

Με τιμή
Αλ. Φέλμης
Αθήνα

ΟΚΝΟΥΜΕΝ

• Προς τον ΣΥΝ απευθύνει το γράμμα του νεαρός αναγνώστης μας (σεβόμαστε την επιθυμία του για ανωνυμία) που προτάσσει το απόσπασμα από τον *Οιδίποδα Τύραννο* (στ. 922-23): «Οκνούμεν πάντες εκπεπληγμένον κείνον βλέποντες ως κυβερνήτην νέως». Γράφει:

Αγαπητό ANTI

Κατ' αρχήν συγχαρητήρια. Συνέχισε να μας ενημερώνεις και να μας ταρακουνάς.

Γράφω όντας κι εγώ ένας από

αυτούς τους «πάντες» της φράσης του Σοφοκλή, που βλέποντας τον ΣΥΝ σασιτισμένο σασιτίζουν κι αυτοί, όπως θα σάσιζαν οι ναύτες βλέποντας τον καπετάνιο σασιτισμένο. Τελικά, θα βρεθεί κάποιος να μας πει τι συμβαίνει; Είπαμε –κάνοντας μια καινούργια αρχή– ότι πρέπει ομοιομορφίες και «υποταγές στο κόμμα» τύπου ΚΚΕ να τις ξεπεράσουμε. Όχι όμως να καταλήξουμε και στο σημείο που 'χουμε φτάσει. Ξεκάρφωτες απόψεις που πετάγονται από παντού, με χαρακτήρα και ύφος που μόνο αριστερά δεν θυμίζουν. Σύντροφοι, η πολυφωνία δε

σημαίνει ούτε αναρχία ούτε βέβαια «σαμποτάρισμα» της ηγεσίας.

Εδώ όμως θα 'θελα να εκφράσω κάποιες κρίσεις για την απήχηση του ΣΥΝ στη νεολαία (εξάλλου κι εγώ νέος είμαι, φέτος τελιώνω το λύκειο): Το κομμάτι που ανέκαθεν τιμούσε σε μεγάλο βαθμό την αριστερά, οι νέοι, νιώθουν πια να μην εκφράζονται από τον ΣΥΝ. Πέρα από την παγκόσμια κρίση της αριστεράς, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε κι άλλα αίτια: Η έλλειψη οργάνωσης και αδυναμία ίδρυσης συγκροτημένης νεολαίας, η έλλειψη κοινών δραστηριοτήτων, η εικόνα διάλυσης που παρουσιάζουμε προς τα έξω, η ανύπαρκτη προβολή της νεολαίας μέσα από τους κομματικούς μηχανισμούς (αλήθεια, τότε μίλησε κάποιος υψηλά ιστάμενος για οργάνωση της νεολαίας;), η λαμπερή απουσία του από κοινωνικές και οικολογικές εκδηλώσεις (ελπίζω η έννοια «κοινωνικές» να μην παρεξηγηθεί), η έλλειψη οραμάτων, στόχων και ουτοπιών.

Ελπίζω με το γράμμα μου να τσουρούφλισα κάποιους και, τουλάχιστον, να βρεθεί κάποιος υπεύθυνος να απαντήσει.

Με την ευχή πως θα μου αφιερώσεις λίγο απ' το χώρο σου.

Με τιμή
Προμηθεύς Πυροφόρος
Χαλάνδρι

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΠΕΡΙ ΕΑΒ

• Ο κος Ξένος της ΕΑΒ επανέρχεται μετά το δημοσίευμα του ANTI στις 16.10.92, αλλά για μια ακόμα φορά χωρίς επιχειρήματα:

Αγαπητέ Κύριε Παπουτσάκη,

Μετά από απάντησή μας σε άρθρο του περιοδικού σας, επανέρχεσθε στο φύλλο σας της 16.10.92 με περαιτέρω ερωτήσεις και «διαπιστώσεις» διατυπωμένες κατά τρόπο τέτοιο ώστε να δημιουργούνται εντυπώσεις εις βάρος της Ελληνικής Αεροπορικής Βιομηχανίας.

Σας έχουμε επανειλημμένως προσκαλέσει στο εργοστάσιο της Εταιρίας ώστε να διαπιστώσετε ιδίοις όμμασι την πραγματικότητα και να πληροφορηθείτε σχετικά με τα θέματα τα οποία θίγετε.

Παρ' όλα αυτά στα άρθρα σας εμμένετε σε συμπεράσματα τα

οποία ουδεμία σχέση έχουν με την πραγματικότητα.

Επειδή υπό τις συνθήκες αυτές το μόνο που επιτυγχάνεται είναι μια στείρα αντιπαράθεση, κρίνουμε πως η συνέχιση της αλληλογραφίας δεν εξυπηρετεί κανένα σκοπό. Πάντως, η πρόσκλησή μας προς εσάς και τους συνεργάτες σας παραμένει ανοικτή για οποιαδήποτε στιγμή το αποφασίσετε.

Με ιδιαίτερη εκτίμηση

Σπύρος Μ. Ξένος

Δ/ντής Επικοινωνίας
& Δημοσίων Σχέσεων

σ.σ. Ο κος Σ. Ξένος κυριολεκτικά μας αφήνει άφωνους με τα αντεπιχειρήματά του, που συνοψίζονται στο ότι η στείρα αντιπαράθεση δεν οδηγεί πουθενά και καλόν θα είναι να επισκεφθούμε την ΕΑΒ. Θα παρακαλούσαμε να μας βρείτε μία, μόνο μία, ανακρίβεια στα όσα σας καταμαρτυρούμε πλήρως τεκμηριωμένα και θα σας επαναλάβουμε αυτό που το αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου Βιομηχανίας έχει πει δημόσια: Η ΕΑΒ δυστυχώς είναι ένα διεθνές πρότυπο προς αποφυγήν.

Κυκλοφορεί σε όλα
τα βιβλιοπωλεία

Κοσταντσο
Πρέβε

ΤΟ ΑΣΙΓΑΣΤΟ ΠΑΘΟΣ

Σκέψεις ενός μαρξιστή φιλοσόφου πάνω στην κρίσιμη καμπή της εποχής μας.

Ένα βιβλίο που:

- Πυροδοτεί το διάλογο
- Συνδέει τη φιλοσοφία με την καθημερινή πραγματικότητα
- Αποδεικνύει τη δυνατότητα μιας νέας αρχής

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΣΤΑΧΥ

Ο ΔΑΙΜΩΝ ΜΕ ΤΑ ΔΩΡΑ

Έπειτα από ένα σερί τυπογραφικών λαθών, η διεύθυνση του ANTI «προκήρυξε» έναν περίεργο διαγωνισμό - προφανώς για να ξεορκίσει το «κακό». Και το μεν κακό φαίνεται ότι ξεορκίστηκε (τα «τυπογραφικά» λάθη σχεδόν εξαλείφθηκαν), ωστόσο δύο αναγνώστριες έκαναν τον κόπο να συμμετάσχουν στο διαγωνισμό του τχ. 508 και να επισημάνουν πολλά από τα σοβαρά λάθη στα εξώφυλλα και στις ημερομηνίες του περιοδικού, τα είκοσι χρόνια που εκδίδεται. Οι απαντήσεις δεν ήταν πλήρεις, άλλωστε κάλυπταν μόλις και μετά βίας τη δεύτερη δεκαετία έκδοσης του ANTI. Ωστόσο, επειδή το φιλόπονον και φιλοπερίεργον των φίλων αναγνωστριών οφείλουμε να το αναγνωρίσουμε με το παραπάνω, αποφασίσαμε να τις αμείψουμε για τον κόπο τους. Από σήμερα και για όλο το χρόνο, οι αναγνώστριές μας Ευφροσύνη Γκουτζιαμάνη από τη Θεσσαλονίκη και Ευανθία Καρρά από το Παλαιό Φάληρο θα λαμβάνουν το ANTI στο σπίτι τους, δω-

ρεάν. Προσφορά του δαίμονος με τα δώρα.

Δημοσιεύουμε στη συνέχεια την επιστολή με τις περισσότερες επισημάνσεις λαθών:

Γεια σας.

Με αφορμή τον «ασυνήθιστο» διαγωνισμό στο τελευταίο τεύχος του ANTI θα σας επισημάνω ορισμένα λάθη, των οποίων η αρίθμηση τουλάχιστον θα προσπαθήσω να είναι συνεπής:

1. Στο τεύχος 318: Η ημερομηνία στο εξώφυλλο ήταν 6.6.1986, ενώ στα περιεχόμενα 4.6.1986, το οποίο είναι λάθος.

2. Στο τ. 326: Η ημερομηνία στο εξώφυλλο ήταν 12.9, σωστή, ενώ στα περιεχόμενα 12.8, λάθος.

3. Στο τ. 342: Η ημερομηνία στο εξώφυλλο ήταν 27.3, σωστή, ενώ στα περιεχόμενα 17.3, που είναι λάθος.

4. Στο τ. 344: Η ημερομηνία στο εξώφυλλο είναι Μ. Παρασκευή 17-3 Απριλίου, ενώ στα περιεχόμενα 18 Απριλίου.

5. Στο τ. 349: Η ημερομηνία στο εξώφυλλο ήταν 19.6, σωστή, ενώ μέσα ο αριθμός τεύχους 348, που είναι λάθος. Η ημερομηνία στα περιεχόμενα είναι σωστή.

6. Στο τ. 356: Η αρίθμηση στο εξώφυλλο ήταν 236, λάθος. Η ημερομηνία ήταν σωστή.

7. Στο τεύχος 369. Η αρίθμηση στο εξώφυλλο ήταν λάθος, 368.

8. Η αρίθμηση τεύχους 374 λείπει.

9. Στο τ. 384: Στα περιεχόμενα σωστή η αρίθμηση, ενώ στο εξώφυλλο ο αριθμός τεύχους 284, λάθος. Η ημερομηνία σωστή, 7.10.

10. Η αρίθμηση τεύχους 387 λείπει.

11. Ο αριθμός τεύχους 396 λείπει.

12. Στο τεύχος 419: Η ημερομηνία Παρασκευή 27.10 στο εξώφυλλο είναι σωστή, ενώ στα περιεχόμενα γράφει ημερομηνία 28.10.

13. Στο τ. 426: στο εξώφυλλο η αρίθμηση είναι 427 ενώ μέσα στα περιεχόμενα είναι η σωστή, 426.

14. Στο τ. 427: Στο εξώφυλλο γράφει 26.1, σωστό, ενώ μέσα 27.1 λάθος.

15. Στο τ. 432: Στο εξώφυλλο έχει ημερομηνία 23.3, ενώ στα περιεχόμενα έχει ημερομηνία 16.3 και αυτό είναι το σωστό.

16. Στο τ. 441: Έχει λάθος αρίθμηση, 440, στα περιεχόμενα.

17. Στο τ. 443: Έχει ημε-

ρομηνία Παρ. 28.7 στο εξώφυλλο, ενώ στα περιεχόμενα 27.7, που είναι και το σωστό.

18. Στο τ. 463: Έχει ημερομηνία 5.4 στο εξώφυλλο, ενώ στα περιεχόμενα 6.3 που είναι λάθος.

19. Στο τ. 464: Η ημερομηνία είναι 19.4 στο εξώφυλλο, ενώ στα περιεχόμενα γράφει ημερομηνία 19.3 που είναι λάθος.

20. Στο τ. 466: Η ημερομηνία είναι 17.5 στο εξώφυλλο ενώ στα περιεχόμενα η αρίθμηση είναι 465, λάθος, και η ημερομηνία 3.5, πάλι λάθος.

21. Στο τ. 487: Η ημερομηνία στο εξώφυλλο είναι 21.2 ενώ στα περιεχόμενα 19.2.

22. Στο τ. 489: Η ημερομηνία στο εξώφυλλο είναι σωστή 20.3, ενώ στα περιεχόμενα 22.3 είναι λάθος.

23. Και το τελευταίο λάθος στο τεύχος 507 που το αναφέρατε στο επόμενο τεύχος.

Καρρά Ευανθία
Δαναών 26
Π. Φάληρο 175 64

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

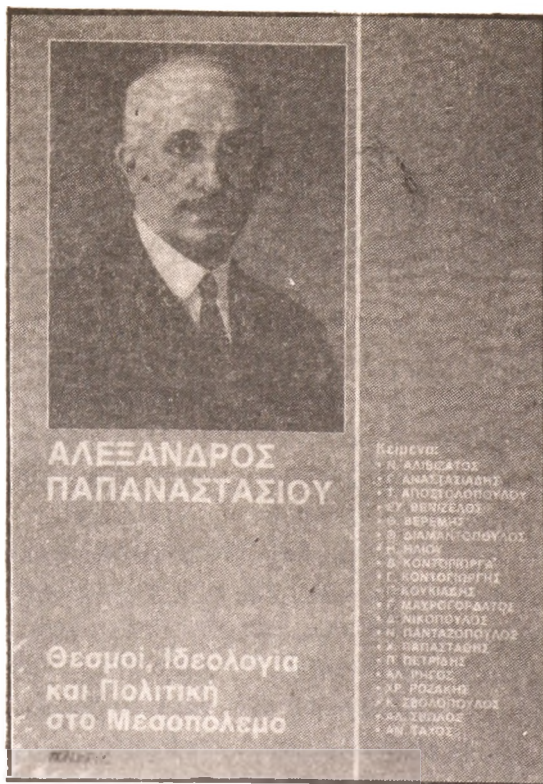
ΠΟΛΥ
ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο κόσμος του κιτς, η κακογουστιά χωρίς μέτρο, όπως εντοπίζεται στο περιβάλλον μας, σήμερα. Αυτή είναι η περιήγηση, που πραγματοποιείται με αυτό το βιβλίο: περιήγηση στο νεοελληνικό χώρο, τις διανθρώπινες σχέσεις, τις νοοτροπίες, τη γλώσσα και ουσιαστικά το ύφος και το ήθος της ζωής μας.

Μέσα από χίλια

και πλέον φωτογραφικά παραδείγματα, το κιτς καταγγέλλεται όσο και διακωμωδείται.

Με άρθρα, που καλύπτουν ένα μεγάλο αριθμό υποθεμάτων, με υλικό καταταγμένο σε ενότητες, έτσι που να συγκροτείται μια σφαιρική θεώρηση του φαινομένου.

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ:**
Θεσμοί, ιδεολογία
και πολιτική στο Μεσοπόλεμο

ΚΕΙΜΕΝΑ:

- Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ
- Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
- Τ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
- ΕΥ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
- Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ
- Θ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
- Η. ΗΛΙΟΥ
- Δ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΑ
- Γ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
- Γ. ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ
- Γ. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ
- Δ. ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ
- Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ
- Χ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ
- Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ
- ΑΛ. ΡΗΓΟΣ
- ΧΡ. ΡΟΖΑΚΗΣ
- Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
- ΑΛ. ΣΒΩΛΟΣ
- ΑΝ. ΤΑΧΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥ
ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ξυπνήσαμε;»
αναρωτιόταν
πρωτοσέλιδα η
Κυριακάτικη
Ελευθεροτυπία (3.1)
επειδή πάει κόσμος
στην Πινακοθήκη ή
επειδή πουλάει το
νέο βιβλίο του
Ελύτη. Φίλος,
ποιητής εκ του
προχείρου, σχολίασε
εμμέτρως σχετικά:
«Για να ξυπνήσω
λίγον ύπνο
πρέπει/πρώτα να
βρω: Να γείρω στο
κρεβάτι/(κουδούνισα
ν τα κέρματα στην
τσέπη/καθώς
πλαγιάζω) να 'βρω
μονοπάτι/να μπω κι
εγώ στις τέχνης την
απάτη/έτσι θα
πολιτευόμαι, γαμώ
το/με Ελύτη, με
Σεζάν, με Μέλβιλ,
κάτι/που μ'
αναδείχνει από
έσχατο τον πρώτο...»

ΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΘΕΑΤΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕ ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ

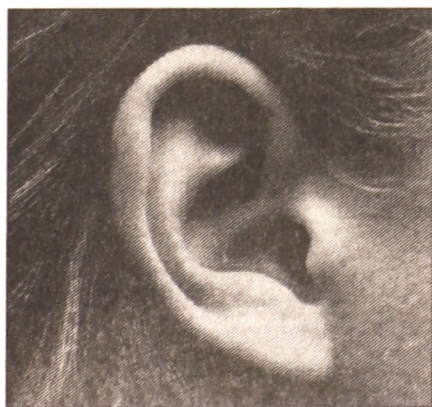
Το 1989, δύο μεγάλοι ευρωπαϊκοί θεατρικοί οργανισμοί ίδρυσαν τον πυρήνα της Ένωσης των Θεάτρων της Ευρώπης. Σήμερα η Ένωση έχει 12 θέατρα-μέλη και τη συνεργασία των μεγαλύτερων προσωπικοτήτων του ευρωπαϊκού θεάτρου. Γράφει η Ιφιγένεια Ταξοπούλου (στη φωτογραφία, σκηνή από παράσταση του «Πέερ Γκυντ» του Ίψεν σε σκηνοθεσία Ίνγκμαρ Μπέργκμαν).

Σελ. 44

ΓΡΑΦΟΥΝ:

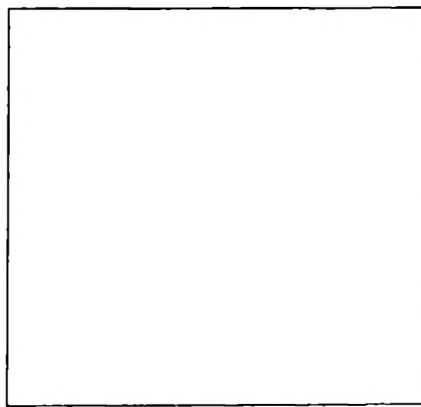
Κ. ΑΚΡΙΒΟΣ	Τ. ΜΕΝΔΡΑΚΟΣ
ΧΡ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ	Ν. ΞΑΝΘΟΥΛΗΣ
Μ. ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ	ΙΦ. ΤΑΞΟΠΟΥΛΟΥ
ΗΛ. ΚΑΝΕΛΛΗΣ	Δ. ΦΙΛΙΠΠΗΣ
Ε. ΚΑΣΙΜΗ	Δ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ
Π. ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ	ΑΝΤ. ΦΡΑΝΤΖΗ

ΜΟΥΣΙΚΟΙ

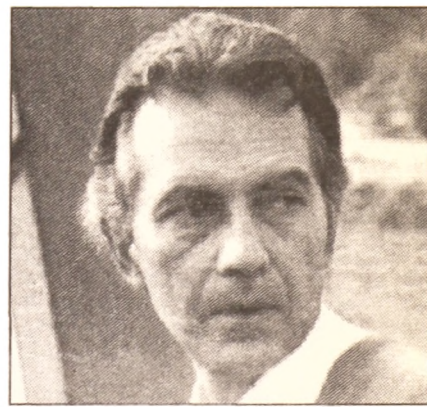
Έχετε... μουσικό αυτί; Ναι ή όχι, σας δίνεται η ευκαιρία να μάθετε ποιοι είναι όσοι παίζουν μουσική και ποιοι αναγνωρίζουν την προσπάθειά τους – ποια προσπάθεια και γιατί;

ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ

Στην κατανάλωση της πνευματικής τροφής το σύνθημα θα μπορούσε να είναι «Γρήγορα ναι, πρόχειρα, επίσης!» Γράφει ο Πέτρος Μαρτινίδης.

ΓΚΡ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Γκρέγορη Μαρκόπουλος, από τους χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους της κινηματογραφικής πρωτοπορίας, πέθανε τον περασμένο Νοέμβριο. Υπήρξε ο τελευταίος αρχαίος Έλληνας.

Για μια Ευρώπη με ψυχή και μέλλον

της Ιφιγένειας Ταξοπούλου

•
Το 1989, το θέατρο Odéon του Παρισιού και το Piccolo Teatro του Μιλάνου ίδρυσαν τον πυρήνα μιας αλιώτικης ευρωπαϊκής κοινότητας, της Ένωσης των Θεάτρων της Ευρώπης (Union Des Théâtres de l'Europe). Τρία χρόνια αργότερα, η Ένωση αριθμεί 12 θέατρα-μέλη και έχει εξασφαλίσει τη συνεργασία και την αμέριστη συμπαράσταση των μεγαλύτερων προσωπικοτήτων του σύγχρονου ευρωπαϊκού θεάτρου.

•

Από τις 7 ως τις 27 Νοεμβρίου, της χρονιάς που μας πέρασε, συναντήθηκε στο Ντύσσελντορφ η «αφρόκρεμα» του ευρωπαϊκού θεάτρου στο πλαίσιο του 1ου Φεστιβάλ της Ένωσης των θεάτρων της Ευρώπης. Ο διευθυντής της Ένωσης **Eli Malka** κατάφερε να ενορχηστρώσει μια παρέλαση των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών θεατρικών οργανισμών και να προσφέρει στο κοινό του φεστιβάλ τρεις εβδομάδες σπάνιας θεατρικής τέρασης. Ανάμεσα στις παραστάσεις, ο «Πέερ Γκυντ» του Ίψεν σε σκηνοθεσία **Ίγκμαρ Μπέργκμαν** από το Βασιλικό Δραματικό Θέατρο της Στοκχόλμης· το «Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας» του Σαίξπηρ σε σκηνοθεσία **Silcik Purcarete** από το Bulandra Teatrul του Βουκουρεστίου· ο «Πλατόνοφ» του Τσέχωφ σε σκηνοθεσία **Tamás Ascher** από το Katona József Zzínház της Βουδαπέστης·

«Άγγελοι στην Αμερική» του Tony Kushner σε σκηνοθεσία **Declan Donnellan** από το Εθνικό Βασιλικό Θέατρο του Λονδίνου· «Manser» του **Heiner Müller** σε σκηνοθεσία του ίδιου· «Οι καυγάδες της Κιότζας» του Γκολντόνι σε σκηνοθεσία **Giorgio Strehler** από το Piccolo Teatro του Μιλάνου.

Πρωτοπορία ή γαλλικός σοβινισμός;

Η ιδέα ενός «Θεάτρου της Ευρώπης» γεννήθηκε στο Παρίσι από το γάλλο υπουργό πολιτισμού **Ζακ Λανγκ** με την υποστήριξη του Φρανσουά Μιτεράν. Μια τέτοιου τύπου πρωτοβουλία δεν είναι παρά ένα από τα πάμπολλα πολιτιστικά οράματα της γαλλικής κυβέρνησης. Ή μάλλον, του ντουέτου Λανγκ-Μιτεράν, ο συνδυασμός των οποίων αποτελεί μια από τις ευτυχέστερες συγκυρίες στην πολιτιστική πολιτική της σύγχρονης Ευρώπης. Ο Λανγκ,

«Πλατόνοφ» του Τσέχωφ σε σκηνοθεσία **Tamás Ascher** (Katona József Zzínház της Βουδαπέστης)

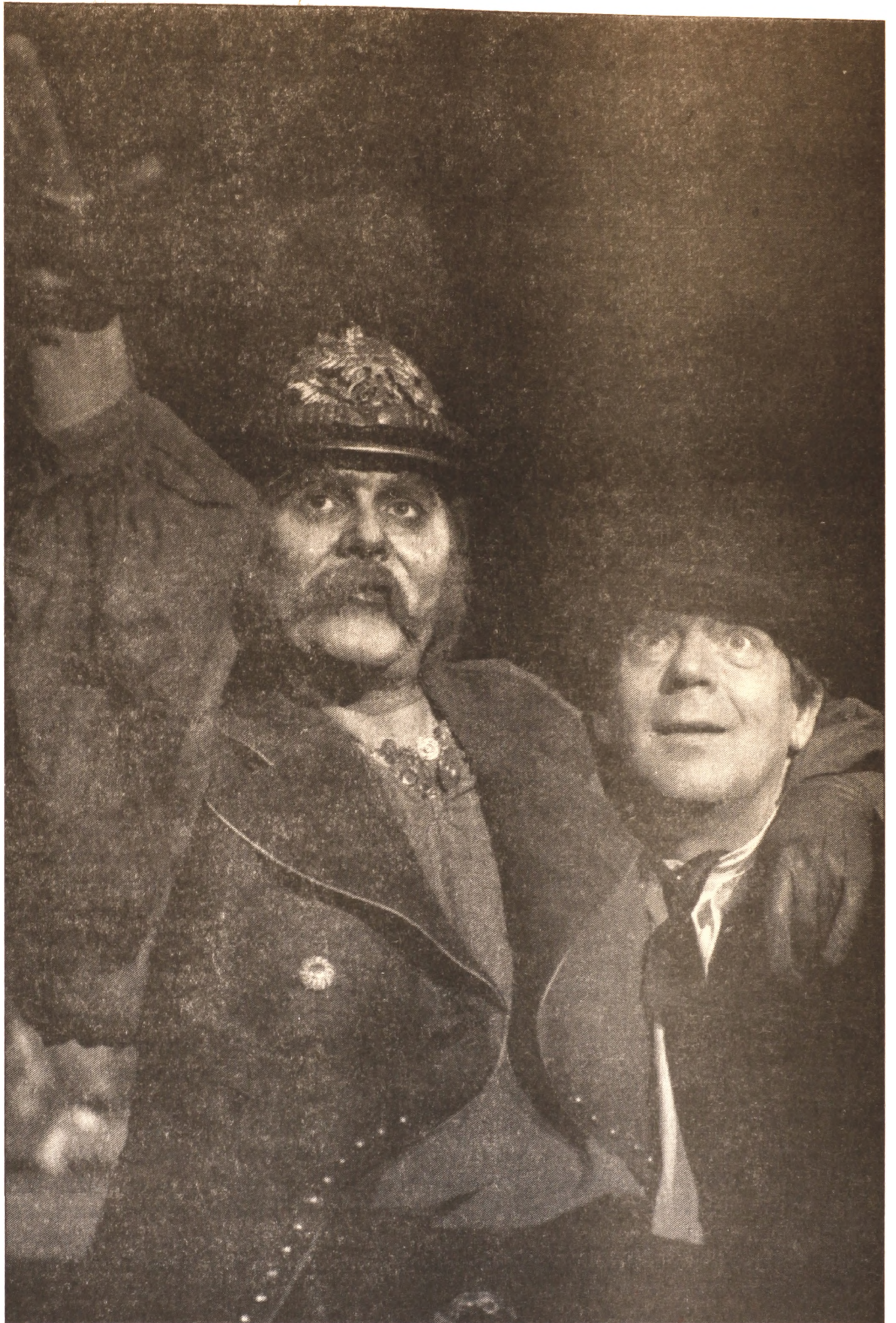
νέος, τολμηρός, δυναμικός, ανοιχτός στην καλλιτεχνική πρωτοπορία και με την αδιόρατη γοητεία του καλοδιατηρημένου επαναστάτη, συνιστά τη δημοκρατική όψη του γενικότερου πολιτιστικού οράματος. Ο Μιτεράν, από την άλλη, είναι ο εκπρόσωπος της αυτοκρατορικής πολιτιστικής ιδεολογίας (ακόμη κι η φυσιογνωμία και το ύφος που έχει καλλιεργήσει θυμίζουν από τώρα το μελλοντικό του ανδριάντα!). Ο «τύραννος των Παρισίων» (με την αρχαία έννοια) έχει πρωτοστατήσει σε κάθε εντυπωσιακή καλλιτεχνική περιπέτεια κι έχει μετατρέψει τη γαλλική πρωτεύουσα σ' ένα χώρο συνεχών πειραματισμών. Μνημειώδη αρχιτεκτονήματα ξεφυτρώνουν με τέτοιο ρυθμό που οι τουριστικοί οδηγοί πρέπει ν' ανανεώνονται ανά εξάμηνο!

Αυτό που, από μια άποψη, είναι γενναιοδωρία, από μια άλλη είναι έκφανση του «παράδοσιακού» γαλλικού σωβινισμού κι ένας υψηλής ποιότητας πολιτιστικός ιμπεριαλισμός. Όπως και να 'χει, όμως, η πολιτική αυτή έχει δώσει πολύτιμα αποτελέσματα. Το θέατρο Οδέον στο Παρίσι βαφτίστηκε το 1983 το πρώτο «Θέατρο της Ευρώπης» και χρηματοδοτήθηκε με σκοπό να προωθήσει τη συνεργασία με άλλα ευρωπαϊκά θέατρα. Σχετικά σύντομα, το Piccolo Teatro του Μιλάνου ακολούθησε το γαλλικό παράδειγμα και, το 1989, υπό την αιγίδα του γαλλικού υπουργείου Πολιτισμού, τα δύο θέατρα ίδρυσαν την «Ένωση των Θεάτρων της Ευρώπης» με πρόεδρο τον Giorgio Strehler (διευθυντή του Piccolo Teatro).

Θέατρα και ονόματα

Η βασική ιδέα έχει διπλό ενδιαφέρον. Από τη μια στηρίζεται στην κλασική αντίληψη του «κανόνα» των καλύτερων ευρωπαϊκών θεάτρων. Από την άλλη υπερβαίνει τα εθνικά καθορισμένα όρια: όχι χώρες αλλά θέατρα και προσωπικότητες. Έτσι η Ένωση περιλαμβάνει (εκτός από το Οδέον και το Piccolo) το θέατρο *Katona József* (Βουδαπέστη) με διευθυντή τον Gábor Zsámbéki, το θέατρο *Bulandra* (Βουκουρέστι) με διευθυντή τον Silvik Purcarete, το *Βασιλικό Σαιξπηρικό Θέατρο* (RSC, Λονδίνο) με διευθυντή τον Adrian Noble, το *Εθνικό Βασιλικό Θέατρο* (Λονδίνο) με διευθυντή τον Richard Eyre, το *Berliner Ensemble* με διευθυντή τον Heiner Müller, το *Deutsches Teater* (Βερολίνο) με διευθυντή τον Thomas Langhoff, το θέατρο *Lliure* (Βαρκελώνη) με διευθυντή τον Lluís Homar, το θέατρο *Maly* (Αγ. Πετρούπολη) με διευθυντή τον Lew Dodin, το *Düsseldorfer Schauspielhaus* (Ντύσσελντορφ) με διευθυντή τον Volker Canaris και το *Βασιλικό Δραματικό Θέατρο της Στοκχόλμης* με διευθυντή τον Lars Löfgren. Ανεξάρτητα μέλη είναι ο *Ingmar Bergman*, ο *Csába Antal*, ο *Tamás Ascher* και ο *Bernard Sobel*.

«Ο στόχος της Ένωσης» λέει ο Giorgio Strehler «είναι να δώσει σε μεμονωμένα θέατρα μια ώθηση ευρωπαϊκού τύπου, μια ευ-

Από παράσταση του «Πιέρ Γκυντ» του Ίψεν, σκηνοθετημένη από τον Ίνγκμαρ Μπέργκμαν (Βασιλικό Δραματικό Θέατρο της Στοκχόλμης)

ρωπαϊκή κατεύθυνση, να διαμορφώσει μια κοινή ευρωπαϊκή θεατρική πολιτική, να βρει τρόπους να ορίσει τα κοινά στοιχεία της δραματικής τέχνης στην Ευρώπη και ταυτόχρονα να προωθήσει τη δημιουργία ενός δικτύου ανεξάρτητων οργανισμών. Αυτοί οι τελευταίοι, μπορεί να διαφέρουν στις μεθόδους και τις καλλιτεχνικές τους επιλογές, συναντιούνται όμως στην κοινή τους πεποίθηση ότι μια Ευρώπη ενωμένη σε βάση οικονομική και μόνο είναι μια Ευρώπη χωρίς ψυχή και χωρίς μέλλον.

Για ν' ανταποκριθεί στην πρόκληση της ενοποίησης, η Ευρώπη πρέπει να στηριχθεί στις αξίες του πολιτισμού της –ενός πολιτισμού που, βέβαια, ορίζεται ως συνισταμένη διαφορετικών πολιτισμών, έχει όμως στη βάση του το κοινό ουμανιστικό παρελθόν που υπήρξε το αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής τέχνης ανά τους αιώνες».

Το 2ο Φεστιβάλ της Ένωσης των Θεάτρων της Ευρώπης οργανώνεται το Νοέμβριο του 1993 στη Βουδαπέστη.

Αναγνώσεις – Αναλώσεις

του Πέτρου Μαρτινίδη

Σε ένα από τα πιο πνευματώδη βιβλία της πιο πολιτικοποιημένης δεκαετίας (Antoine και Philippe Meyer: «*Le communisme est-il soluble dans l' alcool?*» *Le Seuil, Paris 1979*) καταγραφόταν το εξής ανέκδοτο:

«Ποιος είναι ο πρωταρχικός σκοπός της Σοβιετικής Ένωσης και των αδελφών χωρών; – Να ξεπεράσει τον καπιταλισμό. – Και ποια είναι η τρέχουσα κατάσταση του καπιταλισμού; – Οδεύει στην καταστροφή του»!

Είμαστε όλοι μάρτυρες σε μια θεαματική εκπλήρωση του πρωταρχικού αυτού σκοπού της ΕΣΣΔ. Το ζήτημα είναι αν θα παρευρεθούμε, κι αν θα το θέλαμε στ' αλήθεια να παρευρεθούμε, στον τερματισμό και του αντιπάλου δρομέως. Καθώς μια συγκροτημένη τρίτη θέση απουσιάζει, απ' όσο φαίνεται μόνο το χάος μπορεί να καιροφυλακτεί στη λήξη των αγώνων. Κι όποιος ζητάει να επενδύσει ελπίδες σε αυτό δεν πρέπει να ξεχνά ότι το τελευταίο πραγματικά δημιουργικό «χάος» ήταν πριν από δεκατρία δισεκατομμύρια χρόνια.

Υπάρχουν μόνο δυο τύποι σταθερής πνευματικής κατάστασης μέσα στους οποίους αξίζει να ζει κανείς: η ευγενής αγάλλιαση μιας θρησκείας, ή το ευγενές άλγος για την απώλειά της.

Fernando Pessoa: *Erostratus*

Επί αιώνες τα βιβλία δεν καταγράφαν ή αναπαριστούσαν, απλώς, τον κόσμο· τον διαμορφώναν. Η μεσαιωνική «πανσημείωση», που ήθελε το σύμπαν σαν ένα τεράστιο βιβλίο γραμμένο από τον Θεό, επέμενε να αντιμετωπίζει και το κάθε βιβλίο ξεχωριστά σαν ένα μικρό κόσμο με τα δικά του κρυφά και διερευνητέα νοήματα πίσω από τις συγκεκριμένες φράσεις του. Το «διαβάζω» σήμαινε, λοιπόν, αποκαλύπτω τα μυστικά του κόσμου του βιβλίου, τα βασισμένα στο βιβλίο του κόσμου. Όπως επισημαίνει κι ο Ουμπέρτο Έκο, γράφοντας για τον μεσαίωνα:

«Τον 12ο αιώνα, ο μικρογράφος του Ψαλτηρίου του Αγίου Αλβανού του Χιλντεσάιμ αναπαριστά την πολιορκία μιας οχυρωμένης πόλης. Πιστεύοντας ωστόσο ότι αυτή η εικόνα δεν θα είναι αρκετά ευχάριστη ή θεμιτή, σημειώνει: αυτό που απεικονίζεται *corporelter* (με υλικό τρόπο), εσείς μπορείτε να το διαβάσετε *spiritualiter* (με πνευματικό τρόπο), φέρνοντας στο νου σας, μέσα από την αναπαράσταση της μάχης, τους αγώνες που δίνετε όταν σας πολιορκεί το κακό...». (Βλ. *Τέχνη και Κάλλος στην Αισθητική του Μεσαίωνα*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1992, σελ. 113)

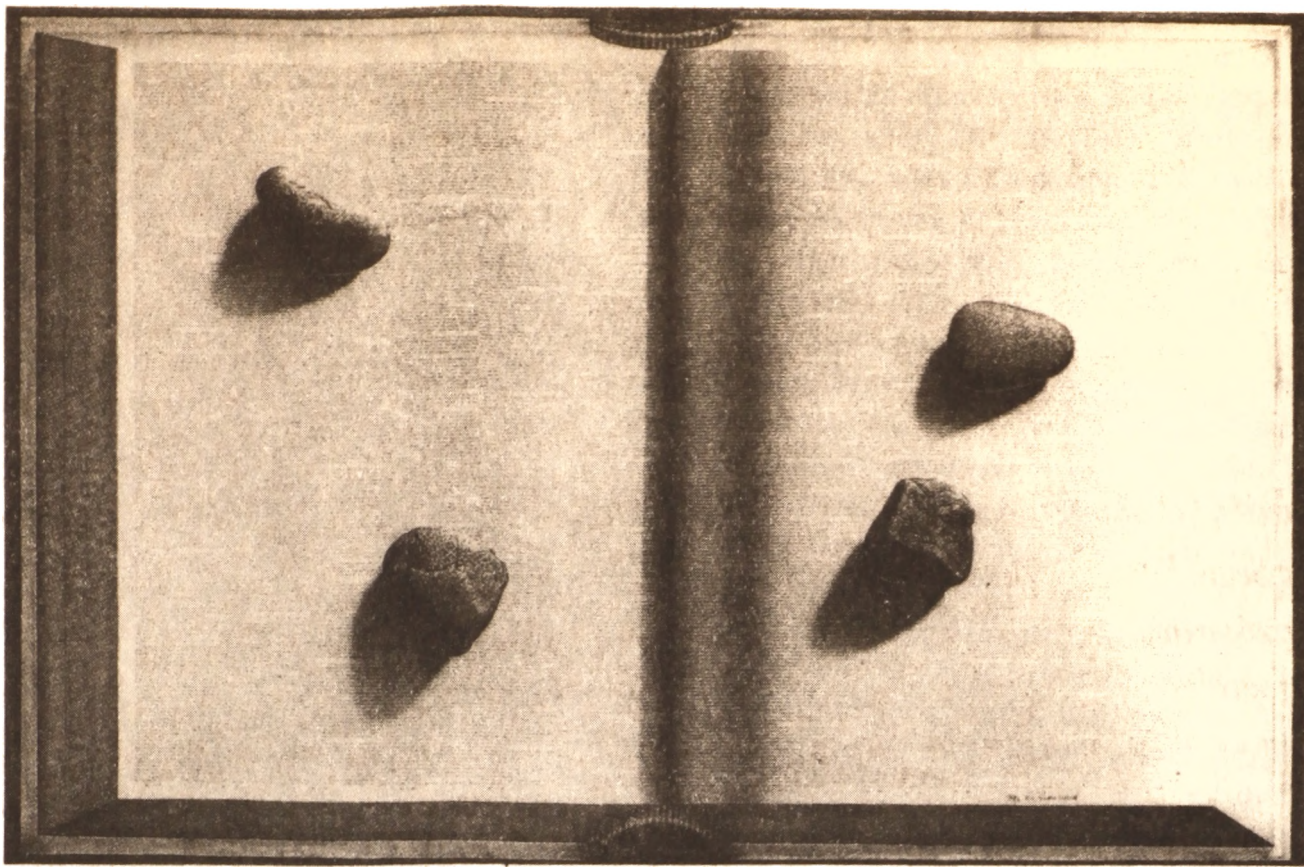
Παρά τις διευκρινίσεις της εποχής του Διαφωτισμού, για τα όρια μεταξύ συμβολισμού και αλληγορίας, και παρά τις προόδους των θετικών επιστημών, τις βασισμένες στην τυποποίηση των ερωταποκρίσεων προς τη φύση, δεν ήταν λίγοι όσοι έμεναν, ως χθες τουλάχιστον, να κοιτάζουν τον κόσμο με τα σχήματα που παραλαμβάναν από τις αναγνώσεις τους γι' αυτόν. Ούτε λιγότεροι όσοι εννοούσαν να φέρονται σαν να εξαντλούνταν τα πάντα σε αυτά τα σχήματα.

Το «*spiritualiter*» του μεσαιωνικού μικρογράφου κάλυπτε το «*corporelter*» των πιο άμεσων δεδομένων. Κι ενώ προ πολλού είχε πάψει ο κόσμος να θεωρείται ως τεράστια αλληγορική απεικόνιση του υπερφυσικού, οι τυπωμένες λέξεις καθοδηγούσαν ζωές και στάσεις, ή στάσεις ζωής, στις οποίες η πραγματικότητα επαληθευόταν στα κείμενα όχι το αντίστροφο. Ό,τι έμοιαζε σωστό στα χαρτιά ήταν το καλούπι· όπου όφειλε να χωρά η οικουμένη. Κι ο αφοσιωμένος αναγνώστης γινόταν, έτσι, ένας αυτάρεσκος παραχαράκτης της ανακρίβειας.

Εκείνο που αλλάζει δραστικά στις μέρες μας δεν είναι το κύρος των βιβλίων. Είναι ο όγκος τους. Εξαιτίας του, κυρίως, μπορούμε πια να αντιλαμβανόμαστε πόσο λίγη αιωνιότητα, αλήθεια και καταυγαστική νοσηματοδοσία οχούνται στις τυπωμένες σελίδες. Όλο το ζήτημα που τίθεται από δω και πέρα είναι κατά πόσο ένας τέτοιος οξυδερκής πραγματισμός οφείλεται στο ότι γίναμε σοφότεροι, ή κατά πόσο στο ότι, αναπτύσσοντάς τον, καταλήγουμε απολύτως κουτοί.

Σε ένα από τα έξοχα εκείνα *Μικρά ποιήματα σε πρόζα*, του Μπωλνταίρ, γραμμένο το 1865 (βλ. *Oeuvres completes, Seuil 1968*) με τίτλο *Το χαμένο φωτοστέφανο*, ο ποιητής περιπαίζει τις ταπεινές παρορμήσεις των ποιητών. Το έργο αρχίζει, έτσι, με την αναγνώριση μιας ποιητικής διασημότητας σε κάποιον οίκο ανοχής: «*Πώς! Εσείς εδώ αγαπητέ μου; Εσείς σ' ένα κακόφημο σπίτι! Εσείς, ο πότης της πεμπτουσίας! Εσείς, ο αμβροσιοφάγος! Μένω κατάπληκτος*». Η απάντηση-δικαιολογία κι όλος ο διάλογος που ακολουθεί δίνει στο έργο έναν πολλαπλά αποκαλυπτικό χαρακτήρα:

«– Γνωρίζετε, φίλτατε, τον τρόπο μου των οχημάτων. Πριν από λίγο, καθώς διέσχιζα το βουλεβάρτο εσπευσμένως, συνέβη να σκοττάψω και μέσα στην κίνηση των αμαξιών, με τον θάνατο να 'ρχεται από παντού καλπάζοντας, το φωτοστέφανό μου γλίστρησε από

*Εάν τις γιορτές
δωρίσατε το βιβλίο,
τώρα δωρίστε τα
βότσαλα. Η οικονομική
διαφορά θα είναι
σημαντική,
η ουσιαστική ελάχιστη.
(έργο του
Ko Young Hoon).*

το κεφάλι μου κι έπεσε στον βόρβορο της ασφάλτου. Δεν είχα το κουράγιο να το συμμαζέψω. Έκρινα πλέον σκόπιμο να χάσω τα εύσημά μου παρά να τσακιστώ. Στο κάτω κάτω, σκέφθηκα, ουδέν κακόν αμιγές καλού. Μπορώ τώρα να κινηθώ ως άγνωστος μεταξύ αγνώστων, να προβώ σε πράξεις χαμερπείς, σαν των κοινών θνητών. Να 'μαι λοιπόν, όμοιός σας όπως βλέπετε!

- Θα έπρεπε τουλάχιστον να μεριμνήσετε για την ανεύρεση του φωτοστεφάνου σας. Να βάλετε μian αγγελία.

- Μπα! Νιώθω θαυμάσια εδώ. Εσείς μόνο με αναγνωρίσατε. Εξάλλου η πολλή αξιοπρέπεια με κάνει να πλήττω. Και σκέπτομαι πόσο γούστο θα έχει να μαζέψει το φωτοστέφανό μου ένας κακός ποιητής και να το φορέσει αδιάντροπα στο δικό του κεφάλι. Φαντασθείτε τον Χ ή τον Ψ με φωτοστέφανο. Πόσο αστείο θα είναι!».

Τα ιππήλατα οχήματα γίναν μηχανικά, έκτοτε, στα βουλεβάρτα όσο και στα σοκάκια. Αλλά η πιο σημαντική αλλαγή έγκειται στο ότι τα πλήθη των πόλεων γέμισαν από φωτοστεφανοφόρους. Φωτοστεφανοφόρους ποιητές του ενός ή δύο ευρηματικών στίχων και μιας πλειάδας καταφερτζήδων εκδοτών· φωτοστεφανοφόρους επιστήμονες, ακάματους ερευνητές του ανούσιου και πληθωρικούς διασκευαστές του πανομοιότυπου σε διαφορετικό· φωτοστεφανοφόρους μυθιστοριογράφους, συμπληγτές ειδών και στυλ, αναμασητές μιας πρώτης τους επιτυχίας ή εκείνης κάποιων άλλων. Λίγο να κοιτάξει κανείς τις δυτικές μεγαλουπόλεις από ψηλά, σε ώρες αιχμής, θα πρέπει να διακρίνει τον «βόρβορο της ασφάλτου» κατάστικτο από χιλιάδες κινούμενα φωτοστέφανα!

Πώς η πλειονότητα του κοινού να μην προορίζει, λοιπόν, ένα είδος αναγνωστικού «ζάπινγκ» για μια τόσο ακατάσχετη παραγωγή; Κάτι σαν ανάγνωση κυριαρχεί, πλέον, σε όλες τις βιβλιοαγορές, απέναντι στο κάτι σαν γραφή στο οποίο επιδίδονται οι «ευρετές» φωτοστεφάνων.

Στο πλαίσιο μιας μαρξιστικής αισιοδοξίας, ο κόσμος ήταν «καταδικασμένος» να προοδεύει και να βελτιώνεται. Η ίδια η ύπαρξη ορισμένου τύπου παραγωγικών σχέσεων θα υπαγόρευε την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων που, από ένα όριο και πέρα, θα ανέτρεπαν τις σχέσεις που

τις ευνόησαν. Επειδή για τον καπιταλισμό, φερ' ειπείν, οτιδήποτε αποδίδει κέρδος κρίνεται προωθητέο, τα βιβλία που πουλάνε θα κυκλοφορούσαν και θα πουλούσαν ακόμη περισσότερο κι ακόμη περισσότερο (μαζί και τα ανατρεπτικά), ώσπου οι διαρκώς φωτιζόμενες μάζες, μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα, θα κατανοούσαν και θα πραγματώναν την υπέρβαση αυτού του συστήματος.

Πολύ πριν από την υπέρβαση του καπιταλισμού, όμως, είναι την ίδια την πράξη της ανάγνωσης που τείνουμε να υπερβούμε: βιβλία γενικά, βιβλία ειδικά, βιβλία παιδικά ή αποκλειστικά για ενήλικες, βιβλία ερμηνευτικά όλων των προηγουμένων ή ορισμένων από αυτά, βιβλία εκλαϊκευτικά και βιβλία χρηστικά, για τησχόλη και τη δουλειά, για την πόλη και την εξοχή, βιβλία για τη διακοσμητική και βιβλία διακοσμητικά, βιβλία για τα πάντα, δερματόδετα, πανόδετα, χαρτόδετα, επιμελημένα ή τσαπατσούλικα, βιβλικά και σιλπνά!

Ο αναγνώστης που θα είχε την αφέλεια να ξεκινήσει ένα βιβλίο, λέξη λέξη, από την αρχή μέχρι το τέλος, υπογραμμίζοντας φράσεις και ξαναπερνώντας από τα αποσπάσματα που θα τον γοήτευαν περισσότερο, θα διαπίστωνε κάποια στιγμή πως αγνοεί μια κολοσιαία ποικιλία παρεμφερών κειμένων. Ρυθμοί νωχελικής απόλαυσης δεν κάνουν, με τίποτα πλέον, τον ενήμερο αναγνώστη. Κι εκείνος που ρίχνεται στα βιβλία με τον καταναλωτισμό του εύπορου αστού σε σούπερ-μάρκετ, λίγο από το ένα και λίγο από το άλλο, ανθολογώντας ευσύνοπτες εντυπώσεις κι αποστηθίζοντας κριτικές περιλήψεις καλύτερα από ό,τι τα πλήρη κείμενα, διατηρεί μια στοιχειώδη ενημέρωση σε βάρος της όποιας «γνώσης» συνεπάγεται η ανάγνωση.

Το μισοδαγκωμένο μήλο, ως προαιώνιο σύμβολο της διανοητικής όρεξης των ανθρώπων, μένει κυριολεκτικά και υποχρεωτικά μισοδαγκωμένο στις μέρες μας. Ίσως, μάλιστα, να προσφέρεται εξ αρχής μόνο σε μισές δαγκωνιές. Ίσως, κατά βάθος, το ίδιο το δέντρο της γνώσης να αναπτύσσει αποκλειστικά καρπούς της μιας δαγκωνιάς. Έτσι ο νωχελικός αναγνώστης, που ξεχωρίζει από τον αδηφάγο της ενημέρωσης στην απόλαυση της ανάγνωσης, τον ξανασυναντά στα αποτελέσματά της.

Επιμελής ή επιπόλαιος, ο αναγνώστης ενός ογκώδους πονήματος

για τη *Γένεση της Προοπτικής*, λόγου χάριν (του: *L'origine de la perspective*, του Hubert Damisch, Flammarion 1987), αντιλαμβάνεται σύντομα πως ο συγγραφέας εννοεί να βελτιώσει τις πολύ παλιότερες σχετικές προσεγγίσεις του Έρβιν Πανόφσκι, για την *Προοπτική ως Συμβολική Μορφή*, καθώς και να συμπληρώσει μια προηγούμενη δική του μελέτη, για τη «*Θεωρία του Σύννεφου*». Μια πληρέστερη κατανόηση του αρχικού πονήματος, λοιπόν, θα σήμαινε την ανάγνωση δυο ακόμη βιβλίων. Από αυτά, ο αναγνώστης θα αναγόταν, αντίστοιχα, τόσο στον Έρνστ Κασσίρερ και τη *Φιλοσοφία των Συμβολικών Μορφών*, όσο και στον Έντμουντ Χούσερλ και την *Υπερβατική Φαινομενολογία*. Κι από εκεί, πάλι, στις πηγές και τις συμπληρώσεις αυτών των κειμένων σε ένα απέραντο δίκτυο παραπομπών και διακλαδώσεων.

Έτσι ώστε εκείνος που θέλει να χαρεί αυτό το δίκτυο είναι αδύνατον να το ελέγχει και εκείνος που θέλει να το ελέγχει είναι αδύνατον να το χαρεί. Η χαρά τού ελέγχου ανάγεται, τελικώς, στον έλεγχο της χαράς.

Το ίδιο και για τη λογοτεχνία, βεβαίως, παρά τις πιο αυτονομημένες αναγνώσεις της. Ξέρουμε, παραδείγματος χάριν, από τη φροϋδική ψυχανάλυση πως οι συμπεριφορές του φύλου δεν είναι δεδομένες με τη γέννηση. Άνδρας ή γυναίκα γίνεται κανείς μεγαλώνοντας. Και ξέρουμε, επίσης, από τους αναλυτές της υπερατλαντικής κοινωνίας, ότι «*Το να είσαι Αμερικανός δεν είναι κάτι που κληρονομείται, αλλά ένα πρόγραμμα προς υλοποίηση*» (βλ. Pierre - Yves Retillon: «*O! Chicago: images de la ville en chantier*», στο *Citoyennete et Urbanite*, ed. Esprit 1991, σελ. 139). Έτσι μπορεί να γεννιέσαι κορίτσι από Πολωνούς γονείς και να γίνεσαι ένας δεύτερος Ραϊμόντ Τσάντλερ! Αναφέρομαι στη Sara Paretsky, την εδώ και δεκαπέντε χρόνια περίπου συγγραφέα των περιπετειών της Βικτωρίας, ή Βικ, Βαρσάβσκι, εξαιρετικά καλοπαρουσιασμένης ιδιωτικής αστυνομικού με όλη την υποβλητική μελαγχολία και τύπους υποθέσεων που χαρακτηρίζουν έναν Φίλιπ Μάρλοου. (Πέρυσι εμφανίστηκε και μια κινηματογραφική ταινία, με την Κάθλιν Τέρνερ στον αντίστοιχο ρόλο, κι άρα οι ελληνικές μεταφράσεις της Βικ δεν θα πρέπει να αργοπορήσουν).

Κι εδώ, είναι κρίμα να διαβάσει κανείς την Παρέτσκι χωρίς μian ευρύτερη εικόνα των ατελών προσπαθειών που έγιναν, και συνεχίζουν, να αναβιώσουν ομοιώματα ηρώων του Τσάντλερ, ή να συνεχισθούν οι περιπέτειες του ίδιου του Μάρλοου (προβλ. Robert Parker: *Perchance to Dream*, 1991, ως συνέχεια του Μεγάλου Ώπνου). Αλλά, είναι επίσης άχαρο να διαβάσει κανείς την Παρέτσκι όταν έχει γνωρίσει καλά τον Τσάντλερ. Όπως, ανάλογα, παραμένει μια αίσθηση «*deja vu*» σε όποιον διαβάσει τη Μαίρη Ρενώ έχοντας διαβάσει τον Μίκα Βαλτάρι, ή σε όποιον διαβάσει τον Ζωρζ Περέκ, έχοντας διαβάσει τον Τζόυς και τον Μπόρχες, έστω και αν ο Μπόρχες (επαναλαμβάνοντας τη θέση του Προυστ για το έργο τέχνης που δεν αντικατοπτρίζει αλλά δημιουργεί τον κόσμο από την αρχή) δήλωνε πως «*οι ποιητές δημιουργούν τους προδρόμους τους*».

• • •

«*Προχωρείτε πάντα! Μιμηθήκατε τον ίδιο τον Ντιντερό. Που είχε μιμηθεί τον Στερν. Ο οποίος είχε μιμηθεί τον Σουίφτ. Που είχε μιμηθεί τον Ραμπλαί. Ο οποίος είχε μιμηθεί τον Μερλέν ντε Κοκέ. Που είχε μιμηθεί τον Πετρόνιο. Ο οποίος είχε μιμηθεί τον Λουκιανό. Και ο Λουκιανός είχε μιμηθεί πολλούς προηγούμενους*».

Το τι σημαίνει αυτό το απόσπασμα από τον Gerard de Nerval (*Angelique*, Œuvres I, Pleiade 1855, σελ. 239) δεν χρειάζεται ιδιαίτερη εξήγηση. Αν παραμένει, ωστόσο, κάποια απορία – για τις ακριβείς ιδέες και την απείθαρχη πραγματικότητα, για τους ηδονικούς όσο και ματαιόπορους ρυθμούς της ανάγνωσης ή για τις ανα-

Στην κατανάλωση της πνευματικής τροφής το σύνθημα θα μπορούσε να είναι: «*Γρήγορα ναι, πρόχειρα, επίσης!*» (γλυπτική του Wolfgang Nieblisch).

πόφευκτες αναγνώσεις-αναλώσεις, σε μian εποχή σοφής ενημέρωσης κι ανεκπλήρωτης σοφίας – η απορία αυτή θα μπορούσε να λυθεί με ένα ακόμη απόσπασμα από τον συγγραφέα της προμετωπίδας, τον Φερνάντο Πεσσόα, και το θαυμαστά επιμελημένο στην ελληνική μετάφραση: *Βιβλίο της Ανησυχίας*.

«*Ταξίδεψα (...). Ταξίδεψα στο χρόνο, ασφαλώς, αλλά όχι από τούτη δω την πλευρά του χρόνου, που τον μετράμε με ώρες, μέρες ή μήνες· εγώ ταξίδεψα από την άλλη του πλευρά, εκεί που ο χρόνος δεν γνωρίζει μέτρο (...). Δεν αμφιβάλω πως με ρωτάτε μέσα σας τι νόημα μπορεί να έχουν αυτά τα λόγια – μην το κάνετε αυτό το λάθος. Απαλλαγείτε από το παιδιαριώδες σφάλμα της αναζήτησης του νοήματος των πραγμάτων και των λέξεων. Τίποτε δεν έχει νόημα (...). Γελάτε. Κι εγώ, κι ίσως μάλιστα μαζί σας. Γιατί ποιος μας το λέει, σ' εσάς και σε μένα, πως δεν γράφω λόγια συμβολικά που απευθύνονται στην κατανόηση των θεών;*».

Το μεγάλο ποζιτιβιστικό όνειρο της εποχής τού Λαπλάς, σύμφωνα με το οποίο ένα ον που θα γνώριζε μια δεδομένη στιγμή κάθε τι που συμβαίνει στον κόσμο θα μπορούσε και να προβλέψει τι θα συμβεί στην αμέσως επόμενη, αντιστρέφεται παράδοξα κατά την αδηφάγο ανάγνωση. Σήμερα, όσο πιο πολλά μαθαίνει κανείς από όσα γράφονται την κάθε στιγμή, τόσο πιο καλά αναγνωρίζει όσα γράφτηκαν τις αμέσως προηγούμενες. Ποιήσεις που ρέπουν προς αντιποιήσεις λόγια που υπερβαίνουν τους θνητούς καταναλωτές τους, αφού απευθύνονται στους θεούς. Μα οι θεοί την καλοπέρασή τους φροντίζουν μόνο, τη δόξα και το καλό τους όνομα, καυχάζοντας όποιον τους απευθύνει κλεμμένους στίχους ή αυθεντικά παρό-
πωνα.

ΓΚΡΕΓΚΟΡΥ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ (1928-1992)

«Η αντοχή είναι να κτίζεις εις την Σιωπή»

του Ηλία Κανέλλη

Το 1986 ήταν το τελευταίο «Τέμενος» που διοργάνωσε ο σκηνοθέτης Γκρέγκορυ Μαρκόπουλος στο χωριό απ' όπου καταγόταν, στην ορεινή Λυσσαρέα Αρκαδίας. Κράτησε δυο μέρες, την πρώτη μάλιστα προβλήθηκε η γνωστότερη – και για πολλούς η σημαντικότερη – ταινία του σκηνοθέτη της αμερικανικής πρωτοπορίας τη δεκαετία του '50, το *Ιλιακόν Πάθος*. Τη δεύτερη μέρα, όπως κάθε χρονιά, προβλήθηκαν ταινίες του Μπομπ Μπήβερς, φίλου και συνεργάτη του Μαρκόπουλος.

Το «Τέμενος» ήταν μια ετήσια γιορτή του κινηματογράφου – σφραγισμένη από την προσωπικότητα και τις καλλιτεχνικές αναζητήσεις του δημιουργού της. Για έξι – επτά χρόνια, ο εμπνευστής της, ερχόταν κάθε Αύγουστο στην Ελλάδα από τη Γενεύη, όπου κατοικούσε εκείνα τα χρόνια, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '80, με τις κόπιες υπό μάλης, πήγαινε στο χωριό της καταγωγής του (είχε φροντίσει με κάποιον τρόπο να έχει κοινοποιηθεί η εκδήλωση μέσω των εφημερίδων που δέχονταν να φιλοξενήσουν κάποιο μονόστηλο), έστηνε μια οθόνη καταμεσίς σ' ένα πλατύ χωράφι, δεξιωνόταν τους λιγοστούς επισκέπτες που με χίλες ταιπωριές προσήλθαν τον απόμακρο τόπο και τους ελάχιστους εναπομείναντες συντοπίτες του που θεωρούσαν την εκδήλωση πανηγύρι και, μόλις νύχτωνε, άρχιζε η προβολή. Ύστερα, μόλις περνούσαν οι δυο μέρες του «πανηγυριού», μάζευε γεννήτριες, μηχανές και τις κόπιες, κατέβαινε στην Αθήνα κι ετοιμαζόταν για το δρόμο του γυρισμού. Με μια κρυφή ευχαρίστηση – «ήρθαν ξανά κάποιοι, ελάχιστοι, “προσκυνητές”, χάρηκαν τις εικόνες που τους δείξαμε». Τον Αύγουστο του 1986 ήσαν οι λιγότεροι από όλες τις υπόλοιπες χρονιές.

Ο Γκρέγκορυ Μαρκόπουλος είχε γεννηθεί το 1928 στην Αμερική, από έλληνες μετανάστες. Σπούδασε κινηματογράφο στο Πανεπιστήμιο της Νότιας Καλιφόρνιας. Στη διάρκεια των σπουδών του γύρισε την πρώτη κινηματογραφική του τριλογία: *Αίμα, ηδονή και θάνατος*. Αργότερα, βρέθηκε στο επίκεντρο των αναζητήσεων μιας πρωτοπορίας που αρνούταν πεισματικά το μυθοπλαστικό χαρακτήρα του κινηματογράφου και τις λογοτεχνικές του καταβολές. Δούλευε πάντα μόνος του, αρχικά πειραματιζόμενος με τους ρυθμούς που κατάφερε να παράγει χάρη δομικά κινηματογραφημένες εικόνες που εναλλάσσονταν όπως οι ρυθμοί της μουσικής σε μια ολοκληρωμένη σύνθεση. Γρήγορα, οι εικόνες του, που υπέκρυπταν έναν υποδόρειο ερωτισμό απέκτησαν ταυτότητα: λάτρευε την αρχαία Ελλάδα, τις αντιλήψεις των Ελλήνων περί του κάλλους, συχνά αναφερόταν στους ερωτικούς μύθους της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Δούλεψε βιοτεχνικά, αρνούμενος την εμπλοκή του με τα μεγάλα παραγωγικά συστήματα, όπως πολλοί άλλοι καλλιτέχνες της αμερικανικής πρωτοπορίας εκείνη την εποχή, που, άκριτα κάπως, συλλήβδην, η κριτική κατέταξε ερήμην τους στο αμερικανικό αντεργκράουντ:

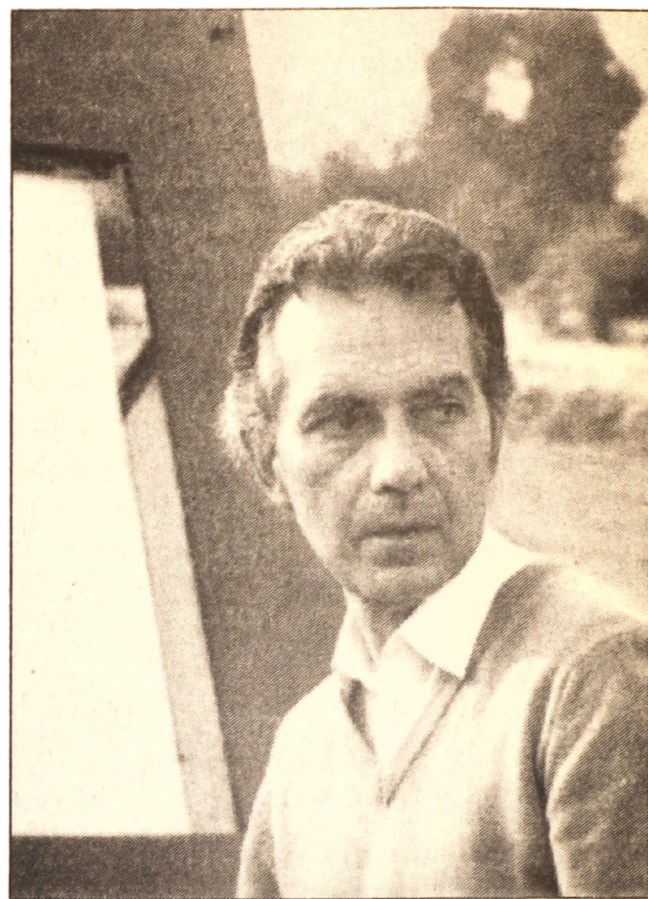
Τζόννας Μέκας, Κένεθ Ανγκερ, Σταν Μπρακχέιτζ, Μάγια Ντέρεν, Αντυ Γουόρχολ...

Ο ίδιος αρνούταν την κατάταξή του αυτή, έδωσε μάλιστα μεγάλες μάχες αργότερα για να «αποκαταστήσει» την πραγματικότητα. Πίστευε ότι η θεματική του καθαρότητα είναι από μόνο του στοιχείο που έπρεπε να τον διαφοροποιεί από άλλους συναδέλφους του. Το ότι σκεπτόταν διάφορους τρόπους εκμετάλλευσης αυτού καθεαυτού του υλικού (του φιλμ) για καθαρά κινηματογραφικά αποτελέσματα, συναφείς προς άλλους κινηματογραφιστές που αρνούσαν το μυθοπλαστικό κινηματογράφο, οπωσδήποτε δεν ήταν αρκετό στοιχείο για να τον κατατάσσουν κάποιοι αβασάνιστα σε ένα μεγάλο ρεύμα, που, ούτως ή άλλως, δεν καθορίζεται μόνο από τον τρόπο παραγωγής.

Του άρεσε να αποτυπώνει τις σκέψεις του για τον κινηματογράφο στο χαρτί, αν και το έκανε ακατάστατα και χωρίς μέθοδο. Διαβάζουμε π.χ. στο προσωπικό του ημερολόγιο: «Ιδέα για τρεις διαστάσεις στον κινηματογράφο. Τοποθέτηση διαφόρων τύπων οθόνης διαφορετικών σε μέγεθος και σχήμα μεταξύ των Η τελική οθόνη, ένας καθρέπτης. Και το φιλμ, χωρισμένο ηλεκτρονικά πάνω σε διάφορες οθόνες».

Λάτρευε κινηματογραφιστές – σκαπανείς, όπως ο Γκρίφιθ κι ο Στροχάιμ: Έγραφε το 1954: «Τα έργα της γλυπτικής δεν χειροκροτούνται ποτέ. Τα έργα του Μπαχ δεν θα 'πρεπε να χειροκροτούνται. Το *Greed* του Εριχ φον Στροχάιμ δεν θα 'πρεπε να χειροκροτηθεί».

Γύρισε εκατοντάδες ταινίες – είναι αδύνατον να υπάρξει μια πλήρης φιλμογραφία των έργων του. Ανάμεσα στις πιο γνωστές: *Political Portraits*, *Ψυχή*, *Twice a Man*, *Γαλαξίας*, *Έρως*, *Η θεία κόλαση*. Πολλές απ' αυτές βρίσκονται σε μουσεία και ιδιωτικές καλλιτεχνικές συλλογές σ' όλο τον κόσμο. Η αγορά τους από διάφορους φορείς, επίσης η εκτέλεση παραγωγής ταινιών κατά παραγγελίαν (συνήθως πορτραίτων σημανόντων προσώπων – και άκρως ματαιόδοξων στην πλειοψηφία τους) του εξασφάλιζε τα προς το ζην αλλά και τη δυνατότητα να εργάζεται ακατάπαυστα. Το 1954 επιχείρησε να κάνει μια ταινία στην Ελλάδα. Θα βασιζόταν στη *Γαλήνη* του Βενέζη, είχε μάλιστα πολλές επαφές για να βρει χρηματοδότες, συνομίλησε ακόμη και με τη Μελίνα Μερκούρη. Απογοητεύθηκε. «Είμαστε όλοι βάρβαροι. Όλοι οι Έλληνες σήμερα είναι βάρβαροι. Πρέπει να φύγεις όσο μπορείς γρηγορότερα», έγραψε αμέσως μετά. Πάντως, η ταινία έγινε, ο ίδιος όμως δεν ήταν καθόλου περή-

Ο Γκρέγκορυ Μαρκόπουλος στη Λυσσαρέα Γορτυνίας, 1984 (ανέκδοτη φωτογραφία του Μηνά Ταταλίδη).

φανος γι' αυτή.

Το 1987 ήρθε για τελευταία φορά στην Ελλάδα. Έψαχνε να βρει χρηματοδότες για να συνεχίσει το «Τέμενος». Δεν τα κατάφερε. Ήθελε να κάνει και μια ταινία στο χώρο του θεάτρου του Διονύσου, κάτω από την Ακρόπολη. Στο τέλος, δεν είχε ούτε αυτή τη διάθεση. Θυμάμαι, είχε τηλεφωνήσει και συναντηθήκαμε – ήταν μαζί και η σκηνοθέτης Στέλλα Θεοδωράκη. Ήταν απογοητευμένος. Τότε, στους αρχαιολογικούς χώρους ίσχυε ακόμα η δωρεάν είσοδος για τους Έλληνες. Πήγε να μπει στην Ακρόπολη μαζί με τον Μπήβερς και, φυσικά, τους ζήτησαν να κόψουν εισιτήριο. «Μα, είμαστε Έλληνες», απάντησε. Όταν τους ζήτησαν ταυτότητα θύμωσε. «Δεν μας πιστεύετε;». Καλά, περάστε εσείς που μιλάτε ελληνικά. Μα ο φίλος σας θα πληρώσει. «Είναι κι αυτός Έλληνας κι ας μη μιλάει ελληνικά», αντέτεινε. Δεν τον πίστεψαν. Φυσικά. Τον είχαν χλευάσει κιόλας. Θύμωσε πολύ. Έριξε μαύρη πέτρα.

«Η αντοχή είναι να κτίζεις εις την Σιωπή», έγραφε το 1984. Οκτώ χρόνια αργότερα, στις 12 Νοεμβρίου 1992, ο Γκρέγκορυ Μαρκόπουλος έσβησε σιωπηλά στο Φράνμπουργκ. Ήταν ο τελευταίος αρχαίος Έλληνας. □

ΑΧ, Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

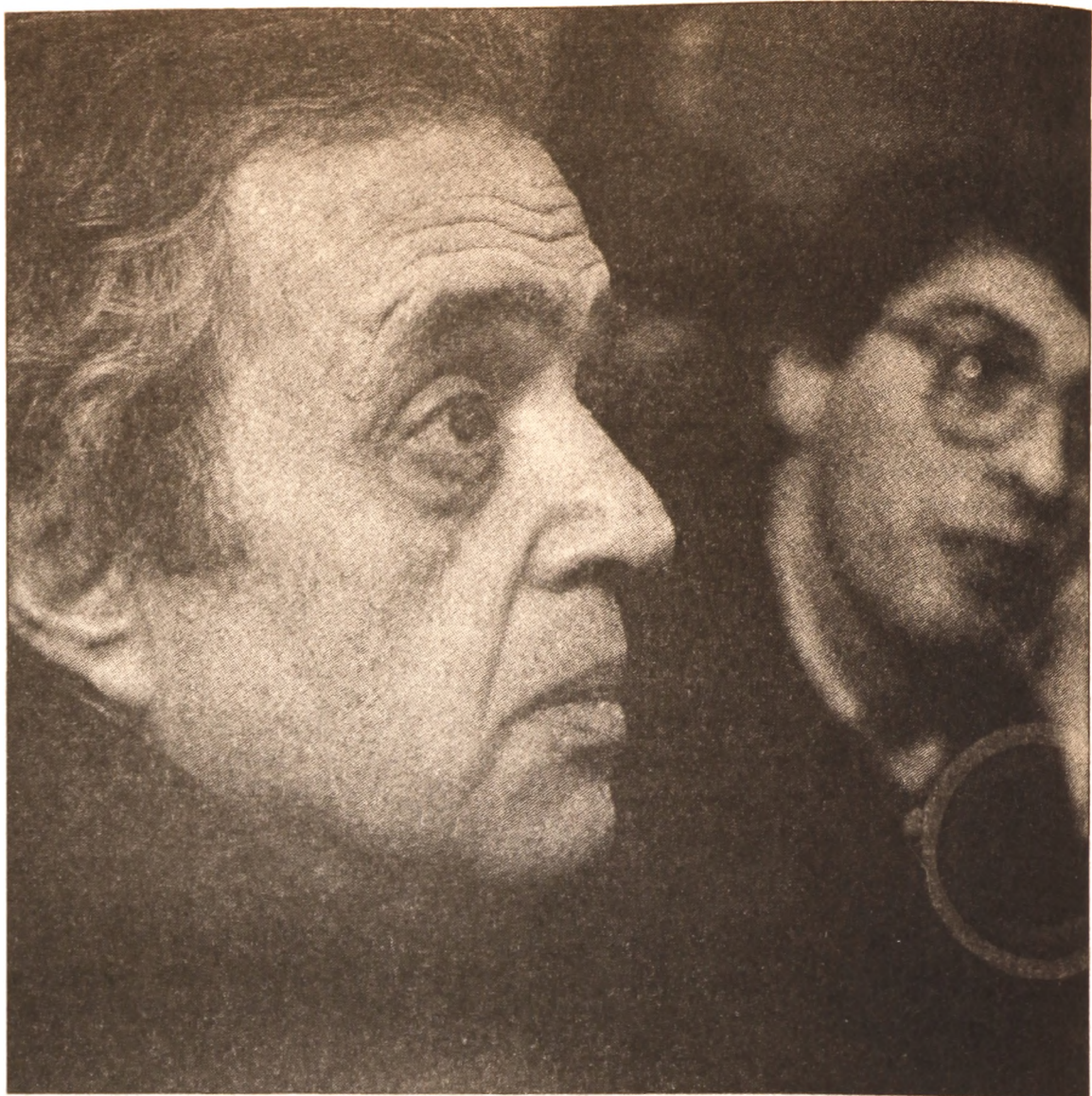
• Το σινεμά προπαγάνδας πέθανε, οι μοιρολογίστρες όμως μένουν

Για πολλά χρόνια, οι κινηματογραφιστές, ιδιαίτερα όσοι εμπνέονταν από τα θέσφατα των μυθολογιών του υπαρκτού σοσιαλισμού, ζούσαν με το όπλο παρά πόδα. Ταγμένοι στην υπηρεσία της «μεγάλης υπόθεσης» της επανάστασης, παρήγαγαν μύθους, αδέξιους και πενιχρούς, στο επίκεντρο των οποίων έπρεπε να δεσπόζει η εκάστοτε επίσημη θέση για την υπέρβαση των προβλημάτων του σοσιαλισμού. Η «λιτάνευση» της σεπτής κάρας των σοσιαλιστικών ιδεωδών, μάλιστα, όσο κι αν ήταν στο στόχαστρο του σκηνοθέτη-μοναδικό του μέλημα-, χρειαζόταν τη συνεπικουρία της «μαρξιστικής» κριτικής, η οποία χρέος είχε να εκλαϊκεύσει τα μεγάλα ζητήματα που πραγματευόταν ο κινηματογραφιστής στρέφοντας το ενδιαφέρον του κοινού στα «ουσιώδη» και στα «πραγματικά» προβλήματα του «περιεχομένου». Αποτέλεσμα: πολιτικές ταινίες, όπως π.χ. ο *Άνθρωπος από μάρμαρο*, που δεν ήταν αρεστές στα καθεστώτα, αλλά και δεν ήταν εύκολο να απορριφθούν (η «φόρμα», βλέπετε, ήταν φροντισμένη και το κατασκευάσμα, κατά πρώτον, ισχυρόν) ο θεατής ενουθετείτο να τις παρακολουθήσει οπλισμένος με τη σοσιαλιστική του συνείδηση και τα ιδεώδη που απέρρεαν εξ αυτής. Στον τόπο μας, λίκνο του δογματισμού της αριστεράς για μεγάλο ποσοστό του λαού, άνθησε ένα τέτοιο μοντέλο κινηματογράφου και, πολύ περισσότερο, άνθησε ένα τέτοιο μοντέλο κριτικής. Μάλιστα, επειδή οι κριτικοί, μέσω του συνδικαλιστικού τους σωματείου, βρίσκονταν πάντα στα κέντρα λήψης των αποφάσεων για τις ταινίες που θα παρήγαγε το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, με τέτοιες απόψεις στήριξαν και βοήθησαν την παραγωγή πραγματικά απερίγραπτων ταινιών, που έγιναν όμως με τον «ιερό σκοπό» να εξάρουν τα ιδεώδη του «κομμουνιστή ανθρώπου».

Τα πράγματα, βεβαίως, ήρθαν κατόπιν τα πάνω-άτω. Η «μεγάλη αυτοκρατορία» διαλύθηκε, το «μεγάλο κόμμα της αριστεράς» «διένειμε» τα φερέλπιδα μέλη του σε άλλα κομματικά μορφώματα (με αριστερή ταυτότητα – μα όχι αναγκαστικά), κρατώντας για τον εαυτό του τα πιο «ξεροκέφαλα» εξ αυτών, πολλοί κινηματογραφιστές που θεωρούσαν τους εαυτούς τους φορείς της αλήθειας βρέθηκαν να δουλεύουν στη διαφήμιση και στην τηλεόραση με «ανασκευασμένες» τις πρότερες θέσεις τους ενώ κι οι κριτικοί που εμπνέονταν από τα κομματικά ιδεώδη είχαν την ίδια πορεία: όλο και κάποιο δημοσιογραφικό Συγκρότημα βρέθηκε να τους στεγάσει. Όλα θαρρείς πως πήραν μια πορεία όπου η ζωή θα αποκαθιστούσε τις παλιές πλάνες και η αυτοκριτική θα βοηθούσε να λυθούν τα προβλήματα συνείδησης.

Όμως, όπως γνωρίζουμε καλά, η αυτοκριτική, ακραιφνής λενινιστικός τρόπος να παρακάμπτονται οι ευθύνες του καθενός, δεν σημαίνουν ότι κατά βάθος αλλάζει ουσιαστικά ρότα και πρακτικές εκείνος που προσφεύγει σ' αυτήν. Ένας άνθρωπος που είχε μάθει να χειροκροτεί την προπαγάνδα, μπορεί κάλλιστα, όταν διαπιστώνει την έλλειψή της, να επανέρχεται όποτε το θυμάται μοιρολογώντας για τη μεγάλη απώλεια.

Στο *Βήμα* των Χριστουγέννων, σε πολυσέλιδο αφιέρωμα για την αναβίωση των θρησκειών στον κόσμο, φιλοξενήθηκε και ένα κείμενο για το αντίστοιχο ρεύμα στον κινηματογράφο. «Παρακαλώ, χριστιανοί, μην κλαίτε», ξεκινάει ο συγγραφέας του κ. Δ. Δανίκας, ο οποίος, στη συνέχεια, «διαπιστώνει» πως προέκυψεν ημίν η πρώτη νεορθόδοξη ταινία, η τε-

λευταία δουλειά των Σταύρου Τσιώλη -Χρήστου Βακαλόπουλου, *Παρακαλώ, γυναίκες, μην κλαίτε*, που αρχίζει να προβάλλεται στις αίθουσες στις 14 Ιανουαρίου. Ο κ. Δανίκας «ερμηνεύει» ιδεολογικά την ταινία διαπιστώνοντας ότι «η ελληνικότητα και η “Μακεδονία” βρίσκουν το δικό τους φλάμπουρο σε ένα χωριό της Αρκαδίας της παλαιάς Ελλάδας». Κάνει λάθος.

Γράφει πιο κάτω ο κ. Δανίκας: «Στον περίβολο της εκκλησίας του Αη Γιώργη (αν δεν κάνω λάθος) κατασκηνώνουν» κ.τ.λ. Κι εδώ ακόμη κάνει λάθος.

Κάνει πολλά μεθοδολογικά λάθη – και, το χειρότερο, τα κάνει επίτηδες, προκειμένου να μεμφθεί ένα φιλμ που δεν διεξέρχεται φαναρισμούς, κενές σχηματοποιήσεις, λόγους περί του «δέοντος» και του «χρέους» προκειμένου να αρτιωθεί κινηματογραφικά.

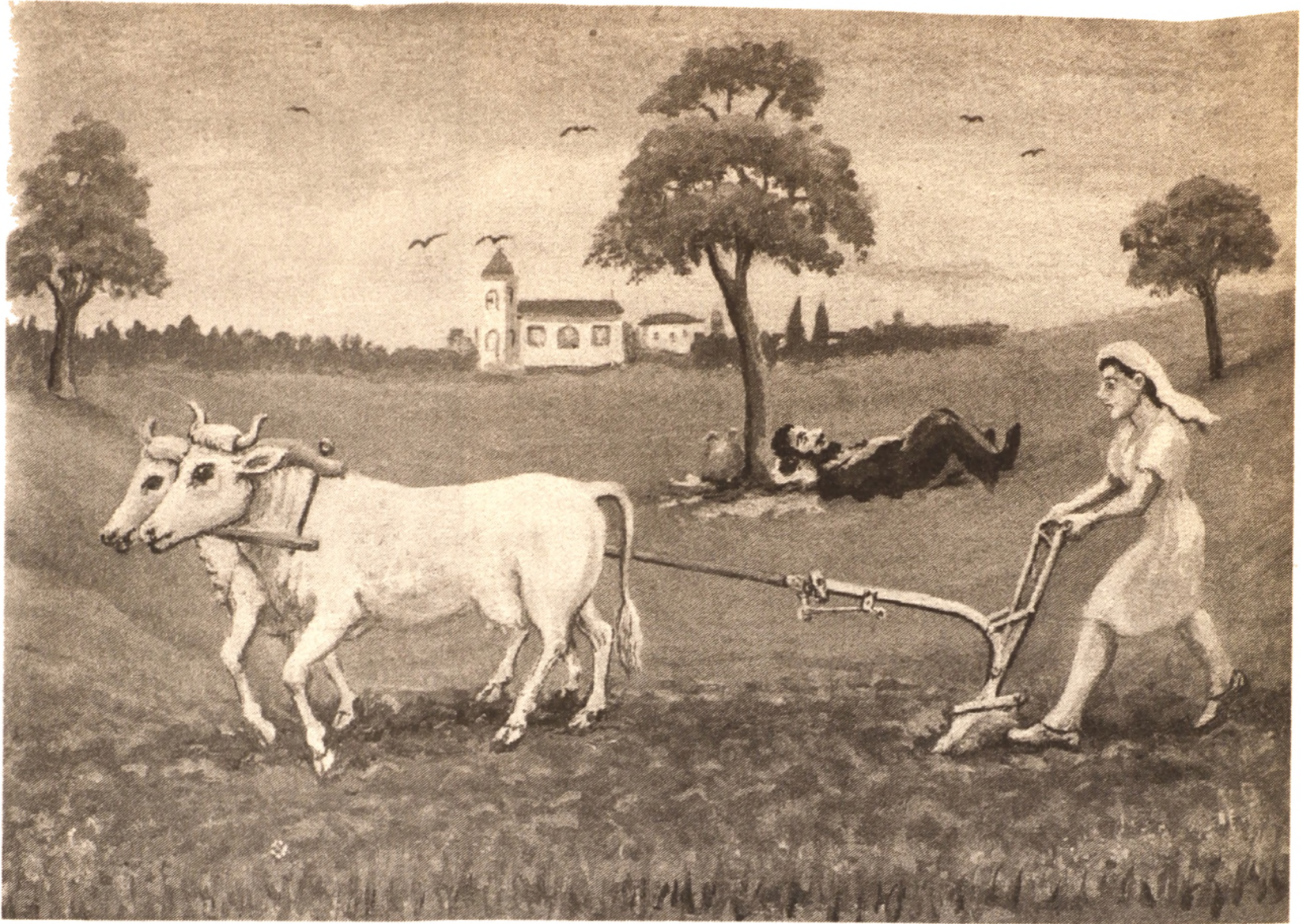
Όπως επίσης κάνει λάθος όταν κρίνει το *Ακρωτήρι του φόβου* του Σκορσέζε ηθικιστικά (δια του μερικού στο γενικό) ή τη *Διπλή ζωή της Βερόνικα* του Κισλόφσκι, απλώς ως δημιούργημα ενός κινηματογραφιστή με μεταφυσικές ανησυχίες. Είναι «λάθη» ηθελημένα. Χωρίς αυτά δεν θα μπορούσε να οδηγηθεί στην ακροτελεύτια κορόνα: «η σχέση πολιτικών και θρησκευτικών ταινιών είναι αλληλένδετη: όσο υποχωρούσε η πρώτη τόσο πρωταγωνιστούσε η δεύτερη».

Είναι γνωστό ότι ο αρθρογράφος διέπρεψε στο να επικροτεί ταινίες στις οποίες η πολιτική edέσποζε – ιδιαίτερα ως εφηρμοσμένη δοξολογία των «λαϊκών κατακτήσεων του σοσιαλισμού». Τώρα που το σινεμά που προπαγάνδιζε δοξολογώντας είναι νεκρό –και, το σημαντικότερο, έχει αποδειχθεί σαθρό– οι δοξολογούντες μιας εποχής (δεν έχουμε, ευτυχώς, ακόμη χάσει τη μνήμη μας) το γύρισαν στα μοιρολόγια.

Η πραγματική ζωή, ωστόσο, κι ο κινηματογράφος που ανοίγει γέφυρες στις περιθωριοποιημένες από τα ιλουστρασιόν έντυπα και την ακόμη πιο ιλουστρασιόν χοάνη της τηλεόρασης εκφάνσεις της, δεν κινδυνεύουν καθόλου από τέτοια μοιρολόγια.

Ηλίας Κανέλλης

Βίου Ἀνδοτέπαρτον

Ὁ Ἀργύρης Μπακιριτζῆς καί ἡ Γεωργία Τριανταφυλλίδου παντρεύονται στίς 8.1.1993. Ἡ μητέρα τῆς δεύτερης καί ἡ μαμά καί ὁ μπαμπάς τοῦ πρώτου θά ἦταν πολύ εὐχαριστημένοι νά σᾶς δοῦν στούς γάμους τῶν παιδιῶν τους, ὅμως οὔτε κι αὐτοί εἶναι σίγουροι πῶς θά μπορέσουν νά παρευρεθοῦν, διότι ὁ τόπος τελέσεως τοῦ μυστηρίου εἶναι δυσπρόσιτος. Θά ἐρωτήσετε δικαιολογημένα, «γιατί ἐκεῖ;». Ὁ τόπος αὐτός εἶναι βαθιά ριζωμένος στίς ψυχές τους γιατί ἐκεῖ κινδύνεψε θανάσιμα ἀλλά τελικά σώθηκε ὡς ἐκ θαύματος ὁ νονός τοῦ πρώτου τους παιδιοῦ, ἀφοῦ παρασύρθηκε ἀπό χείμαρρο πού ἐμποδίζει τούς περισσότερους νά προσεγγίσουν τόν προαναφερθέντα τόπο. Θά πεῖτε τώρα, «ἐσεῖς πῶς θά πᾶτε;». Ἔ! Ἐμεῖς θά εἴμαστε ἐκεῖ, σέ νησί πού οἱ βοριάδες συχνά ἀποκλείουν κι ἄλλα πολλά ξαφνικά κι ἀπρόβλεπτα συμβαίνουν, ὅπως τό να παρασυρθεῖ τό αὐτοκίνητό σας μέ τον τρόπο – ἢ ἄλλο – πού παρασύρθηκε τό αὐτοκίνητο τοῦ προαναφερθέντος νονοῦ. Τό μυστήριο θά τελεστεῖ τήν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Χοζεβίτου, ὁ ὁποῖος πιθανολογεῖται ὅτι ἔσωσε τόν προαναφερθέντα, ἐπαναλαμβάνουμε, νονό ἐκ βεβαίου θανάτου ὡς προστάτης ἀσθενῶν καί ὁδοιπόρων. Βέβαια, αὐτός μεθυσμένος ἦταν.

ΣΑΤΙΡΑ ΣΕ ΡΥΘΜΟ ΝΤΙΣΚΟ

«Δεν πιστεύω ότι θα βρεθεί άνθρωπος του θεάτρου να αποτολμήσει το ανέβασμα ενός τόσο εκρηκτικού έργου», φαίνεται πως είχε αποφανθεί πριν δέκα χρόνια, όταν κυκλοφόρησε το Ντίσκο σε βιβλίο, ο πάντα ρηξικέλευθος Ρένος Αποστολίδης· παλαιός γνώριμος του Πάρι Τακόπουλου από τα λαθρόβια Νέα Ελληνικά.

ΚΑΙ ΟΜΩΣ, τελικά βρέθηκε η πολιτιστική εταιρία θεάτρου, «Η Πρόβα», και το νεοκλασικό της οδού Ερμού· αρχοντική παρουσία σε μία γειτονιά της Αθήνας που, αν και κηρυγμένη διατηρητέα, βρίσκεται σε έσχατη εγκατάλειψη, μαγιά κουλτούρας ανάμεσα σε στέκια περιθωριακών και οίκους ανοχής. Πιθανόν, το ιδανικό περιβάλλον για μια σάτιρα που χλευάζει ανενδοίαστα προς όλες τις κατευθύνσεις, όχι από κάποια στείρα θέση ισχύος, αλλά με την οπτική ενός λόγιου και ταυτόχρονα ευζωιστή που αμφισβητεί και συμπάσχει, κουβαλώντας τη δική του «θύελλα εν κρανίω».

Ευχάριστη έκπληξη, το συναπάντημα με τον ουσιαστικά άγνωστο σε ένα ευρύτερο κοινό, αν και παλαιάμαχο συγγραφέα, Π. Τακόπουλο. Ως ένα βαθμό, η ελευθεριότητα με την οποία κατονομάζονται τα πράγματα στο Ντίσκο εξηγεί γιατί δεν έχει σχολιαστεί εκτενέστερα και παρουσιαστεί το έργο του. Ένας καθόλου ευκαταφρόνητος αριθμός βιβλίων· ποίηση στη νεανική

ηλικία, μυθιστορήματα και διηγήματα σε μία ωριμότερη περίοδο και, τέλος, θεατρικά έργα. Μάλλον, αυτά ανήκουν στη σοφία μιας δεύτερης εφηβείας που επιλέγει τη θεατρική μορφή ως την προσφορότερη για να προσεγγιστεί μιά αλλοπρόσαλλη, εν πολλοίς σπαραξικάρδια πραγματικότητα. Βέβαια, παραμένει ζητούμενο, αν σήμερα πια σοκάρει η λογοτεχνία όταν αγγίζει τα ιερά και τα όσια.

Στο Ντίσκο ρέει άφθονη αλκοόλη, ενώ άναρχα και πληθωρικά αποκτούν σάρκα και οστά οι ήρωες. Ένα ζευγάρι κανγαδίζει την ημέρα της Πεντηκοστής, ξεσκίζοντας τις σάρκες του· ο σύζυγος με καταπιεσμένη σεξουαλικότητα μέχρι πλήρους ατροφίας και η ανικανοποίητη σύντροφός του, κόρη ιερέα, με υπερχειλιζουσα βιαιότητα. Στη διένεξη θα αναμχθεί η μαμά, μιά μοντέρνα παπαδιά, που τελικά θα λυτρωθεί ερωτομανώντας με έναν Εσατζή. Ο παπάς, αν και έχει προ πολλού παραδώσει το πνεύμα, κυριαρχεί μαζί με τον πάτερ Αμφιλόχιο στις οικογενειακές παρασπονδίες, ως ο πρώτος διδάξας.

Ακόμα, ο ερωτικός μέντορας ολόκληρης της οικογένειας, «συστηματάρχης» στη Στοά, και ο μοναχογιός, που υποτίθεται πως σπουδάζει στην Αλαμπάμα των Η.Π.Α., προστατευμένος από τα αθηναϊκά ντίσκο, απελευθερώνεται μέσα στο στόμα του λύκου. Η νεοελληνική ζωή, κακέκτυπο της αμερικανικής· παραλλαγές συντήρησης και έκλυσης των ηθών, που ο συγγραφέας διασκεδάζει σπρώχνοντας μέχρι την παρωδία.

Στιχομυθίες περί φιλοσοφίας και μασονισμού, θρησκείας και φροϋδισμού, με πλήθος λογοτεχνικών παρεκβάσεων. Ωστόσο το θέατρο του Π. Τακόπουλου απέχει πολύ από ένα θέατρο ιδεών, οι ποικίλοι εσμοί εμπλέκονται μόνο γιατί μολύνουν την

Μιχάλης Αγγελιδάκης – Βάσω Μεριδιώτου – Αντώνης Ταμβακάς

καθημερινότητα των βιαστικά αστικοποιημένων ηρώων. Ο συγγραφέας δεν μεταφέρει ηθογραφικά τα ακούσματα, δουλεύει υπόγεια τη γλώσσα συνδυάζοντας τις λέξεις με ανατρεπτική θυμηδία. Η πραγματικότητα κατακερματίζεται σε διαδοχικές εικόνες, που συχνά επικαλύπτονται, υπερβαίνοντας με σουρεαλιστικές πινελιές την καθημερινότητα.

Αν πηγή εμπνεύσεως του Ντίσκο είναι η καταπίεση έως διαστροφή που υφίσταται ο σύγχρονος άνθρωπος και πρώτιστα ο ερωτισμός του μέσα από τις ποικιλόμορφες κοινωνικές απαγορεύσεις, ο Π. Τακόπουλος κατορθώνει να εικονογραφήσει τα οικεία με λεπταίσθητο χιούμορ, ελευθεριάζοντας ως προς τις συμβάσεις του ρεαλιστικού θεάτρου. Δημιουργεί μία διάχυτη ατμόσφαιρα φαιδρότητας, μάλλον υπόπικρο παρά δηκτική.

Στο έργο υπάρχει η συνεχής, σχεδόν έμμονη αναφορά σε έναν παραγνωρισμένο ποιητή. Καθόλου τυχαία, ο Τ.Κ. Παπατσώνης αποτελεί το μοτίβο· ένας θεοκεντρικός ποιητής που ύμνησε τον έρωτα στην πιο γήινη μορφή του, παραδοσιακός αλλά και νεοτερικός, διασταύρωση της βυζαντινής παράδοσης με δυτικές επιρροές.

Άλλη μία φορά σε συνεργασία, ο σκηνοθέτης Γ. Ρεμούνδος και ο σκηνογράφος Μ. Σδούγκος τονίζουν μια π...

ρισσότερο ρεαλιστική αναπαράσταση στο πρώτο μέρος, ενώ επιλέγουν ταχύτερους ρυθμούς και σκηνικό μιούζικαλ στο πιθανόν ασθενέστερο δεύτερο μέρος, με τη σημαντική βοήθεια της μουσικής του Δ. Καμαρωτού, που επιστρατεύει σύγχρονα μέσα σύνθεσης για να υπογραμμίσει τον ταραγμένο συναισθηματισμό των ηρώων.

Η Ε. Μουστάκα υπερασπίζεται κατά δύναμη τις εμβόλιμες σκηνές της ψυχοθεραπεύτριας που, προετοιμάζοντας κάποια τηλεοπτική εκπομπή, εγκαταλείπεται στον αυτοερωτισμό της. Απροκάλυπτα φροϋδικοί μονόλογοι που φαίνεται να βαραινούν το έργο. Ο Μ. Αγγελιδάκης σκληραίνει στο πρότυπο του μασόνου Αρίσταρχου, δίπλα στον χαριτωμένα επαμφοτερίζοντα Α. Ταμβακά και την ελευθεριών ηθών παπαδιά, Β. Μεριδιώτου, που αποκλίνει επικίνδυνα προς επιθεωρησιακό χαρακτήρα. Ως ζεύγος, η Μ. Ραζή και ο Γ. Κοζής πραγματώνουν κατα ευτυχή τρόπο τον συγγραφικό οίστρο, όπως αφήνουν να φανούν οι χαρακτηριστικές τέρετα αλλά και τρυφεροί άγγελοι.

Συνήθως, στις ημέρες μας, όσοι προβάλλουν τη φυσική τους παρουσία, μάλλον υπολείπονται ως δημιουργοί. Ο Πάρις Τακόπουλος φαίνεται να αποτελεί μια ενδιαφέρουσα εξαίρεση στον κανόνα.

Μ. Θεοδοσοπούλου

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΗΜΕΝΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ (ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ 2)

«Και άντε, τότες, να κάνεις την αρχιτεκτονική, που μόνο να την ονειρευτείς σου επιτρέπεται. Και για να βλέπεις πως γεννήθηκες σε λάθος εποχή, σε έναν κόσμο που σου είναι ξένος» (Άρης Κωνσταντινίδης, *Η αρχιτεκτονική της αρχιτεκτονικής*, σ. 183 [καταχώριση του 1984]).

Α. Κωνσταντινίδης, *Ασύρματος* (1939)

ΤΑ «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑΚΑ σημειώματα» του Άρη Κωνσταντινίδη, που κυκλοφόρησαν πρόσφατα από την «Άγρα» με τίτλο *Η αρχιτεκτονική της αρχιτεκτονικής*, ανοίγουν το 1937 και κλείνουν το 1990. Στην αρχή περισσότερο αποσπασματικά και λιτά, ύστερα περίπου από το 1980 πιο εκτεταμένα, τα «σημειώματα» αυτά προσφέρουν έναν Κωνσταντινίδη όπως ακριβώς τον ξέραμε ως τώρα: άτεκτο, απόλυτο (κάποτε μέχρι υπερβολής) στις απόψεις του αλλά και απίστευτα συνεπής σε αυτές, αρνητή των τελευταίων τάσεων στην αρχιτεκτονική.

Από εκείνη την πλευρά δεν θα έπρεπε κανένας να περιμένει εκπλήξεις. Μπορεί να ταμάτησε να χτίζει κάποια στιγμή, αλλά ο Κωνσταντινίδης δεν παροπλίστηκε. Με συχνές κδόσεις, συνεντεύξεις και με την ευκαιρία της αναδρομικής έκθεσης στην Πινακοθήκη δεν έπαψε να δηλώνει την παρουσία του, την τελευταία δεκαετία, αποδεικνύοντας κάθε φορά τη σταθερότητα στις ιδέες του. Σε μία καταχώριση του

1984 μάλιστα ειρωνεύεται όσους τον κατέκριναν γι' αυτό: «Σάχλες και ανοησίες οι απαισιοδοξίες μου και τα αισχατολογικά μου "κηρύγματα". Και να έχω να ακούω τις απανωτές φωνασκίες – μα αυτός ξεμωράθηκε και ξεκούτιανε. Ο δύστηνος, ο ξεμοναχιασμένος» (σ. 214).

Η μεγάλη προσφορά αυτού του βιβλίου είναι η συγκινητική υπέρβαση αυτού του μοναχικού μονολόγου: εκείνο που ο ίδιος διατυπώνει το 1987 με τον εξής τρόπο: «Άργησα πολύ να καταλάβω πως ό,τι έχω να λέω είναι για να το ακούω ο ίδιος. Και πως ό,τι γράφω είναι πάλι για να το διαβάζω μόνος μου. Και πως ό,τι έχω χτίσει ήτανε λες καμωμένο μόνο για τον εαυτό μου και για να το κατοικώ μόνο εγώ, επειδή εγώ το έχτισα».

Η τραγική διαπίστωση μπορεί να έχει τις ρίζες της πιο παλιά, από τότε που ήδη το 1937 προσφεύγει στο Σολωμό («το κοινό και το κύριο», «αληθινή ουσία» κ.λπ.), για να αποκτήσει ένα γερό θεμέλιο στη σκέψη του, τότε που τσακώνεται με τον Κ.Η. Μπίρη για τη μοντέρνα αρχιτεκτονική (σ. 20) και τότε που επαναστατεί ενάντια στον Παρθενώνα ως υπέρτατο πρότυπο αρχιτεκτονικής (σ. 30, 41, 113). Γιατί εκεί, παράλληλα με αυτές τις πρώτες ψηλαφίσεις, θα ομολογήσει: «Πρέπει να έχω να χτίζω. Και να δούμε πώς θα τα καταφέρω. Και σίγουρα θα έχω να υποφέρω. Έτσι που δεν δέχομαι συμβιβασμούς [...]. Και που θέλω να τα έχω όλα τέλεια και λιτά και απλά και αυτονόητα.» (σ. 43). Η χρονιά είναι το 1939.

Στα επόμενα πενήντα χρόνια δεν θα σταματήσει να επαληθεύεται αυτή η αρχική προφητεία του με φοβερή ακρίβεια. Γράφει το 1968: «Η μοναξιά είναι η αμοιβή για την αναζήτηση της αλήθειας» (σ. 93) και πάλι το 1979: «Και μόλις οι άλλοι [...] καταλάβουν πως ψάχνεις για κάτι που δεν το θέλουνε για δικό τους, θα σε αποφεύγουνε σαν το διάβολο. Και εσύ θα έχεις για συντροφιά την πικρή μοναξιά» (σ. 114). Και μετά ένα μήνα ξεσπάει όλο αγανάκτηση: «Έχω συχνά την εντύπωση πως έχω φτιάξει (με την αρχιτεκτονική που έχτισα) έναν κόσμο που δε γίνεται να τον μοιραστώ με κανέναν. Μεγάλη δυστυχία. Και είναι, άραγε, το φταίξιμο δικό μου;» (σ. 116). Και η λέξη δυστυχία επιστρέφει

μετά από πέντε χρόνια, το 1984: «Τι δυστυχία: – δεν πιστεύω πια παρά μονάχα στη δική μου εντιμότητα, στο δικό μου ήθος, στη δική μου πνευματική διαύγεια, στη δική μου ωριμότητα. Και στα όνειρα που βλέπω, στον ύπνο μου, αλλά και όταν είμαι ξύπνιος». Και αμέσως μετά: «Τι δυστυχία: –να θέλεις να ζεις με τους άλλους και να αναγκάζεσαι να στέκεις έρημος και μόνος» (σ. 178).

Αλλά ο Κωνσταντινίδης, παρόλο το φοβερό μούδιασμα που φέρνει η απομόνωση, δεν χάνει ποτέ την πίστη του στην αρχιτεκτονική, που το 1970 τη φαντάζεται να αγκαλιάζει τα πάντα: «Ό,τι κάνουμε έχει κάποια σχέση με την αρχιτεκτονική» (σ. 101). Που δεν έπαψε ποτέ να είναι ερωτευμένος μαζί της: «ώστε να ψάχνω να βρω τρόπους (και ευκαιρίες) που θα μου δίνουνε τις δυνατότητες για να “συνδυάζομαι” μαζί της καθημερινά και ασταμάτητα. Και όπως ο καρπός από αυτές τις “συνουσίες” (σε πνευματικό και καλλιτεχνικό επίπεδο) θα ήτανε ο ίδιος εγώ, σαν ένα αρχιτεκτονικό έργο, που θα στεκότανε αρμονικά ενταγμένο στο κάθε τοπίο και που θα το είχα χτίσει με τα δικά μου τα χέρια και χωρίς να το πάρει χαμπάρι κανένας, ώστε να απολαμβάνω ανενόχλητος την αρχιτεκτονημένη υπόστασή μου» (σ. 267). Αντίστοιχα, δέκα χρόνια αργότερα, θα σημειώσει τη μυστική

επικοινωνία με το έργο του: «την ώρα που χτίζει ο αρχιτέκτονας με “λέξεις” τα δομικά υλικά, το μυαλό του δουλεύει και με ψιθυριστά λόγια μέσα του» (σ. 120).

Αυτές οι προσωποποιημένες εικόνες εκφράζουν την απόλυτη ταύτισή του με το μοναδικό ομολογημένο πάθος της ζωής του, όπως εκδηλώνεται μέσα από το αρχιτεκτονικό έργο, που το 1986 το βλέπει να «βγαίνει όπως υφαίνεται ένα ύφασμα [...] στον αργαλειό της ζωής» (σ. 270).

Τα αποσπάσματα που παραθέσαμε παραπάνω είναι διάσπαρτα ανάμεσα σε μια ακατάσχετη ροή αναφορών, ορισμών, αφορισμών, διευκρινίσεων για το τι είναι αληθινή (σωστή) αρχιτεκτονική, που συνοδεύουν σχεδόν κάθε ημερολογιακή καταχώριση. Αυτή η ιερή μανία, που μπορεί να κουράζει μερικώς, θα αναγκάσει το 1980 τον Κωνσταντινίδη να εξηγήσει: «Μόνο που λέω (και γράφω) όλο τα ίδια και τα ίδια. Μα που το κάνω συνειδητά, μην τύχει και αφήσω τον εαυτό μου να παρασυρθεί από τα διάφορα δαιμονικά που με τριγυρίζουνε και που προσπαθούνε να με κάνουνε να παραπατήσω. Κι αλίμονό μου αν ξεχαστώ και αφήσω να χαθεί ό,τι έχω κερδίσει “με καιρό και με κόπο”, όσο και με πάθος και με αγάπη μπόλικη» (σ. 136). Για να προσθέσει μετά δύο μήνες: «Τον εαυτό σου μπορείς να τονε χάσεις μέσα σε

ένα δευτερόλεπτο» (σ. 136). Και το 1984 θα επαναλάβει: «λέω και ξαναλέω όλα τα ίδια και τα ίδια. Γιατί, κάθε φορά, ψάχνω να βρω την πιο τέλεια διατύπωση και με τα πιο λίγα λόγια» (σ. 189).

Εδώ γινόμαστε μάρτυρες μιας αδιάλειπτης πάλης με διάφορους πειρασμούς, τα «δαιμονικά», που η έκβασή της κρίνεται κάθε στιγμή και που καθορίζει την ίδια τη ζωή. Γιατί σύμφωνα με τον Κωνσταντινίδη, ζωή και αρχιτεκτονική ταυτίζονται. Αν η αρχιτεκτονική διαχέεται μέσα από μια απειρία προτάσεων για ορισμό, η έννοια της ζωής χρειάζεται έναν πρόσθετο προσδιορισμό. Για ποια «ζωή» μιλάμε; Η αφαιρετική («με τα πιο λίγα λόγια») φράση-λειδί του Κωνσταντινίδη: «δοχεία ζωής, δηλ. χώροι όπου το κάθε πράγμα [...] βρίσκει τη θέση του, σύμφωνα με τον προορισμό του» (σ. 188), ακολουθώντας τις δικές του οδηγίες, μας φέρνει μπροστά στα σύγχρονα διλήμματα –τη σχέση με τον τόπο και το χρόνο– με τον πιο άμεσο τρόπο. Τέλος πάντων, με την τόσο βασανισμένη έννοια της παράδοσης, που στην Ελλάδα έχει πάρει μεταφυσικές διαστάσεις.

Νομίζω ότι καλύτερα θα ήταν εδώ να παραθέσω μερικώς αφορισμούς του από καταχωρίσεις του 1983-984: «Όποιος κοιτάζει γραμμή μπροστά του

δουλεύει σωστά για τον καιρό του. Κι αν το θέλει πολύ ας κοιτάξει, σε κάποια στιγμή και πίσω του, για να συναντηθεί με τα περασμένα» (σ. 170). «Μία σύγχρονη αρχιτεκτονική είναι αληθινή γιατί κλείνει, μέσα σε κάποια γενικά πλαίσια και το χθες και το αύριο. Υπάρχουνε παλιά σπίτια που μπορεί να είναι, συχνά, πιο σύγχρονα και από το κάθε μελλοντικό» (σ. 188). Δύο ακόμα από το 1986: «Θα μπορούσα να ζήσω και σε σπίτια που έχουνε χτιστεί σε περασμένες εποχές. Όμως προτιμώ τα όσα μπορώ να χτίσω ο ίδιος» (σ. 251) και «Η αρχιτεκτονική χτίζεται και με όσα κρατάει κανείς στη μνήμη του και με όσα θέλει να ξεχνάει» (σ. 271) και η τρίτη από το τέλος των «σημειωμάτων»: «Ό,τι είναι γνωστό πρέπει κανείς να το ξαναανακαλύπτει» (σ. 343).

Συγγενικές με τα παραπάνω είναι οι απόψεις του για την παλιά αρχιτεκτονική του τόπου (την ανώνυμη και όχι την «παραδοσιακή») και το φυσικό τοπίο που την περιβάλλει-αναδεικνύει. Τη στάση του αυτή συνοψίζει ιδιαίτερα παραστατικά μία καταχώριση του 1968: «Η αλήθεια, το αιώνιο, η τελειότητα, η ποιότητα, υπάρχουνε παντού. Σε όλους τους χρόνους, σε όλους τους τόπους. Θα έχεις τη δύναμη, –ή την τύχη– να τα πιάσεις όλα αυτά; Και έχω στο νου μου αυτό που το ονομάζουμε λαϊκή ή ανώνυμη αρχιτεκτονική.

ΣΤΟ ΓΙΑΠΙ (ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ 3)

Το άνοιγμα του βιβλίου του Α. Κωνσταντινίδη *Η αρχιτεκτονική της αρχιτεκτονικής*, αμέσως μετά τη σελίδα του τίτλου, δείχνει αριστερά μία φωτογραφία του ίδιου το 1990 (της Α. Νομικού) και αντικριστά της στα δεξιά το πρώτο του έργο σε σχέδιο – το σπίτι έξω από την Ελευσίνα του 1938. Μια και η σχεδίαση του βιβλίου είναι δικιά του, η συνύπαρξη αυτή δεν είναι τυχαία. Πουθενά όμως μέσα στο βιβλίο δεν προσφέρεται κάποια εξήγηση και ο αναγνώστης αφήνεται να κάνει τις δικές του υποθέσεις. Έστω, μια επιβεβαίωση της ταύτισης προσώπου και έργου διαχρονικά. Ή, άραγε, η επιστροφή σε ένα σημείο εκκίνησης, για το οποίο, τελικά, ξέρουμε ελάχιστα πράγματα;

Συμπτωματικά, τέλειωνα το διάβασμα του βιβλίου μια μέρα πριν τη διάλεξη που έδωσε ο Δημήτρης Κωνσταντινίδης, γιος του Άρη, στο κέντρο *Ιλεάνα Τούντα* με τίτλο: «Γιατί στο γιαπί». Ήταν 12 Νοεμβρίου.

Στις δύο αίθουσες υπήρχε έκθεση έγχρωμων φωτογραφιών από διάφορα γιαπιά του Δημήτρη Κωνσταντινίδη στην Αίγινα, τραβηγμένες από το ίδιο. Ήταν κρεμασμένες πάνω σε ένα σανίδωμα που περιέτρεχε τους χώρους, ως ένα ύψος, σε απομίμηση ενός όρθιου ξυλότυπου.

Ο Δημήτρης Κωνσταντινίδης εξήγησε τη νοητική τους σειρά, όταν λίγο άρχισε να μιλάει, με βάση επτά σημεία-ταθμούς που διακρίνοντο στο τυπικό γιαπί. Σε καθένα από αυτά, έδινε μία περιγραφή, έκανε τις απαραίτητες παρεμβάσεις προς την αρχιτεκτονική γενικότερα και έβγαζε τα συμπεράσματά του.

Μίλησε και αυτός με μεγάλη έμφαση για «δοχεία ζωής», τα αντιπρόθεσε με το γνωστό «μηχανή για κατοίκηση» του Κορμπυζιέ, τα έβαλε με τους διανοούμενους που δεν χτίζουνε και στη συζήτηση που επακολούθησε (όχι η καλύτερη που θα μπορούσε να γίνει), δεν έδειξε καμία διάθεση να υποχωρήσει στις απόψεις του.

Στο δίφυλλο που μπορούσες να πάρεις στην είσοδο, μέσα σε μισή σελίδα, ήταν συγκεντρωμένη η ουσία της διάλεξης. Αντιγράφω μόνο τη τελευταία φράση: «Γιατί στο γιαπί χτυπάει η καρδιά της αρχιτεκτονικής». Φαινομενικά, η έκθεση αφορούσε τα «στάδια» σε ένα γιαπί.

...] Και ας έχουνε να λένε ό,τι έλουνε όσοι “ζούνε” [...] όπως ο προστάζει μια ευρωπαϊκή αλληέργεια» (σ. 94). Είναι γνωστό από άλλα κείμενά του ότι κείνο που τον ελκύει ιδιαίτερα είναι τα «απλά κτίσματα»: «Και όσο και πιο απλά και ταπεινά κατασκευάσματα (υπόστεγα, αράγκες, μαντρότοιχοι) βγαίνουν να είναι, στ’ αλήθεια, τα πιο μεγάλα έργα, η πιο αληθινή αρχιτεκτονική – ένα ποίημα για να το αποστηθίζεις και να το σιτραγουδάς, ακόμα και στον πνο σου, με τα όνειρα που θα λέπεις» (σ. 191). Αλλά, όπως να υπόστεγο το καλοκαίρι, μία κατάσταση που την έζησα, για πρώτη ίσως φορά, στο Μοαστήρι του Οσίου Λουκά, όπου έ αφήσανε να ξαποστάσω, ένα εσημέρι» (σ. 228) – και με αθέητες συσχετίσεις: «αλλά να μην ξεχάσω και τα διάφορα ΑΛΩ-ΙΑ [...] που μοιάζουν με αρχαία θέατρα» (σ. 278).

Η παράδοση, τότε, ξεφεύγει από τα καθορισμένα όρια της ιστορίας και μπορεί να περιλάβει κάτι που ο Κωνσταντινίδης αποκάλεσε το 1965 «αρχιτεκτονική κατάσταση»: «Μαγαζιά στους δρόμους, σε παλιές συνοικίες της Αθήνας, στην Πλάκα, στην οδό Αθηνάς και στο Μεταξουργείο (και σε άλλους δρόμους), με την πραμάτεια τους απλωμένη στα πεζοδρόμια και με τις βιτρίνες τους [...] και που όλα αυτά είναι μία αρχιτεκτονική ή μία αρχιτεκτονημένη

“κατάσταση” που αξίζει να μελετηθεί» (σ. 92). Που θα τη συνδυάζαμε με τις υποδείξεις του για την ενσωμάτωση του τυχαίου και του συμπτωματικού, του ανολοκληρωτου ή του αυτοσχεδιασμού στην αρχιτεκτονική (σ. 35, 106, 214).

Έχω πλήρη επίγνωση ότι στο παρελθόν κατέκρινα, αρκετές φορές, τις απόψεις του Κωνσταντινίδη, έτσι όπως αυτές εκφράζονταν σε διάφορα δημοσιεύματά του. Ξέρω επίσης πως μου αναλογεί ένα μεγάλο μέρος από τη χρέωση για τις φράσεις του, όπως «Ο κριτικός – ένας ευνούχος στο χαρέμι της τέχνης» (σ. 158) και «σπουδασμένοι αρχιτέκτονες (να μην αναφέρω ονόματα), που δεν έχουνε χτίσει ούτε ένα κοτέσι, να γράφουνε και να συγγράφουνε, για να κρίνουνε και για να κατακρίνουνε. Ανεύθυνα και με πολλές ανακρίβειες και με παρανοήσεις, όσο και με κάποιες δόσεις κακίας και μοχθηρίας, ή και μέσα από εμπάθειες [...] και όπως “ψοφάνε” να δούνε το όνομά τους τυπωμένο σε μία εφημερίδα, σε ένα περιοδικό, σε κάποια φυλλάδα της κακιάς ώρας» (σ. 220). Δεν θα δεχόμουν εύκολα τους παραπάνω χαρακτηρισμούς αλλά τους δικαιολογώ – ως ένα σημείο.

Αντί, όμως, για τον κατάλογο σημείων στα οποία διαφωνώ (βρίσκω π.χ. άδικη για διάφορους κάθε φορά λόγους, την επίθεσή του ενάντια στους Πι-

κίωνη, Venturi και Derrida), πάντα σύμφωνα με μια «έντιμη κριτική» (σ. 94), προτιμώ να τελειώσω με τρία σημεία που συνοψίζουν με θαυμαστό τρόπο την ουσία της σκέψης του Κωνσταντινίδη. Το πρώτο εξηγεί την κρίσιμη απόστασή του από τη συμβατική πραγματικότητα: «Η πραγματικότητα, η αλήθεια, δεν είναι τόσο αυτό που βλέπουμε γύρω μας, όσο είναι οι ελπίδες που κρύβονται μέσα μας και που βγαίνουνε στο φως της ζωής και εκεί που δεν το περιμένουμε» (σ. 198). Αυτή είναι και η αιτία σύγκρουσής του με ένα περιβάλλον που αντιδρά με «ειρωνικά σχόλια» (σ. 80). Αλλά ο ίδιος θα το επεξηγήσει αργότερα: «Και έτσι, η αληθινή αρχιτεκτονική δεν καθρεφτίζει το πεζοδρόμιο της καθημερινής και μαζικής (και μαζοχιστικής) “πραγματικότητας”, αλλά τον πιο αληθινό εαυτό μας» (σ. 247).

Το δεύτερο σημείο είναι μια προτροπή μεστή από νόημα: «Τι όμορφα που έχουνε “χτιστεί” τα διάφορα κα«κια που πλέουνε στο έδαφος (τοπίο) της θάλασσας. Γιατί να μην μπορεί να γίνει και το ανάλογο απάνω στο έδαφος της γης;» (σ. 86). Αυτή η παρατήρηση συλλαμβάνει το νόημα του σολωμικού «κοινού και κύριου», που τον διακατέχει σε όλη τη διαδρομή του. Και το τρίτο αγγίζει το βιωματικό πάθος της αρχιτεκτονικής πράξης: «Δούλευε στο χνάρι της ψυχής.

Πέσε χάμω στη γη και πάρε στα χέρια σου το χώμα, τις πέτρες. Κατέβα στις ακροθαλασσιές και πιάσε τα βότσαλα και την άμμο. Και βούτα βαθιά, μέσα στο νερό της θάλασσας, για να δεις τι θησαυρούς κρύβει μέσα της» (σ. 8485).

Θα ήταν άδικο να τελειωνε κανείς το διάβασμα του βιβλίου του Κωνσταντινίδη, συμφωνώντας με την ειρωνική του φράση, παραφράζοντας τον τίτλο του Προυστ, «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΔΙΑΛΥΘΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΧΑΜΕΝΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ». Όσο και αν ο ίδιος έχει την πικρή αίσθηση πως όλα χάθηκαν και ότι η εποχή του τον απέρριψε («ας γαβγίζουνε τα σκυλιά»), εμείς θα διαφωνήσουμε μια ακόμα φορά μαζί του. Ακόμα και αν η παλιά τάξη των πραγμάτων έχει ανατραπεί και «αλλάζουν οι καιροί» όπως γράφει ο ίδιος (άλλωστε έτσι δε γίνεται πάντα;), τα «δέντρα αιωνόβια» που εκείνος φύτεψε δεν έχουν αναγκαστικά αχρηστευτεί ούτε λησμονηθεί. Είναι εκεί ζωντανά όσο ποτέ, πρόσφορα σε νέες αναγνώσεις και σαν βάση για νέες αναζητήσεις. Δε θα είναι πια οι δικοί του «κανόνες» ούτε οι δικές του «αλήθειες» – αλλά θα είναι μέρος της παράδοσης όπως εκείνος την εννοούσε πάντα, για «να δεις κάτι που δεν έχει γίνει ακόμα» (σ. 169).

Δ. Φιλιππίδης

τη λογική έδειχνε πως είχε γίνει η κατάταξή τους, από την αρχή το τέλος. Αλλά δεν αποκλειόταν να έδειχνε συνάμα τα στάδια μνηστικήν αρχιτεκτονική, υπακούοντας στην ανάγκη επιστροφής στη βάση θεμέλιο της γνώσης της αρχιτεκτονικής. Έτσι ο θεατής έμενε με εντύπωση πως το γιατί χρειαζόταν σαν αντιστάθμισμα στις «αισθητικές και ιδεολογικές περιπλανήσεις» της εποχής, όπως ανέφερε ο κατά της έκθεσης.

Άρχε εδώ, πάλι, αυτός ο αυστηρός τόνος επίπληξης για κάθε είδους «πλάνηση». Ο λόγος του Δημήτρη Κωνσταντινίδη αμφιταλαντευόταν μέσα στην περιγραφή των πεζών χαρακτηριστικών του γιαπιού και κάποιες αναπάντεχες συζεύξεις, όπως, για παράδειγμα, ότι οι εργατών συνεργείων κατοικούν το γιατί όπως οι χρήστες κατοικούν το ωμένο σπίτι. Ήταν όλα αυτά ποιοτικές μεταφορές ή κυριολεξίες; ή τέτοια απορία δεν διατυπώθηκε.

Ο άλλος επίσης δεν ρώτησε γιατί η τελευταία φωτογραφία της έκθεσης έδειχνε μια ομάδα ατόμων μέσα στο γιατί, είχε διαγραφεί με μεγάλο Χ, σαν χάραγμα πάνω στο φιλμ, που όταν τυπώθηκε μεγεγό ήταν εμφανέστατο. Σίγουρα δεν επρόκειτο για κάποιο «λάθος».

Ούτε ήταν τυχαία η θέση της φωτογραφίας, εκεί στο τέλος. Άρα, γιατί; Τι ακύρωνε ή έσβυνε το Χ αυτό; Τι ήταν εκείνο, στην αναζήτηση της απαρχής των πάντων στην αρχιτεκτονική, εκεί στο χώμα, στη λάσπη, στα πρωτογενή υλικά, που ανέτρεπε και ανέκοπτε τη διάρκεια της διαδικασίας;

Αλλά και η ίδια η παράσταση του ξυλότυπου γύρω μας, σαν αλληγορία της αρχιτεκτονικής ως πραγμάτωση έργου, μας μεταμόρφωνε σε στοιχεία της που συμμετείχαν σε μία τελετουργία. Όλα αυτά έδειχναν απλά, πρωτογενή, αρχετυπικά – ενώ δεν ήταν αναγκαστικά στους δύσκολους καιρούς που ζούμε. Ίσως γιατί δεν μας επιτρεπόταν να δούμε ποια ήταν η συγκεκριμένη αρχιτεκτονική: το συμβολικό της περιεχόμενο είχε αφανίσει τη μορφή της, είχε απομείνει μια αφηρημένη έννοια, την ίδια στιγμή που γινόταν η αναγωγή της σε κάτι φαινομενικά χειροπιαστό και γήινο όπως είναι ένα γιατί. Η προσπάθεια προσέγγισης της αρχιτεκτονικής στις ρίζες της παρέμεινε ένα παράδοξο. Ο τελετουργικός τόπος, που καταλαμβάναμε εμείς, το ακροατήριο ήταν κενός. Ήταν άραγε αυτή η αίσθηση ικανή να δικαιολογήσει τη «διαγραφή» της τελευταίας εικόνας;

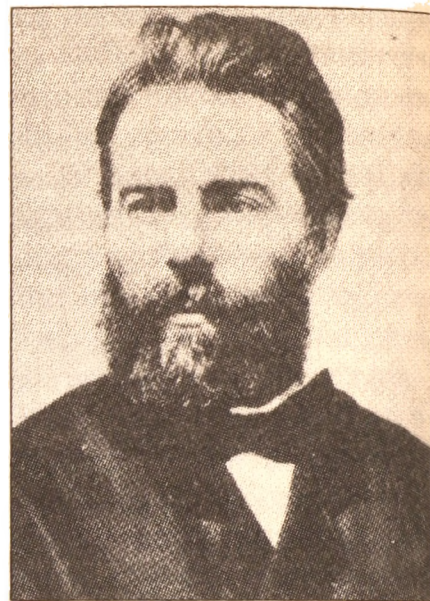
Δ. Φ.

Οι Μαύροι Άγγελοι ενός Λευκού Θανάτου

του Κώστα Ακρίβου

Είναι κοινός τόπος στα μυθιστορήματα μυθοπλασίας της κλασικής τεχνοτροπίας η κορύφωση των δρώμενων και η λειτουργία της «καθάρσεως» να συντελείται στην περιοχή του τέλους. Αυτό συμβαίνει αφενός για λόγους ομαλής και σταδιακής ανέλιξης της δράσης και, αφετέρου για την ανάλογη και παράλληλη συναισθηματική πορεία της ανάγνωσης.

Ο Η. Melville στον αριστουργηματικό «Μόμπι Ντικ» ακολουθώντας τα αφηγηματικά χνάρια της κλασικής οδού προωθεί τη δράση και τα συναισθήματα προς την κορύφωση του τέλους. Εκεί θα οδηγήσει τον κύριο αλλά και τους δευτερεύοντες ήρωες για την οριστική σύγκρουση με τον αντίπαλο.

Μέσα σε 51 μόνο σελίδες (σε σύνολο 910) γίνεται η τριήμερη μάχη με έναν αντίπαλο, η αναζήτηση του οποίου, η ανατομική περιγραφή, ο αναθεματισμός αλλά και η δοξολογία του χρειάστηκαν τις προηγούμενες 861 σελίδες. Το τέλος, λοιπόν, περιέχει τη σύγκρουση (και το αποτέλεσμα της), την κορύφωση (και την «τελείωση» του σκοπού), καθώς επίσης και τη συναισθηματική αποφόρτιση του αναγνώστη. Ή –το πιθανότερο– την ανάλογη φόρτισή του, μια και ο αναγνώστης θα πρέπει ο ίδιος να συνθέσει ένα νέο κόσμο γεμάτο σύμβολα και πρόσωπα διαχρονικά και δυσερμήνευτα.

Αυτό είναι το τέλος της «Φάλαινας». Το αποτέλεσμα, όμως, είναι γνωστό και διαυγέστατο από την πρώτη σελίδα του μυθιστορήματος. Στη μάχη «Πίκουοντ» (ή του Αχαάβ ή του) με τον Μόμπι Ντικ (ή τη Φάλαινα ή) το αποτέλεσμα προγνωστοποιείται από πολύ νωρίς και προαναγγέλλεται με αρκετή ενάργεια. Σε τούτη την εξωλογική πάλη ό,τι προέχει και αξίζει για το συγγραφέα είναι η αξιολόγηση και ανάλυση της δυαδικότητας: Όλεθρος-θάνατος. Κάνοντας υπέρβαση της βιολογικής υπόστασης και των ορίων των συγκεκριμένων εννοιών, ο Μέλβιλ προχωρεί στην ενδοσκοπήσή τους. Πιστεύει πως η Νίκη ή η Ήττα, έχοντας πεπερασμένα και ευκολοπροσαρμόσιμα στο χρόνο όρια, μπορούν να αναγεννήσουν την επόμενη (-ες) σύ-

γκρουση, ενώ αντιθέτως μόνο ο Όλεθρος και ο συμπρωταγωνιστής του Θάνατος οδηγούν στην απόλυτη απουσία, στο οριστικά ανεπίστρεπτο και στην αδυναμία της επανάληψης. Ίσως, δηλαδή, στο συγγραφικό και φιλοσοφικό στόχο του Η. Melville

Μυθιστόρημα του θανάτου ο «Μόμπι Ντικ». Φυσιολογική, επομένως, η επικράτηση αυτής της έννοιας και ο μερικός υποβιβασμός των υπόλοιπων αρετών του κειμένου. Σαν τέτοια δειγματοληπτικά λογίζονται: η μυθιστορική ανατομία του κήτους, η θεατρικότητα της αφήγησης, ο διαρκής συμβολισμός και η χαρακτηρισολογία των ηρώων. Όλα τα προαναφερθέντα σημειώνονται και αναφέρονται ως στοιχεία που προβιβάζουν αυτόχρονα τον «Μόμπι Ντικ» σε μη επαναλήψιμο σταθμό για την παγκόσμια πεζογραφία, αλλά που «δέονται» απαραίτητα το στοιχείο της προοικονομίας του θανάτου για να διαρρηξίσει τα κάθε είδους φράγματα και να χαρακτηριστεί –δικαίως και σε διαγενεακή βάση– ως έργο με πρώτη ύλη μύθο και λόγο ποιητικό.

Ο Θάνατος εμφιλοχωρεί σε όλο το μυθιστόρημα. Παρών σε κάθε στιγμή του έργου, οικοδομεί το ύφος και την πλοκή του και αξιώνει από τους τρεις βασικούς συντελεστές –συγγραφέας, πρωταγωνιστής, αναγνώστης– να τον ερμηνεύσουν και αξιολογήσουν, καθένας με τα δικά του όπλα και για τους ιδιαίτερους λόγους και προθέσεις. Το υπόλοιπο πλήρωμα του «Πίκουοντ» ορί-

ζεται από το συγγραφέα να συμμετέχει, κατά τη διάρκεια του πλου, στο αλισβερίσι του θανάτου με πίστη βέβαια στο ιδανικό της ζωής, αλλά ταυτόχρονα με τύχη και βούληση –εν αγνοία τους– προκαθορισμένη να στοχεύει την πρόσκτηση του θανάτου.

Ο Μέλβιλ είναι υπέρ το δέον τίμιος και ειλικρινής. Σε σημείο που το φως των ιδεολογικών και συγγραφικών αρετών του να τυφλώνει την πρώτη ανάγνωση και να απαιτείται η πολλαπλή επανάληψή της, για να γίνει ευδιάκριτος ο ρόλος του θανάτου. Δεν κλείνει συνωμοτικά το μάτι του ο Μέλβιλ, ούτε υπαινίσσεται τα μελλούμενα με αοριστολογίες και μισόλογα. Πρώτης κατηγορίας συγγραφέας και ο λόγος του σταράτος προοικονομεί ευθύς εξ αρχής αλλά και τονίζει κατά τακτά διαστήματα το επερχόμενο τέλος, τον όλεθρο και το θάνατο που καλπάζει. Ίσως (και μάλλον) να παραμερίζει με ντομπροσύνη το ψέμα που θα ήταν δυνατόν να ειπωθεί για να ανατρέψει το αναμενόμενο και να κερδίσει το «απρόβλεπτο» και την έκπληξη του αναγνώστη. Ό,τι με κηδεία αρχίζει, με θάνατο θα τελειώσει – και αυτός, που στην πρώτη σελίδα είναι θεατής φερετροπωλείου και θεωρητικός της αυτοκτονίας, στο φέρετρο θα αναζητήσει τη σωτηρία του.

Είναι φυσικό επακόλουθο, για λόγους αρμονίας και ισορροπίας, η κορύφωση των παθών και το τέλος της αφήγησης – ο Όλεθρος και ο Θάνατος αγκαζέ στην επιφάνεια της

θάλασσας – να προδηλώνονται συχνά στην αρχιτεκτονική του έργου με την ανάλογη διχύγεια λόγου. Ο συγγραφέας έτσι χρεώνεται de facto με την ευθύνη της ποιοτικής επιλογής των μέσων της πρόγνωσης. Σε ένα μεγάλο έργο η ανάγκη ποικιλίας και εναρμόνισης των στοιχείων του προϊδεασμού εξοβελίζουν τη μονοτονία και την κόπωση της επανάληψης. Ο Μέλβιλ –άριστος εικονοποιός– δεν οικοδομεί το έργο, επαναπαυόμενος μόνο στα υλικά που του προσφέρουν οι ανετανάληπτοι «ήρωες» και η μοναδικότητα του «θέματος», αλλά πλάθει τον κόσμο (το μυθιστόρημα, δηλαδή) αφουγκραζόμενος την παραμικρή κειμενική ανάγκη και υπηρετώντας με ευσυνειδησία τους κανόνες της υψηλής Αισθητικής του Λόγου.

Η προαγγελία του ολέθρου και του θανάτου είναι ενσωματωμένη στη φυσική και βίβια εξέλιξη των μυθιστορικών δρώμενων Σημειωτέον, όμως, ότι η απαρίθμηση και διασπορά σε όλο το σώμα του κειμένου των προσημάνσεων του τέλους, σε καμιά περίπτωση δεν χαλαρώνει ούτε προδίδει την έννοια της περιπέτειας («ες τουναντίον με-αβολή»). Αντίθετα, η περιχαράκωση της προσωπικότητας του Αχαάβ, που με πείσμα και θέληση εξωλογική γυρεύει να αναμετρηθεί με τη Φάλαινα, πετυχαίνει μια αξιοθαύμαστη – και εξίσου παράλογη – ισορροπία ανάμεσα στις έννοιες: προσδοκία και πρόβλεπτο, στα συναισθήματα: αγωνία και αρτερικότητα, καθώς επίσης, και στη διαλεκτική του φόβου και της ανακούφισης. Τα σημεία όπου ο υποψιασμένος αναγνώστης συναντάει τα σημάδια που προλέγουν το εωφορικό τέλος είναι περίπου 50, πράγμα που θέτει σε πειρασμό και πρόκληση την κατάταξη και την ομαδοποίησή τους. Κοινός χαρακτηριστής ο ιδιαίτερος τρόπος που δοθεί την ψυχή του ήρωα η προσήμανση του ολέθρου και το ειδικό βάρος αυτών των ση-αδιών. Αποτέλεσμα: τριμερής ομαδο-οίηση και κατάταξη, με τα κριτήρια της διαφοροποίησής τους εναργή ως προς το ρό- των υποκειμένων της κάθε ομάδας.

1 Πρώτη ομάδα είναι οι ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ, με δικαιολογημένη την ύπαρξη και διαβίωσή τους μέσα σε ένα κείμενο βιβλικής απόχρω-ης και ουσίας. Οι Προφίτες του «Μόμπι-τικ» είναι άνθρωποι των οποίων η ενόρα-η συντάσσεται με την τρέλα και την ιδιορ-υθμία. Ο λόγος του προφάσκει με στόμφο-ι μελλούμενα και χρησιμοποιώντας συμ-ολισμούς καταδεικνύουν μέσα από τις συ-ποδηλώσεις την Κατάληξη και το Μοιραίο-ς σταθμούς αποφευκτέους αλλά, δυστυχώς, αναπότρεπτους. Ερμηνεύοντας την αγέννητη-λήθεια του μέλλοντος – θεία εμπνεύσει;-ροτέρημα και κατάρα του εξωφρενικού

μυαλού τους; – σπάνια γίνονται πιστευτοί από τους ακροατές των προφητειών τους και κυρίως από τον Αχαάβ.

Δώδεκα μηνών μωρό ακόμη, η τρελή χήρα μάνα του –λίγο πριν από το θάνατό της– βαφτίζει τον Αχαάβ με αυτό το όνομα του παλιού φαύλου βασιλιά που όταν σκοτώθηκε τα σκυλιά έγλειφαν το αίμα του. Προφητικό πίστευε πως θα έβγαινε το όνομα η γριά Ινδιάνα Τίστιγκ και η πίστη της αυτή θα δικαιωθεί: μόνο που αντί για σκυλιά θα υπάρχουν σκυλόψαρα για να ξεδιψάσουν από το αίμα του καπετάνιου.

Ο «προφήτης» Ηλιού προειδοποιώντας τον Ισμαήλ και τον Κουίκουεγκ να αποφύγουν το μπαρκάρισμα με το «Πίκουοντ», τους υπενθυμίζει το ανεκλάλητο της Μοίρας και, στη συνέχεια, το πρωινό της επιβίβασης, τους εύχεται καλή αντάμωση στη Δευτέρα Παρουσία.

Θεοτική είναι η αντίληψη για την Άσπρη Φάλαινα του δεύτερου προφήτη, του τρελού ναύτη Γαβριήλ. Παραληρηματικός, λαοπλάνος, αυτόκλητος μάγος και «αρχάγγελος». Με στεντόρεια φωνή μέσα από τη βάρκα και τα κύματα –σε εικόνα μόνο εικαστικά αποδόσιμη– προλέγει κραυγάζοντας το μέλλον: να σκεφθεί ο καπετάνιος τη βάρκα «σπασμένη και βουλιαγμένη», να φυλαχθούν από την τρομερή ώρα και να προσέξουν να μην έχουν το τέλος του «βλάσφημου» υποπλοίαρχου Μείσι. Το υστερόγραφο των λόγων του συνοδεύεται από την κατάρα:

ο ξένος καπετάνιος να έχει την τύχη του δικού του υποπλοίαρχου. Στον ίδιο βυθό οι δυο βλάσφημοι της Φάλαινας. Κοινό το πάθος τους; Όμοροι και οι τάφοι τους.

Όμοια τρελός και ο τέταρτος της «παρέας» των προφητών. Ένα ισχνό και δυστυχημένο νεγράκι –η μοναξιά του ωκεανού είχε βουλιάξει την «άπειρη ψυχή του»–, ο μισόμουργος Πιπ. Σηκώνει τα μάτια του φιλικά στον καπετάνιο και τον προειδοποιεί: η Άσπρη φάλαινα ταξιδεύει για να καρφώσει τον Αχαάβ. Οσμίζεται: «τη φριχτή τραγωδία του μελαγχολικού πλοίου». Προβιώνει: την ώρα που τα βράχια μπηγόνται στα πλευρά του карабиού και τα στρείδια κολλάνε πάνω στο σώμα του. Φυσικά οι ενοράσεις του δεν εισακούονται. Θα ήταν «ανάρμωστο» άλλωστε στο πνεύμα του μύθου. Το μόνο που κέρδισε τελικά ο μαύρος Πιπ ήταν η ανέλπιστα αγάπη του Αχαάβ. Για πολύ σύντομο διάστημα όμως. Ο θάνατος είχε ήδη μπει στον Ισημερινό. Ταξίδευε κατά πάνω τους.

Γαντζιέρος στη βάρκα του Αχαάβ ο Πάρσος. Γέννημα της ανάσας του και κομμάτι της σκιάς του, προφητεύει μες στο αυτί του καπετάνιου χρησιμοποιώντας σύμβολα και υπαινιγμούς ακόμη και για την πλέον μικρή λεπτομέρεια του τέλους. Να οι εικόνες του θανάτου! Ιδού οι νεκροφόρες, τα δύο φέρετρα, το ξύλο της Αμερικής και το κάνναβι! Που ο δύσμοιρος Αχαάβ το ερμηνεύει σαν κρεμάλα –άρα: «αθάνατος στη στεριά και στη θάλασσα»–, ενώ λησμονεί πως κάνναβι

είναι το υλικό της τριχιάς για το καμάκι της Φάλαινας και πως αυτή είναι η πιο κοντινή σ' αυτόν θηλιά. Έφυγε πρώτος για τον άλλο κόσμο ο Πάρσος και η αλήθεια των προφητικών του λόγων έλαμψε την ώρα που εμφανίστηκε νεκρός και δεμένος στα πλευρά του Μόμπι Ντικ. Τον Αχαάβ τον περίμενε το δεύτερο φέρετρο.

Είναι, τέλος, και ο Γέρος από τη νήσο του Μαν –τη νήσο του ανθρώπου, δηλαδή. Ψαύει τα σημάδια και δίνει την ερμηνεία τους: συμβουλεύει, αλλά και παραδειγματίζει με το παρελθόν της ζωής του. Εξηγεί το μυστικό κώδικα των ζωδίων και χαμηλόφωνα –όπως αρμολίζει σε μύστες επερχόμενων λοιμών– την τύχη του άμοιρου πληρώματος. Γέρος, ναύτης και προφήτης ο τελευταίος της πρώτης ομάδας. Πρόσωπο συμπληρωματικό των προηγούμενων και ο λόγος με την ίδια βαρύτητα αλλά και αδυναμία αποδοχής και ανταπόκρισης από τον κανονικό αποδέκτη και πρωταρχικό ενδιαφερόμενο (Αχαάβ).

■ Στη δεύτερη ομάδα συμπεριλαμβάνονται οι ΟΙΩΝΟΙ με την κακοδαίμονη ομορφιά τους. Πολυαριθμότεροι, ποικιλότεροι και σαφώς πιο «ανοιχτοί» στις προβλέψεις και στη –μόνο από επα«οντες– ερμηνεία. Οι οιωνοί έρχονται από πολύ μακριά. Πιο πίσω ίσως και από τους μυκηναϊκούς χρόνους. Είναι αρχαία η ανάγκη των ανθρώπων να προλάβουν τα μυστικά του μέλλοντος, οικειοποιούμενοι αλλά και αποκωδικοποιώντας, τη φύση και τα δήθεν απόκρυφα μηνύματά της. Ο οιωνός, λοιπόν, είναι ο προφητικός λόγος της φύσης. Χώρος όπου μέσα στην υγρασία της δεισιδαιμονίας βλασταίνει και ανθεί ο καρπός των οιωνών.

Σ' αυτό το έργο της εποποιίας της υγιούς τρέλας και του βιβλικού ολέθρου, οι οιωνοί κάνουν την εμφάνισή τους κατά τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται δυνατή η ομαδοποίηση σε τρεις υποκατηγορίες: Προειδοποιήσεις – Προλήψεις – Κακοσημαδιές.

Προς άρση κάθε ένστασης, σημειώνεται ευθύς εξ αρχής ότι: 1) για την ομαδοποίηση σε καθεμιά από τις τρεις κατηγορίες: έχουν κρατηθεί βασικά κοινά γνωρίσματα –η αποψίλωση δεν προχώρησε σε λεπτομέρειες– και 2) εννοιολογικά οι τρεις όροι ανταποκρίνονται: ο πρώτος (Προειδοποιήσεις) σε κάθε μορφής ρητές –φραστικές, αφηγηματικές ή, ακόμη, εικαστικές– προσημάνσεις του τραγικού τέλους. Ο δεύτερος (Προλήψεις) στις δεισιδαιμονίες που προέρχονται από την «αυθαίρετη» ανάμειξη του θείου στις «φθηνές» ανθρώπινες υποθέσεις, ενώ οι Κακοσημαδιές –τρίτη κατηγορία– στα σημεία που προϊδεάζουν την ήττα.

Ο σχετικός πίνακας της ομάδας των οιωνών

θα μπορούσε να σχηματισθεί κάπως έτσι:

Μέλβιλ. Ο συγγραφέας είναι που νικά τον ήρωα του. Αυτός από πολύ νωρίς έχει δώσει

ΟΙΩΝΟΙ		
ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ	ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ	ΚΑΚΟΣΗΜΑΔΙΕΣ
1. «Μπρος σε φερετροπωλεία... ουραγός σε κηδεία» (Ισμαήλ)	1. Η ουλή του Αχαάβ	1. Η ονομασία του Πίκουοντ
2. Το πανδοχείο «Πέτρος Φέρετρος»	2. Ο Μόμπι Ντικ πανταχού παρών την ίδια ακριβώς στιγμή	2. Η ονομασία του Αχαάβ
3. Ο ζωγραφικός πίνακας με την καταστροφή του πλοίου από φάλαινα	3. Ο Μόμπι Ντικ αθάνατος	3. Η επίκληση του Στάρμπακ και τα άλλα κακοσημάδα σημάδια
4. Οι επιτύμβιες πλάκες των ναυτικών στο παρεκκλήσι	4. Η ιστορία του Τάουν-ο και η σχέση του με την Άσπρη Φάλαινα	4. Το κοπάδι με τα ψάρια που εγκαταλείπουν το πλοίο του Αχαάβ
5. Ο συμβολισμός του κηρύγματος	5. Η πρόληψη με τις κραυγές από τις φώκιες	5. Το άσπρο καλαμάρι
6. Οι Ερημίτες του «Πίκουοντ»		6. Ο ναυαγός Πιπ
7. Η διαθήκη του «Ισμαήλ»: «Ο θάνατος και η ταφή κλειδώθηκαν στο στήθος μου»		7. Η φλόγα στο καμάκι
8. Τα λόγια του εγγλέζου πλοιάρχου στον Αχαάβ		8. Η χαλασμένη της «Ευφροσύνης»
		9. Η απώλεια της παρκέτας
		10. Ο πνιγμός του ναύτη
		11. Το φέρετρο που γίνεται σωσίβιο
		12. Το μοιραίο συμβάν της «Ραχήλ»
		13. Η κηδεία της «Ευφροσύνης»

Διεσπαρμένοι οι οιωνοί με τα λογής προσωπεία τους σε όλο το κείμενο και με σαφή πύκνωση καθώς οδεύουμε (-ουν) προς το τέλος, εκφράζουν με ενάργεια την προαναγγελία ενός χρόνιου θανάτου. Τι πιστεύουν όμως και τι είναι για το πλήρωμα του «Πίκουοντ» οι οιωνοί;

Ο πρώτος υποπλοίαρχος –ο πολύ γήινος Στάρμπακ– πιστεύει στις δεισιδαιμονίες και φοβάται τους οιωνούς. Τους οιωνούς όμως αντιμάχεται ο Αχαάβ και τρεις φορές κάνει λόγο γι' αυτούς. Στην πρώτη περίπτωση τους αρνείται –άρνηση που πηγάζει από τη θέση του για πίστη σε «σωστούς θεούς»–, ενώ στη δεύτερη ενθαρρύνει το πλήρωμα πως ο οιωνός είναι δήθεν με το μέρος τους.

Τον Αχαάβ, όμως, τον προλαβαίνει ο

αφηγηματικά οστά στους οιωνούς και με ύφος απορηματικό προβάλλει τη βασική του θέση, πιστεύοντας όχι τόσο στις «προφητείες που έρχονται απ' έξω», αλλά «στις πιο μύχιες αναγκαιότητες της ύπαρξής μας».

Η ευθεία των προμηνυμάτων κλείνει με την ομάδα των ΠΡΟΑΙΣΘΗΣΕΩΝ. Πέντε όλες κι όλες σχηματίζουν ουρά που γυρίζει και συναντάει την αρχή και το κεφάλι της προοικονομίας, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο τον κύκλο της προ-υμβουλής και προ-ύλαξης, από το μεγάλο κακό του Ολέθρου και του Θανάτου. Αξίζει να σημειωθεί πως οι παραισθήσεις δεν ειδοποιούν κανέναν άλλον παρά μόνο –τέχνασμα αξεπέραστον καπετάνιο Αχαάβ και πως –όσο και αν φαίνεται παρόξενο, μια και η πίστη του σπν

Νέα Οικολογία

Τεύχος 98, Δεκέμβριος 1992

Μηνιαία επιθεώρηση, Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80, τηλ. 36 19 837, fax. 36 02 621.

Μιχάλης Μοδινός: Τοπικότητα, επικουρικότητα, βιωσιμότητα.

Γιάννης Παρασκευόπουλος: Σιδηρόδρομος: νέες ταχύτητες σε παλιές ράγες.

Μιχάλης Μοδινός: Πώς να σπαταλάτε καταστρέφοντας το περιβάλλον.

Χαράλαμπος Γολέμης: Το περιβάλλον, οι θεσμοί, το Μάαστριχτ.

Μιχάλης Προμπονάς: Ανεμογεννήτριες κατά πυρηνικών.

Στέλιος Ψωμάς: Πράσινο φως στην καταστροφή του όζοντος.

Μιχάλης Μοδινός: Οζονάνθρωποι και πατατάνθρωποι.

Γιάννης Σακιώτης: «Το λατομείο μακριά από την πόρτα μου».

ΔΕΗ '92: Φυσικό αέριο και σκάνδαλα, του Δημήτρη Παπαϊωάννου

NO₂: ένας νεαρός καταστροφείας του περιβάλλοντος, του Νίκου Μαρκάτου.

Ποιοί είναι οι φανατικοί του μακεδονικού χαλβά; του Λεωνίδα Λουλουδή.

Ψυγείο χωρίς χλωροφθοράνθρακες, από την Greenpeace.

Χώρα τραμπούκων, του Θανάση Διαμαντόπουλου.

Οικότοποι, ενδιατήματα, LIFE, του Δημήτρη Μπούσμπουρα.

Σε κίνδυνο οι μεγάλες αφρικανικές λίμνες, του Μιχάλη Μοδινού.

Περιήγηση στην Στυμφαλία, του Βαγγέλη Σπινθάκη.

Η ελληνική φύση το Δεκέμβριο, του Γρηγόρη Τσουήνη.

Περί εμπρηστών - οικοπεδοφάγων, του Θ. Καλόμαλου.

Ειδικό ένθετο, αφιέρωμα στον Αχελώο: Η εκτροπή της λογικής.

Το οικολογικό κίνημα στην Κύπρο, συνέντευξη με τον Κώστα Παπασταύρο.

Για τον οικοσοσιαλισμό, του Γιώργου Μπάλια.

Ο Γκορμπασώφ και η Νέα Ευρώπη, του Γουέην Χωλ.

Κι ακόμα: Ευρωοικολογικά, Πλήθη και Κέραμοι, Πρακτική Οικολογία, Βιβλιοπαρουσίαση, Περιφερειακά, Διεθνή κ.ά.

τελική νίκη και στον πραγματικό θρίαμβο είναι πέρα και πάνω από το όριο της βεβαιότητας— τα κακά προαισθήματα εκπορεύονται, σε μεγάλο βαθμό, από τον ίδιο τον Αχαάβ.

Ο συγγραφέας παίζει με τον ήρωά του. Όχι «εμπαίζει», γιατί τότε θα ακυρωνόταν η πρόθεση και ο σκοπός της ανάδειξης του Αχαάβ σε μεγαλοφυΐα της τρέλας και του ανθρώπινου πόνου. Απλώς στις τελευταίες σελίδες του έργου (841 έως 895) αντηχεί κάπου κάπου μες στην ψυχή του καπετάνιου—όταν αυτή είναι μπουνάτσα και κάπως ανθρώπινη— η μακρινή φωνή του λογικού πάθους και η συνείδηση της πεπερασμένης ανθρώπινης φύσης.

Από τα πέντε σημεία, που ο Αχαάβ προαισθάνεται πως στη σύγκρουση με τη Φάλαινα το Μαύρο τον παραμονεύει στη γωνία, τα τρία παρουσιάζονται στη διάρκεια της τριήμερης πάλης με το κήτος και μάλιστα στο διάστημα της τελευταίας μέρας. Για πρώτη φορά η γλώσσα του καπετάνιου μαλακώνει από το πείσμα όταν απευθυνόμενος στον Πιπ του μιλάει για εκείνη τη μέρα και ώρα «που ο Αχαάβ δε θα σε κάνει να φεύγεις σκιαγμένος μακριά, αν και δε θα 'θελε να σ' έχει σιμά του». Πιο έντονη η προαίτηση της συντριβής και της ολετήριας σύγκρουσης εμφανίζεται στο κεφάλαιο «Η Συμφωνία», όπου—σαν σε μια άλλη Γεθημανή— συνειδητοποιεί και εκφράζει στον Στάρμπακ τον πόθο για τα γήινα και την ειρήνη, αλλά στο τέλος υπακούοντας στο κέλευσμα «του άσπλαχνου δεσπότη του» αποκασιζει να ριχτεί στη μάχη αφήνοντας όμως πάνω στο πλοίο τον οικογενειάρχη Στάρμπακ. Αυτά τα τρία σημεία-παραισθήσεις του καπετάνιου, μεσούσης της μάχης, δεν του επιτρέπουν—χρονικά—την ξεκάθαρη κέψη, την πασιφανή ερμηνεία τους, άρα αι τη σωτηρία. Σχολιάζοντας το θάνατο του Ιάρσου και τα σιβυλλικά του λόγια, ο Αχαάβ απαγορεύει ασύνειδα να ξεπηδήσει από μέσα του και να γίνει φωνήεσσα η πρώτη προαίσθηση για το δικό του τέλος. Για δεύτερη φορά—σ' ένα μονόλογο αποαιρετισμού και ενθύμησης του ακριβού του Ιάρσου—αναρωτιέται αν θα έχει μάτια όταν περτάει (+αν) θα βρίσκεται και ο ίδιος στον πάτο της θάλασσας, ενώ η ύστατη των προαισθησιών του για τον επικείμενο θάνατο συμβαίνει όταν απλώνει το χέρι μέσα από τη τρύπα αποχαιρετώντας τον υποπλοίαρχο και τη ζωή. Πράγματι, απομένουν λιγότερο από 15 σελίδες ζωή για τον καπετάνιο και το ήρωα. Έρχεται ο θάνατος με τα μαύρα πτερά και την άσπρη ουρά του Μόμπι Ντικ.

Με τις ευάριθμες αλλά σημαντικές παραισθήσεις που αναφέρθηκαν, ολοκληρώνεται

το φάσμα της προοικονομίας της Ήττας και του Θανάτου (ή κατά μια άλλη—αιρετική—εκδοχή: της Νίκης και της Σωτηρίας). Ο λόγος που ο Μέλβιλ προτίμησε τον πρωταγωνιστή του για (εκ)-φορέα των προαισθημάτων, η διαδικασία της εκφοράς και η σχετική οικονομία πιστοποιούν τη δικαιοσύνη στη γραφή του Μέλβιλ και, το κυριότερο, ισχυροποιούν τη θέση (Αχαάβ και γράφοντος) πως η πρόγνωση και η προειδοποίηση είναι μεν αξιολάτρες, αλλά ουσιαστικά ανίσχυρες μπρος σε μια τέτοια πράξη που «έχει αμετάκλητα προαποφασιστεί πριν από ένα δισεκατομμύριο χρόνια», καθώς τέτοιες είναι οι διαταγές της Μοίρας. Όλα, είναι φυσικό, οδεύουν στο θάνατο που ο συγγραφέας τον θεωρεί «ποθητή κατάληξη και αρχή ενός νέου ταξιδιού, μια νέα σειρά που απαλύνει τον πόνο και τη δυστυχία της Τρέλας».

Οι Προφητείες προέγνωσαν. Προσήμαναν οι Οιωνοί, προφήτεψαν οι Προαισθήσεις! Όλα έδειχναν το Άσπρο του θανάτου. Παρ' όλα αυτά ο Αχαάβ, το «Πίκουοντ» και το πλήρωμα δεν είδαν (δεν ήθελαν να δουν) αυτούς τους τρεις φάρους σωτηρίας και αφέθηκαν στο αντιμάμαλο και στον πόνο πάνω στα βράχια του κάβου. Ο θάνατος απέδειξε την ακατανίκητη δύναμή του και, συγκριτικά, τη μηδαμινότητα του ανθρώπου. Ιδιαίτερα, όταν ο τελευταίος αγωνίζεται παράλογα πώς να προκαλέσει το ξεστράτισμα από την οδό της αληθινής γνώσης «τότε είναι φυσικό πως θα συγκαταλέγεται μαζί με τους νεκρούς» και, επίσης, το ίδιο τέλος θα έχει κάθε φορά που θα εγκαταλείπει το «ειρηνικό και χαρούμενο νησί της ψυχής του και νοσταλγεί την ακυβέρνητη θάλασσα». Ζωή και θάνατος δεν πρέπει να υβρίζονται. Δίδαγμα παγκόσμιο και διαχρονικό. Η παραβίασή του; Εσαεί πόνος και δρόμος προς την «Τίσιν».

Το παρόν σημείωμα, την προοικονόμηση του θανάτου ως αφηγηματική αρετή και ως ψυχολογική δοκιμασία θέλει να τονίσει. Τα υπόλοιπα χαρίσματα του κειμένου: η ανάπτυξη της έννοιας της φιλότητας και η φιλοσοφία περί Καλού-ακού θα ήταν δυνατόν να αποτελούν τις πλευρές ενός τετραγώνου που—κατά προσωπική άποψη—χρίζουν τον «Μόμπι Ντικ» μυθιστόρημα ασύγκριτο και ανεπανάληπτο, προβάλλοντας ένα δαιμονικό ανθρώπινο χαρακτήρα—χαρμάνι αμαρτίας, μεγαλοφυΐας, τρέλας και αξιοσύνης ανυπέρβλητης. Ένα πρόσωπο που εδώ και 141 χρόνια «απαιτεί» συνεχώς την ερμηνεία, την εξιχνίαση και την ενδοψία τού μεγέθους και της ποιότητάς του. Ενάμισης αιώνας, σχεδόν, που «Τα χρόνια κρέμονται κουρέλια στα καμάκια / Κι η προσευχή δεν άλλαξε» (Γ. Λίκου: «Φαλινοθήρες»).

Ο ήχος της σιωπής

του Νίκου Ξανθούλη

Θα ξεκινήσω με την οροθέτηση του όρου μουσικός εκτελεστής. Θα γνωρίζετε βέβαια ότι ο οποιοσδήποτε μπορεί να δηλώσει μουσικός. Και αυτό δεν το λέω με σκοπό να αρχίσω με δηλώσεις του τύπου «ό,τι δηλώσεις είσαι». Η έννοια μουσικός δεν είναι κατοχυρωμένη επαγγελματικά από το νόμο. Και ναι μεν ο γιατρός δεν μπορεί να ασκήσει το επάγγελμά του χωρίς πτυχίο Αναγνωρισμένης Ανώτατης Σχολής, ο μουσικός όμως, χωρίς οποιαδήποτε εκπαίδευση σε σχολή, μπορεί κάλλιστα να δουλέψει οπουδήποτε (πλην των συμφωνικών ορχηστρών).

Δεν έρχομαι να επιβραβεύσω ή να κατακρίνω την κατάσταση αυτή. Θα προσπαθήσω μόνο να βγάλω μερικά συμπεράσματα από τη λογική που τη διέπει.

Από τη μια ο πρακτικός γιατρός εγγυάται τη μη δυνατότητα άσκησης ενός τόσο σύνθετου ανεπτυγμένου και υπεύθυνου επαγγέλματος, από την άλλη κανένας δεν μας εγγυάται ότι ο πρακτικός μουσικός δεν είναι θαυμάσιος εκτελεστής ή συνθέτης.

Από τη μια το λάθος του πρακτικού γιατρού έχει επίπτωση στην υγεία ή και ακόμα τη ζωή ενός ασθενούς, από την άλλη όποιος ακροατής δεν ικανοποιείται από το παίξιμο ενός κακού πρακτικού μουσικού δεν έχει παρά να σταματήσει να τον ακούει. Εξάλλου η τέχνη είναι τόσο μεγάλο πράγμα που δεν μπορεί να περιορίζεται στους τέσσερις τοίχους ενός ή περισσότερων αμφιβόλου ποιότητας ιδρυμάτων.

Δεν επιθυμώ να αμφισβητήσω την αποτελεσματικότητα του συστήματος της μουσικής μας εκπαίδευσης. Αμφισβητώ αυτά καθαυτά τα ιδρύματα, τα οποία κατά το μάλλον ή ήττον δεν είναι σε θέση να επιβάλλουν αυτό το «σύστημα», που όσο κι αν δεν είναι το απαιτούμενο, είναι ένα σύστημα –και το οποιοδήποτε σύστημα εκπαίδευσης έχει πάντοτε ένα θετικό αποτέλεσμα.

Φυσικά το θέμα μας δεν είναι η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχουν τα μουσικά εκπαιδευτικά μας ιδρύματα, όμως μη νομίσετε πως είναι άμοιρα ευθυνών κι αυτά για την κοινωνική θέση του μουσικού στην Ελλάδα. Ελάχιστα είναι τα Ωδεία που εξασφαλίζουν κάποια αξιοπρεπή διπλώματα ή πτυχία και μη φανταστείτε ότι το επίπεδο αυτών υπερβαίνει το μέτριο σε σχέση με το μέσο ευρωπαϊκό (ανατολικό και δυτικό) επίπεδο. Το επίπεδο των περισσότερων ωδείων της Ελλάδας κυμαίνεται μεταξύ

Ο Ν. Ξανθούλης είναι τρομπετίστας της Ε.Λ.Σ. και συνθέτης, πολιτικός επιστήμων και υποψήφιος δάκτωρ της Μουσικής Ακαδημίας της Σόφιας.

Συχνά ακούγεται ότι ο μουσικός στην Ελλάδα δεν χαίρει της εκτιμήσεως που του αρμόζει. Αυτός όμως ο αβίαστος αφορισμός, που ναι μεν στις γενικές του γραμμές είναι σωστός, πρέπει να εξετασθεί μάλλον με βάση δυο κριτήρια. Ποιος είναι ο μουσικός εκτελεστής και ποια είναι η τάξη ανθρώπων από την οποία επιζητεί και αντλεί, ή δεν αντλεί, εκτίμηση ή αναγνώριση;

Δεν αρκεί το μουσικό αυτί για να γίνει κάποιος μουσικός. Το έχουν κατανοήσει οι υπεύθυνοι για τη μουσική εκπαίδευση των νέων.

σαπρόφυτου και πόας. Γνωρίζω πως μπορεί να στενοχωρώ κάποιους συναδέλφους ή αρμόδιους από το υπουργείο. Όμως αν το υπουργείο είναι διατεθειμένο να ελέγξει στην πραγματικότητα τι συμβαίνει στη μουσική μας εκπαίδευση δεν έχει παρά να ρωτήσει τους 10 επιφανέστερους κατά τη γνώμη του (του υπουργείου) μουσικούς της Ελλάδας.

Η ανυπαρξία διαβάθμισης της μουσικής μας παιδείας σε κάποιο επίπεδο σπουδών, μέσο, ανώτερο ή ανώτατο, μας κατατάσσει κοινωνικά αλλά και ουσιαστικά σε απόφοιτους ειδικών σχολών. Με λίγα λόγια, είμαστε μουσικοί με ειδικές ανάγκες.

Τα παιδιά που έρχονται από την επαρχία δεν έχουν τη δυνατότητα να μείνουν σε φοιτητική εστία. Η ύλη που διδάσκεται στα

ωδεία μας, για τα περισσότερα όργανα έχει καθοριστεί με νόμους κατοχικούς ή πριν από την κατοχή. Κι ας διδασκόταν σωστά η ύλη αυτή τουλάχιστον. Πώς όμως να διδαχθεί όταν η ύλη αυτή για τα μεν πρώτα χρόνια κυμαίνεται ανάμεσα στον Clementi και τον Oesten και φτάνει στο δίπλωμα του πιάνου όπου παίζεται για μοντέρνος ο Debussy; Δεν αμφισβητώ την αξία κανενός, αμφισβητώ όμως τη λειτουργικότητα της εφαρμογής των παλιών αξιών στην εποχή μας.

Βγαίνοντας στο «επάγγελμα»

Ας δούμε τώρα πού θα δουλέψει ο νέος μουσικός που τελειώνει ένα ωδείο και αν τελικά αυτά που έμαθε θα του χρησιμεύσουν στη δουλειά του.

Σε όλα τα επαγγέλματα ο νέος εργαζόμενος αισθάνεται την απειρία του από τον πρώτο καιρό που πιάνει δουλειά. Δε νομίζω όμως ότι υπάρχει επάγγελμα τέτοιο σαν του μουσικού, που όταν πιάνει δουλειά για πρώτη φορά να αισθάνεται τόσο άσχετος με το αντικείμενο. Όλοι περάσαμε λίγο πολύ απ' αυτό το στάδιο. Αυτό συμβαίνει όχι γιατί είναι άπειρος αλλά γιατί η εκπαίδευση τελικά που πήρε ήταν μάλλον αποπροσανατολιστική. Και θα εξετάσω όλες τις δουλειές αναλυτικά. Αν θέλει να γίνει μουσικός ορχήστρας, η εκπαίδευσή του στο ωδείο ήταν καθαρά σολιστική. Το μάθημα μουσικής δωματίου, το μάθημα συνόλων και το μάθημα της ορχήστρας, εκτός ελαχίστων και όχι απαραίτητα φωτεινών εξαιρέσεων είναι ανύπαρκτο. Και βέβαια, όταν μιλάμε για όλα τα όργανα ορχήστρας, μιλάμε μόνο για 4-5 ωδεία στην Αθήνα, άλλα τόσα στη Θεσσαλονίκη και κάποιες αξιόλογες προπάθειες δημοτικών ωδείων στην επαρχία όπως είναι της Καλαμάτας, του Βόλου, της Λάρισας, των Ιωαννίνων, της Λαμίας κ.ά. Τα υπόλοιπα ωδεία «ὄν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς» της Αθήνας και της επαρχίας, διδάσκονται κυρίως πιάνο, κιθάρα και ολίγον, αλλά πολύ ολίγον, αρμόνιο. Ας μην ξεχάσουμε και τις μουσικές σχολές που διαθέτουν διδασκάλους για μπουζούκι, μπαγλαμά, ίσως και «διολί».

Για τους νέους επαγγελματίες που θέλουν να παίξουν ελαφρά μουσική και να δουλέψουν στη λεγόμενη μουσική πιάτσα, όπως γουρα γνωρίζετε, δεν υπάρχει πουθενά καμιά σοβαρή αντιμετώπιση. Συνήθως οι μουσικοί που βγαίνουν στην πιάτσα της ελαφράς μουσικής έχουν σπουδάσει κατά κανονικό κλασικό τρόπο και ξαφνικά καλούνται να κολυμπήσουν στα βαθιά και δύσκολα νερά της λεγόμενης ελαφράς μουσικής. Γι'

αυτούς που θέλουν να παίξουν τζαζ, οι προπάθειες κάποιων ωδείων βρίσκονται ακόμα στα σπάργανα. Θα τους πρότεινα ή να μελετήσουν μόνοι τους ή να πάνε σε κάποια σχολή του εξωτερικού. Κι ας μην περιμένουν να ζήσουν μόνο από την τζαζ.

Πολύ πιο ευοίωνα είναι τα πράγματα για αυτούς που θέλουν να ασχοληθούν με την μουσική των κυνοτροφείων ή άλλως λεγόμενων σκυλάδικων. Η σπουδή κι εδώ είναι προβληματική αλλά ο έχων σχετικόν τάλαντον ανέρχεται ραγδαίως (ή μάλλον ραβδαίως) γιατί η άνοδός του εξαρτάται τα μέγιστα από τις ιδιαίζουσες συνθήκες των συμφερόντων των εταιρειών δίσκων και των σκυλάδικων. Η τεχνολογία έχει περιορίσει τον αριθμό και το είδος των οργάνων που χρησιμοποιούνται στα κυνοτροφεία στο minimum. Έτσι μια ντράμς, μια κιθάρα ή ένα μπάσσο ηλεκτρικό, ένα συνθεσάιζερ και απαραίτητα ένα έως δύο μπουζούκια είναι αρκετά να ερμηνεύσουν όλη την γκάμα των λαϊκίστικων αποχρώσεων που κυμαίνεται από τσιφτετέλι έως ζεϊμπέκικο και τούμπαλιν, εναλλασσομένων, προς αποφυγήν μονοτονίας. Και σας βεβαιώνω: Δεν έχω τίποτα με τα λαϊκά τραγούδια. Το πρόβλημά μου βρίσκεται στην εξαθλίωση αυτών των λαϊκών τραγουδιών μέσα από την κοινωνικοπνευματική εξαθλίωση των εκφραστών τους (ακροατών ή εκτελεστών).

Αφού λοιπόν για τη μουσική των σκυλάδικων δεν υπήρξε σοβαρή εκπαίδευση πέραν της προσωπικής ενασχόλησης, επόμενο είναι να υπάρχουν οι προαναφερθείσες επιπτώσεις και σε κοινωνικό επίπεδο. Τις επιπτώσεις αυτές θα τις εξετάσουμε αργότερα. Πρώτα όμως θα δούμε την εκπαίδευση των μουσικών εκτελεστών που ερμηνεύουν δημοτικά τραγούδια. Κι εδώ η έλλειψη της κρατικής αρωγής είναι ολοφάνερη. Παρ' όλα αυτά, σ' αυτό το χώρο υπάρχει κάτι άλλο.

Υπάρχει μια βαθιά ριζωμένη παράδοση. Εκτός από λίγους ανθρώπους πραγματικά φωτεινά παραδείγματα, γνήσιους επιστήμονες και ερευνητές, το επάγγελμα εξασκείται από «αθίγγανους» (χωρίς καμιά διάθεση προσβολής) αλλά κι άλλους αυτόχθονες με σκοπό τη διασκέδαση του κόσμου στα πανηγύρια ή φεστιβάλ όπως επικράτησε να τα λέμε τα τελευταία χρόνια.

Για τα πανηγύρια

Και αυτό βέβαια δεν είναι κακό, αλλά η δημοτική μουσική δεν είναι μόνο για τα πανηγύρια, γιατί αυτή η λειτουργία αναγκάζει να τοποθετεί και κοινωνικά εκεί τους εκτελεστές της που δεν είναι καθόλου απα-

ραίτητο να ανήκουν εκεί.

Με δεδομένη τη χαμηλή ποιότητα μουσική εκπαίδευση στη χώρα μας, να μην εξαχθεί το συμπέρασμα ότι οι μουσικοί εκτελεστές στην Ελλάδα είναι κακοί. Τουναντίον, στο παίξιμό τους υπάρχει άποψη, προσαρμόζονται πολύ γρήγορα σε οποιοδήποτε στυλ και ενσωματώνουν την προσωπικότητά τους στην ερμηνεία των έργων.

Αν κολλάμε κάπου, είναι στην τεχνική και μόνο. Και προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει κατά την γνώμη μου να στραφεί η μουσική εκπαίδευση.

Ας δούμε τώρα τον έλληνα μουσικό εκτελεστή κάθε είδους σε σχέση με το περιβάλλον του. Πώς αντιμετωπίζει αυτό τον κοινωνικό περίγυρο και πώς ο κοινωνικός περίγυρος αυτόν.

Ας ξεκινήσουμε και πάλι από τον μουσικό του λεγόμενου συμφωνικού χώρου. Στην Ελλάδα έχουμε ουσιαστικά 7 επαγγελματικές συμφωνικές ορχήστρες. Την ΚΟΑ, την ορχήστρα της ΕΛΣ, τις δύο ορχήστρες της ΕΡΑ – συμφωνική και ελαφρά – και την Ορχήστρα των Χρωμάτων στην Αθήνα και δύο στη Θεσσαλονίκη, την ΚΟΘ και την ορχήστρα του Δήμου Θεσσαλονίκης.

Οι ορχήστρες αυτές δεν είναι αυτόνομες γιατί πολλοί μουσικοί από τη μία ανήκουν και στην άλλη, με αποτέλεσμα το σύνολο των μουσικών εκτελεστών συμφωνικών ορχηστρών στην Ελλάδα να μην ξεπερνάει τα 400 άτομα. Γι' αυτά τα 400 άτομα μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει καμιά αξιολογή προπάθεια να πληρωθούν κανονικά και κυρίως να εξασφαλισθεί μια minimum παροχή των απαραίτητων συνθηκών για μια σοβαρή μουσική δημιουργία.

Αν εξαιρέσω την Ορχήστρα των Χρωμάτων η οποία είναι καινούρια και απλώς εύχομαι όλα να πάνε καλά – παρ' όλες τις γενικότερες ανακατατάξεις, οφειλόμενες στην περιλάλητη «μονοθεσία» – μπορώ να πω για τις άλλες κρατικές ορχήστρες πως το φταίξιμο της καλλιτεχνικής και κοινωνικής υποτίμησης πρέπει να το μοιράσουμε από μισό με την πολιτεία.

Η πολιτεία πραγματικά δείχτηκε απαράδεκτα αδιάφορη για τα ουσιαστικά προβλήματα αυτού του κλάδου, απ' την άλλη όμως κι εμείς αντιμετωπίσαμε τη δουλειά στην κρατική συμφωνική ορχήστρα μέσα από μια δημοσιοϋπαλληλική πρακτική, φοβούμενοι ή αδιαφορώντας για ανοίγματα προς ζωτικές μουσικές ανάγκες. Όταν στη δεκαετία του '60 και του '70 η Συμφωνική του Λονδίνου έπαιζε με τους Beatles κερδίζοντας και το κοινό αλλά –γιατί όχι– και χρήμα, στη δεκαετία του '90 οι ελληνικές συμφωνικές

ορχήστρες βρίσκονται μακριά και από τη σκέψη να κάνουν κάτι ανάλογο με έλληνες ίσως ερμηνευτές της ελληνικής μουσικής. Η κοινωνική αυτή τοποθέτηση των ίδιων των μουσικών σε μια καταπιεσμένη από το κράτος ελίτ μας οδήγησε σε μιαν απομόνωση από το κοινωνικό γίγνεσθαι, από την οποία καλούμαστε γρήγορα να βγούμε αντικρίζοντας κατά πρόσωπο τις προκλήσεις της εποχής μας.

Η κλειστή κοινωνία των μουσικών

Αυτή η απομόνωση μας οδήγησε σε μια κλειστή κοινωνία που αποτελείται κυρίως από τους μουσικούς και τους περί αυτούς. Η κοινωνία αυτή των εκλεκτών ουσιαστικά είναι ανοιχτή προς τον κόσμο για να τον πλησιάσει και να του δώσει να καταλάβει πως η συμφωνική μουσική δεν είναι η περιττή πολυτέλεια μιας κλειστής πνευματικής αριστοκρατίας αλλά μέρος από την κουλτούρα που οφείλει να έχει. Όταν η ελληνική κοινωνία δεν σέβεται και δεν τιμά όσο πρέπει τον έλληνα μουσικό εκτελεστή του συμφωνικού χώρου δεν φταίει αυτή. Φταίει το κράτος με τους φορείς του που δεν έδειξε πρώτα αυτό το σεβασμό και την τιμή που χρειάζεται, όχι μόνο απέναντι στα προβλήματα του κλάδου αλλά και απέναντι στη διαπαιδαγώγηση του κόσμου. Φταίμε όμως κι εμείς οι μουσικοί που αδρανήσαμε, με επίπτωση στην κοινωνική μας καταξίωση.

Πολλοί από τους μουσικούς του σοβαρού λεγομένου χώρου εργάζονται και στο χώρο της ελαφράς μουσικής. Η διπλή ιδιότητά τους, πολλές φορές, τους φέρνει σε πλεονεκτικότερη θέση (οικονομικά τουλάχιστον) από τους άλλους συναδέλφους τους. Η επαφή τους με τον κόσμο της νύχτας συχνά επηρεάζει την προσωπικότητά τους, με αποτέλεσμα η γενικότερη στάση τους απέναντι στη ζωή και η συμπεριφορά τους, ακόμα και η ομιλία τους να θυμίζει περισσότερο τη ζωή της πιάτσας με το κέφι της και την ιδιοτροπία της, παρά την κουλτουριάρικη ζωή της συμφωνικής ορχήστρας.

Ο χώρος της ελαφράς μουσικής είναι, από πολλές απόψεις, χώρος με ιδιαίτερες νομοτέλειες που άμα δεν τις ακολουθήσεις, σε γενικές γραμμές, θέτεις εαυτόν εκτός κόμματος – συγγνώμη, χώρου. Ο μουσικός της ελαφράς μουσικής πιάνει δουλειά συνήθως γύρω στις 11.00' το βράδυ και τελειώνει κοντά στις 4.00' με 5.00' το πρωί. Φυσικό είναι οι κοινωνικές του επαφές να είναι περισσότερο με ανθρώπους του χώρου του και να φτιάχνει τη δική του κλειστή κοινωνία. Η χαρακτηριστική ομιλία της πιάτσας («μαέστρο, μας την έπεσαν το συγκρότημα με τα

ξεμάλλιαρα») καθώς και η μποέμικη κάπως στάση απέναντι στη ζωή διαφοροποιεί τον κόσμο της πιάτσας από το μέσο κοινωνικό τύπο. Δεν υπάρχουν συγκεκριμένα όρια ανάμεσα στο μουσικό της ελαφράς και σ' αυτόν που «την έχει δει» και τζαζίστας. Ο τζαζίστας συνήθως δουλεύει στην πιάτσα και «τζαμάρει» (εκ του αμερικάνικου jam) περιστασιακά «για πάρτη» του. Όρια δεν υπάρχουν ούτε ανάμεσα στο μουσικό του σκυλάδικου και στο μουσικό της ελαφράς. Γι' αυτό και εγώ θα ονομάσω μουσικό της ελαφράς αυτόν που δουλεύει στα καλά μαγαζιά με τα πρώτα ονόματα. Τα σκυλάδικα είναι ίσως από κοινωνική άποψη ένα σκαλοπάτι πιο κάτω έως μια ολόκληρη σκάλα. Εκεί δεν μιλάμε απλά για ένα ιδιαίτον κοινωνικό status. Εκεί μιλάμε για μια κοινότητα (με την έννοια της gessellschaft) κατά κάποιον τρόπο περιθωριοποιημένη με τους δικούς της νόμους και απαιτήσεις. Ένα ολόκληρο πλέγμα από συμφέροντα και αλληλοσυσχετίσεις διέπουν αυτό τον κόσμο που πολλές φορές κινείται (για να μην πω παράνομα) παραπλεύρως του νόμου. Συνήθως ένας μαέστρος (βέβαια εκεί όλοι μαέστροι είναι) παίρνει τη δουλειά και αντιγράφει από τους δίσκους τα καινούρια σουξέ που έχουν πλασάρεϊ οι εταιρείες δίσκων. Οι νότες καταγράφονται σε πεντάγραμμο δίκηνη πάρτας (θα τα χαρακτηρίζα μάλλον πνευματική σημειογραφία) και αρχίζουν οι πρόβες συνήθως ένα μήνα πριν από την έναρξη της σαιζόν.

Οι μουσικοί έχουν σχέσεις περισσότερο μεταξύ τους παρά με τα άλλα πρόσωπα του μαγαζιού. Στο κατά 99% ανδροκρατούμενο μουσικό επάγγελμα της σκυλάδικης πιάτσας, συχνά παρουσιάζονται φαινόμενα ερωτικών σχέσεων με χορεύτριες του μπαλέτου, συνήθως περιστασιακές. Ο μαέστρος είναι ο ενδιαμέσος μεταξύ του ιδιοκτήτη του μαγαζιού και των μουσικών. Ο ρόλος του (πολλές φορές διπλός από ανάγκη) είναι να εξισορροπεί τις απαιτήσεις εκατέρωθεν.

Τα φράγκα (αν και δυσεύρετα)

Το χρήμα πέφτει συνήθως κάθε βράδυ είτε κάθε βδομάδα. «Εν τη παλάμει και ούτω βοήσομεν». Καθαρά και ίσια πράγματα, σαν «espresso stretto». Απ' τη γενικότερη συμπεριφορά του μουσικού θα εξαρτηθεί και αν θα βρει δουλειά την επόμενη σαιζόν.

Συνήθως προβλήματα δεν δημιουργούνται κι όλα είναι καλά κι άγια όταν το μαγαζί πάει καλά. Στην αντίθετη περίπτωση γίνεται καταγγελία, μπαίνει στη μέση ο Π.Μ.Σ και οι μουσικοί τελικά, δεν μπορεί

να πω, τις περισσότερες φορές «τα παίρνουν» τα λεφτά τους.

Οι θαμώνες, ή μάλλον οι οπαδοί αυτών των κέντρων, δεν έχουν περί πολλού τους συχνά εξαιρετικούς μουσικούς των σκυλάδικων. Εξάλλου η σχέση των θαμώνων με τη μουσική που παίζεται σ' αυτά τα κέντρα δεν είναι τόσο έντονη. Οι σχέσεις εντοπίζονται κυρίως ανάμεσα στους θαμώνες και τους σουξεδιάρηδες τραγουδιστές, είτε ερωτικά είτε υποσυνειδησιακά, μέσω των φράσεων κλισέ που περιέχουν τα τραγούδια τους.

Οι εκτελεστές της δημοτικής μας μουσικής έχουν τα δικά τους στέκια, καφενεία συνήθως, όπου οι μαέστροι και οι μουσικοί κανονίζουν τις δουλειές, κάνουν τις δημόσιες σχέσεις τους και όπου όποιοι χρειάζονται συγκρότημα απευθύνονται αμέσως.

Κι αυτός ο χώρος είναι πολύ ανεξάρτητος, χωρίς όμως τις περίεργες και κάπως υποκοσμιακές σχέσεις του κόσμου των σκυλάδικων. Οι εκτελεστές της δημοτικής μουσικής συνήθως αναγκάζονται να περιφέρονται από πανηγύρι σε πανηγύρι χωρίς να αποκλείεται και η μόνιμη εγκατάσταση σε κέντρα με δημοτική μουσική, στις μεγάλες ως επί το πλείστον πόλεις. Γνωστή εξάλλου η φράση «πάμε στα κλαρίνα». Είναι άνθρωποι του λαού, γνήσιοι λεβέντες, οικογενειάρχες. Συχνά κληροδοτούν την τέχνη τους στους απογόνους τους. Ο κόσμος που ακούει αυτή τη μουσική τους εκτιμά και τους τιμά θυμίζοντας συχνά στις αντιδράσεις τους αναφορές αρχαίων ελλήνων συγγραφέων.

Είναι φανερό λοιπόν ότι η σχέση του μουσικού εκτελεστή με το κοινωνικό του περιβάλλον εξαρτάται άμεσα από το είδος της μουσικής που παίζει. Και παρ' όλο που το κάθε είδος μουσικής απευθύνεται σε διαφορετική τάξη ανθρώπων, θα 'θελα να διευκρινίσω ότι η διαφοροποίηση που έκανα στην έρευνά μου δεν προχωρούσε κάθετα από το ποιοτικό είδος της λεγόμενης κλασικής μουσικής προς άλλα μη ποιοτικά είδη. Η διαφοροποίηση έγινε με μοναδικό στόχο τη διευκόλυνση της έρευνας. Αν υπάρχει κάπου διαφορά ποιότητας, αυτή ενυπάρχει στο κάθε είδος.

Σε όλες τις ταξινομήσεις που έκανα υπάρχουν οι καλοί και οι κακοί μουσικοί. Οι καλοί του ενός είδους δεν είναι καλύτεροι απ' τους καλούς του άλλου.

Γι' αυτό το λόγο νομίζω πως ένα είναι το συμπέρασμα: Καλός μουσικός είναι αυτός που κάνει τους ήχους να λειτουργούν – και όσο οι ήχοι του λειτουργούν τόσο πιο γόνιμη είναι η σχέση του με τον κοινωνικό του περιβάλλον.

ΟΤΑΝ ΣΩΠΑΙΝΕΙ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ
ΥΓ.
ΝΕΦΕΛΗ - ΑΘΗΝΑ 1992

Όταν σωπαίνει ο ποιητής, κάτι από τον κόσμο του ορσεί· κάτι που ίσως ούτε ο ίδιος να μην ξέρει. Κάθε πόπειρα ερμηνείας δεν είναι παρά εικασία· κάθε αρέμβαση, ματαιοπονία. Το μόνο σίγουρο είναι το τραγικό στοιχείο που σηματοδοτεί την απόφαση. Και ήταν το ίδιο τραγικό –όσο κι αν οι δρόμοι τους ήταν αντίθετοι– η σιωπή μιας δεκαετίας εκείνου του μεγάλου ασκαλου, του πεισματάρη Έζρα Πάουντ, με την κοσμάχρονη σιωπή του Μανόλη Αναγνωστάκη. Αλλά, ίσως, ακόμα πιο πικρό είναι το υστερόγραφο –το οποίο υστερόγραφο– του ποιητή, έστω κι αν κάποια στιγμή το νακαλέσει, γράφοντας κάτι ακόμα. Ο στερνός αυτός λόγος, άλλοτε σπασμωδικός, άλλοτε χαμηλόφωνος, σφραγίζεται να ολοκληρώσει έναν κύκλο, να οροθετήσει μια κατάσταση, να προλάβει κάτι να συμπληρώσει στο ποιητικό σώμα.

Πριν από εννέα χρόνια, ο Μανόλης Αναγνωστάκης κλείρισε σε στενό περιβάλλον το δικό του υστερόγραφο. Ήταν ένα φυλλάδιο εκτός εμπορίου, σε μικρό σχήμα, και στις λιγοστές σελίδες του απλώνονταν κάποιες ποιητικές νησίδες από έναν έως τρεις στίχους – μόνο πέντε είχε τέσσερις. Το φυλλάδιο εκείνο, μετασηματωμένο σε καλαίσθητο βιβλίο, παραδίδεται σήμερα ως ένα πλατύτερο κοινό, δημιουργώντας και πάλι κάποια αμηχανία σε όσους επιμένουν να ταξινομούν την ποίηση και γενικά το κάθε έργο τέχνης σε ραφάκια, να επιμελείς φαρμακοποιοί.

Αν αφηθεί κανείς, χωρίς αναστολές, σ' αυτά τα στοιχεία, θα διαπιστώσει ότι ανήκουν οργανικά στο έργο του ποιητή, εκείνο που γνωρίσαμε, πριν ακόμα κηθεθεί στη σιωπή. Αλόηχος της ίδιας αγωνίας, ίδιος αγώγιμος για το χαμένο όραμα, φευγαλέα ματιά στον κόσμο που πέρασε κι άφησε άδεια τα χέρια μας, φθορές και μνήμες, μικρές κραυγές, μικρές ανάσες που έρχονται και ξανάρχονται, για να θυμίσουν στον ποιητή το συμβόλαιο με την ποίηση δεν λήγει παρά μονάχα με το θάνατο.

Στα μικρά αυτά κομμάτια, ο απίστευτα λιτός λόγος, ο μεμιάτος ειλικρίνεια, ο απογυμνωμένος από κάθε περιττό στοιχείο, τονίζει τον εξομολογητικό τους χαρα-

κτήρα και την εσωτερική τους ένταση. Έτσι ξεμοναχιασμένοι, αυτοί οι σίχοι δεν απαιτούν, δεν θέλουν να απαιτήσουν τίποτα. Αντίθετα, αφήνουν ακάλυπτο τον ποιητή την ώρα της μόνωσής του, όπου η ποιητική στιγμή, μικρό σύννεφο, περνάει από τα μάτια του:

«Το ματς της ζωής του είχε τελειώσει – τώρα έπαιζε την παράταση».

«Αγαπούσε ακόμη και τον αριθμό του τηλεφώνου της».

«Τώρα πια στην Τέχνη όχι μεγέθη – απλώς αποχρώσεις».

Οι ποιητικές αυτές στιγμές, μέσα στην αποσπασματικότητά τους, έρχονται να επαληθεύσουν αυτό ακριβώς που εξομολογήθηκε ο Μανόλης Αναγνωστάκης τον Απρίλιο του 1979 στο βιβλίο του *Το περιθώριο '68-69*: «Τώρα πια που δε γράφω και η απόσταση του χρόνου με βοηθάει, βλέπω καθαρότερα πόσες φορές, πραγματικά, έπνιξα στο λαρύγγι μου τα ίδια μου τα τραγούδια» (η υπογράμμιση του ποιητή). Και παρακάτω: «Σ' όλη μας τη ζωή βουλιάξαμε πολλά καρβία μέσα μας, ίσως για να μη ναυαγήσουμε μια ώρα αργότερα εμείς οι ίδιοι».

Τάκης Μενδράκος

Καλή χρονιά! Και η συλλογή «διηγημάτων» *Κήπος περίφρακτος* της Νατάσας Κεσμέτη μου δίνει την ευκαιρία να επικοινωνήσω με μια πεζογραφία που ξέρει να γράφει – και δεν αστειεύεται. Καθώς τα «αφηγήματα» πληθαίνουν, όλο και σπανιότερα εμφανίζεται μια μορφή πεζογραφίας που δεν εξαντλείται στην πλοκή· σπάνια συναντάμε ένα κείμενο αφηγηματικό που να νοιάζεται για το πώς: «Ωστόσο δεν είναι τόσο τα ονόματα ή έστω τα όμματα που μετράνε, που δηλώνουν τι το σημαντικό ή ασήμαντο, το ουσιώδες ή επουσιώδες, το ούτως ή άλλως ουσιαστικό. Δεν είναι καν οι περιπέτειες και εξερευνήσεις, δεν είναι τα μικρά ή μεγάλα, τα μετρημένα ή τα πολλά ταξίδια, το ένα και 'Μόνο της Ζωής του Ταξιδιού' ή τα ατελείωτα άλλα – τίποτ' απ' αυτά δεν είναι».

Λοιπόν, φαίνεται πως όλο και πιο συχνά ποιητές στρέφονται στην πεζογραφία (το ανάποδο σπανίζει) και κρατώ την πρώτη συλλογή διηγημάτων του Τάσου Καπερνάρου, *Λουτρά* (εκδ. Κέδρος, 1992): «Αντίο, εικόνα γυναίκας που περπατά λικνιστά στο δρόμο· αντίο, γλυκιά μυρωδιά του γυναικείου κορμιού· αντίο, μουντζούρα στα δάχτυλα, από την καθημερινή εφημερίδα. Προπάντων όμως αντίο, δηλαδή στο διάβολο, απαίσιο στρατόπεδο». Είναι όμως αυτός πεζός λόγος;

Μελέτες-ναγνώσεις του Νικίτα Παρίση (εκδ. Πατάκη, 1992): Κριτικά σημειώματα και μελετήματα δημοσιευμένα σε περιοδικά και εφημερίδες συγκεντρωμένα σε ένα τόμο δείχνουν το εύρος των ενδιαφερόντων του κριτικού, καθώς και την

Η πανουργία του λόγου

Theodor W. Adorno: *Τρεις μελέτες για τον Hegel*

Μετάφραση: Θ. Λίβος
Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1992

ας ότι συνιστά οπισθοδρόμηση σε σχέση με τον Hegel και τον Marx, όπως θεωρούν γάλλοι και γερμανοί κριτικοί, εγγυάται την κριτική αντιπαράθεση του «απολύτως άλλου κόσμου» μιας συμφιλιωμένης ανθρωπότητας, ελεύθερης από την κυριαρχία της εξουσίας, με τη χειραγωγημένη κοινωνία του οργανωμένου καπιταλισμού. Τονίζει κάτι που ο σύγ-

χρονος κόσμος έχει την τάση να ξεχνάει: ότι το αίτημα του απόλυτου, αυτό όπου στηρίχθηκαν και ο Πλάτων και ο Kant για να μπορέσουν να κρύνουν και να διερευνήσουν τη δυνατότητα παρέμβασης, θα μένει πάντα αίτημα, και ότι μόνο αυτό εγγυάται την κριτική μας συνείδηση. Καταγγέλλει την ελπίδα ότι ο νέος κόσμος μπορεί να υπάρξει εν σπέρματι στη δεδομένη πραγματικότητα η οποία είναι «ψευδής ολότητα». Αυτή η ψευδής ολότητα βασιζέται

Adorno με την *Αρνητική* του διαλεκτική επιστρέφει ίσως στον ηθικό νόμο της τραγικής συνείδησης. Τη κίνηση, πέραν της κατηγορί-

ιδιαιτερότητα της «ανάγνωσής» του. Ωστόσο, το βάρος πέφτει στην ποίηση: Εμπειρικός, Σεφέρης, Ελύτης, Κάλβος, Καρούζος αλλά και σε καίρια ερωτήματα όπως αυτά που θέτει με το μελέτημά του «Ο νεότερος ποιητικός μας λόγος», που φανερώνουν την ερευνητική ανησυχία του μελετητή και προκαλούν (ή μάλλον μπορούν να προκαλέσουν) στον «αναγνώστη» δημιουργική συννεοχή.

NEW HESPERIA – NEA EΣΠEPIA, ένα περιοδικό για τη λογοτεχνία, τις τέχνες και τον πολιτισμό, που εκδόθηκε στη Νέα Υόρκη από Έλληνες Ομογενείς. Μια προσπάθεια που είναι ακόμη στην αρχή και έχει πολλές αδυναμίες αλλά πάντως αξιέπαινη. Οι φανατικοί των περιοδικών μπορείτε να το βρείτε σε πολλά βιβλιοπωλεία στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και την Πάτρα ή να γράψετε στον εκδότη: Makis Tzilianos, 30-10 34 Street, Astoria, New York 111 03 USA.

Ξανάρχονται! Ο φασισμός και ο ρατσισμός στην ΕΟΚ είναι ο «τρομοκρατικός» τίτλος του βιβλίου του Κώστα Γιαννίκου (εκδ. στάχυ, 1992). Όχι δηλαδή ότι δεν ανησυχούμε για την άνοδο του φασισμού και του ρατσισμού στην Ευρώπη και αλλού, αλλά ίσως δίνεται μια μονοδιάστατη έμφαση σε κάτι που καιροφυλακτεί δίπλα μας και παραδοκεί μέσα μας: την άνοδο του εθνικισμού. Ξανάρχονται; ή μήπως ήταν πάντα εδώ και εμείς απλώς δεν ακούσαμε ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον;

Δικολογισμός και Πολιτική είναι το θέμα που πραγματεύεται ο Θανάσης Διαμαντόπουλος (εκδ. Παπαζήση, 1992). Μια έρευνα για τη συγκρότηση του οικολογικού ρεύματος

στο δυϊσμό υποκειμένου-ντικειμένου, απέναντι στον οποίο οφείλουμε να σταθούμε κριτικά.

«Η διαλεκτική είναι η συνείδηση η προκύπτουσα από τη μη ταυτότητα», συνοψίζει τη στάση του στην *Αρνητική διαλεκτική*. Όσον και αν φαίνεται παράδοξο, τη μη ταυτότητα δεν την εγγυάται, κατά τον Adorno, η ετερογένεια υποκειμένου-ντικειμένου. Η απόλυτη ετερογένεια και αντίθεση υποκειμένου (η κριτική σκέψη) και αντικειμένου (η χειραγωγημένη κοινωνία) ισοδυναμεί με την ολοκληρωτική ταυτότητα. Η σκέψη που αρνείται να αναγνωρίσει τις κοινωνικές καταβολές της και τους καθορισμούς (όπως ο θετικισμός και ο στρουκτουραλισμός) ταυτίζεται με αυτό που αποκλείει. Σε αυτό το σημείο ο Adorno, που η «αρνητική» του «διαλεκτική» γνωρίζει μόνο την ιστορική ουτοπία, συζητά με τον Hegel, τον οποίο δεν αντιμετωπίζει ως επίδοξο πατροκτόνο (βλ. γάλλοι μεταθεωρητικοί).

«Μιλώντας την εγελιανή διάλεκτο –και ταυτόχρονα με μία ερμηνεία που τον στοχάζεται για άλλη μια φορά, αλλοιώνοντάς τον στο κέντρο

του–, ακριβώς η κατασκευή του απόλυτου υποκειμένου σ' αυτόν –τον Hegel– ανταποκρίνεται σε μία αξεδιάλυτη, μέσα στην υποκειμενικότητα, αντικειμενικότητα». Και παρακάτω: «Αν η εγελιανή νόηση ανθίσταται στο να είναι απλώς υποκειμενική και αρνητική και λειτουργεί κάθε τόσο ως εκπρόσωπος αυτού που αντίκειται σε τούτη την υποκειμενική νόηση και μάλιστα με δεξιοτεχνία ανακαλύπτει τη Νόηση σε ό,τι είναι αντίθετο στη νόηση, ο Hegel δεν επιδιώκει απλώς να καλέσει τον αντιδρώντα να πειθαρχήσει με το να του κάνει το ετερόνυμο και το αλλοτριωμένο ευπρόσδεκτο σαν να επρόκειτο για δική του υπόθεση. Αλλά ο Hegel έχει βαθύτατα αισθανθεί ότι μόνο μέσω αυτού του αλλοτριωμένου, μόνον, ούτως ειπείν, μέσα από την υπεροχή του κόσμου πάνω στο υποκείμενο, μπορεί να πραγματοποιηθεί ο προσδιορισμός του ανθρώπου».

Η σχέση του με τον Hegel, που τον γνωρίζει πολύ καλά μέσα από την κλασική παράδοση, επίγονος της οποίας είναι ο ίδιος, τον βεβαιώνει για το αδύνατον της αλλαγής

της πραγματικότητας. Όμως μέσα από την ίδια τη σχέση του με την παράδοση, στηριζόμενος στον Kant, έχοντας προσέξει τον Schelling, μας θυμίζει ότι μέσω της συνείδησης του υποκειμένου, ως συνθλίβεται προσδιοριζόμενο από τον κόσμο, ανάβει η σπίθα της κριτικής και το αίτημα της αλλαγής.

Επειδή εδώ αναφέραμε το παραπάνω απόσπασμα από τις *Επόψεις*, το πρώτο μέρος των *Τριών μελετών*, θα προτείνουμε τον δόκιμο όρο «πανουργία του λόγου» ως προτιμότερο από εκείνον που έχει επιλέξει ο μεταφραστής (*πανουργία της νόησης*) και χρησιμοποιεί αμέσως μετά. Ως προς τους ψυχαναλυτικούς όρους, ο όρος «εκλογίκευση» χρησιμοποιείται περισσότερο από εκείνον που έχει επιλέξει ο μεταφραστής (*εξορθολογισμός*) και, σίγουρα, η «μετουσίωση» είναι ο σωστός όρος που θα έπρεπε να έχει χρησιμοποιηθεί αντί του «εξιδανίκευση». Οι όροι όπου αναφερόμαστε, διατυπώνοντας τις αντιρρήσεις μας, έχουν επιλεγεί δειγματολογικά.

Έρη Κασίμη

Στις σκοτεινές ρίζες της κραυγής

Αθηνά Παπαδάκη
Λέαινα της βιτρίνας
Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1992

Υπάρχουν περιπτώσεις τόσο στην ποίηση, όσο και στην πεζογραφία, όχι μόνο την ελληνική αλλά και τη ξένη, που ο δημιουργός στηρίζει ολόκληρο το έργο του σε ένα και μοναδικό άξονα, διατρέχοντας τον κίνδυνο η μονοθεματική αυτή τάση να οδηγήσει σε μια ανιαρή επανάληψη ή σε παραλλαγές πάνω στο ίδιο θέμα, χωρίς έστω ενδιαφέρουσες χρωματικές διακυμάνσεις. Είναι λίγα, αν όχι σπάνια, τα παραδείγματα όπου ο ποιητής ή ο πεζογράφος κατόρθωσε να δώσει σ' αυτή την εμμονή μια τέτοια πολυεδρικότητα, ώστε να τη μεατρέπει σε θέλγητρο ή σε μία από τις πιο χαρακτηριστικές πτυχές του ύφους του. Στην τελευταία αυτή κατηγορία ανήκει αναμφισβήτητα η Αθηνά Παπαδάκη και το έργο της.

Από το 1974, που κάνει την επίσημη εμφάνισή της στα γράμματα

έως σήμερα, σε μια διαδρομή δέκα οκτώ χρόνων, έχει δώσει πέντε ποιητικές συλλογές, έξι βιβλία για παιδιά και κριτικά άρθρα κυρίως πάνω στην παιδική λογοτεχνία, οριοθετώντας έτσι τον κύκλο των ενδιαφερόντων της. Όσο για τον άξονα που γύρω απ' αυτόν περιστρέφεται σχεδόν ολόκληρο το μέχρι τώρα ποιητικό της έργο, είναι η γυναίκα.

Χωρίς να παγιδεύεται σε κοινωνιολογικές αναλύσεις και, πολύ περισσότερο, χωρίς να εκτρέπεται σε φυλετικούς αφορισμούς, επικεντρώνει το βλέμμα της στη συμβολοποιημένη γυναικεία ύπαρξη και πάλλεται από μια γνήσια ποιητική συγκίνηση. Πλησιάζει το είδωλό της κάθε φορά από άλλη οπτική γωνία και η χαρτογράφηση της ποιητικής ιδέας συντελείται σταδιακά, κάθε τόσο με ένα καινούργιο στοιχείο: η «Αμνάδα των ατμών» (1980), «Γη και πάλι» (1986), «Ωχροτάτη έως λευκού» (1989) και τώρα η «Λέαινα της βιτρίνας».

Την τελευταία αυτή συλλογή συνθέτουν τριάντα τρία ποιήματα –τα περισσότερα λιγότερα γράσι-

μένα σε πρώτο πρόσωπο, με έντονο εξομολογητικό χαρακτήρα και με μια εσωτερική ρυθμική αγωγή, που σε λικνίζει σε μια ποίηση φειδωλή, χρησιμοποιεί η ποιήτρια διακρίνονται, μέσα σε μια αχλύ, έστω, οι πτυχές των δακρύων. Είναι πρώτ' απ' όλα το βάρος της θυσίας που διαστάθμισε για να συντηρήσει το πάθος της:

«...Μια πυρκαγιά προσωπική αποκλήρωσής μου θέλησα.

Δεν ήξερα
πρώτα πως έπρεπε να κάψω τον
παραδείσό μου».

Είναι και η παγίδευση που διακατόρθωσε να αποφύγει:

«Στο θάνατο με φέρνει πιο κοντά
κάθε καινούριο ρούχο που αγοράζω».

από βιτρίνα σε βιτρίνα.
κι από ερωμένο σ' ερασπή.
Γυμνή ντυμένη δεν αλλάζει,
στιγμιαίο θήραμα...»
για να καταλήξει:

«... Σκοτάδι πια όσα κι αν προ-
ξω...».

Αν εξαιρέσει κανείς κάποιους
κοινότυπες παραφορές ή κάποιους

εγκεφαλικούς ακροβατισμούς, η τελευταία αυτή ποίηση της Αθηνάς Παπαδάκη αποτελεί μια πύκνωση της υπαρξιακής αγωνίας που υπήρ-

χε διάχυτη στις προηγούμενες συλλογές της. Μια κάθοδος την οδηγεί από το σαρκασμό στην απελπισία και από εκεί στην απόγνωση,

ενώ παράλληλα γίνεται αισθητή η άνοδος της ποιητικής στάθμης της ποίησής της.

Τάκης Μενδράκος

σε κομματικούς σχηματισμούς. Ομοιότητες και διαφορές – εγγενείς αλλά και εξωγενείς δυσχέρειες περιγράφονται με τρόπο ευσύνοπτο και κατατοπιστικό. Πλην φευ...

Η ατμόσφαιρα του φανταστικού από τις γυμνές λέξεις της ποίησης

Ραφαέλ Αλμπέρτι: *Ναύτης στη στεριά – Marínero en tierra*, δίγλωσση έκδοση, μετάφραση-πόδοση: Ηλίας Ματθαίου, εκδόσεις Θεοβάντες 1992.

σης με τη χαριτωμένη διατύπωση αφενός και την τολμηρή ποιητική μεταφορά αφετέρου». Πάντρεμα δηλαδή της ισπανικής δημοτικής ποίησης (ρομανθέρο, κόπλα, βιγιανθίκο) με τη λόγια ισπανική ποίηση που από τον Γκόνγκορα και τον Γκαρθιλάσο φθάνει ως τον Λόρκα και τον Αλμπέρτι

Επειδή λοιπόν οι γραμματολογικές πληροφορίες, οι οποίες παρατίθενται στην εισαγωγή της –ομολογουμένως άρτιας– ελληνικής έκδοσης, είναι λίαν κατατοπιστικές (αν και πρέπει να υπενθυμίσουμε πως η δημοκρατική Ισπανία τίμησε τον άλλοτε εξόριστο –επί Φράνκο– ποιητή με το μεγαλύτερο λογοτεχνικό βραβείο του ισπανόφωνου κόσμου, το «Θεοβάντες», το 1983), αξίζει να δώσουμε κάποια στοιχεία από τις μελέτες εκείνες που συνήθως μνημονεύονται όταν, συχνά –πυκνά, επανекδίδεται η συλλογή.¹

Οι πρωταγωνιστές λοιπόν του *Ναύτη στη Στεριά* είναι δύο παιδιά, δύο έφηβοι: Το ναυτόπαιδο και η γοργόνα (του). Ο νεαρός ναύτης και η γοργόνα του, η θαλάσσια μούσα του, επιδόδονται στο ερωτικό τους παιγνίδι μέσα στον «κήπο των ερώτων» –είναι ο τίτλος ενός ποιήματος της συλλογής– που είναι βέβαια η θάλασσα. Το ναυτόπαιδο, «ο μικρός του ράφτη κάλφας», είναι «ο κυνηγός της γοργόνας», αυτής της «μικρής σπόρισσας» της «γλυκόλαλης και ξελογοιάστριας κηπουρίνας» Ναύτης και γοργόνα «παιίζουν» λοιπόν το ερωτικό τους παιγνίδι πάνω «σε μια καρότσα ζεμένη σ' ένα σολωμό» που θα τους φέρει στον υποβρύχιο παράδεισο, στον πορτοκαλόκηπο των ερώτων.

Χρειάζεται μήπως να τονίσουμε

ότι τα ναυτόπουλα, οι γοργόνες, οι ρήγιισσες με τους πρίγκιπες, τα θαλάσσια περβόλια έχουν να κάνουν με την ευρύτερη ποιητική παράδοση των μεσογειακών χωρών και δη της Ισπανίας; Είναι όμως απαραίτητο να παρατηρήσουμε ότι η στιχουργική της συλλογής με τις συλλαβικές ομοιοκαταληξίες της, τα νανουρίσματα και τα λεκτικά παιγνίδια ξαναζωντανεύει –χωρίς να «πιέζεται» ο ποιητής– τη στιχουργική της δημόδους ισπανικής ποίησης. Και όλα αυτά προβάλλουν σαν «όνειρα» ή «ονειροπολήματα» (λέξεις-ίτλοι ποιημάτων) της ποιητικής του υπερ-ρεαλισμού (ή, αν θέλετε, της ισπανικής έκδοσής του, του λεγόμενου «ουλτραϊσμού»): «βούιζε το κλάμα της θάλασσας, μου τηλεφώνησε εκείνη», να ένας χαρακτηριστικός στίχος αυτής της ποιητικής που «προσπάθησε να είναι ενιαίο σύνολο από μικράμικρά πράγματα», όπως είπε κάποτε ο ίδιος ο Ρ.Α.

Μπορεί κάποιοι κριτικοί να καταλογίζουν στον Ρ.Α. ότι «συχνά περιπίπτει σ' έναν “τυπικό νεολαϊκισμό” (neoropularismo formal)», ωστόσο δύσκολα μπορεί κανείς να τον κατακρίνει ότι «δεν προσπάθησε να μνηθεί στο μυστήριο της ισπανικής δημόδους ποίησης και να αντιληφθεί το φανταστικό που φανερώνουν οι γυμνές λέξεις της» – λόγια αυτά από γράμμα του Ρ.Α. στον Λόρκα

Δημήτρης Φιλιππής

1. Αναφέρομαι στη μελέτη της Solita Salinas de Marichal; *El mundo poético de Rafael Alberti*, Gredos, Madrid, 21968. Βλ. και το αφιέρωμα της ABC 11/12/92.

Πλανητική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο του Παναγιώτη Κονδύλη (εκδ. Θεμέλιο, 1992). Μετά από την ανάγνωση αυτού του βιβλίου ο χαρτοκόπτης δηλώνει ότι μόνο καταφύγιο απομένει η δια-πλανητική πολιτική, εκεί δηλαδή που συναντιέται η φαντασία με την επιστήμη. Όχι ότι η ανάλυση του Κονδύλη δεν με έπεισε, αλλά μάλλον, εξωθώντας τα πράγματα στα άκρα, με απέλιψε: «Συχνότατα η σημερινή ελληνική εθνική πολιτική θυμίζει κάποιον ο οποίος δεν ανησυχεί γιατί δεν έχει πόδια πιστεύοντας ότι στην κρίσιμη στιγμή θα του φυτρώσουν φτερά»...

Ραγισμένη η εικόνα του κόσμου και τα θραύσματά του αποτυπωμένα σε φωτογραφίες. Τρεις μικροί τόμοι (εκδόσεις φωτοχώρος/φωτογραφικός κύκλος, 1992) καταγράφουν τα *Ερείπια* του Πλάτωνα Ριβέλλη, τη *Γειτονιά* του Ανδρέα Σχοινά και τις *Φωτογραφίες* του Σιλουάνου. Τρεις κόσμοι διαφορετικοί που συναντώνται στην κοινή τους ευαισθησία και διασταυρώνονται με τα δικά μας μάτια.

«Σε φιλώ καθώς εκείνοι που τρώνε τις φωτιές στα πανηγύρια. Τα μεγάλα έξαλλα μάτια σου ισορροπούν στο κίτρινο φως που ταλαντεύεται στην οροφή. Οι παλιές φωτογραφίες βυθίζονται και ξαναβυθίζονται στις ρωγμές των τοίχων»: Σπύρος Κοκκίνης, *Το σκοτεινό πηγάδι του έρωτος* (εκδ. «Προοδευτική Εύβοια», 1992).

(3) χαρτοκόπτης

ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΤΑ...

1993

«Έχοτας απωλέσει την αληθινή φύση όλα γίνονται η φύση του, όπως ακριβώς έχοτας χάνει το αληθινό αγαθό όλα μετατρέπονται σε αληθινό αγαθό του»

Πασκάλ

Μακάρι, Άγιε Βασίλη από την Καισαρεία, το 1993 να μεγαλώσει όσο μπορεί η οθόνη της τηλεόρασης, όπως λέγε ότι έγινε στην Αμερική, να γίνει πανύψηλη μπροστά από τη βιβλιοθήκη και να βλέπουμε μεγάλο το ματς και τα καλάθια σαν πηγάδια, όπως λέγε ότι τα βλέπει ο Τάρπλεϊ. Αν είχα όσα λεφτά χρειάζονται, Άγιε, θα έφτιαχνα μια οθόνη όσο ο τοίχος στο σαλόνι, θα τον σκέπαζα τον τοίχο και θα φαινόταν τεράστιος ο Μπισκώστας κι έτσι μπορεί να ήταν λίγο πιο αστείος, τι λές εσύ, Άγιε, γιατί δεν μιλάς;

Τι να πεις εσύ, τότε δεν είχε τηλεόραση. Πώς ζούσατε, πώς περπατάτε η ώρα; Μπορεί να είσατε Άγιοι αλλά είχατε κι εσείς δικαίωμα να περπατάτε η ώρα, τι κάνατε; Τώρα ευτυχώς που έχει τηλεόραση και όλα τα παιδιά δεν βαριούνται, βλέπουν τι έκανε η ανθρωπότητα όλα αυτά τα χρόνια χωρίς τηλεόραση κι έχουν προστεθεί επίσης διάφορες αθλητικές συναυσιές. Πόσο θα τραβήξει αυτό; Άλλοι λέγε χίλια και άλλοι χίλια πεντακόσια χρόνια. Εμείς δεν θα ζούμε τότε αλλά φαίνεται ότι θα έρθει μια εποχή που δεν θα βλέπει πια κανείς τηλεόραση.

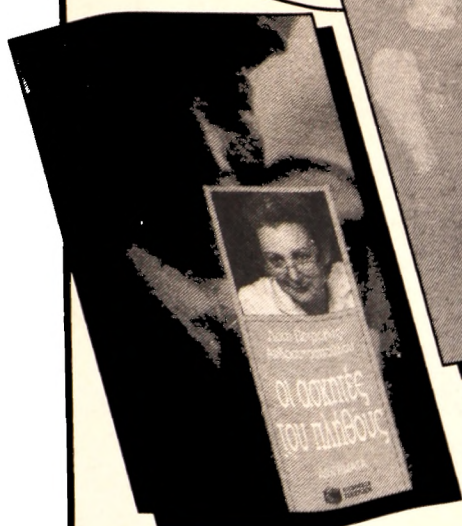
Μέχρι τότε θα έχουν εμφανισθεί πεντακόσιοι Χατζηνικολάου και οχτακόσιες Μαλβίνες Καραλή.

ΑΠΟ ΤΟΝ
ΧΡΗΣΤΟ
ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟ

Κουράγιο και χαρούμενο το 1993
Ο μικρός
Χρήστος Βακαλόπουλος

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

**ΛΟΤΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ
ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ**

**Οι ασκητές
του πλήθους**
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

**ΕΥΤΕΝΙΟΣ
ΤΡΙΒΙΖΑΣ**

**Ο ερωτευμένος
πυροσβέστης**
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

**ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΚΑΛΟΥΤΣΟΣ**

Τα γουρούνια
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΑΝΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ
**Ερωτικές
ιστορίες
μιας
παιδικής
ηλικίας**
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

**ΚΩΣΤΟΥΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ**

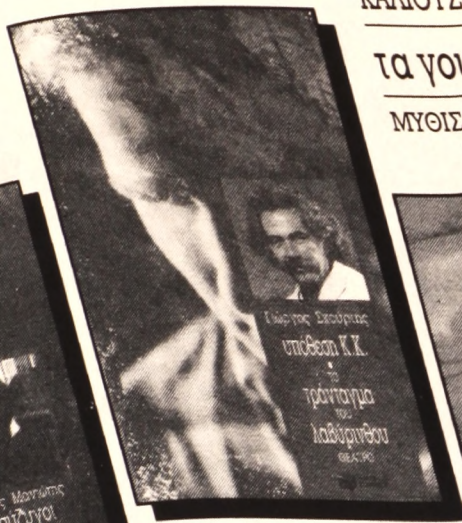
**Χίλια πενήντα
μιλιμπάρς**
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

**ΓΙΩΡΓΟΣ
ΜΑΝΙΑΤΗΣ**

- οι σύζυγοι
- άσπρη μέρα
- πιστοποιητικό θανάτου

ΘΕΑΤΡΟ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ

- υπόθεση Κ.Κ.
- το τράνταγμα του λαβύρινθου

ΘΕΑΤΡΟ

**ΓΙΩΡΓΟΣ
ΣΚΟΥΡΤΗΣ**

**η δίκη
του Σωκράτη**

ΘΕΑΤΡΟ

**ΧΡΗΣΤΟΣ
ΔΕΣΥΛΛΑΣ**

αχ, Αντριανή!
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

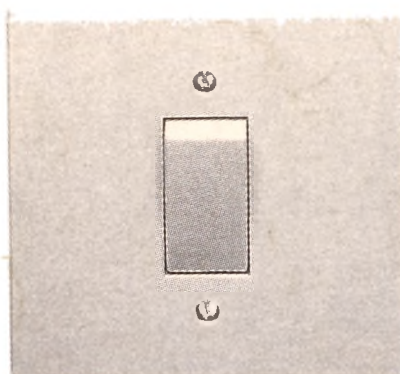
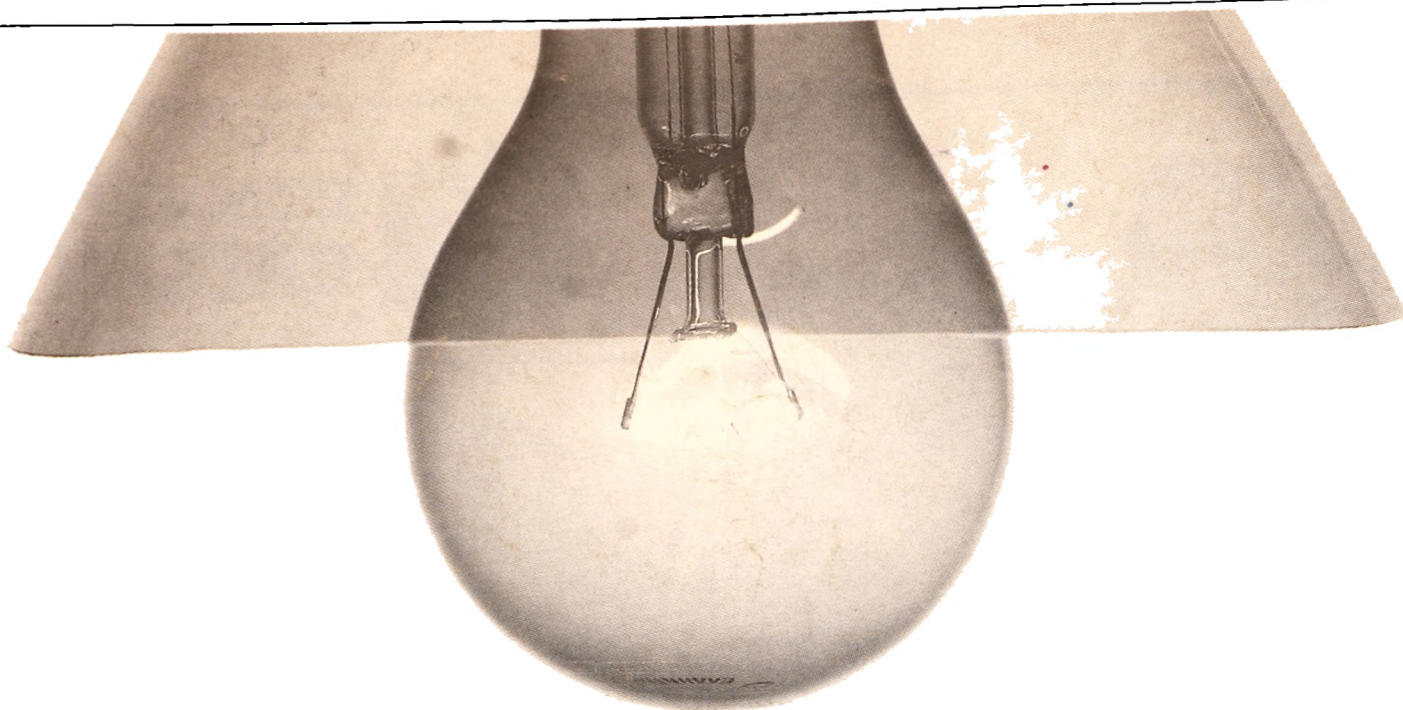

ΖΩΡΑ ΣΑΛΗ

η αντιπαροχή
ΝΟΥΒΕΛΕΣ

**Σύγχρονη
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ**
Έλληνες συγγραφείς
από τις εκδόσεις **ΠΑΤΑΚΗ**

ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ: 36.38.362 - 36.45.236

αμεσότητα

Αμεσότητα: Η αίσθηση του μη επιδεχόμενου χρονοτριβή, του κατεπείγοντος.

Η Εμπορική Τράπεζα ανταποκρίνεται στα μηνύματα των καιρών για νέους ρυθμούς λειτουργίας. Πιο γρήγορους, πιο παραγωγικούς, πιο αποτελεσματικούς.

Εξυπηρετεί, αποφασίζει, ανταποκρίνεται, ενεργεί άμεσα. Με αυτοματοποιημένη εξυπηρέτηση και με τη συνείδηση, κυρίως, ότι απαιτούνται άμεσες λύσεις.

Η Εμπορική Τράπεζα παραχωρεί περισσότερο χρόνο στον άνθρωπο. Στην υπηρεσία του άλλωστε είναι ένα δίκτυο 300 και πάνω

καταστημάτων της Εμπορικής Τράπεζας.

Ένα μέγεθος που πέρα από σιγουριά και εξασφάλιση, για σας σημαίνει αμεσότερη εξυπηρέτηση.

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
η τέχνη να είσαι Τράπεζα